

Ekspedition

Overassistent Børge Olsen
Frederiksberg Slot
Postboks 214
2000 Frederiksberg
Telefon 3616 2244 lokal 243

Tidsskriftet redigeres af redaktionen inden trykning, derfor anmodes - om muligt - kommende artikler indsendt på diskette (MS Word eller WordPerfect). Artikler kan også sendes på e-mail (nbagge@post3.tele.dk).

Næste nummer planlægges udsendt medio april, hvorfor indlæg til dette nummer bedes indsendt senest den 29. marts.

OBS!

Husk at meddele flytning! Manglende flyttemeddelelser giver Selskabets ekspedition et stort og unødvendigt ekstraarbejde!

På mindre end et minut kan et postkort vedrørende flytning udfyldes... Landets postkontorer udleverer gratis specielt udformede postkort til anmeldelse af flytning...

De sendes oven i købet portofrit...

Som situationen har udviklet sig efter 11. september 2001, aner vi nok konturerne af et nyt sikkerhedspolitisk verdensbillede. Hvordan dette vil manifestere sig, er det store spørgsmål. Her ca. 6 måneder efter terrorhandlingerne rettet mod USA fandt sted og efter koalitionsindsættelse i Afghanistan har tvunget Talebanstyret fra magten, er der mange tænketanke – såvel nationale som internationale – der har reflekteret over den nye situation. Er der en ny trussel, og hvad betyder den for den sikkerhedspolitiske dagsorden? Er virkeligheden et helt nyt og anderledes trusselsbillede? Mange af disse spørgsmål kan der endnu ikke givet et logiske og realistiske svar på. Dertil er der hengæet for kort tid. Alligevel vil vi i dette nummer af Militært Tidsskrift forsøge at analysere situationen efter 11. september. Vi har forsøgt at definere terrorisme, at give bud på, hvad den voldelige del af islam er, og hvorledes man kan forholde sig hertil. Vi har forsøgt at beskrive dele af årsager til tilsynskomsten af den ekstremt voldelige terrorisme. Og ikke mindst forsøger vi at give et bud på, hvorledes den "nye" verdensorden vil udvikle sig dels i en mere global, dels i en NATO og sidst, men ikke mindst i en operativ kontekst.

Temaet indledes med en artikel af bach. scient. pol. C. Carlsen, der giver en indføring i begrebet terrorisme og definerer terrorismens forskellige typologier. Der spekuleres til sidst over mulige årsager til specielt den islamiske terrorismes opståen og eksistensgrundlag. Redaktør Pernille Bramming beskriver i sin artikel "Hvorfor frygter vi islam?" den politiske islams historie og nuværende situation. Er der grund til at frygte islam, eller er frygten blot et udslag af vores generelle forestillingsverden? I "Bin Laden and Islamist Terrorism" beskriver docent, dr. scient. pol. Mehi Mozaffari tre stadier i udviklingen i den islamiske terrorisme, herunder årsagerne til den meget voldelige udvikling, som man så praktiseret i perioden fra 1991 – 2001.

Lektor Lars Erslev Andersen belyser – med udgangspunkt i udviklingen af amerikansk sikkerhedspolitik efter den kolde krigs ophør – USA's særlige forhold til og håndtering af terrorismen. Dette fører naturligt frem til kommandørkaptajn Jens Claus Hansens artikel "Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001". Her belyses de nye sikkerhedspolitiske udfordringer efter 11. september baseret på en definition af trusselsbegrebet. Der gennemføres en diskussion af, om der er tale om en ny trussel, og om dette bør føre til ændringer i vores sikkerhedsopfattelse. Artiklen afsluttes med en perspektivering af den internationale orden. I "NATO efter den 11. september" beskriver oberstløjtnant Jan Hansen udviklingen i NATO efter den skelsættende dato. Han peger på flere udviklingsmuligheder såvel intern i Alliancen som i Alliancens fremtidige råderum.

Oberstløjtnant Kurt B. Hansen og major Hans-Christian Mathiesen undersøger de afledte militære konsekvenser af terrorangrebet. Artiklen påpeger, med afsæt i krigsteorien og en analyse af modstanderen – terrorismens netværk – de vanskeligheder, der er forbundet med at bekriige en ukonventionel modtander med konventionelle midler. Specialkonsulent Ib Faurby og stud. scient. pol. Troels S. Grønvald's artikel om missilforsvar efter 11. september analyserer terrorangrebene påvirkning af den amerikanske debat om etablering af et missilforsvar, dets udviklingspotentiale samt 11. septembers betydning for debatten – i denne sammenhæng – mellem USA og Rusland. Temaet afsluttes med overlægge, dr. med. John-Erik Stig Hansens "Biologisk beredskab". Biologiske kampstoffer er særdeles virksomme i hænderne på terrorister. Og selv om terrortruslen mod Danmark må betragtes som lav, argumenteres der for, at vi beredskabsmæssigt bør forholde os hertil. Uden for temaet fortsættes med to selvstændige artikler. Den ene fokuserer på samarbejde mellem militære enheder og humanitære organisationer under fredsstøttende operationer af lektor Peter Viggo Jakobsen og den anden på nordiske samarbejde i rammen af NORDCAPS af orlogskaptajn Per Møller Nielsen.

Nummeret afsluttes dels med en kommentar af Chefen for Forsvarets Operative Styrker, generalløjtnant Ove H-G. Hoff til de fire obersters artikel i Militært Tidsskrift nummer 5/2001 vedrørende Hærens udvikling, dels en boganmeldelse af Stine Heiselberg og Mikkel Vedby Rasmussen af Wesley K. Clarks bog "Waging Modern War: Bosnia, Kosovo and the Future Combat".

Som indiceret i sidste nummer har Militært Tidsskrift fået nyt design. Jeg håber, at denne modernisering, herunder at farver og symbolik må falde i læsekredsens smag.

NOGLE BETRAGTNINGER OVER OPSTILLING AF MILITÆRE STYRKER

I det følgende vil jeg behandle 2 spørgsmål, som normalt plejer at bringe sindene i kog, men som sjældent behandles ud fra en mere teoretisk synsvinkel:

- Skal vi have et mobiliseringsforsvar eller et stående forsvar ?
- Hvor mange skal der være i den spidse ende ?

1. SKAL VI HAVE ET MOBILISERINGSFORSVAR ELLER ET STÅENDE FORSVAR ?

Udgangspunktet for at besvare dette spørgsmål vil blandt andet være trusselsbilledet, men hvis vi nu antager, at den akutte trussel ikke er så voldsom, så kan man jo også stille det således op:

Hvordan får vi mest muligt forsvar for en given pose penge ?

Vi må her sige, at for hver soldat, vi har stående under våben, er der en række omkostninger i form af løn, forplejning, underbringelse, materieldrift (inkl. afskrivninger) i forbindelse med uddannelse o.s.v.

Lad os kalde denne omkostning per soldat O1.

Vi må ligeledes antage, at for hver soldat, der står i mobiliseringsstyrken er der en række omkostninger til opbevaring og vartning af materiel (inkl. afskrivninger), administratration, evt. genindkaldelser o.s.v. Lad os kalde denne omkostning O2.

Vi kan da se, at hvis O1 er væsentligt større end O2, så kan det måske betale sig at nedskære antallet af soldater under våben (inkl. dem, der er indkaldt til første samlede uddannelse), for i stedet at anskaffe materiel til en mobiliseringsstyrke. Ganske vist svækker man derved den stående styrke, fordi der bliver færre soldater i fredstid, og fordi man skal uddanne soldater til mobiliseringsstyrken, således at der bliver færre uddannede soldater til rådighed i fredstid. Men til gengæld får man rådighed over en væsentlig større krigsstyrke.

Omvendt vil det naturligvis dårligere kunne betale sig at opstille en mobiliseringsstyrke, hvis omkostningerne per soldat i mobiliseringsstyrken (O2) er ved at nærme sig O1.

Hvad betyder det så nærmere betragtet ?

Ja den vigtigste udgift i mobiliseringshæren er utvivlsomt afskrivningerne på oplagt materiel, og den afhænger dels af materiellets pris og dels af den operative levetid. Altså den tid der går, før materiellet bliver forældet, fordi det er væsentligt mindre slagkraftigt

end nyt materiel (jeg bruger udtrykket slagkraft ikke blot om våben, men også om andet udstyr. For en radio vil jeg således måle slagkraften i evnen til at kommunikere over lange afstande med lille risiko for at blive dedekteret og/eller aflyttet).

Det vil sige, at hvis prisen på nyt materiel stiger, og den tekniske udvikling samtidig medfører en hurtig forøgelse af slagkraften for nyt materiel, så bliver det nødvendigt at friske mobiliseringsstyrkens materiel hyppigt, og så bliver de årlige afskrivninger på materiellet høje, sammenlignet med de besparelser, der opnås ved, at man ikke skal betale soldaterne i mobiliseringsstyrken løn, underbringelse o.s.v.

Samtidig medfører en hyppig friskning af materiellet, at mobiliseringsstyrken må genindkaldes hyppigere og længere tid ad gangen for at instrueres om nyt materiel og sandsynligvis også om nye kampformer, der passer bedre til det nye materiel.

Herudover må man naturligvis også se på den forventede varighed og omfang af en konflikt, og den forventede varslingsperiode. Hvis varslingsperioden er kort, og den forventede varighed også er kort, når man jo ikke at indkalde og ajourføre mobiliseringshærens uddannelse, før konflikten er forbi. Og hvis konflikten forventes at vare længe, behøver man måske ikke at anskaffe materiel til hele mobiliseringsstyrken. Dels bliver der tid til supplerende anskaffelser, dels falder en del af soldaterne, så andre kan overtage deres udstyr. Sidstnævnte forudsætter dog, at soldaten i krigstid har en overlevelseschance, der er væsentlig ringere end materiellets.

Hvis disse synspunkter er rigtige, burde Danmark under den kolde krig have afskaffet værnepligten og skrottet mobiliseringsstyrken. På den måde kunne vi have haft en større fredstidsstyrke med langt flere færdiguddannede soldater. Samtidig ville vi have haft råd til at uddanne dem bedre og udskifte deres materiel hurtigere, således at deres slagkraft ville have været langt større.

Tilsvarende gælder i dag, for selv om varslingsperioden er blevet længere, og selv om konflikterne er kommet til at løbe længere, så gælder det fortsat, at materielpriserne er høje, og at den tekniske udvikling burde tilsi hurtigere udskiftninger eller opgraderinger af materiellet, med deraf følgende høje afskrivninger.

Desuden foregår konflikterne nu længere væk, og det betyder, at opgaverne typisk må løses af hvervet mandskab. At man i den forbindelse mener, at værnepligten giver grundlag for at hverve gode soldater til udsendelse er muligvis rigtigt, men det er også en fandens dyr måde at hverve soldater på, i betragtning af, at de fleste indkaldte ikke lader sig hverve.

2. HVOR MANGE SKAL DER VÆRE I DEN SPIDSE ENDE ?

Der findes, specielt i hæren en tilbøjelighed til at råbe på flest mulig soldater ved fronten. Men er det en rigtig betragtning, og er den specielt rigtig i dag ?

Svaret er, at det er ikke mængden af soldater med materiel, men mængden af soldater med materiel, der er på plads og operationsklart samt materiellets ydeevne, der er afgørende, og derfor er vedligeholdelsespersonellet lige så vigtigt som kampsoldaten.

Men når vi skal føre kampen fjernt fra hjemmet, så bliver transportvejen tilsvarende lang, og dermed stiger leveringstiden for nødvendige reservedele. Derfor må vi enten slæbe kæmpemæssige reservedelspakninger med os i felten, eller også må vi have moderne transportmateriel som fly, så vi hurtigt kan få nødvendige reservedele hjemmefra.

Det er imidlertid ikke nok, at reservedelene når frem til det område, hvor vi er indsat, vi må også tænke på transporttiden fra vedligeholdelsesenhederne i området og hen til materiellet. Jo længere vi skal slæbe defekt materiel, før det kan blive vedligeholdt, jo længere tid er det ude af drift. Ergo må vi have vedligeholdelsesfaciliteterne så tæt på kampzonen som muligt. Men derved falder overlevelsesmuligheden for vedligeholdelsespersonellet. Det kunne derfor tyde på, at fremtidens vedligeholdelsespersonel skal kunne råde over luftbåren kapacitet, dels så de kan komme hurtigt ind i kampzonen og reparere defekt materiel med nødvendige reservedele, og derpå komme hurtigt ud igen, dels så de hurtigt kan flytte defekt materiel ud af kampzonen til områder, hvor overlevelsesmuligheden for vedligeholdelsespersonellet er større.

Men herudover har en moderne styrke brug for store mængder af drivmidler og ammunition (samt andet, der ikke vejer og fylder så meget) for at kunne opretholde ild og bevægelse. Det betød måske ikke så meget under den kolde krig, hvor kamppladsen lå i nærområdet, og hvor kampen forventedes at blive kort, men nu da vi skal kunne operere tusinder af kilometer hjemmefra, betyder det, at der skal præsteres mange flere tonkilometer for at få 1 ton forsyninger frem til tropperne. Det betyder igen, at enten må vi have meget hurtigere transportmidler, eller også må vi have mange flere eller meget større transportmidler end før.

Alt dette trækker i retning af, at der skal lægges meget mere vægt på logistikken end før, og det tyder også på, at en større del af personellet vil få logistiske opgaver. Dels for at holde materiellet i drift i længere tid, dels for at sørge for forsyninger.

Det skal dog her bemærkes, at antallet af våbenplatforme kan nedskæres væsentligt, hvis ildledelsen bliver bedre og ammunitionen i højere grad bliver målsøgende og mere ødelæggende end før, hvis ildafgivelseshastigheden øges, og hvis rækkevidden øges. Antallet af nødvendige platforme vil nemlig blive reduceret, hvis træfsikkerheden og ødelæggelsesevnen per skud øges, hvis den enkelte platform kan afgive flere skud per tidsenhed, og hvis platformen kan engagere modstanderen på længere afstande. Færre platforme betyder mindre behov for drivmidler, og større træfsikkerhed og ødelæggelsesevne betyder mindre samlet behov for ammunition, hvilket vil reducere behovet for forsyningskapacitet.

Men selv om rækkevidden øges, vil færre våbenplatforme sikkert medføre større behov for hurtige forskydninger over længere afstande, hvilket vil øge behovet for drivmidler.

Endelig kan behovet for drivmidler reduceres ved at mindske motorernes brændstofforbrug men dette vil sikkert blive modvirket af, at vægten af den enkelte platform øges, fordi fjendens træfsikkerhed og ødelæggelsevirkningen af ammunitionen øges og øger behovet for pansring.

3. HVOR FØRER DETTE OS HEN ?

Vi bør i fremtiden satse på et professionelt stående forsvar. Vi får flere soldater, der er umiddelbart klar til indsats. Vi får råd til at udruste dem med bedre materiel, og vi får råd til at forny deres udrustning tiere. Vi kan også langt lettere sætte dem ind langt fra Danmark, og vi kan uddanne dem langt bedre end de værnepligtsstyrker, vi har i dag.

Til gengæld bliver styrken meget sårbar over for tab, fordi der ikke er mange om nogen reserver at tage af, og derfor må vi såvel hvad angår doktriner, operative rutiner, som materiel satse på, at kampen skal føres kortvarigt og med et minimum af tab på vor side.

Samtidig må vi tillægge logistikken meget større betydning, end vi har været vant til. På vedligeholdelsessiden skal vi have meget mere luftbåren kapacitet, så vi kan føre reservedele hurtigt frem hjemme fra, og så vi enten kan trække defekt materiel hurtigt ud af kampzonen eller indsætte vedligeholdelsespersonel hurtigt i kampzonen og trække dem hurtigt ud igen. Samtidig må vi gøre mere ud af at sløre og pansre vedligeholdelsesenhederne for at reducere deres tab.

Operativt må vi formindske antallet af våbenplatforme og andet energiforbrugende udstyr for at mindske forbruget af drivmidler. Lige som vi må øge energieffektiviteten for at mindske behovet for transport af drivmidler. Den enkelte platform (og andet energiforbrugende udstyr) må så beskyttes bedre og kunne indsættes hurtigere over længere afstande.

Tilsvarende må våbnenes rækkevidde, træfsikkerhed og ødelæggelsesevne øges for at mindske behovet for ammunition. Endelig må hastigheden af anvendte transportmidler i forsyningstjenesten øges for at reducere antallet af transportmidler, og det må overvejes, om det enkelte transportmiddel bør kunne laste mere end før for at nedsætte behovet for transportmidler og personel til at betjene dem.

Det vil næppe være nogen nyhed for Flyvevåbnet, hvor flybesætningerne udgør en brøkdelen af den samlede mandskabsstyrke, eller for søværnet, som også har en væsentlig del af sit personel i land. Men for hæren, der hidtil har levet en mere lavteknologisk tilværelse, vil det sikkert blive et chok at opdage, at fremtiden tilhører den professionelle soldat, og at flere og flere af dem vil blive beskæftiget med at vedligeholde materiellet og forsyne de operative enheder, som til gengæld vil blive færre, mindre og mere slagkraftige.

Indholdsfortegnelse

Forord	2
Terrorisme	
Bach.scient.pol. C. Carlsen	3
Hvorfor frygter vi Islam?	
Redaktør Pernille Bramming	23
Bin Laden and Islamist Terrorism	
Docent, dr.scient.pol. Mehdi Mozaffari	35
Asymmetrisk krig, ny terrorisme og den postmoderne verdens(u)orden	
Lektor Lars Erslev Andersen	48
Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001	
Kommandørkaptajn Jens Claus Hansen	67
NATO efter den 11. september	
Af oberstløjtnant J. Hansen	90
Bekæmpelse af terrorisme - en militær opgave?	
Oberstløjtnant K.B. Hansen og major H.-C. Mathiesen	98
Missilforsvar efter 11. september	
Specialkonsulent Ib Faurby og stud.scient.pol. Troels S. Grønvald	115
Biologisk Beredskab	
Overlæge, dr.med. John-Erik Stig Hansen	127
Samarbejdet mellem militære enheder og humanitære organisationer	
Lektor Peter Viggo Jakobsen	133
Det danske Forsvar og "NORDCAPS"	
Orlogskaptajn Per Møller Nielsen	147
Bemærkninger vedrørende hærens udvikling	
Generaløjtnant Ove H-G. Hoff	154
Boganmeldelser af:	
Wesley K. Clark: Waging Modern War. Anmeldt af Stine Heiselberg og Mikkel Vedby Rasmussen.	158

Forord

Som situationen har udviklet sig efter 11. september 2001, aner vi nok konturerne af et nyt sikkerhedspolitisk verdensbillede. Hvordan dette vil manifestere sig, er det store spørgsmål. Her ca. 6 måneder efter terrorhandlingerne rettet mod USA fandt sted og efter koalitionen indsættelse i Afghanistan har tvunget Talebanstyret fra magten, er der mange tænketanke - såvel nationale som internationale - der har reflekteret over den nye situation. Er der en ny trussel, og hvad betyder den for den sikkerhedspolitiske dagsorden? Er virkeligheden et helt nyt og anderledes trusselsbillede? Mange af disse spørgsmål kan der endnu ikke givet et logiske og realistisk svar på. Dertil er der hengået for kort tid. Alligevel vil vi i dette nummer af Militært Tidsskrift forsøge at analysere situationen efter 11. september. Vi har forsøgt at definere terrorisme, at give bud på, hvad den voldelige del af islam er, og hvorledes man kan forholde sig hertil. Vi har forsøgt at beskrive dele af årsager til tilsynekomsten af den ekstremt voldelige terrorisme. Og ikke mindst forsøger vi at give et bud på, hvorledes den "nye" verdensorden vil udvikle sig dels i en mere global, dels i en NATO og sidst, men ikke mindst i en operativ kontekst.

Temaet indledes med en artikel af bach. scient. pol. C. Carlsen, der giver en indføring i begrebet terrorisme og definerer terrorismens forskellige typologier. Der spekuleres til sidst over mulige årsager til specielt den islamiske terrorismes opståen og eksistensgrundlag. Redaktør Pernille Bramming beskriver i sin artikel "Hvorfor frygter vi islam?" den politiske islams historie og nuværende situation. Er der grund til at frygte islam, eller er frygten blot et udslag af vores generelle forestillingsverden? I "Bin Laden and Islamist Terrorism" beskriver docent, dr. scient. pol. Mehi Mozaffari tre stadier i udviklingen i den islamiske terrorisme, herunder årsagerne til den meget voldelige udvikling, som man så praktiseret i perioden fra 1991 - 2001.

Lektor Lars Erslev Andersen belyser - med udgangspunkt i udviklingen af amerikansk sikkerhedspolitik efter den kolde krigs ophør - USA's særlige forhold til og håndtering af terrorismen. Dette fører naturligt frem til kommandørkaptajn Jens Claus Hansens artikel "Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001". Her belyses de nye sikkerhedspolitiske udfordringer efter 11. september baseret på en definition af trusselsbegrebet. Der gennemføres en diskussion af, om der er tale om en ny trussel, og om dette bør føre til ændringer i vores sikkerhedsopfattelse. Artiklen afsluttes med en perspektivering af den internationale orden. I "NATO efter den 11. september" beskriver oberstløjtnant Jan Hansen udviklingen i NATO efter den skelsættende dato. Han peger på flere udviklingsmuligheder såvel intern i Alliancen som i Alliancens fremtidige råderum.

Oberstløjtnant Kurt B. Hansen og major Hans-Christian Mathiesen undersøger de afledte militære konsekvenser af terrorangrebet. Artiklen påpeger, med afsæt i krigsteorien og en analyse af modstanderen - terrorismens netværk - de vanskeligheder, der er forbundet med at bekriige en ukonventionel modtander med konventionelle midler. Specialkonsulent Ib Faurby og stud. scient. pol. Troels S. Grønvald's artikel om missilforsvar efter 11. september analyserer terrorangrebene påvirkning af den amerikanske debat om etablering af et missilforsvar, dets udviklingspotentiale samt 11. septembers betydning for debatten - i denne sammenhæng - mellem USA og Rusland. Temaet af-

sluttes med overlæge, dr. med. John-Erik Stig Hansens "Biologisk beredskab". Biologiske kampstoffer er særdeles virksomme i hænderne på terrorister. Og selv om terrortruslen mod Danmark må betragtes som lav, argumenteres der for, at vi beredskabsmæssigt bør forholde os hertil. Uden for temaet fortsættes med to selvstændige artikler. Den ene fokuserer på samarbejde mellem militære enheder og humanitære organisationer under fredsstøttende operationer af lektor Peter Viggo Jakobsen og den anden på nordiske samarbejde i rammen af NORDCAPS af orlogskaptajn Per Møller Nielsen.

Nummeret afsluttes dels med en kommentar af Chefen for Forsvarets Operative Styrker, generaløjtnant Ove H-G. Hoff til de fire obersters artikel i Militært Tidsskrift nummer 5/2001 vedrørende Hærens udvikling, dels en boganmeldelse af Stine Heiselberg og Mikkel Vedby Rasmussen af Wesley K. Clarks bog "Waging Modern War: Bosnia, Kosovo and the Future Combat".

Som indiceret i sidste nummer har Militært Tidsskrift fået nyt design. Jeg håber, at denne modernisering, herunder at farver og symbolik må falde i læsekredsens smag.

H. Brøchmann Larsen

Terrorisme

Bach.scient.pol. C. Carlsen

Indledning

Den 11. september 2001 fløj formodede terrorister to fly ind i World Trade Center i New York, et tredje fly fløj ind i Pentagon i Washington, og et fjerde, hvis mål ikke kendes, faldt ned i Pennsylvania efter alt at dømmes efter kampe mellem passagerer og flykaprere (Bergen). Over 3000 mennesker omkom (CNN). Med disse hændelser kom terrorismen på toppen af den internationale dagsorden, og en verdensomspændende koalition til bekæmpelse af terrorisme blev dannet. Men hvad er terrorisme egentligt? Hvordan har terrorismen udviklet sig gennem tiderne? Hvilke typer terrorisme findes der? Hvilke våben kan terrorister benytte sig af og hvordan bliver de finansieret og støttet? Og hvad er egentlig terrorismens årsager? Disse spørgsmål og flere andre vil jeg diskutere i denne artikel, der er et forsøg på, at give en overordnet indføring i begrebet "terrorismen" / en forståelse

Terrorisme •

af hvad "terrorisme" egentlig er, og hvor man kan sætte ind, hvis man vil den til livs.

Terrorismens udvikling gennem tiderne ***Begrebet "terrorismes" opståen og historie***

Begrebet "terrorisme" er ikke noget nyt begreb, der er opstået efter den 11. september 2001. Derimod kan det dateres tilbage til den Franske Revolutions "terreur", som dog havde en noget andet betydning end det negativt ladede begreb "terrorisme". "Le régime de la terreur" ("Terrorregimet") i 1793-94 (som det engelske begreb "terrorism" stammer fra) var en måde at skabe "order during the transient anarchical period of turmoil and upheaval that followed the uprisings of 1789" (min understregning), og var derfor et positivt ladet begreb (Hoffman). Siden begrebets tilblivelse i 1790'erne har terrorismen antaget forskellige former. F.eks. var terrorismen fra slutningen af det 19. århundrede til ca. 1930 *revolutionær*, blev udført af ikke-statslige aktører og var rettet mod regeringer og deres ledere. Dette ændrede sig fra ca. 1920'erne, hvor terrorismen tog tilløb til at blive *totalitær* (og stod i fuldt flor i 1930'erne), blev udført af totalitære/autoritære stater og deres ledere (det fascistiske Italien, det nazistiske Tyskland og det stalinistiske Rusland) og var rettet imod deres egne borgere (altså en form for statsterrorisme - se endvidere note 3). Dette varede indtil 1945. Efter anden verdenskrigs afslutning blev terrorismen igen *revolutionær*. I 1940-50'erne var der primært tale om en *nationalistisk / anti-kolonialistisk* terrorisme, hvor grupper i Asien, Afrika og Mellemøsten kæmpede imod fortsat europæisk styre, mens der i 1960-70'erne hovedsageligt var tale om *nationalistisk / seperatistisk* (ikke anti-kolonialistisk) og *ideologisk* motiveret terrorisme. Hvor de nationalistisk / seperatistiske grupper kæmpede imod den stat, de selv var en del af med det formål at få deres egen stat, kæmpede de ideologisk motiverede venstreorienterede grupper f.eks. imod sociale og økonomiske uligheder i den moderne kapitalistiske liberal-demokratiske stat. Selv om disse sidste former for terrorisme stadig spiller en rolle idag, er også truslen fra andre former for terrorisme øget. Her er der tale om både den *statssponsorerede* terrorisme (fra midten af 1980'erne) og den *religiøse* terrorisme (fra slutningen af 1970'erne). Den statssponsorerede terrorisme er en form for terrorisme, hvor forskellige "foreign governments such as the regimes in Iran, Iraq, Libya and Syria became actively involved in sponsoring and commissioning terrorist acts..". Statssponsoreret terrorisme kan således betragtes, som en form for "assymetrisk" "...covert or surrogate warfare whereby weaker states.." kan "...confront larger, more powerful rivals without the risk of retribution.." ¹

1 Hvilke stater, der fokuseres på som udførende terrorisme i en sådan definition, afhænger af hvem der ser på sagen / definerer. Emnet er nemlig politisk "betændt" - man taler politik, når man taler definitioner, og man kan sagtens opstille en anden definition af statssponsoreret terrorisme end den nævnte, der medtager andre lande.

Terrorisme •

Den religiøse terrorisme (dog ikke direkte benævnt "terrorisme") har så vidt det vides eksisteret siden år 66 e.kr., hvor zeloterne kæmpede mod det romerske overherredømme. I løbet af historien er den religiøse terrorisme blusset op igen i forskellige former, f.eks. da "the thugs" i ca. 1200 år kæmpede for den hinduistiske gudinde Kali i Indien, og da "the assas- sins" kæmpede mod de kristne korsriddere og visse muslimer fra ca. år 1090 til 1272 e.kr. (Laqueur (1977) og Hoffman).

Sammenfattende om udviklingen i terrorismen gennem tiderne kan man ifølge David C. Rapoport konstatere, at al terrorisme indtil det 19. århundrede har haft en religiøs retfærdig- gørelse / legitimering, mens retfærdiggørelsen af terrorismen fra starten af det 19. århundrede til ca. 1980 hovedsageligt har været sekulær i den ene eller anden form (Rapoport citeret i Hoffman). Ifølge Bruce Hoffman ændrede dette sig efter den iranske revolution i 1979. Siden 1979 er antallet af religiøse terrorgrupper nemlig steget fra 2 ud af 64 grupper i 1980 (ca. 3%) til 26 ud af 56 grupper i 1995 (ca. 46%) - altså en stigning på mere end 40 %-point.

Men der er også sket andre ændringer inden for terrorismen i nyere tid end "blot" ændringer i "terrorisme typen" (om der er tale om f.eks. nationalistisk eller religiøs terrorisme), nemlig ændringer i f.eks. terrorgruppers finansiering og organisering. Disse ændringer vil kort blive skitseret i det følgende, mens de enkelte finansierings- og organiseringstyper dybere vil blive belyst under punkt 4 "Terrorisme typologier".

"New Terrorism"

"New Terrorism" er et udtryk for, at terrorismen er blevet mere diffus. Denne ændring har flere aspekter : F.eks. er der tale om, at terrorgruppernes organisationsmønstre er ændret. Der er ikke længere i høj grad tale om hierarkisk strukturerede grupper, men i stedet om "leader- less resistance" og ad hoc grupper, hvilket kan være med til ikke længere at lægge dæmpere på voldens niveau, da de enkelte celler handler for sig (Falkenrath).

Yderligere er der kommet nye typer af sponsorer til, nemlig de private sponsorer, der ligesom de "selvstændige" terrorgrupper er sværere at få fat på (idet de er mobile) end stats- sponsorerne. Herudover er terroren også blevet mere voldelig (se Hoffman & Stern).

Sluttelig er der tale om ikke kun nye taktiske midler (WMD), men også et helt nyt felt for terrorisme, informationsterrorismen, der angriber datasikkerheden/Internettet (Lesser).

Alt i alt er terrorismen altså blevet mere diffus, og det er blevet endnu sværere at sætte ind med modforanstaltninger (counterterrorism) end tidligere (se bl.a. Lesser).

Terrorisme definition

Spørgsmålet er så, hvad terrorisme egentligt er. Egentlige terrorisme definitioner har været debateret i mange år både akademisk og politisk, uden der af den grund

Terrorisme •

er opnået enighed om en definition af begrebet (se f.eks. Alex P. Schmid's "Political Terrorism - a Research Guide to Concepts, Theories, Data Bases and Literature" fra 1983, der opregner mere end 100 forskellige definitioner på terrorisme).² Selvfølgelig kan man altid benytte sig af den efterhånden klassiske "One man's terrorist is another man's freedom fighter" (se f.eks. Guelke), der ikke giver os noget svar på, hvad terrorisme egentligt er, men i stedet minder os om, at vi hele tiden vender tilbage til politiske problemer, når "terrorismen" skal defineres.

En ret ny (1998) definition af terrorismeforskeren Bruce Hoffman er derimod mere anvendelig. Dette er en definition hvis styrker og svagheder selvfølgelig kan diskuteres, men som alligevel klart belyser, hvad terrorisme er, og fra hvilken man kan udlede, hvorfor der f.eks. er forskel på terrorisme og guerillakrig eller terrorisme og kriminalitet.

Terrorisme defineres af Bruce Hoffman som værende :

"..ineluctably political in aims and motives; violent or equally important, threatens violence; designed to have far-reaching psychological consequences beyond the immediate victim or target; conducted by an organization with an identifiable chain of command or conspiratorial cell structure (whose members wear no uniform or identifying insignia); and perpetrated by a sub-national group or non-state entity.." - eller med andre ord er terrorisme : "..the deliberate creation and exploitation of fear through violence or the threat of violence in pursuit of political change..". Hoffman udleder bl.a. fra denne definition, at terrorisme ikke er guerillakrig, da terrorister ikke "..function in the open as armed units.." og "..deliberately avoid engaging enemy military forces in combat..", og at terrorisme ikke er kriminalitet, da terrorister, i modsætning til kriminelle, ikke er interesserede i at "..obtain money.." eller "..acquire material goods.." på grund af "..selfish, personal motivations (usually material gains)..", men i stedet er interesserede i at "..change 'the system' - about which the ordinary criminal.....couldn't care less..".

Terrorisme typologier

Selv om terrorisme nu er blevet defineret, er det ikke nok til at forstå, hvad terrorisme er, og slet ikke nok for at kunne gøre noget ved terrorismen. Der findes nemlig forskellige typer af terrorister, opdelt efter hvad deres *mål* med at udføre terroren er, og der findes forskellige måder for terrorister at:

- Blive *finansieret* og få *støtte* på.
- *Organisere* sig på.
- Anvende *taktik* på, når de laver angreb.

Alle disse faktorer er nødvendige at betragte, når man ønsker at forstå, f.eks. hvordan man kan forhindre en given terroristgruppe i at begå et nyt angreb, enten

² Dette problem så man også, da FN efter angrebene på USA d. 11. september 2001 skulle forsøge at nå til enighed om en arbejdsdefinition på terrorisme.

Terrorisme •

ved at infiltrere organisationen, fjerne terrorgruppens finansiering / støtte eller besværliggøre terrorgruppens adgang til bestemte våben. De forskellige typologier (opdeling i typer (f.eks. typer af finansiering)) vil kort blive gennemgået i det følgende.

Terrorisme typer

Man kan inddele terrorgrupperne efter, hvad deres mål med terroren er, f.eks. at opnå sin egen stat eller at omdanne en allerede eksisterende stat til en religiøs stat. Følgende opdeling skal dog ses som overordnet, idet kun få grupper tilhører enten den ene eller den anden retning, mens de fleste er en form for blandinger. Overordnet kan man inddele terrorgrupperne i, om der er tale om religiøs eller ikke-religiøs (sekulær) terrorisme.

Religiøs terrorisme

Religiøs terrorisme kan defineres som : “..having aims and motivations reflecting a predominantly religious character or influence..” (Hoffman). Med andre ord er religiøs terrorisme, terrorisme der søger at mindske / eliminere sekulariseringen af samfundet, og som i nogle tilfælde i yderste konsekvens ønsker oprettelsen af en religiøs stat, der bygger på en form for religiøs lovgivning.

Denne definition gælder både for terrorisme, der er motiveret af etablerede religioner, f.eks. kristendommen, jødedommen, islam, hinduismen eller buddhismen, eller terrorisme der er motiveret af ikke-etablerede religioner, f.eks. dommedagskulte og andre typer kulte.

Ikke-religiøs terrorisme

Som konsekvens af ovenstående bliver definitionen af “ikke-religiøs terrorisme” : Terrorismen hvis hovedmål ikke er religiøst, og hvor en sekulær stat omend den ønskes ændret alligevel ønskes bevaret. De forskellige typer af ikke-religiøs terrorisme kan beskrives som følger:

Nationalistisk / Separatistisk terrorisme

Dvs. terrorgrupper der primært enten kæmper for at opnå deres egen stat på en eksisterende stats territorium, eller terrorgrupper der kæmper for at opnå deres egen stat på en løsrevet del af en eksisterende stats territorium (evt. sammenknyttet med en anden stat).

(F.eks. Folkefronten til Palæstinas Befrielse (PFLP), der kæmper for at opnå en selvstændig stat på en del af staten Israels territorium, og Irish Republican Army (IRA), der kæmper for at løsrive Nord Irland fra Storbritannien og tilknytte området til Irland).

Højre-ekstremistisk terrorisme

Dvs. terrorgrupper der primært kæmper for enten den ariske races overlegenhed og destruktion / reduktion af andre racer, den amerikanske forbundsregerings destruktion, eller imod fri abort og abortklinikker.

(Højre-ekstremistiske terrorgrupper findes primært i USA).

Venstre-revolutionære terrorgrupper

Terrorisme •

Dvs. terrorgrupper der primært kæmper for den sociale revolution og det klasseløse samfund (/at slippe af med kapitalismen).

(F.eks. Rote Armé Fraction i Tyskland, eller Brigade Rosso i Italien etc.).

Andre typer terrorisme

Terrorisme hvis hovedformål hverken er religiøs, nationalistisk/separatistisk, højreekstremistisk eller venstrerevolutionært. Dvs. terrorgrupper der f.eks. kæmper for miljøet (øko- terrorisme).

Finansieringstypologi

Terrorgrupper kan få penge til at finansiere deres aktioner på 3 forskellige måder, nemlig:

- Egenfinansiering (finansiering v.h.a. medlemmers tilskud / bankkup / aktiespekulation etc.).
- Statssponsorering (finansiering v.h.a. tilskud fra én / flere stater etc.).
- Individusponsorering (finansiering v.h.a. tilskud fra en "privat" sponsor etc.). (Se f.eks. Hoffman & Lesser)

Det skal dog bemærkes, at en type finansiering ikke nødvendigvis udelukker de to andre, og terrorgrupper kan derfor godt få penge fra flere sider på samme tid.

Støttetytologi

Ud over den finansielle støtte kan terrorgrupper modtage forskellige former for ikke-financiell støtte. Den ikke-finansielle støtte kan ligesom den finansielle støtte groft inddeles i 3 kategorier, om hvilke det dog skal bemærkes, at den ene ikke udelukker de to andre, da det er muligt at modtage støtte fra forskellige kilder samtidig.

For det første kan terrorgrupperne modtage støtte fra deres *egne tilhængere* - en støtte der enten kan være snævert funderet og kun omfatte støtte fra medlemmer af terrorgruppen eller mere bredt funderet og også omfatte støtte fra tilhængere, der ikke er medlemmer af terrorgruppen. En sådan støtte kan f.eks. bestå af : Moralsk opbakning, skjulesteder etc. (Hoffman) og til en vis udstrækning også af våben, dog primært af konventionel art.

For det andet kan terrorgruppen modtage støtte fra *stater*. Her kan der enten være tale om støtte fra terrorgruppens egen stat til brug i udlandet eller fra andre stater end terrorgruppens egen til brug i terrorgruppens egen stat eller i udlandet (dog ikke i donorlandet).³ En sådan støtte kan bygge på en interesse i at få udbredt terrorgruppens sag (f.eks. en religiøs sag). Støtte af denne art, der kan være af varierende grad, kan tage form af f.eks. : Moralsk opbakning, træning af

3 Hvis der var tale om at terrorgruppen modtog enten støtte fra sin egen stat til brug ved aktioner i denne, eller fra en fremmed stat til brug ved aktioner i den fremmede stat, ville der være tale om "statsterrorisme", hvor staten øver vold mod sine egne borgere (som f.eks. Saddam Hussein har gjort det mod kurderne), der ligger uden for denne artikels emne, og derfor ikke belyses.

Terrorisme •

terrorgrupper, tilflugtssteder efter en aktion eller anskaffelse af våben - evt. også masseødelæggelsesvåben (Heyman & Hoffman).

Og endelig kan terrorgrupper for det tredje modtage støtte fra *individuelle personer* (den såkaldte "privatization of terrorism"). Med andre ord er der tale om, at enkeltpersoner støtter én eller flere terrorgrupper med f.eks. moralsk opbakning, træning og våben (Hoffman & Jervas). F.eks. kan nævnes Osama bin Laden som våbensponsor og "terroristræner" for al-Qaida (se f.eks. Laqueur) og dens formodede tilknyttede grupper (f.eks. Armed Islamic Group (Algeriet), al-Jihad (Egypten), Abu Sayyaf (Filippinerne) etc.) (se f.eks. Bergen).

Organiseringstypologi

Terrorgrupper kan organisere sig på forskellige måder, der overordnet kan beskrives som:

- Hierarkisk organisering. Terrorgruppen har altså en pyramideformet / hierarkisk struktur med én leder, der har kontrol over terrorgruppen. Beslutninger træffes på toppen og implementeres så af de lavere niveauer.
- Celle / Netværks organisering. Terrorgruppen har med andre ord en flad struktur og uden én overordnet leder, men flere ledere og består af celler, der kan operere uafhængigt af hinanden. Beslutningstagningen og operationerne er "...decentralized, allowing for local initiative and autonomy..." (Lesser).
- Ad hoc organisering. Terrorgruppen har ingen struktur, kan dannes hurtigt og har ingen "recognized leaders", da gruppen er dannet til at begå ét enkeltstående angreb / få angreb. (Evt. kan gruppen være sammensat af medlemmer fra forskellige terrorgrupper, der er gået sammen om at udføre ét / få angreb) (se f.eks. Stern).

At terrorgrupperne kan organisere sig på ovenstående måder, betyder ikke, at de altid vil gøre det. Ofte vil der i stedet være tale om en blanding af de forskellige organiseringsformer (f.eks. overordnet netværk, med hierarkisk struktur i de enkelte dele af netværket), eller om at terrorgruppen på nogle tidspunkter har en form for organisering og på et andet tidspunkt en anden organisering (f.eks. et netværk der nedsætter nogle ad hoc grupper fra tid til anden) (Lesser).

Taktiktypologi

En overordnet måde at opdele terrorgrupperes angreb på er, om der er tale om international eller national terrorisme.

Hvor "international terrorisme" kan defineres som : Terrorismen der involverer borgere fra mere end én stat (f.eks. angrebet på World Trade Center d. 11. sept. 2001), kan "national terrorisme" ("domestic terrorism") defineres som : Terrorismen der kun involverer borgere fra én stat. Det skal dog bemærkes, at en given terrorgruppe godt kan udføre både international og national terrorisme på forskellige tidspunkter.

Terrorisme •

Herudover kan terrorgrupperne benytte sig af forskellige typer af taktik⁴. Da den mest omtalte taktiktype efter d. 11. september 2001 er selvmordsattentater, vil jeg i det følgende hovedsageligt belyse disse, mens andre taktiktyper kun kort vil blive berørt.

Selvmordsterrorisme indebærer, som det kan udledes af navnet, at terroristen / terroristerne, der udfører angrebet, slår sig selv ihjel for at udføre angrebet og dræbe andre. Selvmordsterrorisme kan udføres på forskellige måder. F.eks. kan terroristen være en levende bombe, ved at bære sprængstoffer / abc-våben på sig selv, eller han/hun kan benytte et transportmiddel (f.eks. en bil/bus eller et fly/tog/skib etc.) til angrebet - et transportmiddel, der enten kun indeholder terroristen eller også indeholder nogle gidsler (som det f.eks. var tilfældet i USA d. 11. september 2001).

Selvmordsterrorister har indtil angrebet på USA d. 11. september 2001 typisk været teenagere eller unge mænd i begyndelsen af 20'erne uden familie, uddannelse og forpligtelser (se f.eks. Kushner), men efter angrebet på World Trade Center og Pentagon er en sådan generalisering ikke længere mulig. Efterforskningen af angrebet har nemlig ifølge nyhedsmedierne vist, at flere af selvmordsterroristerne var veluddannede ikke helt unge mænd (få af dem i starten af 30'erne) og nogle endda med koner og børn (se f.eks. Bergen / diverse nyhedsmedier).

Endelig hvad angår andre typer af taktik, terrorister kan benytte sig af, kan nævnes:

Attentater, befrielser, besættelser, bombeattentater (uden selvmordshensigt), drab, "ekspropriation" (f.eks. bankrøverier), kapringer (af fly etc. - uden selvmordshensigt), kidnapninger, lemlæstelser, sabotage, raketangreb, etc. (Clutterbuck, Drake & Heyman).

Spørgsmålet er så hvilke typer af våben, terroristerne kan benytte sig af. Her kan der i teorien både være tale om konventionelle våben og masseødelæggelsesvåben (Weapons of Mass Destruction = WMD). Af konventionelle våben kan bl.a. nævnes : Pistoler, rifler, maskinpistoler, shotguns, håndholdte panserbrydende og jord-til-luft missiler, granater, bomber og miner (Clutterbuck & Jervas), mens der af WMD kan nævnes atomare, radiologiske, biologiske og kemiske våben.

Hvor konventionelle våben har været brugt i stort set alle terrorangreb indtil nu, har masseødelæggelsesvåben "kun" været benyttet få gange (Hoffman). Men selv om WMD i praksis ikke har været benyttet så ofte, er det ikke ensbetydende med, at det ikke kan ske i fremtiden. Ser man på hvilken type WMD, der har været benyttet indtil nu - er der tale om i hvert fald bekræftede kemiske angreb mod Tokyos undergrundsbane i 1995.⁵ De biologiske "angreb" med miltbrand

4 Med "taktik" menes der, når der er tale om terrorgrupper, hvilke våbentyper og angrebstyper terrorgrupperne kan benytte sig af.

5 Tokyos undergrundsbane blev i 1995 udsat for et angreb med nervegassen Sarin af den buddhistisk inspirerede kult Aum Shinri Kyo, der kæmpede mod

Terrorisme •

(Anthrax) breve mod bl.a. regeringskontorer i Washington er endnu ikke blevet bekræftet at stamme fra terrorister, og det kan derfor ikke med sikkerhed bekræftes at bio- logisk terrorisme har fundet sted.⁶ Atom-terrorisme findes der ingen kendte eksempler på.

Spørgsmålet er så hvilken type af WMD, der vil være størst sandsynlighed for, at terrorister vil benytte sig af i fremtiden. Dette vil afhænge af en kombination af faktorer f.eks. hvilken type aktion, der er tale om (hvilket våben der egner sig til formålet), hvilken effekt gruppen ønsker (afskrækkelse / brug med stor eller lille effekt), om gruppen er statsstøttet eller ej (herunder i hvilken udstrækning terrorgruppen / staten der støtter gruppen frygter gengældelse),⁷ og hvad den givne gruppe er i stand til at få fat i af våben.⁸

den japanske stat. Resultatet af angrebet, der blev fremskyndet, p.g.a. advarsler om at politiet var tæt på at slå til mod kulten, blev at 11 mennesker blev dræbt, mens mellem 3000 og 5500 blev såret i større / mindre grad (Brackett). Var angrebet ikke blevet fremskyndet, havde disse tal formentlig været væsentligt højere.

6 Det skal dog bemærkes, at der har været flere planer om biologisk terrorisme bl.a. i USA, som, på nær ét tilfælde med fødevarerforgiftning på en salatbar med *Salmonella typhimurium* som gjorde 751 mennesker syge, imidlertid ikke er blevet udført (Stern).

7 Hvis der er tale om en stats-sponsoreret terrorgruppe, der frygter gengældelse, fra den stat der angribes, kan det være bedre at benytte sig af biologiske / kemiske våben end atomare, da disse er sværere at spore tilbage til staten (Falkenrath).

8 En grundig gennemgang af alle disse faktorerers udvikling vil være for omfattende for denne artikel, men ser man f.eks. på bare én af de ovennævnte faktorer, der kan være betydende for terrorgruppens våbenvalg, nemlig selve erhvervelsen af abc-våben (der kan erhverves enten ved *egenproduktion* (der kræver uddannet arbejdskraft, relevant materiale, et fabrikationssted og fremføringsmidler), *køb* (der kræver, at der er nogen (oftest en stat), der ønske at / kan overtales til at sælge) eller *tyveri* (der kræver enten dårlige sikkerhedsforanstaltninger, eller at disse kan omgås)), er muligheden for dette blevet større med den Kolde Krigs afslutning, selv om det dog stadig rent absolut er svært at få fat i bl.a. atomvåben. Dette skyldes bl.a. følgende udviklinger :

- *Antallet af tilgængelige videnskabsmænd med viden om WMD-produktion er steget* (bl.a. p.g.a. den økonomiske krise i Rusland, og den heraf følgende fyring af og manglende betaling af løn til mange videnskabsmænd (og soldater)).

- *Sikkerheden ved opbevaringssteder for WMD og f.eks. fissilt materiale til a-våbenproduktion er ikke så høj, som den var tidligere, selv om den absolut set stadig er høj* (bl.a. p.g.a. nedskæringer i militæret og den førnævnte økonomiske krise i Rusland).

- *Muligheden for at skaffe fremføringsmidler til WMD er steget* (bl.a. p.g.a. stigningen i ex-sovjettisk militær materiale der er til salg enten på det sorte marked eller gennem den organiserede kriminalitet). (Stern, Falkenrath, USCongress)

Terrorisme •

Med andre ord er det altså ikke til at afgøre præcist hvilken type WMD-terrorisme, der vil være den mest sandsynlige i fremtiden, men det kan dog siges at biologisk eller kemisk terrorisme alt andet lige må være mere sandsynlig end atomterrorisme (bl.a. fordi b- og c-våben er relativt lettere at få fat på end a-våben, da det i højere grad er muligt selv at fremstille dem end a-våben), selvom den sidstnævnte terrorismetype ikke helt kan udelukkes.⁹

Terrorismens mulige årsager

Kendskabet til ovennævnte typologier er imidlertid stadig ikke nok for virkeligt at forstå terrorisme. For indtil nu er det kun terrorismens ydre tegn, der er blevet belyst. Og det er med terrorisme som med sygdomme, det nytter ikke kun at se på symptomerne og bekæmpe dem, når sygdommen er brudt ud. Det gælder derimod om at forstå, *hvorfor* sygdommen bryder ud, så man kan forebygge, at det sker igen. Derfor er det nødvendigt at se på terrorismens årsager.

Terrorismens årsager afhænger i høj grad af hvilken type terrorisme, der er tale om. Da det vil være for omfattende i denne artikel at gennemgå de mulige årsager til alle de forskellige typer terrorisme, og da det desuden er den religiøse terrorisme, der er den mest udbredte i dag, har jeg valgt at fokusere på denne. Da årsagerne til alle de forskellige typer af religiøs terrorisme imidlertid stadig vil være for omfattende at gennemgå i denne artikel, har jeg valgt kun at belyse de mulige årsager til den islamiske terrorisme. Grunden til at netop den islamiske terrorisme er valgt er, for det første at det er de islamiske grupper, der er blevet holdt ansvarlige for nogle af de største (målt på antallet af døde / sårede) religiøse terrorangreb i de sidste 10 år, og for det andet at det formodentligt var islamiske terrorister der angreb USA d. 11. september.

I det følgende defineres det først, hvad islamisk terrorisme er, hvorefter den islamiske terrorismes udbredelse belyses, og der redegøres sluttelig kort for mulige årsager til den islamiske terrorisme.

Definition på islamisk terrorisme

For at gøre det muligt at skelne mellem islamiske terrorgrupper og nationalistiske terrorgrupper, der har islam som religion, defineres islamisk terrorisme her som : Terrorismen, hvis mål det er at opnå **islamiske** stater, der bygger på islamisk ret, shari'a.

I praksis betyder dette f.eks. at *islamisk terrorisme* udføres af terrorgrupper, der kæmper for at opnå **islamiske** palæstinensiske stater (f.eks. Hamas) (selv om de også kan siges at have et nationalistisk islæt, idet de kæmper for at få deres egne stater). Terrorgrupper, der kæmper for at opnå palæstinensiske stater (f.eks. PFLP), betragtes derimod som nationalistiske (selv om de også kan have et religiøst islæt, idet terroristernes religion er islam).

⁹ F.eks. har efterretningskilder udtalt, at al-Qaida har søgt at anskaffe sig nukleart materiale (Webster).

Den islamiske terrorismes udbredelse

Den islamiske terrorisme var før 1979 stort set et ukendt fænomen, men efter den iranske revolution i 1979 blomstrede den imidlertid op, og antallet af terrorgrupper steg (Hoffman). I dag findes der islamiske terrorgrupper ikke kun i Mellem Østen, men også i andre dele af verden (se f.eks. U.S. Department of State).

Af eksempler på større islamiske terrorgrupper kan bl.a. nævnes Armed Islamic Group (GIA) i Algeriet, der kæmper imod den algeriske stat og for indførelsen af en islamisk stat i landet, al-Jihad og al-Gama'at al Islamiyya i Egypten, der begge op gennem 1990'erne kæmpede imod den egyptiske stat og for en islamisk magtovertagelse, og Hamas og Hizb'allah der begge kæmper imod Israel og for oprettelsen af en islamisk palæstinensisk stat (U.S. Department of State). Fællesnævneren for alle disse grupper er med andre ord, at de kæmper imod en stat, de enten selv befinder sig i eller ønsker sig en del af, og arbejder for indførelsen af en islamisk (evt. islamisk palæstinensisk) stat på territoriet. Noget andet gør sig gældende for al-Qaeda ("Basen"), der som sådan ikke har noget imod den stat, som gruppen opholder sig i, nemlig Afghanistan, men som derimod opholder sig der for at få "husly". Gruppen kæmper i stedet mod USA og regimet i Saudi Arabien, som al-Qaeda anser for at ligge under for USA's interesser i landet og Mellem Østen, og kæmper ikke "kun" for at indføre islamisk styre i én stat, men derimod for en genoprettelse af Kalifatet - en stormuslimsk stat hvor "the *umma*¹⁰ would live under the rule of the Prophet Muhammad..", som skal brede sig fra Tunesien i vest til Indonesien i øst¹¹ (Bergen).

Ud over de større muslimske terrorgrupper findes der et utal af mindre grupper rundt om i verden. Billedet bliver yderligere uklart af, at nogle grupper til tider vælger at benytte et alias / andet navn, hvis de tager ansvaret for et terrorangreb. Med andre ord er det ikke altid til at gennemskue, om der er tale om en helt ny terrorgruppe, eller der i stedet er tale om en allerede kendt terrorgruppe "forklædt" som en ny terrorgruppe.

Spørgsmålet er så, hvad årsagen kan være til fremvæksten af de islamiske terrorgrupper. Dette vil kort blive belyst i det følgende.

Den islamiske terrorismes mulige årsager

Ud over at der kan være mange mulige årsager til, at den islamiske terrorisme er vokset, er det også forskelligt fra land til land, hvad der er de specifikke årsager til

10 "The *umma*" er "..the community of Muslim believers.." (Bergen).

11 Historisk set opstod Kalifatet i år 632, men forsvandt igen i år 1258 for senere at blive genoptaget af osmannerne og endelig afskaffet af Mustafa Kemal Atatürk i 1924 (Simonsen).

Terrorisme •

netop én terrorgruppes fremvækst. Jeg vil i det følgende søge at belyse de mere overordnede mulige årsager¹² til den islamiske terrorismes vækst (dog med fokus på islamisk terrorisme i Mellemøsten) - og ikke én enkelt case.

Ser man på faktorer, der kan have medvirket til væksten i den islamiske terrorisme, er det ideelt nødvendigt at betragte både faktorer på det globale og statslige niveau og på individ-niveauet. Da denne artikels omfang ikke muliggør en behandling af alle niveauer, har jeg valgt at fokusere på det globale og det statslige niveau og kommer derfor ikke ind på, hvad bestemte individer har betydet for væksten i den islamiske terrorisme.¹³

Det globale niveau

Den Kolde Krigs afslutning

De emner der var i fokus under den Kolde Krig mellem de to Supermagter handlede for en stor dels vedkommende om magt, men også til dels om hvilken kultur, der skulle have størst indflydelse, den vestlige USA-prægede kultur eller den østlige USSR-prægede kultur. Både på det magtpolitiske og det kulturelle område balancerede de to supermagter hinanden, men dette forsvandt med den Kolde Krigs afslutning, hvor USSR's sammenbrud betød en umiddelbar sejr til den vestlige USA-prægede kultur. Hvor den østlige USSR-prægede kultur aldrig rigtigt havde haft et religiøst islæt, fordi dette var udelukket p.g.a. den kommunistiske ideologi, havde den vestlige et udpræget kristent livssyn i en mere eller mindre verdslig udgave, alt efter hvilken stat der var tale om.

Netop den Kolde Krigs afslutning og bortfaldet af en balancerende magt til USA kan have medført, at visse religiøse grupper i Mellemøsten kan have ønsket at balancere den i deres øjne sekulære kulturimperialisme, der strømmede ud fra Vesten og korrumperede deres samfund (se f.eks. Jervas). Og selv om der ikke som sådan var noget nyt i, at Vesten søgte indflydelse i Mellemøsten, var der noget nyt i, at der ikke var en anden stat (USSR) at vende sig til. Derfor kan den manglende balancering af Vesten fra USSR's side for de religiøse bevægelser have virket som en vækst i påvirkningen fra Vestens side, selv om der måske ikke har været den store rent faktiske forskel.

12 Det skal dog bemærkes, at det ikke er muligt at finde universelle generelle grunde til, at terrorgrupper opstår, da det varierer fra gruppe til gruppe, hvad årsagen til gruppens opståen er. Derfor skal de grunde til terrorgruppers opståen, der belyses i det følgende, blot betragtes som mulige medvirkende årsager til, at islamiske terrorgrupper er opstået og ikke som endegyldige forklaringer på, hvorfor bestemte terrorgrupper er opstået.

13 Hvad angår individ-niveauet, må det dog bemærkes, at Osama bin Laden har haft en vis indflydelse på væksten i den islamiske terrorisme, med oprettelsen af al-Qaeda og de forbindelser denne terrorgruppe har til andre terrorgrupper rundt om i verden, selv om hans indflydelse selvfølgelig ikke skal overvurderes.

Terrorisme •

Med andre ord kan den Kolde Krigs afslutning, USSR's sammenbrud og overgangen fra bi- til unipolariteten altså have været en mulig medvirkende årsag til, at antallet af islamiske terrorgrupper er steget efter den Kolde Krigs afslutning. Men væksten i de islamiske terrorgrupper blev som nævnt påbegyndt før den Kolde Krigs afslutning, så andre faktorer må også have spillet ind. En af disse kan være globaliseringen.

Globaliseringsmæssige årsager

En konsekvens af globaliseringen har været at på bestemte områder, er nationalstaten eroderet (f.eks. med det øgede EU-samarbejde i visse sektorer), og den globale kulturs indflydelse har været stigende (se f.eks. Bauman). Med der er som sådan ikke noget nyt i at stater, også religiøse stater bliver påvirket af omverdenen - det er de altid blevet i større eller mindre grad. Det er altså ikke eksistensen men derimod omfanget af påvirkningen, der er vokset. Spørgsmålet er så, hvordan dette kan have medført en vækst i antallet af religiøse terrorgrupper. Her er der flere faktorer, der kan have spillet ind.

For det første er der på den ene side tale om, at den globaliserede kultur i høj grad er påvirket af de sekulære vestlige værdier og i høj grad er inspireret af den amerikanske verdslige kultur og informationsteknologi. Men på den anden side er der ikke noget nyt i dette, da den globale kultur i mange år har været præget af vestlige værdier (se f.eks. Huntingtons beskrivelse af hvordan den vestlige kultur har domineret i løbet af de sidste 500 år). Holdes denne vestlige globaliserede kultur imidlertid sammen med nationalstatens erosion på visse områder og den større grad af styring på det globale niveau, kan dette have medført, at særligt de islamiske staters kultur virkede, som om den kunne erodere og blive underlagt den vestlige kulturimperialisme, og dette kan have medført en vækst i antallet af islamiske terrorbevægelser, der igennem anslag mod vesten vil forsøge at sætte spørgsmålstegn ved den vestlige kulturs indflydelse.

For det andet kan eksistensen af en global elite have sat spørgsmålstegn ved religiøse autoriteter i en stat som f.eks. Iran. For selv om der kan argumenteres for, at Iran er en stat, der ikke er særlig åben over for indtryk fra omverdenen, vil selve eksistensen af rejsende ind og ud af landet kunne underminere præstestyret p.g.a. de reformideer, der vil kunne nå frem til befolkningen gennem kontakt med den globale elite. Og hvis dette kan ske i Iran, vil det i endnu højere grad kunne ske i stater som f.eks. Egypten og Algeriet, der har en endnu større kontakt med den vestlige verden og den globale elite.

Med andre ord kan globaliseringen og dens konsekvenser altså også have været en medvirkende årsag til væksten i antallet af islamiske terrorgrupper.¹⁴

14 Globaliseringen kan imidlertid også have influeret på udbredelsen af islamiske terrorgrupper på en anden måde, idet globaliseringen og den bl.a. deraf affødte stigende mobilitet (rejseaktivitet) har kunnet fremme terroristernes muligheder for at udføre terrorhandlinger uden at blive lagt mærke til (jf. angrebet på World Trade Center og Pentagon i september 2001), har øget

Terrorisme •

Selv om faktorer på det globale niveau kan have medført en stigning i antallet af islamiske terrorgrupper, kan også faktorer på det statslige niveau have spillet en rolle. Disse vil kort blive skitseret i det følgende.

Det statslige niveau Politiske årsager

I mange mellemøstlige stater, f.eks. Egypten og Algeriet, er islamiske grupper / partiers parlamentariske repræsentationsmuligheder stærkt begrænsede, i mange tilfælde endda ved enten lov om at politiske partier ikke må være dannet på et religiøst grundlag, eller ved at nye politiske partier skal godkendes af det siddende styres embedsmænd, der ingen interesse har i at godkende partier, der evt. vil kunne opnå (stor) folkelig opbakning, og i yderste konsekvens vil kunne afsætte de siddende magthavere (Tachau).

Selvfølgelig kan man sige, at der som sådan ikke er noget nyt i dette, da de islamiske interesser hverken tidligere under koloniherrerne eller siden selvstændigheden har været repræsenteret rent parlamentarisk. Men alligevel kan der i de mellemøstlige stater være tale om, at dette i løbet af de sidste 20 år kan have føltes som et større problem, end det måske har gjort tidligere og kan have ført til øget islamisk terrorisme. Der kan være flere årsager til dette.

For det første er der sket en stigning i kritikken, af måden staterne er blevet styret på evt. gennem påvirkning af det sekulære ikke-islamiske Vesten eller ved hjælp af en demokratisk model, der bygger på vestlige ideer/idealiser og ikke har været til borgernes fordel, hvorfor styret betragtes som korrupt. En mulig løsning vil være en tilbagevenden til islamiske værdier, og i yderste konsekvens en oprettelse af en islamisk stat, der vil sætte de korrupte magthavere fra magten, mindske kontakten med det ikke rettroende vesten og oprette orden og bedre forholdene for borgerne i staten. Islamisk terrorisme kan derfor blive reaktionen, da de islamiske grupperinger ikke kan acceptere de parlamentariske "spilleregler" og derfor må søge at opnå magten i staten på en anden måde.¹⁵

Selv om eventuelle islamiske partier endda vælger at søge at blive en del af den parlamentariske proces, er dette ikke muligt, da de ikke kan få lov til at stille op til valg etc., da de er grundlagt på religiøs basis / bliver forbudt ved valg, fordi de er

kommunikationsmulighederne mellem forskellige terrorgrupper / forskellige dele af et terrornetværk som følge af bl.a. internettets fremvækst, og endelig har øget terrorgruppernes muligheder for at kommunikere deres budskab til omverdenen, som f.eks. Osama bin Laden gjorde via satellit tv-stationen al-Jazeera i Qatar efter angrebet på USA i september 2001. (Se endvidere Hansen).

15 Dette var f.eks. tilfældet i Algeriet, hvor terrorgruppen GIA, der opstod i 1991, ikke kunne acceptere det islamiske politiske parti FIS (Front Islamique du Salut) anvendelse af parlamentariske midler i den politiske kamp, og hvor "...[the].. FIS leaders supporting dialogue with the government have been "condemned to death" by the GIA.."

(se f.eks. www.medeabe/en/index068.htm & Giebel).

Terrorisme •

for magtfulde. Når parlamentarisk repræsentation ikke bliver mulig, er der ikke så mange andre muligheder for at blive hørt / få sin vilje igennem end at ty til vold, så dette kan også have medført en opblussen i den islamiske terrorisme.

For det andet kan selve eksistensen af globaliseringen have betydet, at en større del af de muslimske landes befolkninger er blevet klar over, at der eksisterer noget, der hedder "parlamentarisme" (f.eks. via den øgede tilstrømning af nyheder fra vesten til disse stater). En konsekvens af dette kan være en øget bevidsthed om, at deres eget system ikke tillader den samme mulighed for indflydelse på det politiske system, hvorfor de kan søge at opnå det evt. gennem at ty til vold, hvis der ikke er andre muligheder for at blive hørt.

Med andre ord kan både selve eksistensen af et parlamentarisk system efter vestlig idé, selve det at grupper i samfundet bliver forhindret i deltagelse i den parlamentariske proces, og den øgede bevidsthed om eksistensen af begrebet "parlamentarisme" have været en mulig medvirkende årsag til væksten i den islamiske terrorisme.

Geopolitiske årsager

Siden oprettelsen af den israelske stat i 1948 har der været indtil flere væbnede konflikter i Mellemøsten mellem Israel og dets naboer f.eks. Egypten, Libanon, Jordan etc. De arabiske stater mistede med det jødiske Israels grundlæggelse og i de senere væbnede konflikter ikke kun land i den "almindelige" geopolitiske betydning, men derimod land som ifølge dem tilhørte den islamiske palæstinensiske befolkning - eller med andre ord mistede de en del af det islamiske territorium til de "vantro ikke-islamiske jøder".

Men da størstedelen af de væbnede konflikter fandt sted før 1979, og væksten i den islamiske terrorisme først har fundet sted siden, kan det diskuteres, om de har haft en direkte indflydelse på denne vækst. Men selv om der måske ikke har været en direkte indflydelse, kan nogle af konflikterne alligevel have sat gang i nogle dynamikker, som kan have medført en vækst i den islamiske terrorisme. Dette gør sig f.eks. gældende i Libanon, hvor Hizb'allah stadig kæmper imod Israel og for oprettelsen af en palæstinensisk islamisk stat.

Yderligere kan de væbnede konflikter også have haft en mere indirekte indflydelse, idet selve fredsprocesserne / fredsslutningerne efter konflikterne kan have medført en opblussen i den islamiske terrorisme. Dette er f.eks. tilfældet i Israel, hvor selve eksistensen af fredsprocessen gentagne gange fører til islamiske terrorangreb fra grupper, der er imod fredsprocessen, f.eks. Hamas (se f.eks. Hansen).

Med andre ord kan om ikke geopolitikken så de væbnede konflikter, der er affødt af geopolitikken i mellemøsten, være en mulig medvirkende årsag til væksten i den islamiske terrorisme.

Økonomiske årsager

Økonomien i mange islamiske lande, der har haft problemer med islamisk terrorisme, falder indenfor kategorien "udviklingslandenes økonomi". Alle udviklingslandenes økonomiske problemer er for stort et emne at behandle i

Terrorisme •

denne artikel, så i det følgende vil kun et par af de økonomiske faktorer, der kan have været medvirkende til en vækst i den islamiske terrorisme blive berørt.

I flere af de islamiske stater har der været en misforhold mellem antallet af højtuddannede og deres mulighed for at få job, når de var færdige med uddannelsen (se f.eks. Richards). Hvis det antages, at der er en sammenhæng mellem at tage en videregående uddannelse, og de afkast man forventer en sådan uddannelse vil give i form af et om ikke velbetalt så i hvert fald fast og vedvarende job efter endt eksamen, vil disse forventninger ikke blive opfyldt, hvis dette ikke sker, og man havner i arbejdsløshed. Sker dette for mange, kan det danne grobund for et oprør mod staten eller i de muslimske stater en grobund for muslimsk ekstremisme, der ønsker at gøre op med den stat, der ligger under for vesten, ikke har holdt sine løfter og er skyld i, at man ikke, som man havde forventning om da man påbegyndte uddannelsen, kan få et job indenfor f.eks. staten. En sådan muslimsk ekstremisme kan hurtigt føre til islamisk terrorisme, da det parlamentariske system som nævnt under de politiske faktorer enten ikke anses for måden at ændre staten på eller ikke muliggør deltagelse.

En anden økonomisk faktor, der kan have medført øget islamisk terrorisme, har også noget med arbejdsløshed at gøre. I flere muslimske stater er det gået dårligt for landbruget, bl.a. p.g.a. de tilskud som vesten giver til deres landmænd, og som hindrer udviklingslandenes landmænd i at få de priser på verdensmarkedet for deres varer, som de ellers ville kunne opnå. En anden årsag til problemerne for landbruget er, at staternes vækststrategier i stor udstrækning har slået fejl (se f.eks. Richards). Konsekvenserne har været, at flere landmænd er blevet arbejdsløse og er flyttet til byerne. I byerne er infrastrukturen ikke blevet udbygget, og nogle af de tilflyttede landmænd har fået det værre, end de havde før. Disse arbejdsløse landmænd, hvis livsvilkår er blevet forværrede, kan også blive en grobund for islamisk ekstremisme og senere terrorisme, lige som de veluddannede arbejdsløse unge kan være.

Hvis man til problemerne, der opstår p.g.a. den relativt høje arbejdsløshed, lægger problemerne, der opstår p.g.a. den hurtige befolkningsvækst, den voksende udenlandsgæld, den store offentlige sektor, den skæve indkomstfordeling og den store grad af korruption, der er i mange Mellemøstlige stater, kan dette også bidrage til utilfredsheden med måden, landet bliver styret rent økonomisk på.

Med andre ord kan de økonomiske faktorer bl.a. den store arbejdsløshed, der er i de muslimske stater, have været en mulig medvirkende årsag til væksten i den islamiske terrorisme.

Alt i alt kan man sige, at årsagen til væksten i den islamiske terrorisme formentlig er en blanding af både følgerne af den Kolde Krigs afslutning, og de globaliseringsmæssige, politiske, geopolitiske og økonomiske faktorer. Hvilken af faktorerne, der har spillet mest ind, er ikke til generelt at sige, men afhænger af hvilken terrorgruppe, der er tale om, hvilket kræver dybtgående casestudier for at belyse.

Terrorisme bekæmpelse

Skal man sætte ind mod den internationale terrorisme kan man, som det ses af det ovenstående, ikke nøjes med at sætte ind, når den har fundet sted, men man er nødt til også at forsøge at forebygge den. Dette er desværre ikke så ligetil, men det betyder ikke, at det ikke skal gøres.

Ser man først på mulighederne for at sætte ind mod terrorismens mere ydre former, er dette blevet vanskeliggjort af det nævnte faktum, at terrorismen er blevet mere diffus, og det er sværere at infiltrere netværk / ad hoc grupper end hierarkiske organisationer, da de enkelte dele af netværket i mange tilfælde ikke har nogen viden om de andre dele, eller da ad hoc grupper, som det fremgår af navnet, bliver dannet til lejligheden, og det ikke er til at forudse, hvor de dukker op næste gang.

Yderligere er det som nævnt mere vanskeligt at få fat i individuelle sponsorer, end det er at få fat i stater, der sponsorerer terrorisme, fordi de individuelle sponsorer har en mulighed for at bevæge sig, som stater ikke har.

Og endvidere er det som nævnt blevet om ikke absolut så i hvert fald relativt lettere at anskaffe sig WMD, end det var før den Kolde Krigs afslutning, og yderligere har nogle ("slyngel"-)stater (med mere eller mindre sandsynlige forbindelser til diverse terrorgrupper) også forsøgt at anskaffe sig WMD (se f.eks. Tanter & "Rumsfeld rapporten"), hidtil så vidt vides uden held.

En måde at sætte ind mod dette kunne være, som det allerede er foreslået efter d. 11. september 2001, med et øget internationalt efterretningssamarbejde og med bedre muligheder for afstraffelse og udlevering af terrorister til retsforfølgelse i andre lande. Spørgsmålet om det er muligt at infiltrere netværk, er svært at besvare, men det ville nok under alle omstændigheder være lettere at søge at vende nogle, der allerede var en del af netværket imod terrorismen og så bruge dem som informanter, end at få nogle af sine egne folk ind i terrorgruppen.

Hvad endelig angår tilgængeligheden af WMD, kan det for at mindske denne være nødvendigt at indføre endnu større restriktioner, end der i forvejen er på materialer til f.eks. b- og c- våben produktion, der har "dual-use".¹⁶ Yderligere vil en forøgelse af sikkerheden omkring WMD opbevarings- og forskningssteder kunne forebygge tyverier af materialer. Og endelig kunne det være en god idé at øge presset på de stater, der menes at enten forsøge at producere eller tiltænke at producere WMD. Dette kunne f.eks. ske gennem krav om adgang for våbeninspektører (som det søges gennemført i Irak), gennem afskrækkelse om gengældelse hvis et angreb forsøges eller gennem sanktioner af f.eks. økonomisk art.

Ser man dernæst mere specifikt på mulighederne for at sætte ind mod den islamiske terrorismes årsager, er der flere steder, man kan forsøge dette.

16 "Dual-use" er en betegnelse, der bruges om materialer, der kan bruges både til fredelige formål (f.eks. udviklingen af vacciner) og til våbenproduktion.

Terrorisme •

Hvad angår muligheden for at sætte ind mod konsekvenserne af den Kolde Krigs afslutning og skabe en form for balancering af supermagten USA, bliver dette svært. Der er ingen stater eller internationale aktører, der har de samme magtpotentialer, bl.a. militært, som det tidligere USSR havde, og derfor ingen der ville kunne balancere USA, som USSR kunne. Så på dette område er der ikke så meget at gøre umiddelbart.

Hvad angår muligheden for at mindske konsekvenserne af globaliseringen, bliver dette også svært, da internettets udbredelse stiger, og mobiliteten af verdensbefolkning går i samme retning. Kort sagt er den store grad af påvirkning mellem kulturene kommet for at blive.

Hvad angår den politiske faktor, er der noget at gøre her. Det ville formentligt hjælpe noget på den islamiske terrorismes udbredelse, hvis parlamentarisk repræsentation blev mulig i hvert fald for moderate islamiske partier. Det ville fjerne noget af interessen for de ekstreme muslimske synspunkter, hvis de muslimske synspunkter i det hele taget var repræsenteret politisk. Yderligere kunne det måske hjælpe at opbygge parlamentariske systemer, der som sådan repræsenterede folket, og ikke kun beskyttede den siddende elites magt.

Hvad angår den geopolitiske faktor, ville oprettelsen af en palæstinensisk stat nok kunne hjælpe på udbredelsen af den islamiske terrorisme. Spørgsmålet er blot, om dette er muligt. Set fra Israels synspunkt har det lange udsigter, og det er samtidigt usikkert, om f.eks. Hamas og Hizb'allah, der kæmper for oprettelsen af en **islamisk** palæstinensisk stat, vil være tilfredse med oprettelsen af en palæstinensisk stat, der ikke er styret af islamisk ret.

Hvad endelig angår den økonomiske faktor, er der flere ting, man kan gøre. F.eks. ville en eftergivelse af en del af staternes udenlandsgæld kunne hjælpe, og det samme ville et forsøg på udligning af forskellene mellem rige og fattige. Yderligere ville det være vigtigt at arbejde for en mindskelse af arbejdsløsheden, både gennem at skabe job til de veluddannede unge, så deres forventning til job efter endt uddannelse i højere grad blev opfyldt, og gennem at skabe bedre forhold for landbruget /påbegynde omskoling, så urbaniseringen i landene kunne om ikke mindskes, men i hvert fald stagnere. Sådanne tiltag ville kunne mindske i hvert fald en del af grobunden for den islamiske ekstremisme og på sigt derfor udbredelsen af den islamiske terrorisme.

Alt i alt er der altså flere steder, hvor det er muligt at sætte ind i mod terrorismen, både direkte, ved at søge at mindske terroristernes muligheder for at operere / anskaffe våben og ved at søge at om ikke helt forhindre så i hvert fald besværliggøre deres finansiering, og mere indirekte ved at søge at modarbejde udbredelsen af terrorismen ved at sætte ind mod de af terrorismens mulige medvirkende årsager, som det er muligt at gøre noget ved.

Konklusion

I denne artikel er der givet en generel indføring i begrebet terrorisme, der er et om ikke undefinerbart begreb, så i hvert fald et begreb, som det er svært at enes om en

Terrorisme •

definition af ikke kun politisk men også akademisk. Terrorismens forskellige typologier er blevet beskrevet, og mulige årsager til den islamiske terrorisme er blevet belyst. Endelig er det til sidst forsøgt at belyse, hvad der kan gøres ved den internationale terrorisme, og det er blevet pointeret, at det ikke kun er nødvendigt at sætte ind, efter at et angreb har fundet sted, men at det også er vigtigt at forebygge en yderligere vækst i udbredelsen af den islamiske terrorisme ved at søge at bearbejde nogle af de mulige medvirkende årsager til den islamiske terrorisme.

Vi lever imidlertid i en tid, hvor alle, stort set uanset hvilket land de kommer fra, hvilken overbevisning de har, og hvordan de definerer terrorisme, fortæller os, at terrorisme er noget, der skal "afskaffes", "fjernes fra jordens overflade" eller lignende. Men terrorisme er, som det er vist i denne artikel, ikke noget, man "bare" kan fjerne.... for bl.a. kan man ikke bruge samme fremgangsmåde til at fjerne terrorismen alle steder.

Terrorisme er et diffust begreb og bør ses på baggrund af det system, det manifesterer sig i, og kan kun forstås i lyset af det samfund, hvor det finder sted, og i forhold til de bl.a. politiske og økonomiske problemer, der er, hvor terrorismen opstår. Derfor skal problemerne terroris- men skaber løses på forskellige måder i forskellige lande.

Med andre ord er det altså ikke muligt at generalisere, hverken i forhold til hvad terrorismen er, eller i forhold til hvordan den kan mindskes, forebygges eller elimineres.... det afhænger helt og holdent af hvilken type terrorisme, der er tale om, hvor den finder sted etc.

Om terrorismen nogle sinde helt bliver afskaffet, kan kun tiden vise, men en ting er sikkert, det er i hvert fald noget, der kommer til at tage tid..... og vi har, selv om det ikke er rart at tænke på, næppe hørt det sidste fra terroristerne, selv om der er dannet en international koalition mod terrorisme..... Man kan kun håbe at fremtidige terrorangreb, vil kunne forebygges, og at antallet af mulige ofre vil kunne mindskes gennem en koordineret indsats.

Litteraturliste

- Bauman; Zygmunt (1999), *Globaliseringen - De menneskelige konsekvenser*, Hans Reitzels Forlag A/S; København K.
- Bergen; Peter L. (2001), *Holy War Inc. - Inside the Secret World of Osama bin Laden*, Weidenfeld & Nicolson; London
- Brackett; D.W. (1996), *Holy Terror - Armageddon in Tokyo*, Weatherhill, Inc.; New York
- Clutterbuck; Richard (1994), *Terrorism in an unstable world*, Routledge; London
- Drake; C.J.M. (1998), *Terrorists' Target Selection*, MacMillan Press LTD; London
- Falkenrath; Richard A. et al (1998), *America's Achilles Heel - Nuclear, Biological, and Chemical Terrorism and Covert Attack*, The MIT Press; London, England
- Giebel; L. (1999), *Strategisk områdestudie : Algeriet*, Forsvarsakademiet, VUT II/L-STK 1999/00; København

Terrorisme •

- Guelke; Adrian (1998), *The Age of Terrorism and the International Political System*, I.B. Tauris Publishers; London
- Hansen; Birthe (2001), *Terrorisme - de utilfredse og den nye verdensorden*, Lindhardt og Ringhof; Danmark
- Heyman; Philip B. (1998), *Terrorism and America - A Commonsense Strategy for a Democratic Society*, The MIT Press; London, England
- Hoffman; Bruce (1999), *Inside Terrorism*, INDIGO; Great Britain
- Huntington; Samuel P. (1996), *The Clash of Civilization and the Remaking of World Order*, Simon & Schuster; New York
- Jervas; Gunnar (ed.) (1998), *FOA Report on Terrorism*, Defence Research Establishment, FOA; Stockholm
- Kushner; Harvey W. (1996), *Suicide Bombers : Business as Usual*, i *Studies in Conflict & Terrorism*, vol.19 nr.4, 1996
- Laqueur; Walter (1977), *Terrorism*, Weidenfeld and Nicolson; London
- Laqueur; Walter (1996), *Postmodern Terrorism*, i *Foreign Affairs*, vol.75 nr.5, September/October 1996
- Laqueur; Walter (1999), *The New Terrorism - Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*, Oxford University Press; Oxford
- Lesser; Ian O. et al (1999), *Countering the New Terrorism*, RAND; Santa Monica, CA.
- Richards; Alan & John Waterbury (1996), *A Political Economy of the Middle East*, Westview Press; USA
- “Rumsfeld rapporten” (er den populære betegnelse for :), Commission to assess the ballistic missile threat to the United States (US Congress) (1998), *Report of the Commission to assess the ballistic missile threat to the United States*, www.fas.org/irp/threat/missile/rumsfeld/index.html
- Simonsen; Jørgen Bæk (1995), *Politikens Islamleksikon*, Politikens Forlag; Danmark
- Schmid; Alex P. (1983), *Political Terrorism - a Research Guide to Concepts, Theories, Data Bases and Literature*, North-Holland Publishing Company; Amsterdam
- Stern; Jessica (1999), *The Ultimate Terrorist*, Harvard University Press; Cambridge Massachusetts
- Tachau; Frank (ed.) (1994), *Political Parties of the Middle East and North Africa*, Mansell; United Kingdom
- Tanter; Raymond (1999), *Rogue Regimes, Terrorism and Proliferation*, Updated Edition, MacMillan Press LTD; London
- US Congress (1998), *Nuclear Terrorism and Countermeasures - Hearing before the Military Research and Development Subcommittee of the Committee on National Security, House of Representatives - One Hundred Fifth Congress, First Session*, U.S. Government Printing Office; Washington
- U.S. Department of State (2001), *Patterns of Global Terrorism 2000*, www.state.gov/s/ct/rls/pgtrpt/2000/
- Webster; Philip & Roland Watson (2001), *Bin Laden's nuclear threat*, i *The Times*, fredag d. 26. okt. 2001
- Andre kilder:

Terrorisme •

www.cnn.com

www.medeia.be/en/index068.htm

Hvorfor frygter vi Islam?

Redaktør Pernille Bramming, Weekendavisen

Den trussel, islam opfattes at udgøre overfor Vesten, udspiller sig frem for alt i vores forestillingsverden, og er dermed en vigtig faktor for, hvordan vi handler. Ser man på de islamiske landes konkrete militære, økonomiske, politiske og kulturelle styrke rummer de ikke trusler, som de vestlige lande ikke hidtil har formået at overvinde og må formodes at kunne overvinde fremover. De muslimske folk og stater som sådan er ikke magtfulde på den globale skala, tværtimod. Radikale, militante, muslimske grupper udgør dog en destabiliserende faktor i de muslimske lande selv, ligeså gør fattigdom, diktaturer og ineffektive statsadministrationer.

Terrorattentatet mod USA den 11. september har således en unik forhistorie, som man naturligvis ikke kan udelukke kan gentage sig med samme resultat, men som dog må siges at have meget små chancer for at gøre det.

Det unikke består i samtidigheden mellem et religiøst-politisk lederskab, som har adækvate, økonomiske ressourcer og et internationalt netværk med fanatismens effektivitet, og så en statsmagt, der er villigt til at stille sig og sine ressourcer til rådighed for dette lederskabs projekt. Det er historisk set første gang, at en statsmagt har lagt sine egne interesser fuldstændigt til side for helt at underlægge sig og støtte en udenlandsk privatpersons politiske og religiøse kamp, sådan som taleban-styret gjorde det i forhold til Osama Bin Laden.

Alene det at have et statsligt flyselskab til sin fulde rådighed har givet Osama Bin Laden og al-Qaeda en styrke, som det ellers ville have taget mange flere år at opnå. Piloter og besætningsmedlemmer fra det statslige afghanske flyselskab har berettet om, hvordan de hentede folk, der skulle ud i al-Qaedas træningslejre, fløj "special guests" rundt i verden og bare fik besked på ikke at stille nogen spørgsmål.

Dertil kommer de fysiske rammer i form af baser og hulekomplekser samt hele logistikken i at forsyne adskillige tusinde mand med mad og våben. Det skal der netop mere end kameler til, sådan som den væbnede fløj af ægyptiske organisation "De muslimske grupper" brugte det i 90'erne, når de skulle smugle våben ind fra Sudan.

Samtidig adskiller al-Qaeda sig fra mainstream islamismen (altså de strømninger der har skabt en politisk ideologi på grundlag af udvalgte dele af det islamiske tankegods) ved at tolke verdenshistorien som lakkende mod dommedag: Al-Qaeda ser sig som de sidste dages hellige, der er kaldet til at føre de godes kamp mod de onde til ende. Dette indebærer konkret at fordrive den amerikanske hær fra Saudi Arabien og den israelske hær fra Jerusalem samt at løse FN-sanktionernes kvælertag om det irakiske folk, men disse jordnære foretagender indskrives i et forestillings-univers, der leder tankerne hen på Johannes Åbenbaring i Det Nye Testamente.

Hvorfor frygter vi Islam •

Når journalister, intellektuelle og politikere erklærer, at der sidder tusinder af små Bin Ladener på spring, er det således noget af en overdrivelse. En person, der både er intelligent og højtuddannet, et organisatorisk talent, karismatisk, stenrig og fuldstændigt dedikeret til Den sidste Kamp, og som formår at overleve mange år på flugt fra blandt andet den saudiarabiske efterretningstjeneste, er et absolut særsyn. Mindre kan selvfølgelig også gøre det, og at der er tusinder, der drømmer om at være en Bin Laden, er til gengæld ganske realistisk. Det store spørgsmål er så, hvor stor en andel disse drømmere udgør af verdens over én milliard muslimer, og hvor store chancer de har for at virkeliggøre bare lidt af drømmen. Her kan den politiske islams historie og nuværende situation i Ægypten, Algeriet, Saudi Arabien og Iran give et fingerpeg, idet denne artikel vil begrænse sig til at analysere "truslen" fra Mellemøstens godt 350 millioner arabisktalende muslimer, 67 millioner tyrkisktalende og 70 millioner iranske shia-muslimer samt Afghanistan og ikke komme nærmere ind på situationen i de central-asiatiske republikker, Pakistan, Indonesien, Philippinerne og Malaysia.

Nationale befrielses-bevægelser

Faktisk skal vi helt tilbage til forrige århundrede, til sidste halvdel af 1800-tallet, for at finde det tankegods frem, som islamismen i dag har med i kufferten. Dengang i den britiske koloni Indien (i dag Pakistan) fandt en række ledere af den muslimske befolkningsgruppe, at såvel religion som kultur var stærkt truet af kristne missionærer og britiske koloniherrer. Det førte til den såkaldte Deobandi-bevægelse, der henad vejen har opført tusindvis af religiøse skoler, hvor undervisningen i koranen og den islamiske tradition fik og stadigvæk den dag i dag har en fremtrædende plads.

Koran-skolerne har i de sidste årtier været en væsentlig del af de nyere, islamistiske bevægelser arbejde i Pakistan. Det er dog frem for alt de fattige, der sender deres børn dér, især hvad angår afghanske flygtninge. I 80'erne blev en række af de senere ledere af den afghanske taleban-bevægelse uddannet på sådanne skoler, frem for alt i området omkring Peshawar, der huser størsteparten af de afghanske flygtninge. "Taleb" er det arabiske ord for studerende. Den tolkning af islam, som taleban-bevægelsen siden stod for i Afghanistan var imidlertid stærkt præget af traditionerne for den etniske gruppe, som de fleste af dem tilhører, nemlig pasthunerne (på dansk egentligt patanerne).

I Ægypten havde Hassan al-Banna samme bevæggrunde, da han grundlagde Det muslimske Broderskab i 1928. Det muslimske Broderskab i Ægypten har frem til den dag i dag haft en stærk fløj, der mener, at det er Broderskabets fremmeste opgave at bevare og videreføre den islamiske civilisations værdier og utrætteligt at holde muslimerne på troens rette vej ved at oplyse og uddanne dem. Broderskabet kan således på mange måder sammenlignes med en blanding af national befrielsesbevægelse og Indre Mission.

Hvorfor frygter vi Islam •

Samtidig har Broderskabet også i perioder rummet mere militante grupper. I 1940 fandt den første kontakt sted mellem Hassan al-Banna og en officer ved navn Anwar Sadat med henblik på at befrie Ægypten fra de britiske koloniherrer. To år efter dannede Broderskabet sit "hemmelige apparat", der begyndte at skaffe sig våben og foretage aktioner. I 1948 deltog frivillige fra Broderskabet i Palæstina-krigen. Samme år opløste koloni-magten Broderskabet og året efter blev Hassan al-Banna myrdet af det hemmelige politi.

I 1952 støttede Broderskabet de frie officerers kup, dog havde den nye leder, Hassan al-Hudaybi sine betænkeligheder og afslog et tilbud om at levere ministre til den nye regering, som præsident Gamal Abdel Nasser stod i spidsen for. Kun to år senere forsøgte et medlem af Det muslimske Broderskab at myrde Nasser, fordi han var socialist. Følgelig blev flere hundrede medlemmer arresteret, seks ledere blev hængt efter summariske retssager og de øvrige sendt i koncentrationslejre.

Hellig krig mod gudsfornægterne

Det var i disse lejre, hvor de muslimske brødre levede under gruopvækkende forhold, at Sayed Qutb skrev bogen "Tegn på vejen", som siden er blevet en klassiker for de radikale, militante muslimer i organisationer som "Jihad". Heri erklærer Qutb det omgivende samfund – præget af Nassers arabiske socialisme - for at være ikke-muslimsk og beskylder Ægyptens befolkning for at have fornægtet islam. I en sådan situation er det enhver sand muslims pligt at føre "jihad", hellig krig, mod gudsfornægterne og at bekæmpe dette vældige angreb på islam, slå det tilbage og skabe en sand, islamisk stat.

Sayed Qutb blev hængt i 1966, men hans tolkning af tingenes tilstand har sidenhen fået sine tilhængere i blandt andet Algeriet, Yemen, Philippinerne og blandt palæstinenserne. Generelt har der været tale om små grupper, der kun i kortere perioder har kunnet tælle sine aktive medlemmer i tusinder. Årsagen er indlysende: De fleste muslimer mener, at de er udmærkede muslimer og kan ikke bifalde, at en håndfuld fanatikere fortæller dem, at de ikke er det, og at de derfor bør straffes med døden som gudsfornægtere og frafaldne.

Jihad-grupperne har imidlertid forvoldt umådelig skade, fordi de er overbeviste om, at målet helliger midlet og mener, at de har ret til at dræbe. Grupperne har således tiltrukket kriminelle elementer og stået bag mange myrderier. I Yemen gik det i begyndelsen af 90'erne ud over flere end 150 prominente medlemmer af Socialistpartiet, idet Jihad-gruppen fik støtte fra lokale klanledere, der fandt deres magtpositioner truet efter genforeningen af Nord- og Sydyemen.

Det er også "jihad-tankegangen", som "De islamiske, bevåbnede Grupper" (GIA) i Algeriet legitimerer deres omfattende kriminelle virksomhed ved: Narkotikahandel, hold-ups, kidnapninger, opkrævning af beskyttelsespenge i landsbyerne, blokering af veje og efterfølgende plyndringer af biler og lastbiler samt overtagelse af huse, hvis beboere forinden bliver dræbt. At man snarere skal læse om sociale forhold i

Hvorfor frygter vi Islam •

Algeriet og bande-væsen end islamisk teologi for at få et nærmere indblik i GIA er åbenbart.

Også på Philippinerne er det svært at se, hvornår kriminaliteten ender og islam begynder, for her har en Jihad-gruppe igennem årene ernæret sig ved kidnapning af turister og senest også et amerikansk missionærpar. Det vurderes at gruppen ved navn Abu Sayyef har ca. 2000 medlemmer, der er koncentreret på én af de mange øer. De vestlige medier har betegnet gruppen som "en frygtindgydende fjende" for det amerikanske militær, der i begyndelsen af år 2002 har sendt "undervisere" til Philippinerne for at hjælpe den lokale hær med at nedkæmpe disse væbnede grupper. Det turde være noget af en underkendelse af de veludstyrede, toptrænede amerikanske specialtroppers slagstyrke. Under krigen i Irak kunne 24 britiske SAS-soldater med lethed indtage og tilintetgøre en stilling bemannet af 400 irakiske soldater.

Sadats pro-islamistiske politik

I Ægypten har Jihad-gruppens største slag hidtil været mordet på præsident Anwar Sadat. I 1971 havde Sadat løsladt alle de militante muslimer, som præsident Nasser havde sendt i koncentrationslejre, og op gennem 70'erne støttede han dem økonomisk, politisk og moralsk, idet han lod dem om at nedkæmpe den socialistiske arv efter Nasser. I løbet af dette ti-år voksede der således en bred, islamistisk bevægelse frem. Den rummede udover Det muslimske Broderskab også De muslimske Grupper og efterhånden altså en række mindre, stærkt yderligtgående grupper à la Jihad, som ofte var udbrydergrupper fra De muslimske Grupper.

De muslimske Grupper rummede også folk, der var tilhængere af Jihad-tankegangen og væbnet kamp, faktisk indgik Jihad i De muslimske Grupper til at begynde med. De muslimske Grupper vandt i 70'erne og 80'erne frem på universiteterne, hvor de udførte et omfattende socialt arbejde blandt de studerende. Initiativer såsom selv at kopiere de obligatoriske kompendier og sælge dem til spotpris frem for lærernes ågerpriser og at arrangere transport af de kvindelige studerende, så de slap for at blive knebet bagi og generet på anden vis i de overfyldte offentlige busser, bidrog til at gøre De muslimske Grupper populære.

Samtidigt oprettede de studiegrupper, der læste Koranen og gjorde op med "vane-islam" på samme måde som for eksempel Unge Kristne gjorde det i 70'ernes Danmark: Begge prædiker et personligt engagement i islam, en aktiv tro og et seriøst forsøg på at leve i overensstemmelse med islamiske påbud og forbud til forskel fra de mange "vane-muslimer", her især storbyernes middel- og overklasse, der lever i synd og skam.

De "nyomvendte" anser også den traditionelle folketro for at være "forkert islam". Det gælder i Ægypten især de mange sufi-broderskaber, der i 90'erne talte seks millioner medlemmer (typisk familiers mandlige overhoveder, hvilket betyder at henvend halvdelen at Ægyptens befolkning var mere eller mindre knyttet til sufi-islam). Folketroen har muslimske helgener og særligt karismatiske sheikher som

Hvorfor frygter vi Islam •

omdrejningspunkt. På de store helgeners fødselsdage såsom Sayed Badawi i byen Tanta og al-Rifai i Cairo deltager mange hundred tusinder ægyptere i festlighederne. Der er gynger og skydetelte, maduddeling til de fattige og rituel dans, hvor musikken er ligeså monoton og inciterende som til et technoparti, og hvor de dansende danser til de seigner – bogstaveligt talt gælder det om at danse sig til en ekstatiske oplevelse af guds kærlighed.

I årets løb mødes medlemmer af broderskaberne typisk én til to aftner om ugen til bønnemøde. Folketroen rummer også troen på onde ånder og følgelig en hel del ritualer til besværgelse eller ligefrem uddrivelse af onde ånder. Sufi-broderskaberne fungerer samtidigt som et vigtigt socialt netværk, hvor man forsøger at hjælpe hinanden efter bedste evne, idet velgørenhed er en pligt for muslimer, som de fleste muslimer tager dybt alvorligt.

Hele denne traditionelle, bondske folketro vendte de unge sig altså fra. De unge "nyomvendte" kvinder, der i egen retorik "har mødt Muhammad", begyndte også at udskifte det traditionelle bondetørklæde med iransk inspirerede tørklæder som tegn på, at de var gode muslimer. Dette indebar også store fordele for de kvindeligt studerende, idet de dermed "beviste", at de var ærbare og følgelig kunne få større social frihed. Samtidig fik både mænd og kvinder mulighed for at skabe sig en identitet som "rigtige", altså som gode muslimer, og det var meget vigtigt for de mange unge, hvis forældre var indvandret fra land til by og altså ikke ejede storbyboernes selvfølgelig selvtillid men kort sagt var en flok "bonderøve".

Den bredere, ikke-voldelige, islamistiske studenterbevægelses primære grobund har uden tvivl været de mange problemer, der var forbundet med den omfattende indvandring fra land til by i de fleste mellemøstlige lande i sidste halvdel af 1900-tallet. I Cairo var islamistiske organisationer således stort set ene om at oprette sundhedsklinikker i et tilflytterområde som Imbaba (det nordvestlige Cairo), som i begyndelsen af 90'erne rummede 1,5 millioner indbyggere og var skudt op på den bare mark i løbet af 70'erne og 80'erne.

Staten var så godt som fraværende i området, hvor affaldet hobede sig op i et enormt bjerg, fordi der ingen renovation var. Kloakeret var der heller ikke, ligesom hele området talte nøjagtig én politistation. Først da islamisterne begyndte på deres væbnede oprør mod staten, gik den ind i området. Om end statsmagten dengang ankom i pansrede mandskabsvogne, ligger Imbaba i dag fredeligt hen: Her er blevet kloakeret, og dér hvor affaldsbjergene før lå, er blevet opført en skole, et bibliotek, et marked og en idrætsplads, hvor de unge træner taekwondo ved skumringstide. Islamister kan nu ses promenerende med en baby i en snooglie på maven og en tilsløret kone og et større barn ved hånden.

"Doktoren" og Den islamiske Internationale

Tilbage i 1981 var det Jihad-gruppen og De muslimske Grupper inderkreds omkring sheikh Omar Abdel Rahman, der stod bag mordet på præsident Sadat (Sheikh Omar Abdel Rahman var siden involveret i det første angreb på World

Hvorfor frygter vi Islam •

Trade Center i 1993). Den grandiose plan gik ud på – efter at bægeret var flydt over, da Sadat indgik fred med Israel - at gennemføre et regulært statskup, og mordet på præsidenten var således kun et led i denne plan. Andre skulle indtage den nationale tv- og radiostation og visse militære og politiske centre, hvilket alt sammen mislykkedes fuldstændigt.

Efterfølgende var der således dels de omkring 130, der blev dømt for at medvirke i mordet på Sadat, dels de omkring 300, der blev dømt for medvirken til statskup. Blandt disse var Ayman el-Zawahri, der siden skulle blive Osama Bin Ladens højre hånd og Talaat Fouad Qassem, der siden blev talsmand for De islamiske Grupper og skulle få asyl i Danmark for derpå at "forsvinde" i Kroatien.

Ayman el-Zawahri, som gav et interview til det franske ugemagasin "Marianne" så sent som i midten af december 2001 og altså indtil da havde overlevet den amerikanske militæraktion, grundlagde den første Jihad-gruppe i Ægypten i 1966, umiddelbart efter at han var blevet færdiguddannet som læge, heraf hans kælenavn, "Doktoren". Han er stærkt påvirket af Sayed Qutb, der jo blev hængt samme år, og lancerede selv "hunden og loppens teori": Jihad er loppens, der selv om den er meget mindre end hunden (dvs. det ægyptiske regime) på lang sig kan suge blodet og energien ud af den.

Efter at have udstået sin straf på tre års fængsel rejste "Doktoren" i 1985 til Saudi Arabien, hvor han arbejdede på et hospital. Det var i denne periode, han mødte Osama Bin Laden. Bin Laden havde dengang oprettet en base, der ganske enkelt gik under navnet "Basen", hvilket hedder al-Qaeda på arabisk, for de frivillige fra Ægypten, der var på vej til krigen mod russerne i Afghanistan. I alt 10.000 arabiske frivillige menes at have deltaget i denne krig, heraf var halvdelen saudiarabere. Zawahri rejste siden videre til Peshawar, sidste stoppested for alle frivillige inden indrejsen i Afghanistan. Her skrev Zawahri flere bøger, der er blevet "bibler" for Jihads medlemmer, ligesom han var redaktør af et tidsskrift udover at han altså fungerede som leder af Jihad-gruppen.

I 80'ernes Peshawar fik radikale muslimer fra hele den muslimske verden mulighed for at samles og her blev kimen lagt til det verdensomspændende netværk, al-Qaeda siden udviklede sig til, både i ideologisk, strategisk og praktisk henseende. I 1992, da russerne blev fordrevet fra Kabul, var de arabiske frivilliges mission slut, men mange af dem forblev i Pakistan og Afghanistan. De havde nu opnået erfaring både i kamp, logistik og organisation, nogle af dem menes at være blevet trænet af CIA, hvilket CIA dog har benægtet. At de fik økonomisk og militær støtte fra USA er imidlertid en kendsgerning, herunder de berømte Stinger-missiler. Allerede i slutningen af firserne var visse af de ægyptiske Afghanistan-frivillige, herunder Zawahri, følgelig begyndt at planlægge den næste kamp, nemlig kampen mod regimet i Cairo, og den blev indledt i august 1990 med mordet på den ægyptiske parlamentsformand Ahmad Mahgoub.

Også et par hundrede algeriere, der i dag menes at udgøre kernen i GIA-grupperne, er blevet trænet i Afghanistan, dog for en dels vedkommende efter at Afghanistan-krigen var slut.

Hvorfor frygter vi Islam •

Ikke mindst den ægyptiske efterretningstjeneste havde efter alt at dømme været aktiv i både Pakistan og Afghanistan i 80'erne, og allerede i 1991 erklærede såvel det ægyptiske regime som det algierske, at Pakistan husede radikale islamistiske grupper, der arbejdede på at destabilisere hjemlandene og krævede navngivne ledere udleveret. Libyen og Tunesien beskyldte også Pakistan for at etablere træningslejre for de radikale islamister.

Den stribe terrorattentater, der fandt sted i Ægypten i perioden 1990-1998 og som i alt kostede 1100 mennesker livet, var således i vid udstrækning planlagt og styret fra Peshawar. Ayman al-Zawahri menes at være hjernen bag mordattentaterne på den ægyptiske premierminister og indenrigsminister. I 90'erne gennemførte Afghanistan-veteranerne, som de siden er blevet kaldt, også mindst tre mordattentater mod præsident Hosni Mubarak samt en række vellykkede mordattentater på højtstående officerer i det ægyptiske sikkerhedspoliti. Sidstnævnte havde også et element af blodhævn, for sikkerhedspolitiet for så voldsomt frem.

1300 af arabiske frivillige fik i slutningen af 80'erne og begyndelsen af 90'erne pakistansk statsborgerskab og kunne derfor ikke udleveres fra Pakistan. Andre rejste til Yemen, hvor de indgik en uheldig alliance med klanledere og stod under deres beskyttelse. Atter andre blev i Afghanistan, hvor de deltog i den efterfølgende borgerkrig og stod under diverse militseres beskyttelse. Det ægyptiske regime havde således ikke så meget held med at kræve sine væbnede angribere udleveret fra Pakistan, men nogle stykker blev det dog til.

I 1998 rejste Ayman al-Zawahri til Afghanistan med sine folk og sluttede Jihad sammen med Osama Bin Ladens al-Qaeda. Her har han siden fungeret som Bin Ladens højre hånd og strateg.

Som det fremgår af ovenstående har der hele tiden været tale om relativt små tal. Hvad angår taleban-bevægelsen, så talte den 800 aktive soldater, da den sammen med den pakistanske efterretningstjeneste ISI - med finansiel støtte fra Saudi Arabien og i hvert fald politiske støtte fra USA - indtog Afghanistan i 1995-96. Det gik lynende hurtigt, fordi den afghanske befolkning var så umådeligt krigstræt, at ingen ydede modstand. De mange militser, der var degenereret til de rene røverbander, som levede af hold ups ved de vejspærringer, de bemandede, fik penge for at overgive sig eller sluttede sig til taleban-bevægelsen. Faktisk var Mullah Omar jo en sådan militsleder, der efter sigende på et møde i Kandahar kom for skade at blære sig overfor chefen for ISI: Han kunne rydde vejen til Kabul for røverbander i løbet af nul komme fem. Det blev han så bedt om at gøre.

Alligevel har de kunnet skabe megen død og ødelæggelse, og det vil også fremover kræve en indsats fra især verdens efterretningstjenester at forhindre, at en gruppe vokser sig så stor, som det lykkedes for al-Qaeda. Der er også en reel risiko for, at en sådan gruppe tilegner sig kemiske eller biologiske våben. Målt på en historisk målestok har den muslimske, politiske kriminalitet dog hidtil været relativt begrænset. USA står og falder dog trods alt ikke med World Trade Center.

Det politiske nederlag

Det paradoksale er, at den politiske islam som sådan (altså den ikke-voldelige islamisme) har været på retræte i de arabiske lande såvel som i Iran siden slutningen af 90'erne. For det første har diverse arabiske regimer undertrykt islamisterne og henrettet og fængslet i tusindvis. I Syrien gjorde præsident Hafez al-Asad kort proces og gennemførte en ualmindelig brutal massakre på Det muslimske Broderskab i byen Hama allerede i 1986, hvor flere tusinde blev dræbt.

I Algeriet har præsident Bouteflika i løbet af de sidste to år fået nedbragt volden væsentligt, om end det stadig er ganske uhyrlige tal; fra 1000 dræbte om måneden til 300 i slutningen af 2001. I Tunesien har regimet også drevet islamisterne i defensiven. I Jordan og Marokko har der ikke været væbnede grupper.

I Ægypten har der i perioder siddet over 30.000 personer fængslet, hvoraf mange dog må anses for at være fuldstændigt uskyldige, idet det ægyptiske sikkerhedspoliti i visse tilfælde er gået såvidt som til at arrestere en hel landsby eller et helt boligkvarter på én.

I lyset af den statslige overmagt erklærede Det øverste Råd for De muslimske Grupper i Ægypten i januar 1998, at de ville opgive den væbnede kamp. For nogens vedkommende er der tale om, at de går i "hi" og altså ikke har opgivet troen på det legitime i at føre væbnet kamp, men kun troen på, at det er til nogen nytte i en given periode. Det er dog værd at bemærke, at et af medlemmerne af Det øverste Råd, Mohammad Mustapha al-Muqra, der lever i eksil i London, samme år udgav et 500 sider langt dokument, som handler om, hvad islamisk lov siger om behandlingen af civile. Al-Muqra konkluderer, at islam ikke tillader drab på civile – i overensstemmelse med den gængse tolkning af islam i århundreder.

Nogle af de ægyptiske eksperter, der har fulgt islamismen tæt på i de sidste 35 år, mente således i 1998, at hovedstrømningen i den islamistiske opposition fremover vil være være imod væbnet kamp, mens mindre grupper sandsynligvis vil fortsætte med at følge Sayed Qutbs tankegang og altså se det som deres pligt at myrde de "frafaldne".

Samtidig med nedlæggelsen af våbnene stod det også klart, at "projekt afsæt regimet og lad os, de sande muslimer, regere i en sand islamisk stat" aldrig havde opnået den brede befolknings tilslutning i noget arabisk land. I Ægypten mistede islamisterne allerede deres moralske legitimitet i begyndelsen af 90'erne, hvor de såkaldte islamiske investeringsselskaber krakkede. De var bygget op som en slags pyramidespil og lovede investorerne 25 pct. i profit (rente er jo forbudt). Millioner af gæstearbejdere i Golf-landene investerede deres livsopsparing, fordi de troede på disse mænd med fuldkæg og deres tale om "sand islamisk økonomi", som Gud ville belønne.

Flere af indehaverne af investeringsselskaberne viste sig imidlertid at være snydepelse, der i første omgang sendte penge på konti Schweiz.

Kun blandt palæstinenserne i de besatte områder (Gaza og Vestbredden) har islamisterne haft stort fremgang i de senere år, og HAMAS er i dag sandsynligvis

Hvorfor frygter vi Islam •

mere populær end PLO. HAMAS udfører et omfattende socialt arbejde blandt de nødlidende palæstinensere, der lever i dyb fattigdom, bolignød og arbejdsløshed på grund af besættelsen. Samtidig rummer Hamas også en væbnet fløj, der i sin egen selvforståelse fører en befrielseskamp mod den israelske hær. Det store problem er, at Hamas benytter sig af terror mod civile i denne befrielseskamp.

Der synes imidlertid ikke at være nogen reel trussel om, at den rædsomme konflikt mellem Israel og palæstinenserne vil inddrage de arabiske nabolande. Historisk set har disse da heller aldrig nogensinde for alvor truet Israels militære, politiske og økonomiske overlegenhed i området.

Shia-muslimske organisationer

Omkring ti pct. af verdens muslimer er shia-muslimer. Som det også er tilfældet for forskellene mellem protestanter og katolikker, er det ikke så meget selve de teologiske forskelle, der er vigtige men de underliggende socio-kulturelle og politiske forhold (jævnfør konflikten i Irland). Shia-islam kan groft siges at være persernes måde at forholde sig til islamiseringen på: De blev aldrig arabiseret og de nægtede at anerkende arvefølgen blandt de første kaliffer efter profeten Muhammads død.

Det førte til krig og siden har shia-islam udviklet sig med Najaf og Kerbala i det sydlige Irak som lærdomscentre og perserne som det største, shia-muslimske folk (altså i dag Iran).

Den politiske shia-islam udviklede sig i Najaf i midten af 1900-tallet. Dengang havde Irak og Iran de største kommunist-partier i Mellemøsten. I Irak var kommunistpartiet i regeringen, efter at den irakiske konge, var blevet afsat (en saudi-araber af Faisal-slægten, som englænderne havde "givet" en trone i Bagdad, hans bror fik tronen i Syrien), og igennem en lang periode oplevede de shia-muslimske gejstlige, hvordan de mistede deres magt. I første omgang var det den økonomiske magt, idet de religiøse fondes jorder blev eksproprieret af staten. Sideløbende mistede lærdomscentrene indflydelse, fordi der blev oprettet "verdslige" læreranstalter.

Ayatollah Khomeini var i eksil i Najaf i 13 år fra 1962 til 1975, hvor han måtte rejse til Paris. Det var imidlertid den arabiske iraker, Muhammad Baqer as-Sadr, en af de ganske, ganske få shia-muslimske gejstlige, der havde opnået graden af "marja", det vil sige en helt særligt lærd og retledt person, som nyder meget høj autoritet, der skrev den væsentligste teori om præstestyre.

As-Sadr blev myrdet af Saddam Husseins regime i 1980, fordi han havde givet grønt lys for, at Iraks shia-muslimer indledte jihad mod styret i Bagdad, og en af forklaringerne på angrebet mod Iran året efter er, at Saddam Hussein ville imødegå truslen fra den politiske shia-islam. Lige siden har shia-muslimerne ført væbnet kamp, især i det sydlige Irak, men shia-muslimerne har som bekendt ikke haft held med at vippe den halvsocialistiske diktator i Bagdad af pinden. Tværtimod er de

Hvorfor frygter vi Islam •

blevet udsat for en grusom forfølgelse og regulær nedslagtning. Der findes dog stadig en shia-muslimsk, politisk opposition i Irak, hvis ledere lever i eksil i London. Efter over 40 års kamp for at oprette "sande islamiske stater" i Mellemøsten er Den islamiske Republik Iran og Den islamiske Republik Sudan og taleban/al-Qaeda-styret i Afghanistan således de eneste "succes'er" - alle tre meget betingede.

Taleban-styret varede kun fem år, og det kom til magten i kraft af den pakistanske efterretningstjeneste støtte (både strategisk og med soldater, tanks osv.), finansieret af Saudi Arabien og sanktioneret af USA. Taleban var ikke en politisk organisation, det var en bjergbonde-milits, der kom til hovedstaden og tog sine sæder og skikke med dertil. At taleban-styret allierede sig med al-Qaeda blev den store streg i regningen. Sudan spiller ikke nogen regional rolle, eftersom de farvede, arabisktalende sudanesere behandles ret chauvinistisk af de øvrige mellemøstlige lande. Sudans internationale rolle må endvidere siges at være ret begrænset, om end regimet har kunnet gøre en del skade ved at give husly til militante muslimer, herunder i en periode Osama Bin Laden, og altså fungere som et relativt lovløst "friland".

I Iran har den totalitære ideologi, som Khomenismen er, imidlertid mistet sin legitimitet fuldstændigt. Det eneste, der afholder iranerne fra at lave revolution er, at de har ualmindeligt dårlige erfaringer med en sådan og følgelig ikke tror på, at det kan nytte. Det er vigtigt at huske, at revolutionen i 1979 var en revolution, der gik ud på at afsætte shahen og smide de 50.000 amerikanske militærpersoner på porten samt indføre demokrati og social retfærdighed. I de første ti måneder arbejdede en samlingsregering på dette projekt, men så lykkedes det ayatollah Khomeini at tilrane sig den fulde magt. I det efterfølgende år var der væbnet modstand mod ayatollah Khomeinis regime, og meget tyder på at regimet primært blev reddet ved, at Irak angreb på Iran i 1981 og indledte den grufulde, otte år lange Golfkrig.

Der har således altid været udbredt modstand mod Den islamiske Republik, men det er første i de sidste fem år, at den iranske befolkning er begyndt at komme til orde. De er blevet budt reformer af præstestyret, men alt tyder på at langt det store flertal ønsker Den islamiske Republik hen, hvor pebret gror og oprettelsen af en verdslig stat i stedet. På det seneste er Shahens søn blev ganske populær, ikke mindst i kraft af den satellitkanal, som monarkist-partiet bestyrer i Los Angeles.

Det tredje land med en væsentlig, shia-muslimsk befolkningsgruppe er Libanon. Hvor Hizbollah var en ganske ubetydelig sag i begyndelsen af 80'erne, voksede den sig ganske stor og betydningsfuld i årene under den israelske besættelse af Sydlibanon (1984-2000). Tusinder af sydlibanesere måtte flygte til Beirut og det var i disse nye forstæder, at Hizbollah begyndte at udføre socialt arbejde. Den væbnede fløj tog sig af at bekæmpe den israelske stedfortræderhær, den kristne milits, i syd og udførte ind imellem også angreb ind i Israel. Samtidig udviklede Hizbollah sig også til et politisk parti, der blev valgt ind i parlamentet og opnåede stor respekt, fordi dets medlemmer altid var velforberejdede (på mange måder parallelt til respekten for VS'eren Preben Wilhjelms i sin tid).

Hvorfor frygter vi Islam •

Hizbollah opfatter sig selv som en modstandsbevægelse, og denne opfattelse deles af flertallet af libaneserne. Hizbollah modtager diverse støtte fra Iran via Syrien, der er en tålt besættelsesmagt i Libanon. Siden Israel trak sig ud af Sydlibanon, har Hizbollahs militære aktiviteter været meget begrænsede.

Saudi Arabien

Den sorte hest i alt det her er Saudi Arabien. Det er simpelthen utroligt vanskeligt at få ordentlige informationer fra det land, og derfor må man stykke billedet sammen af stumper hist og pist. En stump er det faktum, at 5000 unge saudiarabere rejste til Afghanistan for at deltage i krigen mod russerne. Det er alt andet lige utroligt mange, når man betænker, at Saudi Arabien er et meget rigt land, hvor man hverken skal betale skat eller aftjene værnepligt og hvor staten jævnlige eftergiver el- og telefonregninger (det lovede Khomeini for øvrigt også iranerne, at han ville, det blev bare aldrig til noget).

Det er endvidere sandsynligt, at mange flere end de 5000 overvejede at rejse. Hvorfor mon det? Monstro ikke fordi der findes en reel opposition mod det kongehus, landet er opkaldt efter? Det tyder også andre ting på. Osama Bin Laden er således efter alt at dømme ikke den eneste saudiske rigmand, der har brugt penge på at fremme den radikale islam af den ene eller anden slags, de øvrige holder sig bare borte fra offentlighedens øjne.

Så man kan konkludere, at der findes en opposition til Kongehuset i Saudi Arabien, og at der er en rimelig stor chance for, at den vil slå til på et tidspunkt. I hvilket omfang er det imidlertid umuligt at sige noget om.

Samtidig gør der sig det forhold gældende, at den saudiske statsmagt i årevis har brugt milliarder af petrodollars på at udbrede den rette tro, nemlig den ualmindeligt puritanske og totalitære wahabisme. Pisketraf og afhugning af hænder, nul kørekort til kvinder osv. osv. indgår i denne tolkning af islam. Wahabismen har ikke alene påvirket flere millioner især ægyptiske og palæstinensiske gæstarbejdere i Saudi Arabien, den bliver også prædikeret i moskéer verden over, som kongehuset har bekostet. Også bøger, kassetter og videoer spreder wahabismen budskab.

Og så er Saudi Arabien den nok vigtigste allierede i regionen for USA, der sammen med Storbritannien og Frankrig også har stået for opbygningen af landets militær. Derfor er det så penibelt med Saudi Arabien, for kan man forbyde sin bedste ven at sprede sit "glade" budskab? Den nød er det nu efter 11. september Vestens opgave at knække, for Wahabismen og Jihad-tankegangen ligger ikke så langt fra hinanden, begge mener at man som muslim har pligt til at påtvinge andre muslimer den rette tro.

Identiteterne på spil

Foreløbigt har islamismen som politisk projekt altså kun haft en yderst begrænset succes. Det man kunne kalde det ny-muslimske, socio-kulturelle projekt lever imidlertid videre. Man kunne formulere dette som værende et ret så nærliggende og

Hvorfor frygter vi Islam •

naturligt, menneskeligt projekt, der i al sin enkelthed går ud på at slå fast, at muslimer er gode mennesker, at islam er en god religion og at den islamiske civilisation har krav på respekt og anerkendelse.

Det lyder præcist lige så defensivt, som det er: I mere end 150 år er muslimerne blevet udsat for et mentalt angreb fra Vesten, der i bedste missionærstil anser muslimer for mennesker, der retteligen burde konvertere til kristendommen, eftersom denne religion er islam moralsk overlegen, ligesom den kristne civilisation er den islamiske civilisation overlegen, både militært, teknologisk og økonomisk. Kristne er bare bedre og rigere mennesker.

"Nyomvendelse" til islam eller "Indre Mission" er ikke det eneste socio-kulturelle projekt i de arabiske lande, men det er det tydeligste. Det skyldes frem for alt, at de arabiske regimer har imødekommet kritikken fra islamisterne ved at "bevise", at de er sande muslimer: Aldrig har så mange arabiske politikere begivet sig på pilgrimsfærd til Mekka. Og i Ægypten er antallet af religiøse tv- og radio udsendelser vokset, ligesom curriculum i skolerne er blevet "islamiseret". Islamismen er således i dag vidt udbredt i en indskrænket, stats-sanktioneret, populistisk form, der er ligeså småtskåren, chauvinistisk og fordummende som enhver anden form for populisme.

Den israelske hær ualmindeligt brutale undertrykkelse af palæstinenserne i de besatte områder er her en foreløbigt bundløs kilde til populistisk skælden ud af Israels vestlige støtter (og garanter) og i de senere år også en regulær anti-semitisme, idet mange er holdt op med at skelne mellem zionisme og jødedom. Israelernes misbrug af Holocaust til at legitime fordrivelse og forfølgelse af palæstinenserne tjener i dag som argument for, at Holocaust slet ikke har fundet sted, men er noget israelerne har fundet på. Hver dag kan befolkningerne i de arabiske lande følge, hvordan den israelske hær forhindrer vandvogne i at nå frem til de palæstinensiske landsbyer, som aldrig er blevet tilsluttet en rindende vandforsyning; forhindrer bønder i at nå ud til deres marker, forhindrer skolebørn i at komme i skole, studerende i at komme på Universitetet og syge i at komme på hospitalet. De kan se bulldozere ødelægge huse og olivenlunde osv. osv.

Det er en ydmygelse og grundlæggende frakendelse af retten til at være sig, som ikke er helt så fjern fra hverdagen for befolkningerne i de øvrige arabiske lande, både hvad angår deres regimers behandling af sine borgere og Vestens måde at møde dem på – om end naturligvis i en helt anden målestok.

De andre socio-kulturelle projekter er i dag at finde blandt grupper af intellektuelle, som kæmper for at finde en værdig måde, de muslimske lande kan indhente Europa og USA's økonomiske og teknologiske udvikling på og altså fører en venstreorienteret/socialdemokratisk tredje verdens diskurs. Deres skæbne har været, at de siddende regimer ikke kun har bekæmpet den islamistiske opposition men enhver opposition. Det betyder, at der i Ægypten og Tunesien stort set ikke er noget politisk råderum for den demokratisk sindede opposition. I Ægypten har Mubarak-regimet ændret lovene, således at borgmestere, fagforeningsbestyrelser, studentere organisations-bestyrelser og dekaner alle bliver udpeget, hvor de før blev mere eller mindre demokratisk valgt.

Hvorfor frygter vi Islam •

Geo-strategisk set har USA's militær hidtil været i stand til at sikre energiforsyningen til den vestlige verden, og på det seneste har USA også fået foden på afghansk jord og dermed en position til at sikre olie-forsyningerne fra de central-asiatiske republikker, som Kina kigger langt efter. Som en irakisk olie-minister engang lidt irriteret understregede, så kan araberne jo altså heller ikke spise olie: De er i dag lige så afhængige af at sælge olie, som Vesten er af at købe den.

Politisk-militært set har de nationale regimer i Mellemøsten og senest også USA været i stand til slå væbnede oprørsgrupper ned (Iran og Sudan undtaget), og som konkurrerende ideologi har islamismen hidtil end ikke nået kommunismen til sokkeholderne, hvad angår indflydelse og magt. Vesten vandt den kolde krig, og den har også vundet den varme.

Det er således svært at få øje på andet end en konkurrerende identitet, der kan sætte sindene i kog her i vores post-moderne informationssamfund, hvor "identitet" er noget man tilkæmper sig, ikke mere noget man arver, og derfor har antaget en helt anden samfundsmæssig betydning. Det er således meget basalt for vesterlændinge at tro, at de er bedre mennesker end andre. Sådan blev kolonialismen legitimeret, og denne selvopfattelse spøger i dag i form af en tro på vores videnskabelige og økonomiske overlegenhed – der jo også langt henad vejen er ganske reel. Problemet er, at muslimerne (og kineserne og alle andre, selvfølgelig) lider under det samme behov og har en tendens til at insistere på det, men jo altså sværere ved at opfylde det. Muslimerne vil ikke konvertere men holder fast i deres religion. Eftersom langt de fleste muslimer er absolut fredelige, burde det ikke opfattes som en fare, men foreløbig har de få, militante islamister fået lov til at repræsentere islam i vid udstrækning i de vestlige medier. Og de er da skræmmende – især hvis man gerne vil skræmmes. Det vil den populistiske højrefløj gerne. Når man betænker proportionerne, forekommer det imidlertid én, at der nærmest drives rovdrift på den radikale islam.

Bin Laden and Islamist Terrorism

Docent, dr.scient.pol. Mehdi Mozaffari, Aarhus Universitet

Islamist terrorism is an immediate derivative of *Islamism*. This term distinguishes itself from *Islamic* by the fact that the latter refers to a religion and culture in existence over a millennium, whereas the first is a political/religious phenomenon linked to the great events of the 20th century. Furthermore Islamists define themselves as “Islamiyyoun/Islamists” precisely to differentiate themselves from “Muslimun/Muslims”. In this study Islamism is defined as “an Islamic militant, anti-democratic movement, bearing a holistic vision of Islam whose final aim is the restoration of the caliphate”.

It is militant in the sense that it uses all possible means, including violence and armed fighting. It is anti-progressive in the sense that it considers modernity as a plot against the integrity of Islam. Its vision is holistic and based on the absolute indivisibility of the trinity (Din, Dunya and Dwala), that is Religion, Way of life, and State. This indivisibility is permanent and eternal. Its ultimate goal boils down to the fulfilment of this said trinity on a global scale. This goal is justified in Mohammed’s message, prophet of Islam. This definition covers all the great common traits of all Islamist movements (to differentiate it from the Islamic movements). Now that we have defined Islamism we will now search the causes of the emergence of this movement.

The fall of the Ottoman Empire in 1923 resulting to the rise of the new Turkey as a *secular* and ‘westernized’ state was a shock to huge majority of Muslims. Confronted with the new situation, Muslims took three different and rival directions: 1) *Liberal and democratic*, 2) *Authoritarian* and 3) *Islamists*. The Liberal trend did not succeed, partly because of hostility from some Western countries, United Kingdom in particular. The authoritarian trend reigned the longest in its diverse forms (military, traditionalist and secular). This trend still remains the dominating tendency in the Middle East. Islamists took power in Iran in 1979 and in Afghanistan in 1996. With regard to Marxists, the fact is that they have never played an important role in this region. Marxists however came to power in Afghanistan from 1977 to 1979, followed by the Soviet invasion of the country. This study is focused on Islamists, both as states and as movements.

The Islamist trend came about in Egypt in 1928 and extended to all Muslim countries in its diverse forms and interpretations. This current always did and still seems to proliferate in essentially traditionalist urban, lower and middle class strata. These strata embrace a large jumble of different categories such as schoolteachers, lower civil servants, technicians, a few young priests, certain young officers, and particularly shopkeepers, merchants and tradesmen. In spite of their diversity these groups can be very easily mobilised. Mosques, numerous religious centres, societies (dawah and halqah) serve as their favourite meeting spots.

Bin Laden and Islamist Terrorism •

For them, the West represents one single block without any nuances or variations whatsoever. In their reasoning, the Western political doings directed towards Muslims and other oppressed peoples are simply a direct product deriving from the philosophical and theoretical foundations of the West. In order to successfully fight against these political doings they must imperatively attack and reject the Western theoretical foundations. Therefore, it is this closely related discourse that one finds with Hassan al-Banna, Mawdudi, Hassan al-Turabi, Ayatollah Khomeini, Osama Bin Laden, to cite only the most illustrious theoreticians and practitioners of Islamism. In this particular context, Mawdudi writes that:

“[we] aspire for Islamic renaissance on the basis of the Qu’ran. To us the Qur’anic spirit and Islamic tenets are immutable; but the application of this spirit in the realm of practical life must always vary with the change of conditions, increase of knowledge...We have to arrange these ideas and laws of life on genuine Islamic cross lines so that Islam once again becomes a dynamic force; the leader of the world rather than its follower”.¹

It is in the same spirit, but in more virulent terms that Ayatollah Khomeini already in the first years of his government declared: “Muslims the world over who believe in the truth of Islam, arise and gather beneath the banner of *tawhid* (divine unity) and the teachings of Islam! Repel the treacherous superpowers from your countries and your abundant resources. Restore the glory of Islam, and abandon your selfish disputes and differences, for you possess everything! Rely on the culture of Islam, resist Western imitation, and stand on your own feet”.²

The true sense of this discourse becomes clearer if one takes a retrospective look at the temporal context in which the first Islamist discourse was pronounced. As we indicated above the formulation of such a discourse dates back to 1928. This date is very significant, four years after the downfall of the Ottoman Empire and the restoration of a secular Turkey. At this particular time the fall came across to the Muslim Sunnites as a terrible shock. The latter feared that this event could put an end to Islam as a complete religion. This would inescapably bring the Muslims to abandon the sacrosanct norms of Islam and adopt European norms. It is particularly because of this reflex of loss of identity and fear of total and permanent submission to the West that the most faithful groups to a traditional Islam came into the scene organising themselves under the banners of Islam. The Muslim Brothers organisation (Ikhwan al-Muslimin) founded in Ismailiya in Egypt was the first and by far the most sensational reaction to this fear. Thus Islamism was born and will develop during the course of the 20th century while retaining its initial message.

¹ Nasr, Seyyed Vali Reza, *Mawdudi and the thinking of Islamic Revivalism*, New York, Oxford University Press, 1996, p. 51.

² Quoted in Algar, Hamid, *Islam and Revolution: Writings and Declarations of Imam Khomeini*, Berkeley, Mizan Press, 1981.

Three stages of Islamist terrorism

Islamist terrorism has crossed three stages since its birth in 1928 each of which bearing its particularities. We will review beneath these successive stages.

First stage: *1928-1978: the era of Hassan al-Banna*

The first stage of Islamist terrorism lasted just over half a century. A number of groups and associations of Islamist allegiance flourished during this long period. Most of them were latent, staying behind the scenes. They will become active in the second stage as we will see further on. These were the two most active of these organizations: Ikhwan al-Muslimin in Egypt and Fadayian e-Islam (created in Iran in 1941/1942).

These two organizations had important common traits. They had not just implanted themselves in the two most populated countries of the region, but they also had common objectives. Let us recall that their objective consisted in the reunification of the Islamic world under one government and a single flag. They also agreed as to the method to apply in order to reach this objective. The unified government of Islam would be achieved by overthrowing the “corrupt” governments who unfairly imposed themselves in Muslim countries. The use of violence is thus legitimized. There were naturally differences between them. Ikhwan was Sunnite and Fadayian Shiite. However this difference was secondary and did not alter at all their essential goals. The other difference resided in their organization methods. The Ikhwan had brought about various networks covering domains such as education, propagation, and financial investment. What particularly strengthened the position of the Ikhwan and what enabled their infiltration in the depths of society was to be found elsewhere. Their network of social help brought them a particular prestige. These networks covered huge sectors (medical, matrimonial, financial loans, legal aid, education and so forth). This enabled the Ikhwan to recruit new disciples by having them enroll into activities and operations that were controlled by Ikhwan authorities. On the other hand the range of activities of the Fadayian was extremely limited. On the whole their activity was limited to two areas: propagation and terrorism.

We will now proceed to analyze the characteristics of this first stage of Islamist terrorism.

The major characteristics of this period are the following:

Terrorist acts were directed right at their beginning, exclusively against Muslims. In other words, during this particular period, Islamist terrorism was an *internal terrorism*. According to our investigations no assassination from Islamists was committed in Western countries. Not even against Muslims living in these countries. In addition Islamist terrorism was not destined to spread terror but rather to eliminate political adversaries. Political assassination was used in order to destabilize regimes in power (prime ministers, generals) judged by Islamists as being corrupt and accused of being puppet governments. In some cases “heretical” Muslims were eliminated by Islamists. At the same period a series of other assassinations were committed in the Middle East by Non-Islamists (e.g. various Marxist groups).

Bin Laden and Islamist Terrorism •

Furthermore, terrorist actions of this period were not acts of suicide. No such actions were ever committed by Islamists. Suicidal terrorism *stems* from the second period that we will examine later. There were also no terrorist acts against civilians. In fact that was a *discriminatory* and well targeted terrorism aimed at high-ranking politicians.

Second stage: 1978-1991: *the era of Ayatollah Khomeini*

The second phase of Islamist terrorism starts off with the Islamist revolution in Iran. It was the first time Islamists were acceding to power. This revolution had a tremendous impact on other serious events in the region such as the devastating war between Iran and Iraq, the Soviet invasion of Afghanistan, the invasion of Kuwait by Iraq just to mention a few. In addition to these events the Islamist revolution had a direct and immediate impact on the raise and radicalization of Islamist movements all over the world. They saw how the Shah's regime was overthrown by Ayatollah Khomeini, head of the Shiite community, despite being heavily armed and supported by the West. In reality, those who effectively took power in Iran were Islamic fractions issued from Fadayian e-Islam mentioned above as well as other groups who had been directly or indirectly implied in terrorist activities since 1945. Khomeini attempted not only to spread his revolution to non-Iranian Shiite populations but also to Sunnites. This is the reason why he avoided bringing out the Shiite aspect of the revolution and insisted on Islamic ecumenism. Let us now examine the major aspects of this phase.

First of all Islamist terrorism altered. Up to this period the terrorist acts of the Islamists were carefully selected and personalized avoiding any repercussions on civilians. This line of conduct was interrupted in 1978 in the process of the Islamist revolution. In order to bring about chaos in Iran and in order to destabilize the regime of the Shah, Islamists put a movie theatre on fire (August 18th 1978) in the Rex cinema of Abadan (oil-producing city). About 400 people were killed. This tragic event was in fact the starting point of a new tactic: to attack and assassinate civilians as well as military. From then on Islamist terrorism turns into a blind, generalized and non-discriminatory terrorism. The consequences of which were boundless and tragic on a regional and world-scale: in Lebanon as well as in New York and Washington D.C.

Yet another innovation was the capture of foreign hostages. This also started in Iran under Khomeini's blessing. So-called student groups of the "Line of the Imam" occupied the American Embassy in Teheran, holding people hostage for 444 days. This event was also the model for the capture of hostages in Lebanon. The third and no doubt the most important innovation is *suicidal terrorism*. Up to 1983 Islamists were concerned in preserving their own lives. The first Islamist suicidal terrorist act was committed in Beyrouth in October 1983 by the Lebanese Hizbollah. Trucks filled with explosives dashed into the barracks occupied by American, British and French soldiers killing themselves as well as several hundred Western officers and soldiers. Inspired and encouraged by the surprising Islamist conquest in Iran, numerous Islamist groupings, Shiite as well as Sunnite rapidly formed in the Middle East. Nonetheless one can affirm that during the 1980s Islamist terrorism of Shiite inspiration was dominant. This is based on two major events: the war between Iraq and Iran (1980-1988) and the Israeli

Bin Laden and Islamist Terrorism •

invasion of Lebanon as well as the occupation by Israel of southern Lebanon (1982-2000).

The Iraq-Iran war started in September 1980 and lasted eight years. Turning out to be one of the bloodiest wars since World War II its consequence was a backlash of terrorist activities. Iraq in its aggression against Iran received direct and indirect support from Western powers. Saddam Hussein had been provided with an arsenal of chemical weapons from Germany, as well as with *Mirages* and other sophisticated weapons from France. Americans brought their indirect support to Baghdad thus hoping to destabilize revolutionary Iran. The ayatollahs of Teheran, very annoyed with this support, resorted to a number of terrorist actions in Paris, assassinating and wounding several dozens of civilians. These actions resulted in spreading among the French a climate of terror and panic. In order to put an end to the series of assassinations, President Chirac (then prime minister (1986-1988) negotiated with Teheran through Charles Pasqua, the interior minister, in order to reach a *modus vivendi* with the ayatollahs. He succeeded in finalizing an agreement with the Iranians. Part of the agreement was to cease terrorist actions on French territory. The other point was to cease arms transfers to Iraq and to hush the accusations against the presumed *chief of activities* at the Iranian embassy in Paris. Despite the evidence of his involvement planning the terrorist action, he (Gorji) was safely returned to Iran. Furthermore, the French government promised to release from prison a Fundamentalist terrorist, Anis Naccache, who executed the first attempt to kill Chapour Bakhtiar, Iran's last prime minister before the Revolution of 1979. Naccache was released (1990) and sent back to Iran. One year later, Iranian agents assassinated Bakhtiar (August 1991).

The capture of hostages in Lebanon was another method used by the ayatollahs to exercise pressure on the United States. They found substantial support in this venture on the part of the Hizbollah who were also annoyed with the Israeli occupation of Lebanon. Occupation of Lebanese territory by Israel brought about additional grounds for the growth of Islamist terrorism. The Lebanese Hizbollah increased its activities by attacking Western soldiers, as well as the US embassy in Beirut (September 1984), in capturing hostages and in firing missiles on Israeli villages. A delicate question arises here: the distinction between a terrorist act and an act of resistance. The Shiites of southern Lebanon justified their actions fairly enough with the legitimate right to fight against the occupant (bearing in mind that the Hizbollah is particularly active in southern Lebanon). When the occupation resumed as of June 2000, one notices a clear reduction of Hizbollah actions against Israeli territory.

Examining Islamist terrorism of Sunnite allegiance, we see it had also been very active and murderous in Egypt. Two terrorist organizations occupied the front of the scene. One is the *Gama'a al-Islamiyya (The Islamic Association)* and *Al-Jihad al-Islami (Islamic Holy War)*. Both these movements derive from the Ikhwan al-Muslimin. Both became active at the end of the 70s; this was a consequence of the double influence of the peace settlement between Egypt and Israel as well as the Islamist revolution of Khomeini. In 1979 peace with Israel yielded a new sense of fundamentalist outrage. In his anxiety to sustain the momentum of his peace policy, Sadat closely identified with American

Bin Laden and Islamist Terrorism •

policy. Thus, in the minds of the Islamists he personified domestic failure and external betrayal. He was seen as neglectful of his Arab neighbors favoring closer ties with the West, particularly Israel and the United States. Sadat's assassination in October 1981 by members of the Jihad group meant that the Islamic militants were able to strike at the very heart of the Egyptian power structure. Simultaneously to signing the peace treaty, Khomeini's success in Iran showed that the "impossible was possible" and that a regime as powerful as the Shah's could be overthrown. This was probably the reason for renewed outbreak of terrorist activities in Egypt. Sheik Umar Abd al-Rahman, instigator of the bombing explosion in the World Trade Center in 1993 is admitted to be the supreme chief of the Jihad (Islamic Holy War) and of Gama'a (The Islamic Association).

Generally speaking, Islamism had been a relatively harmless movement in North Africa. Other than a few terrorist episodes (in Tunisia in 1987 and Algeria 1988), this second phase had revealed itself there a discrete movement in comparison to other countries. Islamism gradually grew into shape following colonialism in the Maghreb. For about twenty years, political life remained mostly secular as seen under the protection of the FLN in Algeria (Front National de la Liberation) as well as in Tunisia under the presidency of Habib Bourghiba. This aspect of the situation was somewhat shadier in Morocco. The repressive regime of King Hassan II, who nonetheless presented himself as the "Prince of Believers", was one of the reasons. Maghrebian Islamists were also encouraged by Khomeini's victory in the 1980s, but were nonetheless busy getting organized before getting involved. Another reason for their moderation was then motivated by the tactic of the time enabling them to acquire power through the way of parliament. Hence the advice to moderation perpetrated by the Islamist allegiance chiefs such as Mustapha Bouyali (in Algeria), Rached Ghannouchi (in Tunisia) and Abdelssalam Yassine's (in Morocco). Those and other Maghrebian Islamists would turn to terrorist acts in the third phase of Islamist terrorism.

Third stage: 1991-2001: the era of Osama Bin Laden

This phase of Islamist terrorism is the most critical and spectacular of all. The unprecedented scope of the terrorist attacks of September 11th in New York and Washington DC flagrantly point out the substantial changes having occurred in Islamism. To better comprehend the reasons for the escalation of this radicalization, we should take into account the three following factors, consisting mainly of the following: 1) the victory of the Mujahidin in Afghanistan (1989), 2) the settlement of American troops in Saudi Arabia, 3) the Oslo agreements. Without investigating the depths of each one of these phases, we will try to cast light on their respective impacts on Islamist terrorism.

1. Victory of the *Mujahidin* in Afghanistan

The success of the Islamist revolution in Iran occurred the same year Afghanistan was invaded by the Soviet Union (December 29th 1979). A fierce resistance

Bin Laden and Islamist Terrorism •

developed against this invasion. This resistance was rather a coalition of three factions: *Afghans*, *Arabs* (Muslims) and *Americans* (the latter being helped by Pakistan and Saudi Arabia). The first two groups constituted what we call the Mujahidin (Muslim fighters). In ten years of warfare the USSR endured 13,310 dead and 35,478 wounded. One estimates over a million losses on the side the Mujahidin. The true impact of warfare against Islamist terrorism started with the forced withdrawal of Soviet troops from Afghanistan (February 15, 1989). Arab Mujahidin originated from various countries, but in particular from Saudi Arabia, Pakistan, Egypt and Algeria. Once the war was over these thoroughly hardened groups, now experienced in guerrilla warfare, returned to their respective countries. Following their return, one notes a renewed and unprecedented backlash of terrorist activities in Egypt as well as in Algeria. Hence, the terrorist activities of these groups were no longer limited to the geographical limits of their respective countries. The so-called "Afghani" from Algeria extended their terrorist activities to Europe, particularly to France. Nonetheless, Egyptian terrorist groups such as Al-Gama'a Al-Islamiyya and Al-Jihad resorted to *wild* terrorism whose range of action increasingly exceeded geographical boundaries. From February 1993 to November 1997, that is before the constitution of the Al-Qaida movement (basis/foundation), Al-Gama'a claimed 13 different Islamist bomb attacks, most of which occurred in Egypt but also in Pakistan (Islamabad, November 9th 1995) in Croatia (Rijeka, October 20th 1995), in Ethiopia (Addis Ababa, June 26th 1995). There were other unclaimed murderous bomb attacks committed by Egyptian groups to be added to those cited above. The first to figure among these is the attack against the World Trade Center (February 1993). In this latter attack, a tribunal drew up the fact that Sheikh Omar Abdel Rahman, both spiritual head of the Jihad and Gama'a, as well as several members of these two associations were directly involved. In addition to this spiritual leading figure now imprisoned in New York, another figure will play a very important role next to Osama Bin Laden: Ayman Al-Zawahiri, head of the Al-Jihad (from Egypt). In the 1990s the Egyptian Jihad group carried out attacks against Egyptian officials. Among the group's targets: the chairman of Parliament (1990), and the Ministry of Interior (1993). In 1995 the Jihad orchestrated attacks outside of Egypt against the Egyptian attaché in Switzerland and against the Egyptian Embassy in Pakistan, resulting in the death of 15 people.

On April 18, 1999, one of the largest anti-terrorism trials in recent memory wound to a close in Egypt. The trial involved 107 Islamic fundamentalists, 63 of whom were tried *in absentia*. Al-Zawahiri was also one of those condemned to death. Al-Zawahiri who had been living underground rejoined Osama Bin Laden in Afghanistan. One notes that everything starts up in Afghanistan and returns to this very same place. This is why one can assert that Afghanistan, especially after the instauration of Taliban in 1996 had a definite impact on Islamist terrorism. On the one hand this impact leads to the radicalization of this terrorism and on the other to its true internalization.

Bin Laden and Islamist Terrorism •

2. Settlement of American troops in Saudi Arabia

The invasion of Kuwait by Iraq (August 2, 1990) (contiguous to the evolution of Islamist terrorism) will lead to the two following facts: the building-up of these two previous facts are the major reason for the renewed backlash of Islamist terrorism. Saudi Arabian soil is considered by Muslims, through a widened interpretation, as their Holy Land. Islam was born in Mecca where *the Ka'ba* is to be found and prophet Muhammad formed his government in Medina where he is buried. Military presence by non-Muslim troops on this soil and particularly the indefinite prolongation of their presence is judged by certain Muslims, particularly by Saudis as a flagrant violation of their Holy Land by *infidels*. For them, this presence is seen as a plot fomented by the West in collaboration with Saudi Arabia or at least with their approval. This western plot has in their eyes existed a long time. The West has always tried to reoccupy Muslim territory; this time not just with the aim of plain domination but simply to eradicate Islam. It is therefore logical that the one who headed the revolt against foreign non-Muslim occupation was no other than Osama Bin Laden, a Saudi subject and a “veteran” Afghani.

Retaliation against this occupation came about swiftly. The Gulf war came to an end in April 1991 and the World Trade Center bombs exploded in November 1993. The same year Bin Laden was involved in operations against Somalia. In a similar vein of reactions the Riyadh terrorist assassination occurred in 1995; so did the explosion of the bombs in Khobar, one of the military bases in Saudi Arabia resulting in several casualties among the American military. However, it was in 1998 that Islamist terrorism of Bin Laden tendency would undergo a new and dramatic transformation owed to the unifying of a number of Islamist movements into one single organization. At this point the chronology here becomes significant and revealing. Four Islamist groups will unite under Osama Bin Laden into a new organization. This one will take the name of “World Islamic Front” later known under the name of *Al-Qaida*. Only a few months later, on August 7th 1998 both the US embassies of Kenya and Tanzania will become the blood shedding targets of Al-Qaida, causing the death of 224 people including 12 Americans and wounding over 4000. The suicidal terrorist attack against the American cruiser USS Cole in Aden occurred two years later, causing the death of 17 US Marines (October 12th 2000).

Among the four reunited organizations were the Al-Jihad of Egypt whose emir was no less than Ayman al-Zawahiri, the Islamic group of Ahmad Taha (Egypt), Gama'a Al-Ulama of Pakistan (Saheikh Mir Hamza) and Fazul Rahman's Jihad Movement of Bangladesh. There are no ambiguities whatsoever in the clear declaration signed by the five new partners. It entails a *justification* and a *mode of action*. The declaration argues with the support of several Coran verses that Muslims are under attack from the United States and Israel. The argumentation is illustrated with the three following facts:

- Occupation by the United States of Islamic Soil in the holiest of places in the Arabian Peninsula

Bin Laden and Islamist Terrorism •

- America's ongoing aggression against the Iraqi people by new crusader-Zionist alliance, and
- America's aim being also to serve the Jews' petty state and divert attention from its occupation of Jerusalem and recurring murder of Muslims in this city.

What mode of action is necessary to thwart the American "attempts"? The answer is clear and peremptory: based on these three facts and in compliance with God's order, we issue the following fatwa to all Muslims: the order to kill Americans and their allies – civilians and military – is an individual duty for every Muslim who can do it in any country where it is possible to carry this out. For the first time in Muslim history, over fourteen centuries old, a group of Muslims widely allows the assassination of civilians (Christians and Jews) everywhere in the world. Not only is assassinating considered lawful, it is ordered as an individual duty, in fact obligatory (wajib fardi). In this sense this so-called fatwa constitutes an unprecedented "premiere". The international blockade against Iraq justifies in the eyes of the Al-Qaida Muslims total war against Americans. Their argument includes two aspects: the suffering and death of thousands of Iraqi children resulting from the blockade. In addition to the imposed restriction from the allies on Iraq's sovereignty by dividing Iraqi territory into three parts: North, Center and South. The Iraqi state retains sovereignty solely in the North. These very Muslims interpret those two last points like an additional insult perpetrated by the West against Islam. However one could wonder if the Iraqi case did not just serve as a pretext instead of a decisive factor. The settlement of American troops in Saudi Arabia remains the most decisive factor.

3. The Oslo Agreements

Compared to the two above factors, the Oslo Agreements made official in Washington in 1993, had a lesser impact: the reason being that since the end of World War II the Palestinian problem remained a constant one. Furthermore Palestinians, even among their most extremist groups, (Hamas and Jihad), never had organizational relations nor the remotest affinities with Islamists groups such as Gama'at and Jihad from Egypt. Palestinian authority, and groupings such as Fatah and FPLP, of secular and Marxist tendency are downright opposed to Islamism. Yasser Arafat's very distant attitude toward Bin Laden's pro-Palestinian declarations as well his spokesman's (October 2001), further deepened the gulf separating the two camps. Consequently it is not surprising to note that the Palestinian question comes third behind the occupation of Saudi Arabia and the blockade against Iraq. One should also note the fundamental difference between the Islamists of Al-Qaida and the Palestinian Islamists. While the first group has a universalistic vocation and hopes to reestablish the caliphate of old, the claims of Palestinian Islamists are rather modest and their sole purpose is to see the end of the Israeli occupation. This however does not prevent the Al-Qaida people from considering the Israeli occupation as being an inherent part of the great Western strategy against Islam.

Conclusion

We were able to draw out the fundamental traits of this terrorism at the end of our analysis. What first strikes us is the impressive *consistency of the Islamist discourse* in time and space, with the Sunnites as well as with the Shiites. The discourse remains immutable whether in the 1920s of Sunnite Egypt, the 1940s of a Shiite Iran, in the 1950s of Pakistan or in Afghanistan of 1990 or 2000. The core of this discourse is invariably the same and boils down to a return of Islam's greatness through the restoration of the caliphate. The caliphate should return to be as close as can be to the model of the Medina under Mohammad, and to the caliphate under the four Rightful Caliphs. A return to a rigid discourse, in fact nostalgic, inspired by a glorious past, imagined or real; a form of *recherche du temps perdu*. Totally turned toward the past, the present and the future only have a meaning as far as the past invests one. Totally deprived from their autonomous meaning, the present and the past must bend towards the past. The eagerness to find again and relive this past makes up the quintessence of Islamism. And this is what explains the sacrifice and also justifies it. The sacrifice of the self is just as meaningful as the sacrifice of others.

The different stages to be traversed in order to materialize that dream are the second common trait to be found. These are the following stages:

- To get organized is the first stage;
- To overthrow the established regimes in Muslim countries considered corrupt and "anti-Islamic" in the second phase;
- Parallel to and concomitant with the second phase one must liberate the Muslim territories from
- the yoke of non-Muslim powers;
- Once the "corrupt" Muslim regimes are overthrown and the Muslim territories liberated one must restore the unified Muslim government;
- The unified government will perpetrate what the Prophet and his successors did: fight the non-Muslims with the goal of having Islam reign over the whole world.

There has been a significant evolution as to the forms of terrorist acts. This evolution unfolded in the following way:

- Initially terrorist acts consisted of merely political assassinations. That was a selective and individualized terrorism. The pistol was used rather than the bomb or the grenade. The targets were chosen among high-ranking government officials. The other characteristic of terrorism in this phase was its intern character. Foreigners were spared from it.

Bin Laden and Islamist Terrorism •

- Islamist terrorism introduced new methods with Khomeini's Islamist Revolution in Iran. From then on, non-terrorist acts would no longer necessarily be selective. Civilians also become targets. The first turning point of this change can be noted in the terrorist burning down of a movie theatre in Iran (1978). Another change is to be noted in the direction terrorism was taking. Non-Muslim foreigners would also and often be targeted. The third and probably most important novelty is that this terrorism becomes suicidal. Chronologically, the first terrorist act of this type occurred in Lebanon in 1983.
- In the third age of Islamist terrorism, terrorist acts remain indiscriminate, non-selective and suicidal. Bin Laden's terrorism is not that much different than the one used in the second phase although it appears to be. What differentiates it is its highly spectacular aspect and the field of action takes place on American soil. Those acts were spectacular in terms of the implacable organizational capability and coordination they revealed, as well as the extension of their networks. It was also spectacular in terms of human casualties and material damages. Finally it was particularly spectacular in its symbolic aspect through the choice of the targets: the USA as the most powerful country in the world and human history, the World Trade Center, the Pentagon and the missed target: the White House.
- How can one at all explain the registered development in the use of methods applied by Islamists?

There are two explanations to this: one is political and the other technological. The *political* explanation integrates in the global strategy in the Islamists' first age. The Islamists' priority in this long period lasting half a century was to destabilize the established regimes; they applied themselves to this purpose through means of political assassinations. This political trend remained unchanged until Khomeini's revolution. As political assassinations were judged insufficient, Islamists resorted to widespread terrorism. Civilians and foreigners will become the favorite targets. The technological explanation bases itself on technological advance. Access to high-ranking political and military officials which had been easy in the past has become much more problematical with the sophisticated means of protection. Parallel to this trend, high technological means became available to Islamists too. On the other hand, the settlement of Western troops in Lebanon and later on in the Persian Gulf in well-protected buildings and barracks rendered terrorist acts much harder, if not sheer impossible. The answer to this difficulty is solved through suicidal terrorism. This does not mean that suicidal terrorism did not previously exist (undertaken by Non-Islamists) or that it is exclusively used by Islamists. This is just an explanation illustrating what urged Islamists to use this method of terrorism in a determined period in an unprecedented fashion.

If we really care to examine the most direct and decisive causes of Bin Laden's terrorism we can summarize by searching them in the following events:

Bin Laden and Islamist Terrorism •

- The success of the Islamist revolution in Iran showed that the main objective of the Islamists was feasible. Established regimes, even the strongest among them are not invincible;
- The Mujahidin triumph in Afghanistan. Although financially and militarily supported by the USA, the Soviet forces' forced withdrawal was perceived and interpreted by Islamists as their own victory. And because the withdrawal of the troops will end up a few months later in the disintegration of the Soviet Union, this event will also be interpreted as a result of the Mujahidins' efforts. It is as if the Mujahidin had caused the collapse of the Soviet Union. Some of the Mujahidin and particularly the most internationalists among them (Bin Laden, Al-Zawahiri and others) reasoned through a simplistic deduction that if the destruction of a superpower was possible, the same fate could also be inflicted to another (USA).
- The settlement of US troops on Saudi Arabian soil was interpreted comparably to the Soviet invasion of Afghanistan. The Islamists reached therefore yet another deduction in concluding that they will one more time succeed in having the new invaders draw back. First of all to have US troops draw back from Arabian soil, then from Iraq's flying space and in the third phase to have the Israeli invader retreat from Palestine. Then will come the time to liberate Chechnya from the Russian yoke, Kashmir from India and Xinkiang from China. Once the Islamic grounds are liberated, and the "puppet" regimes overthrown, all the necessary conditions for the establishment of the caliphate will finally be at hand.

At the end of the day this is the quintessence of the aims Islamism has been striving to attain through terrorism.

Asymmetrisk krig, ny terrorisme og den postmoderne verdens(u)orden - historien om et bebudet terrorangreb

Lektor Lars Erslev Andersen

11. september 2001 blev skelsættende i verdenshistorien. På denne dato startede "i sikkerhedspolitisk forstand det nye årtusinde", som en ung forsker fra Dansk Udenrigspolitisk Institut dramatisk formulerede det¹. Baggrunden var naturligvis angrebet på World Trade Center i New York og Pentagon i Washington, D.C. Vedby Rasmussen, som den unge forsker hedder, var langt fra den eneste, der pegede på et verdenshistorisk brud. Overalt så man statsledere finde de store ord frem og ved årsskiftet så man i Danmark såvel dronning Margrethe II som statsminister Anders Fogh Rasmussen i deres respektive nytårstaler referere til den skelsættende begivenhed og mane til sammenhold mod denne nye ondskab, som pludselig havde ramt den frie og demokratiske verden. Gang på gang hører vi fra politikere, forskere og journalister, at verden den 11. september blev radikalt ændret og at intet efter denne dato vil være det samme.

Det var også chokerende direkte i tv at se, hvordan den amerikanske præsident blev sendt på en længere flugtrejse rundt i sit land og først om aftenen lokal tid igen kunne gå, hvad der på skærmen forekom at være en uendelig vej, de 20-30 meter fra sin helikopter til hoveddøren i sit hvide hus. Da George W. Bush den aften gik denne tur lignede han verdens ensomste mand. Det var også en synlig rystet forsvarsminister Donald Rumsfeld, der senere på aftenen holdt pressekonference i Pentagon. Der var naturligvis tale om en symbolsk handling, der skulle demonstrere, at USA igen var kørende, hvorfor ministeren mindst 2-3 gange understregede, at pressekonferencen faktisk fandt sted i Pentagon – men den ellers så hårdkogte og garvede minister kunne ikke skjule, at han, som resten af verden, var dybt rystet over det skete.

Det er nok rigtigt, at verden ændrede sig radikalt 11. september 2001. Det er nok også rigtigt at tale om chok over, at det kunne ske. Når det er sagt, kan der også være grund til at gøre opmærksom på, at den tragiske begivenhed faktisk var blevet bebudet mange gange. I 1993 forsøgte et islamisk baseret netværk første gang at vælte "The Twin Towers". Siden har Usama bin Ladin fremsat sine trusler i et sprog, der kun vanskelig kan misforståes. Amerikanerne har i utallige rapporter peget på truslen. Faktisk kunne man ved årtusindeskiftet tale om en hel terrorbekæmpelsesindustri i USA og reelt skortede det i hvert fald ikke på advarsler. Mens terrortruslen således var meget nærværende i amerikansk politik, var den

¹ Mikkel Vedby Rasmussen bl.a. i DR's *Deadline* 12. september 2001

sikkerhedspolitiske diskussion i den europæiske offentlighed samt hos statslederne i EU med Frankrig i front præget af dyb skepsis over for det amerikanske trusselsbillede, som euroæerne dybest havde svært ved at tage alvorligt². Denne forskel i tolkningen af den internationale trusselsituation havde naturligvis betydning for reaktionen på 11. september, idet terrorangrebet for europæerne kom som en total overraskelse, mens amerikanerne selvsagt blev chokerede, men alligevel var helt anderledes forberedt på, at det faktisk kunne ske – i hvert fald i policy-miljøet i Washington. Fra et europæisk perspektiv er det vel rigtigt at sige, at verden efter 11. september er radikalt forandret med den konsekvens, at europæerne nu skal til at tænke i et helt nyt sikkerhedspolitisk koncept. I nærværende analyse er det derimod opfattelsen, at der i USA mere er tale om kontinuitet end om brud i udformningen af et nyt forsvarskoncept³. Med andre ord vil de omstillinger, amerikanerne allerede var igang med, fortsætte, men formentlig i et opspeedet tempo – og det er selvfølgelig i den forbindelse, at Europa virkelig vil blive konfronteret med nye udfordringer. Denne artikel vil fokusere på udviklingen af amerikansk sikkerhedspolitik efter den kolde krig med særlig henblik på terrorismebegrebet. Analysen vil bl.a. se på diskussionen om formuleringen af et nyt strategisk koncept i NATO, og således tillige give nogle sideblik på den europæiske diskussion og herunder ikke mindst fremdrage de forskelle, der gør sig gældende mellem USA og Europa.

Selvom Bush så ensom ud den aften og Rumsfeld helt usædvanligt hakkede og stammede i det, blev det nemlig hurtigt klart, at hverken den amerikanske regering eller USA som nation stod alene. Sympati og medfølelse strømmede til Washington fra den ganske verden, og mere håndfast og betydningsfuldt vedtog NATO at aktivere artikel 5, hvilket konkret betyder, at NATO-landene betragtede terrorangrebet mod USA som en krigshandling vendt mod hele alliancen. Allerede 11. september definerede den amerikanske præsident begivenheden som en krigshandling, og denne definition fik han støtte til fra såvel NATO som senere

² I kapitlet “The Emergence of the NBC Terrorism Debate. The United States and the ‘third wave of vulnerability’” diskuterer Nadine Gurr og Benjamin Cole baggrunden for forskellen mellem europæisk og amerikansk opfattelse af den nye terrorisme, in Gurr og Cole: *The New Face of Terrorism. Threats From Weapons of Mass Destruction* (New York: I.B Tauris 2000). Se også Bruce Hoffman: “Is Europe Soft on Terrorism?”, in *Foreign Policy* Summer 1999. United States General Accounting Office (GAO) foranstaltede i 1999/2000 en undersøgelse af de europæiske landes anti-terrorprogrammer, GAO Report to Congressional Requesters: “Combating Terrorism. How Five Foreign Countries Are Organized to Combat Terrorism, GAO/NSIAD-00-85, April 2000

³ Diskussionen om hvilken strategi, der skulle lægges har været i gang længe før 11. september, se bl.a. “Terrorisme” i min artikel “USA og Mellemøsten”, in *Nyhedsbrev* Nr. 8, februar 2001, Center for Freds-og Konfliktforskning

FN. Allerede fra starten var man i den vestlige verden, i det mindste på regeringsniveau, overraskende enige om at definere situationen efter 11. september som krig, og det var derfor kun et spørgsmål om tid før de amerikanske soldater gik i aktion.

Terrorisme – et anliggende for militæret?

Diskussionen om, hvorvidt terrorisme skulle bekæmpes militært eller som et anliggende for politi og retsvæsen, er langt fra ny i amerikansk sammenhæng, ligeså lidt som det er et nyt fænomen, at USA rammes af terrorisme. Således har USA siden de palæstinensiske flykapringer og aktionen ved OL i München i 1972 arbejdet på at lægge en strategi, der skulle sikre amerikanerne mod terrorangreb. Man kan her minde om et uhyggeligt men givetvis tilfældigt mønster i forbindelse med nye amerikanske præsidenters overtagelse af ledelsen i deres land, som består i, at deres indsættelse ledsages af terrorangreb mod USA: Reagan vandt valget til dels på grund af Jimmy Carters vanskeligheder ved at tackle de iranske studenter besættelse af den amerikanske ambassade i Tehran i 1980, og desuden måtte han i sin første periode reagere på angreb mod amerikanske soldater i Beirut, der ret beset endte med, at USA trak sine styrker ud af Libanon⁴. På hjemmefronten gav det anledning til en interessant diskussion mellem forsvarsministeren Casper Weinberger, der mente – givet vis med billederne af de mange body bags der kom hjem fra Vietnam i baghovedet - at terrorisme skulle bekæmpes civilretligt, mens hans kollega på udenrigsposten, George Schultz, argumenterede for brug af militæret – med en berømt tale i 1985 gav Reagan sin opbakning til Schultz, hvor han også lancerede begrebet statsterrorisme og dermed begrebshistorisk såede det frø, der senere skulle blive til det omdiskuterede begreb 'Rogue State'⁵.

George Bush overtagelse af præsidentembedet fandt sted i slipstrømmen fra bombningen af et amerikansk passagerfly over Lockerbie i Skotland, og Bill Clinton havde endnu ikke fået udnævnt en justitsminister, da islamiske netværk i februar 1993 første gang forsøgte at jævne World Trade Center med jorden. Allerede to år efter var Clinton vidne til, at regeringsbygningen i Oklahoma City blev bombet af en amerikansk højreekstremist og i juni 1995 chokeredes verden af, at det var

⁴ En fin analyse og diskussion af terrorbekæmpelsen under Ronald Reagan er Marc A. Celmer: *Terrorism, U.S. Strategy, and Reagan Policies* (New York: Greenwood Press 1987)

⁵ Weinberger-Schultz debatten findes i Ernest W. Lefever: *Ethics and American Power. Speeches by Casper W. Weinberger and George P. Schultz* (Washington, D.C.: 1985). Reagans tale blev holdt i The American Bar Association i Washington, D.C. 8. juli 1985 og findes i U.S. Department of State, Current Policy No. 721. En begrebshistorisk oversigt over begrebet Rogue State findes hos Robert S. Litwak: *Rogue States and U.S. Foreign Policy. Containment After The Cold War* (Washington, D.C.: The Woodrow Wilson Center Press 2000)

Assymetrisk krig, ny terrorisme •

lykkedes for en japansk kult at sprede giftgas i Tokyos metro. Som sponser af den mellemøstlige fredsproces måtte Clinton ligeledes tage stilling til de mange terrorhandlinger, som forsøgte at sabotere forhandlingerne, ligesom verden dels handlingslammet, dels uengageret så til, at situationen i Algeriet eksploderede i ren vold.

Selvom terrorismen sikkerhedspolitisk var et tema i USA tilbage til Jimmy Carters regeringsperiode dukkede den politiske diskussion af fænomenet kun op som reaktion på konkrete terrorhandlinger. Man forsøgte ganske vist både under Reagan og Bush at få etableret en national strategi for bekæmpelse af terrorisme, men andre sikkerhedspolitiske emner overskyggede i sagens natur terrorbekæmpelsen. For Reagan var det ikke islamiske netværk, som repræsenterede ondskaben i verden, men Sovjetunionen, og det var naturligt nok primært den kolde krig, som optog ham og hans sikkerhedsrådgivere. Dagsordnen under Bush blev helt domineret af Iraks besættelse af Kuwait, den efterfølgende Irak-konflikt samt i sammenhæng hermed den mellemøstlige fredsproces, der tog sin start i Madrid november 1991.

Under Clinton og navnlig fra midten af 1990'erne kom terrorismen mere og mere i centrum af den sikkerhedspolitiske diskussion i USA. Man kan sige det sådan, at terrorbekæmpelsen fra under Reagan og Bush at være reaktiv, under Clinton blev proaktiv. Adskillige prominente politikere som f.eks. den tidligere forsvarsminister William Perry og en perlerække af forskere argumenterede i bøger og tidsskrifter for, at terrorismen i det nye årtusinde måtte anses for at være en primær trussel⁶.

De nye trusler

Begrebet asymmetrisk krig vandt indpas i det trusselsbillede, der tegnede sig i USA efter den kolde krig. Med Sovjetunionens sammenbrud var der ingen stat, som kunne matche USA militært. En direkte krig mellem USA og en anden stat, som angreb amerikansk territorium, var derfor helt usandsynlig. Ganske vist udviklede amerikanerne i begyndelsen af 1990'erne en ny militær doktrin om, at USA altid skulle være parat til at udkæmpe to regionale krige på samme tid⁷. Et scenario, der kunne være blevet en realitet under Kosovo-krigen, hvis f.eks. Irak havde ageret på en måde, som krævede USA's militære respons. Men doktrinen var i højere grad

⁶ Referencerne er utallige. Her henvises til blot 2 eksempler, nemlig Ashton B. Carter & William J. Perry: *Preventive Defense. A New Strategy for America* (Washington, D.C: Brookings Inst. 1999) og Samuel Berger - Clintons sikkerhedsrådgiver i den anden 2. præsidentperiode – der i *Foreign Affairs* videregav sine anbefalinger til den nye Bush-administration og her fremhæver bekæmpelse af terrorisme, som den største udfordring, Berger: "A Foreign Policy for the Global Age", in *Foreign Affairs* November/December 2000

⁷ Lorna S. Jaffe: *The Development of the Base Force 1989 – 1992*. Joint History Office. Office of the Chairman of the Joint Chiefs of Staff. July 1993

Assymmetrisk krig, ny terrorisme •

begrundelse for at undgå at skære mere end 25% af forsvarsudgifterne, end der var tale om et nyt trusselsbillede endsige nyt forsvarskoncept⁸.

Fra midten af 1990'erne voksede kritikken af det amerikanske forsvar støt. Man kaldte det en kolos på lerfodder, gearet til at bekæmpe en fjende, som forlængst var væk⁹. Med andre ord burde forsvarsstrategien helt nytænkes, dersom USA skulle være i stand til at klare de nye udfordringer. Det er her begrebet assymmetrisk krig kom ind i billedet, og den tragiske begivenhed 11. september illustrerer meget præcist, hvad der er tale om: nemlig en mere eller mindre usynlig fjende, som anretter et voldsomt angreb mod USA. Fjenden kan være et terrornetværk, en såkaldt slyngelstat (Rogue State) eller en kombination af de to størrelser. Som det er allerede er blevet klart i perioden efter 11. september er der ingen entydige svar på, hvordan en supermagt bedst reagerer på et sådant angreb, fordi man ikke har et klart og veldefineret billede af den fjende, man står overfor. Usama bin Ladin personificerede billedet og har som sådan i løbet af 1990'erne opnået mytologisk status, men præcis viden om det netværk, *al-Qaida*, han opbyggede foreligger ikke. Mange komponenter giver konturerne, men netværkets mulighed for at regenerere efter dets hovedkvarterers ødelæggelse i Afghanistan er dybest set ukendt, fordi man ikke kender dets præcise geografiske og organisatoriske udbredelse¹⁰.

Det er denne fjende, man kalder superterrorismen, den nye terrorisme, katastrofisk terrorisme eller postmoderne terrorisme¹¹, og som er karakteriseret ved, at den er blevet mere international, at dens idegrundlag er abstrakt og dermed vanskelig at forstå og at den er meget mere voldelig end den klassiske terrorisme i den forstand, at den sigter mod større ødelæggelse end tidligere, både hvad angår ofre og materiel. Det sidste, frygter man, kan ske ved anvendelse af masseødelæggelsesvåben. Den nye terrorisme har primært sit udspring i Mellemøsten og Centralasien samt i USA. Endelig findes et enkeltstående eksempel

⁸ En præcis beskrivelse af forløbet findes i de første kapitler af Michael Klare: *Rogue States and Nuclear Outlaws. America's Search For A New Foreign Policy* (New York: Hill and Wang 1995)

⁹ Ashton B. Carter resumerer hovedpunkterne udmærket i sin artikel "Keeping America's Military Edge", in *Foreign Affairs* January/February 2001

¹⁰ Rets sagen i New York foråret 2000 mod implicerede personer i bombningerne af de amerikanske ambassader i Østafrika i 1998 giver dog nyttig ny viden. Udskrifter af afhøringerne i forbindelse med retssagen kan findes på det amerikanske justitsministeriums hjemmeside. CNN-journalisten Peter L. Bergen gør god brug af materialet i sin bog *Holy War, Inc. Inside the Secret World of Osama bin Laden* (New York: The Free Press 2001).

¹¹ Man er endnu ikke blevet enig en betegnelse. Nogle har foreslået NBCR-terrorisme, Nuclear, Biological, Chemical, Radiological, men den slår næppe an fordi den både er clumsy og faktisk reelt udelukker f.eks. 11. september aktionerne fordi der ikke indgik masseødelæggelsesvåben.

i Japan nemlig kulten *Aum Shinrikyo*, der på den ene side passer bedst til definitionen, men som på den anden side i dag må betragtes som neutraliseret¹². Mens den nye terrorisme i USA udspringer fra kristne fundamentalistiske og/eller racistiske miljøer¹³ er grundlaget i Mellemøsten og Centralasien islamistisk, dvs en aktivistisk og stærkt politiseret fortolkning af islam. Og det er navnlig den, USA har fokuseret på siden midten af 1990'erne¹⁴.

Skulle den nye fjende forsvarsstrategisk matches, skulle der nytænkning til på mindst tre områder: 1) forhindring af spredning af masseødelæggelsesvåben (non-proliferation), 2) udbygning af anti-terrorberedskab og 3) gennemførelse af en gennemgribende reform af det amerikanske forsvar¹⁵. Det sidste skulle ske ved dels udvikling af et nationalt missilforsvar (NMD), dels omstrukturering af de militære styrker til såkaldte Rapid Deployment Forces (RDF), altså små fleksible enheder, der hurtigt kan indsættes i regionale konflikter.

Insisteringen på en nytænkning af forsvarsstrategien og ændringen i trusselsbilledet hænger naturligvis snævert sammen med den ændrede geopolitiske situation efter Sovjetunionens opløsning i 1989. I første omgang blev den såkaldte nye verdensorden karakteriseret som en 'unipolær orden', der sigtede til det faktum, at USA var eneste tilbageværende supermagt. Senere har dette billede vist sig alt for forenklet: ganske vist er USA i 1990'erne og ved indgangen til det nye årtusinde den eneste supermagt, men samtidig har den geopolitiske udvikling vist et kompliceret globalt magtbillede, der bedre kan defineres som en 'multipolær orden' med USA som hegemon – eller som Huntington har kaldt det i en artikel med den geniale titel "The Lonely Superpower": en uni-multipolær orden¹⁶. Huntingtons pointe er, at vi

¹² En god analyse af kultens eksperimenter med masseødelæggelsesvåben findes hos David E. Kaplan: *Aum Shinrikyo* (1995), in Jonathan B. Tucker (ed.): *Toxic Terror. Assessing Terrorist Use of Chemical and Biological Weapons* (Cambridge, Mass.: MIT Press 2000)

¹³ Se Lars Erslev Andersen: "Ekstremismens retorik – om det yderste højre i USA", in *Udenrigs* nr. 1, 2002 (under udgivelse)

¹⁴ Lars Erslev Andersen: "Den ny terrorisme I: Fra Kairo til Kabul, in *Mellemøstinformation* nr. 8/9 2000, Lars Erslev Andersen: "Den ny terrorisme II: Da'wa og netwar, in *Mellemøstinformation* nr. 10 2000 samt Lars Erslev Andersen: "Verdens Værste Terrorist: Portræt af Usama Bin Laden", in *Euroman* nr. 88, juni 2001

¹⁵ Center for Non-proliferation Studies, Monterey Insitute of International Studies har på sin hjemmeside en opdateret, omfattende og klar beskrivelse af 1) non-proliferation programmer og USA's anti-terrorprogrammer, herunder lovgivning, executive orders, beskrivelse af ansvarsområder etc.

Se <http://cns.miis.edu/research/cbw/index.htm>

¹⁶ Samuel P. Huntington: "The Lonely Superpower", in *Foreign Affairs* March/April 1999

Assymetrisk krig, ny terrorisme •

faktisk endnu ikke kommet til den nye verdensorden, men fremdeles befinder os i en overgangssituation, præget af ustabilitet og alt andet end orden.

Ikke desto mindre var der mange ved indgangen til 1990'erne, der så den geopolitiske situation som en ønskesituation både for amerikanerne og for det internationale samfund, fordi det efter deres opfattelse kunne blive starten på et nyt internationalt system. Et mere forudsigeligt system, hvor FN sammen med USA ville spille en stærkere rolle, og hvor konfliktløsninger i høj grad ville finde sted gennem en større økonomisk integration formidlet gennem organisationer som f.eks. WTO. Økonomisk liberalisering og den nye informationsteknologi skulle tilsammen skabe en mere sammenhængende verden med en klar rollefordeling med større muligheder for at kunne forudsige konflikter for dermed bedre at kunne gribe ind i dem, inden de udviklede sig. Med andre ord et globaliseret system.

NATO's strategiske koncept

Det faldt i Clintons lod at være den første præsident til at positionere USA i verden efter den kolde krig. Det gjorde han gennem en geoøkonomisk strategi, hvor frihandel og økonomisk samarbejde skulle være drivkraften i den globale landsby. Clintons syn på international politik kan bedst karakteriseres som en postmodernistisk revitalisering af Woodrow Wilsons ideer fra begyndelsen af sidste århundrede med internationalt samarbejde baseret på nationernes selvbestemmelse og forsvaret for menneskerettigheder som fundamentet for udenrigspolitikken – den blev kulturaliseret i modsætning til under den kolde krig, hvor sikkerhed og national interesse var nøgleordene¹⁷. 'Kulturaliseret' er ikke noget godt begreb, men bruges i mangel af bedre. Under Clinton, navnlig formuleret af vicepræsidenten Al Gore, var det et utopisk mål, at verden skulle udvikle sig til en samling af demokratiske stater, der værner om de basale menneskerettigheder. Denne vision fik et prægnant udtryk i artiklen "The End of History?"¹⁸ skrevet af en tidligere embedsmand i den amerikanske centraladministration, Francis Fukuyama. Samtidig respekterede man, at kulturelle forskelle gør sig gældende mellem nationer, f.eks. forskellen mellem kristendom og islam. For at skabe en sammenhæng mellem på den ene side en universalistisk kulturforståelse, som ligger til grund for Fukuyama, og en relativistisk, der tilsiger tolerance over for det anderledes (in casu tolerance over for islam) skelnede man mellem en moderat og en ekstremistisk islam. Den første var baseret på en etik, der i høj grad lignede kristendommen i amerikansk udformning, hvor de gode gamle familiedyder er i højsædet, mens den anden var fanatisk. Hermed kunne man på engang vise tolerance og samtidig begrunde sin udenrigspolitik i værdier som respekten for individets frihed etc. Det siger sig selv, at denne begrundelsessammenhæng ofte forblev på det retoriske niveau, og at fokus

¹⁷ Frank Ninkowitch: *The Wilsonian Century. U.S. Foreign Policy Since 1900* (Chicago: The University of Chicago Press 1999).

¹⁸ *The National Interest* no. 16, sommer 1989

Assymetrisk krig, ny terrorisme •

og interesser ændrede sig markant i retning af de traditionelle sikkerhedsbegreber, når det kom til praksis¹⁹.

På den ene side leverede USA varen gennem sit engagement i WTO (World Trade Organization), NAFTA (North American Free Trade Agreement) og APEC (Asia-Pacific Economic Cooperation). På den anden side har USA i stigende grad isoleret sig gennem enerådende udenrigspolitiske aktioner. Det gælder navnlig i forhold til Mellemøsten, hvor USA f.eks. ensidigt fører inddæmningspolitik mod Iran og møder stadig større international modstand mod sin Irakpolitik²⁰.

Tiden efter den kolde krig var således vanskeligere at navigere i end forventet og samtidig nødvendiggjorde Sovjetunionens sammenbrud, at der skulle formuleres et nyt globalt sikkerhedspolitisk koncept, der kunne udstikke rammerne for, hvilke mål og midler, der skulle være styrende for formuleringen af udenrigs- og forsvarspolitikken. Med andre ord skulle den globale sikkerhedspolitiske diskurs på en række afgørende punkter ændres: kort sagt, hvor er fjenden og hvorfra kommer truslerne i den nye verdensorden, som den højt profilerede republikanske senator Sam Nunn enkelt og præcist formulerede det i forbindelse med diskussionerne af forsvarsbudgettet i 1990²¹. Reformuleringen af den sikkerhedspolitiske diskurs fandt sted i såvel USA som i NATO og EU gennem hele 1990'erne, og den indtog selvsagt en central rolle i formuleringen af et nyt strategisk koncept for NATO ved topmødet i Washington, DC i april 1999 i forbindelse med alliansens 50 års jubilæum. Af konceptet fremgår konturerne af det trusselsbillede, som skal begrunde NATO's strategi i det nye årtusinde: "The last ten years have also seen, however, the appearance of complex new risks to Euro-Atlantic peace and stability, including oppression, ethnic conflict, economic distress, the collapse of political order, and the proliferation of weapons of mass destruction"²². Senere nævnes

¹⁹ Forskellen mellem retorik og realpolitik i amerikansk Mellemøstpolitik under Clinton er overbevisende fremstillet og dokumenteret i Fawaz A. Gerges: *America and Political Islam. Clash of Cultures or Clash of Interests?* (Cambridge: Cambridge U.P. 1999)

²⁰ Jvf. Lars Erslev Andersen: USA's Mellemøstpolitik. I: *NATO nyt* nr. 2, sommer 1998 og Andersen: Irak-sanktioner revisited, i: *Mellemøstinformation* nr. 7/8 1999; Moisés Naím, "Clintons Foreign Policy: A Victim of Globalization" i *Foreign Policy* no. 109 vinter 1997-98; Farwaz A. Gerges, "A View from The Middle East" i *Foreign Policy* no. 109 vinter 1997-98

²¹ Senere udgivet af Senator Sam Nunn: *Nunn 1990: A New Military Strategy*. Significant Issues Series Vol XII, Numer 5 (Washington, D.C.: The Center for Strategic and International Studies 1990)

²² *NATO Alliance Strategic Concept*. Approved by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, Washington, DC, April 24, 1999. Findes i dansk oversættelse i *NATO nyt* nr. 2 1999. Se også Shahram Chubin: NATO's New Strategic Concept and Peripheral Contingencies: The

eksplicit under afsnittet "Security Challenges and Risks" terrorisme og migration (§ 24) og nødvendigheden af, at NATO potentielt må operere "beyond territory" i et område, der vagt defineres som periferien, understreges flere steder. Det vil være naturligt at forstå periferi som et område, der udover Østeuropa og Balkan, omfatter de sydlige Middelhavslande, Mellemøsten samt antagelig landene omkring Den Persiske Golf. Men en mere postmoderne forståelse af geografien ligger også inden for rækkevidde: således forklarede USA's NATO-repræsentant i Bruxelles mig ved et møde i 1999, at definitionen af periferi ene og alene afhænger af den geopolitiske situation²³.

Det nye trusselsbillede er således både i sin indholdsmæssige og i sin geografiske afgrænsning særdeles diffust: trusler mod den transatlantiske verden kan sammenfattes som hidrørende fra politisk ustabilitet (der jvf. citatet kan have mange grunde) i NATO's nærområde (der ligeledes ikke er defineret), som kan føre til migration, terrorisme og spredning af masseødelæggelsesvåben. Samtidig understreges det i det strategiske koncept, at NATO's opgave, udover naturligvis at forsvare alliancens territoriale integritet og stabilitet, er at forsvare den vestlige verdens værdigrundlag, d.v.s. demokrati og respekt for menneskerettigheder. Sammenfattende kan den nye sikkerhedspolitiske diskurs siges at indeholde følgende fokuseringspunkter: politisk ustabilitet i NATO's nærområde, migration, udvikling og spredning af masseødelæggelsesvåben, etnisk udrensning og terrorisme. Overordnet kan der konstateres et skifte i legitimeringen af den sikkerhedspolitiske diskurs, der giver anledning til formulering af følgende efterhånden nok trivielle, men ikke banale pointe: **Refencerammen for den sikkerhedspolitiske diskurs efter den kolde krig er skiftet fra at være politisk-ideologisk (liberalisme versus kommunisme) til at være kulturel-religiøs (det vestlige individs frihed og rettigheder versus brud på menneskerettigheder).**

Det interessant i skiftet er, at det alene er "det andet" – fjenden eller truslen - som ændrer sig: såvel under den kolde krig som i tiden efter er det den vestlige opfattelse af individet og dets rettigheder, som "den frie verden" skal forsvare sig imod. Men hvor truslen under den kolde krig kom fra kommunismen og systemerne, bliver den i 1990'erne defineret i kulturelle og religiøse termer. Dette skifte var tydeligere i begyndelsen af årtiet, hvor såvel regeringer, internationale organisationer (NATO, EU) og forskere eksplicit talte om "Den Grønne Fare", som afløser for "Den Røde Fare", altså at øst-vest konflikten efter den kolde krig blev set afløst af en nord-syd konflikt i form af en mulig konfrontation mellem

Middle East", Joint RAND & GCSP Workshop, Geneva, 15/16 juli 1999, som findes på nettet: http://www.gcsp.ch/Engl/e_docs/research/chubin.htm

²³ Forfatterens interview med repræsentant for USA i NATO's hovedkvarter i Bruxelles, november 1999

Assymetrisk krig, ny terrorisme •

Islam og Vesten²⁴. Dette trusselsbillede viste sig dog hurtigt at være alt for abstrakt og uhensigtsmæssigt, hvorfor det blev afløst af det oven for skitserede.

Den sikkerhedspolitiske diskurs, som den er skitseret her i forlængelse af vedtagelsen af NATO's nye strategiske koncept, udformes naturligvis forskelligt, når den skal konkretiseres i forhold til de enkelte staters nationale sikkerhedsstrategi. Der er således en tendens til, at migrationsaspektet vægtes tungere i EU, der grænser op til de befolkningsrige, men økonomisk svage og relativt ustabile stater i Nordafrika, end i USA²⁵. Samtidig kan der peges på den traditionelle forskel i fransk og amerikansk geopolitik, der klart manifesterede sig i forbindelse med vedtagelsen af konceptet: hvor USA gerne havde set, at terrorbekæmpelse havde fået en meget mere central plads, strittede Frankrig og europæerne imod, hvilket resulterede i, at det lykkedes franskmændene at få gennemført, at "Out of Area" aktioner kun må finde sted efter godkendelse i FN's Sikkerhedsråd. Tilsvarende fandt europæerne også, at den amerikanske fokusering på terrorisme var overdreven, grænsende til det paranoide.

Superterrorisme

Tre begreber fik i det nye amerikanske trusselsbillede en helt central betydning: terrorisme (superterrorisme), Rogue States og masseødelæggelsesvåben (atomare, biologiske, kemiske og radiologiske våben). I State Department, Pentagon, Kongressen samt i regeringen er der som allerede nævnt siden 1996 gang på gang blevet peget på den nye terrorisme som den største trussel mod amerikansk national sikkerhed og samtidig som den største udfordring USA sikkerhedspolitisk står over for i det nye årtusinde. Således udtalte forsvarsministeren William Cohen i 1997 ved udgivelsen af National Defense Panel's Report *Transforming Defense. National Security in the 21st Century* (Pentagon, december 1997), der netop peger på superterrorisme som en afgørende trussel mod amerikansk sikkerhed: "The Question is no longer if this will happen, but when".

Med superterrorisme²⁶ menes

²⁴ Jvf. f.eks. Samuel P. Huntington: *The Clash of Civilization*, i: *Foreign Affairs* Summer 1993. Senere er argumentet udbygget i *The clash of civilization and the remaking of world order* (New York 1996)

²⁵ Jvf. Lars Erslev Andersen: *EU og Middelhavet*, i: Andersen (red.): *EU og Middelhavet* (Odense 1998)

²⁶ Gurr & Cole op.cit; Walter Laqueur: *The New Terrorism. Fanaticism and the Arms of Mass Destruction* (New York: Oxford U.P. 1999); Walter Laqueur: "Postmodern Terrorism", in *Foreign Affairs* September/ October 1996; Peter R. Lavoy, Scott D. Sagan, James J. Wirtz: *Planning the Unthinkable. How New Powers Use Nuclear, Biological, and Chemical Weapons* (Ithaca: Cornell U.P. 2000); Glenn E. Schweitzer: *Superterrorism. Assassins, Mobsters, and Weapons of Mass Destruction* (New York: Plenum

Definition: et terrorangreb, der anvender masseødelæggelsesvåben med henblik på at 1) at dræbe så mange muligt og 2) at skabe maksimal kaos og frygt i samfundet.

Adskillige af USA's terroreksperter har fremstillet scenarier, der beskriver hvad effekten af et NBCR (nuclear, biological, chemical, radiological) -angreb vil være i midten af en amerikansk storby²⁷. Konsekvenserne vil være uoverskuelige og ikke blot begrænset til et kolossalt antal døde (fra 100.000 til flere millioner), men også have følgevirkninger i form af forgiftning, angst og indskrænkninger i de borgerlige frihedsrettigheder. Som det så ofte er set før, at vikelighedens konsekvenser overgår tankens forestillinger, var dette tilfældet efter 11. september: i forhold til de katastrofe scenarier, forskere havde arbejdet med, var ødelæggelserne og antallet af døde stærkt begrænsede, men ikke desto mindre overgik følgevirkningerne, ikke mindst på det økonomiske og civile område, langt fantasien. Hvem havde forudset, at et terrorangreb i USA ville føre til, at et stort dansk pensionsselskab balancerede på kanten af bankerot, og hvem havde regnet med, at de europæiske lande, herunder Danmark, i direkte forlængelse af terrorangrebet ville gennemføre en omfattende revidering af deres lovgivning vedrørende terrorbekæmpelse? Alene i Danmark blev der over en 3-årig periode bevilget over 400 mio. kr. til en styrkelse af efterretningstjenesternes anti-terrorvirksomhed²⁸.

Begrundelserne i USA for, at man i regeringskredse og i Kongressen anså muligheden for et angreb baseret på masseødelæggelsesvåben for sandsynlig kan samles i følgende punkter:

1. Der er let adgang til komponenter til fremstilling af biologiske og kemiske masseødelæggelsesvåben og det kræver ikke meget andet end naturvidenskabelig grunduddannelse samt adgang til biomedicinsk teknologi for at kunne producere de pågældende våben.
2. I den globaliserede verden er de nationalstatslige grænser under pres og navnlig i det tidligere Sovjetunionen er der forholdvis let adgang til et stort og velassorteret

Trade 1998); John Arquilla & David Ronfeldt: *In Athenas Camp. Preparing for Conflict in the Information Age* (Santa Monica, CA.: RAND and National Defense Research Institute 1997); Brad Roberts (ed.): *Hype or Reality? The "New Terrorism" and Mass Casualty Attacks* (Alexandria, VA.: The Chemical and Biological Arms Control Institute 2000); Jessica Stern: *The Ultimate Terrorists* (Cambridge, Mass: Harvard U.P. 1999)

²⁷ Se f.eks. Stern op.cit., indledningen samt *Dark Winter*, jvf. senere

²⁸ Således bevilgedes 90 mio. kr til PET, mens *Politiken* kunne fortælle, at Finansudvalget havde bevilget 130,5 mio. kr. til FE i 2002 og ialt 311 mio. kr frem til 2005, jvf. *Politiken*: "130 mio. kr. ekstra til antiterror beredskab", 10.12.2001

Assymetrisk krig, ny terrorisme •

våbenmarked, herunder nukleare våben samt komponenter til kemiske og biologiske våben²⁹.

3. Informationsteknologien har gjort det let at sprede viden om fremstilling af våben samt at rekruttere til terrororganisationer globalt. Dertil kommer, at en række russiske videnskabsmænd med ekspertise i fremstilling af masseødelæggelsesvåben er blevet ledige på markedet og frygtes at være villige til at sælge deres viden til interesserede købere.

4. Eksistensen af Rogue States³⁰, der defineres som stater, der ikke overholder international ret, sponsorerer international terrorisme og producerer masseødelæggelsesvåben, som formodes at ville samarbejde med terrornetværk. Ifølge State Departments årlige rapport *Patterns of Global Terrorism 2000* falder følgende stater ind under definitionen: Iran, Irak, Syrien, Libyen, Sudan, Nordkorea og Cuba³¹.

Det vil altså være muligt for grupper evt. i samarbejde med Rogue States at komme i besiddelse af både masseødelæggelsesvåben samt udstyr til at udnytte dem i et angreb. Spørgsmålet er i forlængelse heraf, om der eksisterer grupper, der vil være motiveret for at bruge sådanne våben.

5. I de mange publikationer fra såvel offentlig side (State Department, Kongressens rapporter, Pentagon) som fra forskningsinstitutioner peges der på, at terrorismen i 1990'erne har ændret karakter fra at være politisk motiveret med veldefinerede konkrete mål til at basere sig på religiøse motiver med abstrakte mål, der kan karakteriseres som eskatologiske eller apokalyptiske. Kendetegnet for den politiske terrorisme var, at den rettede sig mod et konkret mål, som f.eks. den palæstinensiske nationalistiske terrorisme, der sigtede mod 1) at gøre opmærksom på den palæstinensiske sag og 2) befrielsen af Palæstina. I forlængelse heraf kunne **terror defineres som et kommunikationsmiddel, der betjener sig af vold (ofte,**

²⁹ Jvf. Bruce Hoffman og David Claridge: Illicit Trafficking in Nuclear Materials, in *Conflict Studies* 314/315 (Research Institute for the Study of Conflict and Terrorism), januar/ februar 1999; Judith Miller, Stephen Engelberg, William Broad: *Germ. Biological Weapons and America's Secret War* (New York: Simon & Schuster 2001); Ken Alibek: *Biohazard. The Chilling True Story of the Largest Covert Biological Weapons Program in the World – Told From Inside By The Man Who Ran It* (New York: Random House 1999); Victor A. Utgoff (Ed.): *The Coming Crisis: Nuclear Proliferation, U.S. Interests, and World Order* (Cambridge, Mass.: MIT Press 2000); Gavin Cameron: *Nuclear Terrorism. A Threat Assessment for the 21st Century* (New York: St. Martin's Press 1999)

³⁰ Jvf. Michael Klare: Rogue States and "Peer Competitors". A new military strategy for Washington?, in *Le Monde Diplomatique*, november 1997. Argumentet er mere udbygget i Klare: *Rogue States and Nuclear Outlaws. America's Search for a New Foreign Policy* (New York: Hill and Wang 1995) samt Litwak op.cit.

³¹ *Patterns of Global Terrorism 2000*, U.S. State Department, April, 2001

men ikke altid) mod civile i sin kommunikation³². Er målet konkret indebærer det tre ting: 1) Det drejer sig om, at mange mennesker ser terroren, ikke at mange dør af den³³, 2) at overleve sin egen terrorhandling og 3) at vinde sympati for sagen. Sådanne grupper vil ikke have interesse i at benytte sig af masseødelæggelsesvåben, fordi risikoen for selv at omkomme vil være alt for stor og fordi risikoen for helt at blive udslettet som gruppe (og i hvert fald tabe enhver form for sympati for sagen) vil være overhængende som følge af samfundets reaktion på den nye terrorisme. Anderledes stiller det sig ifølge Laqueur, Hoffman og andre, når motivet er religiøst og målet abstrakt: her drejer det sig om så at sige "at fremme verdens undergang", hvorfor motivet til at sprede massedød er tilstede.

Superterrorisme er altså såvel praktisk som teoretisk mulig. Spørgsmålet bliver så, om der rent faktisk findes grupper, der kombinerer terrorisme med religiøs apokalyptisk tænkning.

6. De to mest oplagte eksempler på grupper, der passer ind i mønstret er den japanske gruppe *Aum Shinrikyo*, der i 1995 spredte sarin i Tokyos undergrundsbane, hvorved 12 omkom og den amerikanske gruppe *American Covenant, the Sword and the Arm of the Lord*, som i 1985 blev afsløret i at lagre kemiske våben (cyanid)³⁴, der skulle anvendes til at fremme Messias' tilbagekomst. Begge grupper besad masseødelæggelsesvåben, begge grupper var indstillet på at bruge dem i en aktion, der skulle skabe massedød og begge grupper begrundede deres motiver religiøst og havde abstrakte mål.

7. Det var imidlertid ikke millenium-fikserede og religiøse grupper med apokalyptiske fantasier, der i amerikansk forskning og sikkerhedspolitisk diskurs blev fokuseret mest på, *men islamiske grupper med udspring i Mellemøsten* (jvf. bl.a. ovennævnte rapport fra State Department). Det højest prioriterede netværk var *al-Qaida*, der ledes af verdens mest eftersøgte mand, Usama bin Ladin³⁵. Ladin, der gøres ansvarlig for terrorbombninger af de amerikanske ambassader i Østafrika i 1998 samt 11. september angrebet, udtalte i et fatwa: "Det er en enhver muslims

³² Jvf. Daniel Heradstveit og Tore Bjørgo: *Politisk kommunikasjon. Introduksjon til semiotikk og retorikk*, Oslo: Tano 1987). Omkring problemerne med at definere terrorisme se Anne Ingeborg Sørensen: "Terrorister og frihedskæmpere. At definere terrorisme", in Johnny Laursen, Michael Mogensen, Thorsten Borring Olesen, Søren Hein Rasmussen (red.): *I Tradition og kaos. Festskrift til Henning Poulsen* (Århus: Aarhus Universitetsforlag 2000)

³³ Jvf. Brian Michael Jenkins klassiske definition "terror er teater" i *The Study of Terrorism: Definitional Problems*. P-6563 (Santa Monica, CA: RAND Corp. 1980)

³⁴ Jvf. Morris Dees: *Gathering Storm. America's Militia Threat* (New York 1996) og Jessica Eve Stern: "American Covenant, the Sword and the Arm of the Lord", in Tucker, *Toxic Terror* op.cit.

³⁵ I skrevede stund (januar 2002) jages Usama af afghanske, pakistanske og amerikanske styrker, men hans "whereabouts" er helt ukendt

pligt, som har evnen til det, at dræbe amerikanere og deres allierede, såvel civile som militære, uanset hvor de måtte befinde sig" (*al-Quds* 23. marts 1998). Ladin fører en jihad (hellig krig) mod USA bl.a. på grund af USA's militære tilstedeværelse i Den Persiske Golf og dermed på "Islams hellige jord". Ikke desto mindre er hans budskab abstrakt, nærmest eskatologisk, og det man i USA frygtede var, at et netværk som hans i alliance med f.eks. en *Rogue State* ville gennemføre terroraktioner i USA, der faldt ind under definitionen superterrorismen. Det hedder eksplicit i ovennævnte rapport fra *National Defense Panel*, at stater som f.eks. Irak, der ikke kan konfrontere USA direkte militært, kan formodes at ville benytte sig af terroraktioner under brug af masseødelæggelsesvåben. Her vil alliancer med netværk som f.eks. bin Ladins kunne udnyttes. Jessica Stern nævner med reference til bombesprængningen af World Trade Center i 1993 "ad hoc-grupper"³⁶, som de mest farlige: at en gruppe etableres ene og alene med det formål at gennemføre en bestemt terroraktion. En sådan gruppe forestillede man sig kunne etableres med baggrund i f.eks. bin Ladins netværk. Problemet med denne type "individualiserede" grupper er naturligvis, at de er særdeles vanskelige at identificere, hvilket omstændighederne efter 11. september med al tydelighed har demonstreret.

Den amerikanske anti-terror politik

Diskussionen om, hvordan USA bedst kunne imødegå og naturligvis helst forhindre masseterrorisme har stået på siden det første terroranslag mod World Trade Center i februar 1993. Yderligere en række begivenheder tilskyndede initiativer til iværksættelse af mere omfattende og effektive anti-terrorprogrammer. I Mellemøsten var det oprapningen af terrorismen i Algeriet, Ægypten og ikke mindst i Israel og de besatte palæstinensiske områder, som skubbede til processen. Aktivister fra *Hamas* og *Palæstinensisk Islamisk Jihad* gennemførte selvmordsaktioner i Israel, mens jødisk terrorisme stod bag en massakre i Ibrahim-moskeen i Hebron (1994) og mordet på den israelske ministerpræsident Yitzak Rabin (1995). Begge fløjes terrorisme sigtede mod sabotage af den igangværende Osloproces. I Japan havde man som nævnt set *Aum Shinrikyo* kulten intensivt forsøge at anskaffe sig masseødelæggelsesvåben, i Saudi-Arabien blev et amerikansk træningscenter bombet af islamiske terrorister (1995), fulgt op af angrebet på amerikanske træningsfaciliteter i al-Khobar året efter, og i USA havde man set flere eksempler på, at højreekstremister forsøgte at anskaffe sig biologiske våben, hvortil naturligvis kom chokket over Timothy McVeighs bombning af regeringsbygningen i Oklahoma City i 1995³⁷. Samtidig kørte retssagen mod folkene bag 1993 World

³⁶ Stern op.cit. Jeg har selv i en række kommentarer brugt betegnelsen 'projektgruppe'

³⁷ Lou Michel % Dan Herbeck: *American Terrorist. Timothy McVeigh 6 The Oklahoma City Bombing* (New York: ReganBooks 2001); Richard A. Serrano: *One of Ours.*

Trade Center og i den forbindelse opstod der på baggrund af dommerens udtalelser forkerte, men særdeles vedholdende rygter om, at der var cyanid indblandet i angrebet³⁸. På en række punkter opfattede de amerikanske politikere den eksisterende lovgivning som mangelfuld, ikke mindst hvad angik at forsvare nationen mod biologisk terrorisme som man i stadig højere grad anså som den mest sandsynlige trussel. I forbindelse med revideringen af lovgivningen holdt man sædvanen tro en række høringer i Kongressen. Særlig en høring har vist sig at sætte dagsordenen for amerikansk anti-terrorpolitik, nemlig Senatshøringen *Global Proliferation of Weapons of Mass Destruction*³⁹. Efter denne høring og den ny lovgivning, der i meget højere grad end tidligere fokuserede på masseødelæggelsesvåben, kom superterrorismen i centrum af den amerikanske politik, hvilket afspejles af de stadig stigende bevillinger til anti-terrorprogrammer med sigte på masseødelæggelsesvåben.

Bevillingerne anvendes til opbygning af beredskab, hvor folk i de enkelte stater trænes i at spore kemiske og biologiske våben, forsvare sig mod f.eks. forgiftninger og hjælpe ofre, der har været udsat for angreb. Statsbudgettet for 1999 afsatte over 100 milliarder kroner til udvikling af anti-terrorprogrammer, herunder opbygning af specielle anti-terrorstyrker, bygning af beskyttelsesrum, opbygning af store lagre af vaccine og antibiotika og forskning i epidemier. Endvidere har lokale myndigheder i New York City, Atlanta, Denver, Los Angeles, San Francisco og Washington, D.C. igangsat overvågning af skadestuer med henblik på at spore tegn på biologiske eller kemiske angreb samt indgået aftaler med hospitaler og farmaceutiske virksomheder for at sikre, at der er tilstrækkelige mængder af medicin i tilfælde af en superterroraktion. Planen var, at man med lovgivningen ville sikre, at alle stater og større byer i USA havde et beredskab i tilfælde af et biologisk terrorangreb. Programmet⁴⁰, der skulle sikre beredskabskabet hedder "Nunn-Lugar-Domenici Domestic Preparedness and WMD Civil Support Teams", og med henblik på at evaluere beredskabet designes scenarier, hvor f.eks. 2 amerikanske stater angribes med kopper samtidig med at der er konflikt i Den persiske Golf, som kunne nødvendiggøre militær respons. I sådanne øvelser spiller tidligere ministre, militærfolk, guvernører, repræsentanter for Center for Disease Control (CDC,

Timothy McVeigh and the Oklahoma City Bombing (New York: W.W. Norton & Company 1998)

³⁸ Tucker, *Toxic Terror* op.cit. s. 186

³⁹ U.S. Congress, Committee on Governmental Affairs, Permanent Subcommittee on Investigations: *Hearings on Global Proliferation of Weapons of Mass Destruction*, March 27, 1996, GPO, Washington, D.C.

⁴⁰ En detaljeret oversigt over det amerikansk beredskab og anti-terrorprogrammer findes på en hjemmeside opbygget og opdateret af Center for Non-proliferation Studies, Monterey Institute's Washington office:

<http://cns.miis.edu/research/cbw/index.htm>

”Seruminstituttet”) rollerne som de beslutningstagere, der skal tage sig af problemerne, som omfatter alle mulige spørgsmål lige fra, hvorfra medicinen skal komme til hvem, der skal beslutte, hvilke og hvor store befolkningsgrupper, der skal i karentæne for at undgå smittespredning. Øvelserne, der både udarbejdes af myndighederne selv, f.eks. Pentagon eller er sat i licitation til f.eks. Center for Civil Biodefense, Johns Hopkins Universitet, viser hvor svaghederne i det amerikanske beredskab er – og de er ifølge en af de mest indflydelsesrige personer på området Tara O’Toole fra Johns Hopkins Universitetet store: ved et seminar på Center for Strategic and International Studies (Washington, D.C.) i august 2000 vurderede hun, at USA som minimum måtte afsætte 3 mia. US dollars hvert år de næste 10 år blot for at have mulighed for at kunne opbygge det minimale, man må forlange af et beredskab⁴¹.

Mange mener dog – eller mente i hvert fald før 11. september - i modsætning til bl.a. Tara O’Toole, at der er gået alt for meget politik og business i amerikansk anti-terrorpolitik. For flere af kongresmedlemmerne er programmerne simpelthen blevet deres politiske platform til at blive genvalgt på, fordi opbygning af føderalt betalte træningscentre, lagerfaciliteter etc. skaber arbejdspladser og vækst lokalt. Tilsvarende er der flere private forskningsinstitutioner, der kun overlever fordi de får penge til at udvikle beredskabsprogrammer – og dem er der i sagens natur kun brug for, dersom der findes reelle trusler. De mange penge, Kongressen bevilger, går imidlertid for størsteparten ikke til egentlige strategiske trussels- og risikoanalyser, men til udvikling af beredskabsplaner. Kritikkerne har peget på, at man har været alt for optaget af højteknologi og avancerede våben, kort sagt det man kunne kalde worst case scenarier. I denne optagethed, påpegede kritikken, ville der være en risiko for, at man overså trusler fra terror med anvendelse af mere konventionelle former for våben.

Gang på gang har de kritiske ryster understreget, at ved alle de terroranslag, som er blevet rettet mod USA siden bomben mod World Trade Center i 1993, har der været anvendt konventionelt spængstof. Dette gælder også ved angrebet på krigsskibet USS Cole i Aden havn oktober 2000 og – kan vi nu tilføje - i 11.

⁴¹ For design og evaluering af den sidste øvelse ”Dark Winter. A Bioterrorism Exercise. Andrew’s Airforce Base, June 22nd & 23rd, 2001 se <http://www.hopkins-biodefense.org/>

Hendes vurderinger af behovet for et amerikansk beredskab blev bekræftet på konferencen The 2nd National Symposium on Medical and Public Health Response to Bio Terrorism. Public Health Emergency & National Security Threat, Washington, D.C. 28.-29. november 2000 – arrangeret af Center for Biodefense, Johns Hopkins University i samarbejde med U.S. Department of Health and Human Resources samt CDC. Tallene forekom den gang astronomiske, i dag er de beskedne i sammenligning med de beløb, der allerede er bevilget ekstra til terrorbekæmpelse, se senere

Assymetrisk krig, ny terrorisme •

september angrebet. Fokuseringen på højteknologi har ved siden af beredskabsopbygningen sat sit præg på efterretningstjenesternes indhentning af information, hvor man i høj grad har sat sin lid til elektronisk indhentning af data. Moderne terrorister er efter alt at dømme alt for bekendte med, at mobiltelefoner og anden form for telekommunikation er lette at kontrollere, hvorfor de udveksler følsomme informationer gennem direkte samtale, kurér eller gammeldags brevpost – alt sammen kommunikation, der let unddrager sig "Echelon". Kritikken kan sammenfattes i, at den amerikanske anti-terrorpolitik tager for meget udgangspunkt i det værst tænkelige for dermed at pege på USA's store sårbarhed (vulnerability), mens den i højere grad burde lægge vægten på at udarbejde valide risikoanalyser (risk assessment). Man kan i forlængelse heraf tale om to skoler i amerikansk anti-terror strategi, nemlig vulnerability-skolen over for risk assessment-skolen⁴².

Også fra lovgivernes egne rækker har der lydt kritik og Kongressens egen revision af de mange anti-terrorbevillinger har gang på gang peget på nødvendigheden af større koordination og gennemskuelighed i anvendelsen af midlerne. Man har simpelthen været i tvivl om, hvor en del af pengene er gået hen og hvad de helt præcist er blevet brugt til⁴³. I forlængelse heraf har terrorismeforskere ved høringer i Kongressen gang på gang anbefalet, at der blev udarbejdet en koordineret og national trusselsvurdering i stedet for det store antal af rapporter, som nu udkommer i en jævn strøm⁴⁴.

En af eftervirkningerne af 11. september vil bestå i en undersøgelse af hele forløbet op til de tragiske begivenheder med henblik på at finde data, der, såfremt de var blevet behandlet rigtigt, kunne have forhindret katastrofen. Problemet er nemlig, at der meget vel i det kolossalt store og helt uigennemskuelige indviklede system, som efterretningstjenesten i dag består af, fandtes information om de planer, der ledte til angrebene på World Trade Center og Pentagon 11. september. Hvorom alt er, ser det ud som om gerningsmændene bag angrebet har været usædvanlig godt informerede om de amerikanske sikkerhedssystemer og anti-terrorprogrammernes fokusering på højteknologi. Konsekvent valgte de led for led den simpleste løsning. Det så primitivt ud, men var i sin avancerede effektivitet tværtimod udtryk for en stor grad af udspekulerethed og professionalisme. Skal man forhindre terrorister som dem, der stod bag og udførte angrebene 11. september er viden om deres psykologi, evner, motivation, handle- og adfærdsmønstre afgørende på samme måde som det er helt afgørende nødvendigt at opnå konkret indsigt i deres

⁴² Laqueur, Schweitzer og tildels Stern hører til Vulnerability-skolen mens Tucker og folkene omkring Monterey Institute kan henføres til Assessment-skolen.

⁴³ Se f.eks. GAO Report *Cobating Terroroism. Threat and Risk Assessments Can Help Prioritize and Target Program Investments*. GAO/NSIAD-98-74

⁴⁴ Parachini, John V.: *Combating Terrorism: Assessing Threats, Risk Management, and Establishing Priorities. Testimony before the House Subcommittee on National Security, Veterans Affairs, and International Relations*, July 26, 2000

Assymetrisk krig, ny terrorisme •

netværks finansiering og organisation. Denne viden og indsigt opnås kun gennem analyser baseret på såvel teori som empiri af deres motiver og kapaciteter – hvem er de, hvor er de og hvad kan de? Skal en sådan viden opnås, er *human resources* nødvendige i efterretningsarbejdet, dvs. brug af kilder og agenter må opprioriteres til fordel for overdreven tillid til den elektroniske dataindsamling. Bevillingerne til terrorbekæmpelse bliver nu – som i Danmark - sat voldsomt op⁴⁵ samtidig med, at et større selvransagelsesarbejde indledes, der skal kortlægge, hvad der gik galt og hvordan det kan gøres bedre fremover.

Konklusion

Mens Danmark og Europa var fuldstændig overrasket over, at et angreb, som det Verden var vidne til 11. september 2001, kunne finde sted, var USA principielt, men nok ikke mentalt, forberedt på det. Det vidner den terrorbekæmpelsespolitik, som var igangsat af Clinton, om. USA havde også et mere tidssvarende billede af de globale trusler, end tilfældet var hos de europæiske NATO-allierede. For amerikanerne vil 11. september derfor ikke involvere et afgørende brud med sikkerhedspolitikken. Tværtimod vil man se, at de strategiske forandringer i forsvarsstrategien, som var igang før 11. september, herunder opprioritering af terrorbekæmpelse, omstilling af forsvaret til i højere grad at støtte sig til RDF og i sammenhæng hermed udvikling af et nationalt missilforsvarssystem (NMD), vil blive speedet kraftigt op. De omstillinger, man inden 11. september var igang med, blev naturligvis kritiseret fra forskellig side både i og uden for USA. Her kan og vil den nuværende administration bruge 11. september og kampen mod terrorisme som den afgørende begrundelse for denne opspeedning af processen. Sat på spidsen kan man sige, at kampen mod terrorismen på flere måder kan være med at befordre den nye verdensorden, som aldrig indtraf under Clinton – en orden, hvor verden sikkerhedsmæssigt deles op i vennerne, der støtter USA i kampen mod terrorisme, og fjenderne, der er imod. Endelig vil man formentlig se, at USA ændrer prioriteringer af måden efterretningstjenesterne arbejder på, hvor man må formode, at de i højere grad vil benytte sig af *human resources* samt få udviklet en organisering

⁴⁵ I 2001 bevilgede Kongressen 60 mia. US dollars eller omkring 500 mia. kr, hvilket er ca. 5 gange så meget som oprindelig budgetteret. Der er naturligvis tale om en blanding af nye programmer og enkenstående ad hoc sager, og det er derfor uklart hvilket et niveau bevillinger til terrorbekæmpelse ville komme til at ligge på fremover. Men tager man i betragtning, at USA på alle områder, herunder egentlig terrorbekæmpelse, beredskab og militær, vil opskrue niveauet, er der tale om, at udgifter fremover til forøget sikkerhed som konsekvens af 11. september vil være kolossale.

Assymetrisk krig, ny terrorisme •

af efterretningsdata, der mere præcis, end det hidtil har været tilfældet, vil resultere i en national risikovurdering⁴⁶.

For europæerne indebærer 11. september i langt højere grad et brud i den sikkerhedspolitiske opfattelse. Fra stort set at have ignoreret truslen fra den globale terrorisme har man med aktivering af NATO's artikel 5 ikke blot vist sin støtte til USA's krig mod terrorisme, men tillige anerkendt, at det globale trusselsbillede i dag er væsentlig forandret, end da man vedtog NATO's strategiske koncept i 1999. Med aktiveringen af artikel 5 har man vedtaget, at global terrorisme er på niveau med egentlig krig, og at NATO har en rolle at spille i bekæmpelsen af de nye trusler. Det er her – efter at støvet har lagt sig i Afghanistan – at Europa for alvor bliver konfronteret med de nye udfordringer efter 11. september, og som mere er et resultat af NATO's egne beslutning end af selve den handling, som 19 selvmordsaktivister gennemførte og al-Qaida stod bag.

⁴⁶ Det falder uden for rammerne af nærværende artikel at analysere og redegøre for stramningerne på lovgivningsområdet, herunder straffelov etc. Med hensyn til en vurdering af USA's udenrigspolitik, betydningen heraf for 11. september samt evt. ændringer som konsekvens af 11. september henvises til Jan Aagaard & Lars Erslev Andersen: *Den Afghanske Forbindelse – Afghanistan-veteraner, al-Qaida netværket og den globale terrorisme* (København: Mellempolkeligt Samvirke 2002)

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001

Af kommandørkaptajn Jens Claus Hansen

Artiklen diskuterer den sikkerhedspolitiske situation efter terrorangrebene mod USA 11. september 2001. Forfatteren er Chef for Institut for Statskundskab, Fakultetet for Højere Militær Uddannelse, Forsvarsakademiet¹.

Har vi fået en ny trussel efter 11. september 2001?

Når man stiller spørgsmålet om vi har fået en ny trussel² 11. september 2001 får man ikke et entydigt svar. Det fremherskende synspunkt er måske nok, at der er kommet en ny trussel, men man kan også argumentere for det modsatte synspunkt med (næsten) samme kraft. Men når det er sagt er der sket nogle forandringer i opfattelsen af truslen som har konsekvenser for vores sikkerhed.

Jeg har valgt at strukturere diskussionen af den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september på følgende måde³. Indledningsvis en diskussion af de umiddelbare reaktioner på truslen fra terrorisme efter 11. september med en karakteristik af den internationale terrorisme. Dernæst en diskussion af vores⁴ opfattelse af sikkerheden efter 11. september. Afslutningsvis giver jeg forskellige perspektiver på den nuværende internationale orden.

¹ Tak til lektor Lars Erslev Andersen, bach. scient. pol. Jesper Christensen og major Finn Johansen for gode råd og korrektur.

² Begrebsmæssigt forstår jeg ved "trussel" evnen og viljen til at udføre en given handling. Handlingen har en negativ effekt, fordi den indebærer en risiko for "os". "Trussel" anvendes som udtryk for en neutral beskrivelsesramme og som udtryk for noget substans, der kan defineres på forskellige måder: fx om det er en reel trussel.

³ Artiklen skal ses som inspiration til en mere grundig analyse af forskellige sikkerhedsmæssige aspekter som følge af terrorhandlingen 11. september.

⁴ Med "vores" sikkerhed mener jeg den sikkerhed som den internationale koalition der støtter bekæmpelsen af terrorisme repræsenterer. Sikkerhedsopfattelsen er ikke entydig fordi opbakningen til bekæmpelsen af terrorismen varierer afhængig af aktøren ligesom den kan ændre sig over tid. Der ligger også en variabel i de forskellige måder terrorisme defineres på inden for koalitionen (terrorist vs. frihedskæmper). Vedrørende den konceptuelle diskussion af terrorisme se Schmid, Alex P. (1983), "*Political Terrorism a Research Guide to Concepts, Theories, Data Bases and Literature*", North- Holland Publishing Company, Amsterdam.

Ja, vi har fået en ny trussel.

Verden bliver aldrig den samme som før 11. september 2001. Vi har fået det 21. århundredes *wake-up-call*. En ny måde at forstå verden på som giver en ny verdensorden. En ny tidsregning er begyndt. Den amerikanske præsident George Bush udtalte: "Vi har netop set det 21. århundredes krig"⁵. Det er ikke alene et angreb på USA, men et angreb på det internationale samfund⁶. Den amerikanske udenrigsminister talte om det endelige brud med den kolde krig "the post-post cold war" mens flere (New York Times, Ugebrevet Mandagmorgen m.fl.) talte om "Den Tredje Verdenskrig"⁷. Le Monde skrev på forsiden: "We are all americans" og berlinerne fulgte (J.F. Kennedy): "We are New Yorkers". I Politiken skrev Carsten Jensen: "Den 11. september (red. man behøver ikke nævne årstallet mere) blev verden sprængt i stykker; "os" og et dæmonisk "dem". Det er måske fremtidens virkelige kamp mellem dem der mener, at der er mere fællesskab end fjendskab på jorden, og dem, der finder at kløften mellem "os" og "dem" er så uoversættelig stor, at kun krigen er svaret. Hvem der vinder, er som alt andet i denne urolige verden ikke til at forudse."⁸

Hvis det holder, skal vi forberede os på det uventede på en helt anden måde end før 11. september. Det usandsynlige scenarium er blevet sandsynligt. Vi skal fremover tage forholdsregler for enhver form for terrorisme; det er effekten. Vi har hidtil baseret os på rationelle sandsynlighedsbetragtninger, men det er problematisk, fordi vi udelukker én afgørende vinkel på fremtiden: overraskelsen. Fremtidsforskeren Herman Kahn: "Den mest overraskende fremtid er den uden overraskelser".⁹ Derfor må vi anvende nye metoder som "brainwriting, future workshops, visioning og wild cards". Den nye trussel betyder altså at vores sikkerhed må varetages på en anden måde hvilket kræver en gennemgribende analyse af vores fremtidige strategier.

⁵ George Bush udtalelse 13. september 2001 (www.whitehouse.gov/news/release/2001/09/print20010913-4.html) (18 oktober 2001)

⁶ Angrebet 11. september dræbte mere end 3000 mennesker som kom fra mere end 80 lande. Man må imidlertid antage reaktionen er så stærk netop fordi angrebet finder sted i USA. Der var analogi til angrebet på Pearl Harbour 1941. USA indledte efter det angreb en klapjagt på japanere og anden verdenskrig sluttede med atombomber over Japan.

⁷ Det var første gang siden 1812 en fremmed magt havde angrebet den amerikanske hovedstad. Man havde ikke oplevet en lignende massakre i hjemlandet siden slaget ved Antietam i 1863 under den amerikanske borgerkrig.

⁸ Carsten Jensen: "Kløften", Politiken 26. december 2001.

⁹ Sten Svendsen: "Wild cards: den usandsynlige katastrofe", pp-34-35. Ugebrevet Mandagmorgen nr. 30, 17. september 2001.

Nej, vi har ikke fået en ny trussel

Man kunne på den anden side hævde der ikke er sket noget som helst. Terrorisme er ikke et nyt fænomen¹⁰, det har vi haft i mange år. Guy Fawkes (1570-1606) anbragte som medlem af en konspiratorisk bevægelse krudttønder under det britiske parlament; han blev opdaget og henrettet.¹¹ I Frankrig anvendte Robespierre terrorregimet ("la grande terrore") til at befæste sin magt¹². Det fik en anden betydning med Karl Marx's påpegning af en ny identitet på tværs af klasserne som skulle sætte sig op mod overmagten. Stalin sikrede en stor del af statens autoritet med vold. Op gennem 1970'erne oplevede man adskillige terrorbevægelser i Europa som primært havde til formål at skabe opmærksomhed i forhold til en politisk proces¹³. Der var tale om revolutionære bevægelser som Rote Armee Fraktion i Tyskland, Brigade Rossi i Italien (og Japan) Action Direct (Frankrig), etnisk-nationale grupper som den baskiske separatistbevægelse ETA og Irish Republican Army til en blanding af både det nationale og religiøse i begrænsede krige eksempelvis PLO og PLFP¹⁴. I 1980'erne kom højreterrorismen ind som en faktor i det politiske billede fx med bombeaktionerne mod Münchens Oktoberfest, Bolognas jernbanestation og Rue Copernic synagogen i Paris. Siden den kolde krig har der været stor opmærksomhed omkring terrorisme i særdeleshed fra amerikansk side hvor man specifikt har frygtet spektakulære terrorhandlinger, herunder anvendelse af masseødelæggelsesvåben.¹⁵ Direktør Yonah Alexander (International Centre for Terrorism Studies i Potomac) vurderer situationen i december 2000: For det første er amerikanere (amerikanske værdier) truet ude som hjemme af forskellige fundamentalistiske grupper. For det andet må vi antage terrorisme ikke kun fortsætter på det

¹⁰ Der kan være koblinger mellem terrorisme og guerilla, men guerillaens mål er sjældent terror. Man søger bevidst den brede støtte i civilbefolkningens. Dr. Magnus Norell (1996): *"Diskussionen kring lågnivåkonflikter med betoning på etno-politisk våld och terrorism"*: p.17, FOI, Totalforsvarets Forskningsinstitut, Lopetan.

¹¹ Hansen (2001): p. 157.

¹² Hoffmann, Bruce, *Inside Terrorism*: p.15, Indigo, London 1998. Der blev dræbt 40.000 mennesker i perioden september 1793 til juli 1794.

¹³ Den 4. december 1985 skrev den belgiske terrorgruppe CCC i en meddelelse: *"Det vigtige for os er at betone de marxistiske-leninistiske årsager til vor kamp"*. Anders Strindberg: *"Nationell och internationell terrorism – framtidens hot"*: p. 3, Forsvarets Forskningsanstalt, 1996, Stockholm.

¹⁴ Man kan sige der er tre kriterier for den politiske terrorisme som afvejer årsag virkning (kausalitet) og grad af tilpassethed (ædækvans) jf. B. Hoffmann (199): 1. Den skal være acceptabel for den lokale befolkning. 2. Den skal være acceptabel for den internationale opinion. 3. Styret må ikke overreagere.

¹⁵ Forsvarsminister William Cohen (oktober 2000): *"The likelihood of an attack on American soil, using either a chemical, biological or, indeed a nuclear weapon, is quite, not only possible, but probable."* *Terrorism & Security Monitor* December 2000: 3, Intelligence International Ltd, The Stonehill Centre, Gloucester, UK.

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

konventionelle niveau. For det tredje vil en anvendelse af masseødelæggelsesvåben, især nukleare våben, langt overstige noget vi tidligere har oplevet. For det fjerde må USA give førsteprioritet til bekæmpelse af konventionel- som ukonventionel terrorisme på linje med strategiske våbenaftaler og Missile Defense. For det femte er det afgørende at etablere et internationalt samarbejde som sigter på en langsigtet afskrækkelse af terrorisme¹⁶. I virkeligheden kunne bombningen af parkeringskælderen i World Trade Center i 1993 have udløst voldsomme tabstal, hvis der var kommet fri adgang fra Hudsonfloden til undergrundsbanen. I givet fald skulle den nye trussel - hvis der er tale om det - tage sit udgangspunkt i 1993.

I "Beretningen fra Forsvarskommissionen af 1997"¹⁷ vurderes truslen mod Danmark på følgende måde: "inden for en tidshorizont på mindst ti år ikke er eller vil opstå en konventionel, militær trussel rettet mod Danmark eller Danmarks allierede i NATO's Centralregion". Man vurderer Rusland, Iran, Irak, Syrien og Libyen udgør potentielle trusler mod stabiliteten og sikkerheden. Udbredelsen af masseødelæggelsesvåben, international terrorisme og religiøs ekstremisme kan endvidere udvikle sig til en trussel inden for ti års horisont. Man er opmærksom på truslen fra flygtningestrømme, handel med narkotika samt truslen mod informatiksystemerne i samfundene. Vurderingen bygger på to væsentlige præmisser: For det første en betydelig reduktion af de militære styrker i det nordvestlige Rusland¹⁸. For det andet en sikkerhedspolitisk situation som er karakteriseret ved en betydelig grad af traktatbundethed, som giver stabilitet. Vurderingen er interessant fordi den stadig er gyldig som trusselsvurdering (de 10 års varsel gælder med få justeringer) og fordi den ud over Danmark omfatter andre NATO lande.

Men hvis trusselsbilledet ikke er væsentligt ændret, hvorfor så reagere så voldsomt?

Under alle omstændigheder, en ny opfattelse af truslen

Man kan under alle omstændigheder konstatere der er sket nogle forandringer af truslen.

For det første har terrorhandlingen konkret medført en rystelse af det internationale samfund - som rækker ud over selve terrorhandlingens umiddelbare konsekvenser - såvel på det politiske som det økonomiske område. Dannelsen af den fælles front mod terrorismen (koalitionen) har medført en større indbyrdes forståelse¹⁹ for løsning af globale politiske problemer og den amerikanske økonomi (og dermed verdensøkonomien) er formentlig er påvirket af 11. september de næste 2 år.

¹⁶ Ibid: 4.

¹⁷ Beretning fra Forsvarskommissionen af 1997. *Fremtidens Forsvar*, 1998.

¹⁸ Den første præmis kan ændres på grund af det tættere samarbejde mellem USA og Rusland efter 11. september.

¹⁹ Terrorhandlingen kan omvendt fungere som en positiv katalysator i forhold til globale sociale og økonomiske problemer i den udstrækning man bliver enige om at gøre noget ved problemerne.

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

For det andet har terrorhandlingen mentalt skabt angst og frygt blandt mennesker, hvilket skyldes den særegne symbolske karakter og voldsomme effekt som terrorhandlingen repræsenterer. Handlingen bliver en ikon som fæstner sig på nethinden, som måske påvirker vores verdensopfattelse. Dertil kommer "copycat" fænomenet hvor mennesker lader sig inspirere af terroren eller udnytter situationen til fremme af eget formål, som det måske var tilfældet med miltbrandterroren i USA.

For det tredje har vi konkret stadig de gamle post kold krig konflikter på Balkan med en tydeligere kobling mellem disse og den nye terrorisme. Man kan sige terrorismen er en ny trussel oven i de gamle risici²⁰ - selv om nogle af disse har ændret karakter.

Man kan sammenfattende sige, at der ikke er tale om en ny trussel - for viljen har nok været til stede længe - men handlingen har medført nogle konsekvenser, som må undersøges nærmere, når den fremtidige sikkerhed skal vurderes.

Jeg giver efterfølgende en karakteristik af den nye terrorisme.

Den ny terrorisme

Baggrund

Truslen fra terrorismen kædes ofte sammen med udviklingen i Mellemøsten med vægt på konsekvenserne af den israelske-palæstinensiske konflikt, de arabiske landes nederlag til Israel i 1967 og USA's mere permanente tilstedeværelse i Mellemøsten siden Golfkrigen. De muslimske lande har gradvist siden 1980'erne fremmet politisering²¹ af islam - nogle steder med henblik at forene stat og nation - ofte fremført som anti-vestlig retorik: lidt modsætningsfyldt har man parallelt ført en pro-vestlig udenrigspolitik. Det har medført en sekularisering af samfundene; ikke sjældent i vidt forskellige retninger²². Men befolkningerne i de muslimske lande oplever det som en bevidst påtvingning af vestlige værdier stærkest symboliseret ved USA (Israel). Samtidig føler de afmagt på grund af den manglende støtte fra vestlige

²⁰ Efter den kolde krigs afslutning og Sovjetunionens fald forsvandt "truslen" – mere eller mindre diskursivt bevidst - ud af det sikkerhedspolitiske sprog. Man stod nu overfor en række nye "risici" i form af begrænsede konflikter i kanten af det europæiske område som kunne true sikkerheden på længere sigt, hvis der ikke blev gjort noget ved dem.

²¹ Der er flere tolkninger af politiseringens mål: "*Islam er ikke kun en religion i dag. Det er blevet en modideologi, som har afløst marxismen-leninismen som alternativ til den kapitalistiske verdens indretning. Jeg har bemærket af flere af mine stærkt venstreorienterede venner på det sidste er konvertere til islam*". Chef for det Russiske Institut for Strategiske Studier Jevgenij Kosjokhin i Berlingske Tidende, 16. oktober 2001: *Rusland mentalt i krig*.

²² Der er kun få muslimske stater, der erklærer, de har indført sharia, selv om islam er statsreligion i de muslimske lande - med undtagelse af Tyrkiet og Syrien. I Syrien skal præsidenten være muslim, selv om islam ikke er statsreligion: Holm, Ulla, *Islam og terrorisme*. p. 18, *Terrorisme, krig og sikkerhed* i det 21. Århundrede, COPRI nr. 11. december 2001.

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

lande til fattigdomsbekæmpelse. Det giver grobund for en radikal islamisk fundamentalisme²³ som gerne profilerer sig politisk. Terrorismen fra neo-fundamentalismen udgør den største trussel, fordi den opfatter både individer, stater og samfund som sikkerhedspolitiske problemer, hvis de ikke er "rene".

Hvad karakteriserer den nye terrorisme?

Selv om vi ikke kan definere terrorismen præcist kan vi give nogle karakteristika af den nye terrorisme²⁴ beskrevet ved følgende tre forhold²⁵:

- Den er mere international,
- Den er mere abstrakt og
- Den er mere voldelig.

International

Det internationale aspekt handler om rekrutteringsgrundlaget og organisationsformen, nemlig net-værksterroisme. Det har medført at videnskabelige kredse i USA nu forsker i analyse af sociale netværk²⁶. Man kan sige den nye terrorisme anvender de muligheder som globaliseringen giver på det teknologiske område. Der er tale om en flad projektorienteret ad hoc struktur som udnytter de sidste nyskabelser inden for informationsteknologien²⁷. Man benytter "Netwar" og "Cyberwar" som er asymmetriske krigsformer²⁸. Kommunikation sker blandt andet

²³ Man kan ifølge Olivier Roy skelne mellem 3 former for fundamentalisme: traditionalistiske fundamentalisme (fokus på islamisering af samfundet fx wahabismen), revolutionær fundamentalisme (fokus på en ægte islamisk stat, en slags muslimsk udgave af leninisme) og neofundamentalisme (fokuserer på universielle og overnaturlige fællesskaber fx Osama bin Laden), Holm, Ulla, *Islam og terrorisme*. p. 20, *Terrorisme, krig og sikkerhed i det 21. Århundrede*, COPRI nr. 11. december 2001.

²⁴ Nogle mener den moderne terrorisme begyndte 22. juli 1968 da tre bevæbnede palæstinensere kaprede et israelsk fly på vej fra Rom til Tel Aviv. Den seneste terrorisme kaldes også "superterrorisme", "katastrofisk terrorisme" (Barry Kellmann, 1999) og postmoderne terrorisme. Man kan strukturere terrorismen på forskellige måder: Birthe Hansen opdeler i kultterrorisme, religiøs-fundamentalistisk terrorisme, politisk terrorisme og pressionsterroisme (Hansen, 2001: 39).

²⁵ Se Lars Erslev Andersens kategorisering: "*Den ny terrorisme*", Information 27. september 2001 ("*Dawah og netwar*", Information 28. september 2001).

²⁶ Bengtsson, Karsten: "Flad struktur i al-Qaeda", Information 26. november 2001.

²⁷ Netværket anvendes af grupper som GIA, Hamas, Hizbollah, al-Jihad, Palæstinensisk Islamisk Jihad, al-Jamaat al-islamiya. De mødes på konferencer i regionen bla. i Khartoum i 1995.

²⁸ John Arquilla, Rand Institute: "*It takes a network to fight a network...enemies like this can be fought only with small, mobile forces using the best intelligence and arrayed in networks similar to the ones they fight against. The intelligence must go far beyond traditional human intelligence and signals intelligence. The networks out there – terror or criminal – have migrated to*

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

på Internettet på hjemmesider – chat-rum - som hele tiden skifter; alle kan kommunikere med hinanden efter behov. Al Qaeda synes at bestå af mange mindre autonome netværk. Den moderne netstruktur koblet med en høj grad af autonomi ("Swarming") medfører man vanskeligt kan forudsige hvornår næste angreb kommer; det gør terrorbekæmpelsen kompliceret. Man kan sige terrorismen er et fleksibelt og foranderligt fænomen, hvilket derfor bør afspejles i terrorbekæmpelsen. Den amerikanske analysegruppe "Netbomb" har lavet en vurdering af terrorhandlingen 11. september 2001²⁹. De har fundet ud af at 11. september gruppen var organiseret i en SPIN-struktur (segmented, polycentric, ideologically, integrated network). Gruppens medlemmer kunne operere uafhængigt af hinanden. Kommunikationen foregik på Internettet via hemmelige beskeder skjult i grafik, mens pengeoverførelserne skete via det uformelle finansielle system "hawala"³⁰.

Man har de sidste par år set en forskydning af terrorismen ved etableringen af en række nye terrorgrupper i Centralasien, Pakistan, Bangladesh og andre steder i Asien³¹. Man har desuden ved knopskydning set nye sunni-islamiske grupper i Ægypten, Algeriet og Libanon.

Der er desuden tendens til en tættere forbindelse mellem terrorismen og de kriminelle miljøer som følge af en reduktion i den statsstøttede terrorisme (Iran, Syrien, Libyen).

Abstrakt

Terrorisme har i sin traditionelle form et konkret mål som skal fremmes. Terrorhandlingen kunne tidligere betragtes som et kommunikationsmiddel med "mange tilskuere og forholdsvis få ofre"³², hvor opmærksomheden var afgørende ikke voldsanvendelsen³³. Eksempelvis Sorte Septembers aktion mod israelere ved de Olympiske Leje i München i 1972 med fokus på krav om en palæstinensisk stat. Man kender således formålet med terrorismen (ofte politisk-ideologisk), hvem der står bag (de påtog sig ansvaret) og midlerne (mest begrænset vold).

the World Wide Web", Thomas A. Stewart: "Americas Secret Weapon", DEC 2001, www.business2.com/articles/mag/print, 24. december 2001.

²⁹ Bengtsson, Karsten: "Flad struktur i Al Qaeda", Information 26. november 2001.

³⁰ Se grafisk fremstilling af terrorgruppen på: www.orgnet.com/hijackers.html

³¹ Harakat-ul-Mujahadin (Pakistan), Al Qaedaqaida (Afghanistan), Islamic Movement of Uzbekistan, og Jamaat ul-Fuqra (Pakistan). Denne forskydning har en væsentlig forklaringsfaktor i krigen i Afghanistan.

³² Billedet er anvendt af lektor Lars Erslev Andersen.

³³ Med 11. september kan man analogt tale om "mange tilskuere og mange ofre". CNN havde et kamera på World Trade Center kort efter det første fly ramte det nordlige tårn.

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

Den nye terrorisme er mere kompleks³⁴. Aktionerne er ganske vist rettet mod USA, men der er ingen som tager ansvaret for dem og de er ikke fuldt opklaret: eksempelvis angrebet på de amerikanske styrker i Saudi-Arabien (1995, 1996), bombesprængningerne mod de amerikanske ambassader i Kenya (Nairobi) og Tanzania (Dar es Salaam) i 1998 samt angrebet mod USS COLE i Yemen i 2000.

Flere af de islamiske terrorister er ingeniører, der er født i 1950'erne i en storby, hvis forældre kommer fra landet. Den ægyptisk fødte Mohammed Atta var ingeniør. Det samme var tilfældet med kuwaiteren Ramzi Yousef som ledede bombeaktionen mod World Trade Center i 1993.

Der er tale om veluddannede mennesker (teknokrater) med en stærk disciplin og en stærk tro på sagen, hvilket gør dem i stand til at gennemføre selvmordsmissioner³⁵. Nogle har filosofisk sammenlignet terrorismen med nihilismen hvor "magten" og "destruktionen" sidestilles med "tanken" og "talen"³⁶. Nihilismens udtrykker sig i form af terror, tilintetgørelse, kaos og demoralisering. Hvis man et øjeblik kobler det nihilistiske aspekt med den utilfredshed der hersker i de svage statsdannelser i Mellemøsten på grund af moderniseringsprocesserne har man måske én af forklaringsfaktorerne på terrorismens væsen. Der er desuden en række andre psykologiske og sociale forklaringsfaktorer.

Hvordan fører man krigen mod den abstrakte usynlige fjende? Man har brugt udtrykket "*kampagne*" fordi man ikke kun anvender militære midler og fordi perspektivet i bekæmpelsen er langsigtet. Kampagnen skal både fjerne den nuværende terrorisme og kimen til terrorismen, hvilket kan have globale implikationer. Det indebærer i hvert fald en langt bredere tilgang såvel diplomatisk, politisk som

³⁴ The Independent, 17. september 2001: "Tony Blair siger Storbritannien går i krig mod terrorismen, men det giver kun mening at erklære krig mod en stat eller militærmagt; alt andet er metafor. Det svarede til præsident Roosevelt havde erklæret krig mod bombetogter som gengældelse på angrebet på Pearl Harbour. Det giver ikke engang mening at erklære terrorister krig. De talrige eksempler på USA's tolerance overfor støtte til IRA og afvisning af at udlevere IRA-mistænkte kan ikke stå for en nærmere undersøgelse".

Det bemærkes IRA afleverede deres våben kort tid efter 11. september.

³⁵ De fundamentalistiske terrorgrupper rekrutterer især blandt studenter. I 1992-1994 stemte 40-75 % af studenterne på de palæstinensiske universiteter på Hamaz og Islamisk Jihad. Der er ifølge officielle marokkanske statistikker 117.000 akademikere uden beskæftigelse. I Algeriet er arbejdsløsheden 80 % for unge mellem 16-29 år. Carl Johan Gardell (2000): p.4-5, "*Islamisk fundamentalism*", Verldpolitikens Dagsfragår 2000, Udenrigspolitiska Institutet, 2000, Stockholm.

³⁶ Peter Wivel: "Nihilisterne og de to tårne", Berlingske Tidende 12. januar 2002. "Den franske filosof Andre Glucksman mener - med henvisning til Dostojevskijs roman om nihilismen at bin Laden og Muhammed Atta er vor tids "besatte". De er besatte af tanken om at ødelægge de to tårne i World Trade Center. Resten er tavshed og bortforklaringer."

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

økonomisk. Den militære del af kampagne udkæmpes - indtil videre - i Afghanistan, dog er spillereglerne anderledes end i de traditionelle krige på grund af store asymmetrier, eksempelvis skal man dække spektret fra middelalderligere krigere på hesteryg til kryptograferet satellitkommunikation. Den politiske, og økonomiske del af kampagnen foregår globalt gennem koalitionen og i de enkelte stater afhængig af det enkelte lands muligheder for deltagelse.

Mere voldelig

Den nye terrorisme anvender ekstrem vold og det voldelige perspektiv udelukker ikke brugen af masseødelæggelsesvåben. Det er endvidere noget nyt at disse våben i højere grad end tidligere er til rådighed. Det er karakteristisk at angrebene ikke kun rammer amerikanere, men også en række andre nationaliteter, herunder et betydeligt antal muslimer (fx World Trade Center 11. september) Det betyder i princippet at ingen kan føle sig sikker mod terrorhandlingen, fordi der ikke er smålig skelen til om nogle af de "frelste" skulle blive ofret under aktionen. Terrorhandlingen den "11.september" var spektakulær på grund af dens symbolik (ikon), kompleksitet (flere angreb på een gang) og store tabstal (overstiger langt andre terroraktioner). Man kunne beskrive det som en kombination af symbolsk vold og strukturel vold. Den symbolske vold består i angrebet på ikonerne for den amerikanske civilisation (World Trade Center og Pentagon (måske Det Hvide Hus). Den strukturelle vold består i den konkrete ødelæggelse og de afledte konsekvenser.

Afkobling mellem terror og islam

Man kan ikke umiddelbart sætte lighedstegn mellem terrorismen (kamp mod vestens værdier) symboliseret ved Osama bin Laden og religionen islam; man kan derfor sikkerhedsmæssigt tale om en ikke-kobling af terror og islam³⁷. Islam er som religion ikke mere magtorienteret eller politisk end andre religioner. Koranen formaner faktisk de troende til "at adlyde Gud, hans udsendte og dem, der har myndighed blandt jer". Idealet er en moralsk politik, en dydig politik, en sublim politik, der føres i overensstemmelse med religionens autoritet og giver en sandhed eller et sæt af sandheder³⁸. Der er ikke en sondring mellem stat og borger, individ og religion, moral og politik eller åbenbaring og videnskabelig sandhed. Hvis man vil skelne mellem disse kategorier fordrer det en sekulariseret samfundsorden fx en moderne politisk kultur med en moderne retsstat. Det forholder sig anderledes med Osama bin Laden: Torben Ruberg Rasmussen skriver: "Osama bin Laden er en religiøs autodidakt, der i sin kamp mod vesten prøver symbolsk at uddrive det Onde – uden smålige hensyn til, om det lykkes, eller om hvad målet skal være. Men det

³⁷ Det gælder kristendommen, jødedommen og islam.

³⁸ De fleste muslimer holder sig til de centrale aspekter i troen, herunder overholdelse af de fem søjler: fem daglige bønner, pilgrimsrejsen til Mekka, ramadanen, almissen og trosbekendelsen samt de hellige steder i Mekka, Medina og Jerusalem.

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

har intet med islam at gøre"³⁹. Lars Erslev Andersen mener godt man kan tale om en forbindelse mellem islam og Osama bin Laden, fordi Osama bin Laden kommer fra en islamisk tradition (Saudi Arabien) og refererer til islam i sine budskaber⁴⁰: John, B. Judis nævner som eksempel Osama bin Ladens oprettelse af "Den Islamiske Verdensfront for Jihad mod Jøder og Korsfarer" i 1998⁴¹. Mahfoud Nahnah, lederen af det største islamiske regeringsparti, MSP (Mouvement pour la societe en paix), har udtrykt det på følgende måde: "Osama bin Laden er en større trussel mod Islam end de verdslige stater, som ønsker hans død."⁴² Flere vestlige ledere understreger at kampen mod terrorisme ikke er rettet mod islam for ikke at give næring til paralleller som de kristne korstogsfarere. Det har medført en mere positiv holdning blandt de muslimske lande der støtter terrorkampagnen. Men der har også været eksempler på højrenationalistiske kræfters bevidste brug af situationen til at argumentere for netop denne vesten-islam polarisering.

Sammenfattende er der forbindelse med truslen fra terrorisme og udviklingen i Mellemøsten og Centralasien. Der er ikke indledt en kamp mellem civilisationerne (vesten mod islam) efter iværksættelsen af kampagnen mod terrorismen især fordi Al Qaeda og Osama bin Laden (med støtter) ikke har væsentlig opbakning i den muslimske og arabiske verden. Der er en trussel fra neo-fundamentalismen, selv om man må antage mulighederne for terroraktioner fra denne side er begrænset efter 11. september. Det udelukker på den anden side ikke terrorisme, hvilket har nogle konsekvenser for vores sikkerhed.

Jeg vil efterfølgende diskutere hvilke konsekvenser den nye situation har for sikkerheden.

En ny sikkerhed?⁴³

Det udvidede sikkerhedsbegreb?

Man kan spørge om 11. september giver anledning til en diskussion af sikkerhedsbegrebet?

³⁹ Rasmussen, Torben, Ruberg: *Krigen mod det onde*, Information, 8. november 2001.

⁴⁰ Telefoninterview med Lars Erslev Andersen 10. februar 2002.

⁴¹ John, B. Judis: *Første skridt eller sidste gisp?*, Information 12-13. januar 2002.

⁴² Holm, Ulla: *Algeriet, Islam og terrorisme*. p.9 (Le Matin, 6.11.2001) Udenrigs 4. 2001.

⁴³ Sikkerhed handler dybest set om overlevelse. I Københavnerskolen indgår tre elementer i sikkerhedsanalysen: Et "referent object" dvs. den der er truet, en "securitizing actor" dvs. den som siger det og "functional actor" dvs. "den man skal overbevise om at gøre noget ved det. Hvis en trussel skal "sikkerlighedsgøres" sker det gennem et "securitizing move" som skal lykkes i den forstand at "audience" accepterer det. Det er ikke alt som kan komme i spil sikkerhedsmæssigt og få en sikkerhedsreference: så forsøget på sikkerhedsgørelsen er ikke nok i sig selv. (Buzan, Wæver, Wilde (1998): *Security: A New Framework For Analysis*. Lynne Rienner, Colorado.)

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

Hvis man går lidt tilbage i tiden ser man en bredere opfattelse af sikkerhed i forbindelse med afspændingen i 1970'erne⁴⁴: der bliver ført en blød sikkerhedspolitik som nu omfatter miljøet, menneskerettighederne, konflikter mellem rig og fattig, naturkatastrofer og ressourceudnyttelser. I 1980'erne – under den ”anden kolde krig” - bliver den hårde sikkerhed (balancen mellem supermagternes militære kapaciteter) igen dominerende, mens den bløde sikkerhed glider i baggrunden - uden dog at forsvinde. I løbet af halvfemserne har man i forhold til halvfjerdserne udvidet den bløde sikkerhed med blandt identitetsproblematikken, grænseoverskridende kriminalitet og flygtningeproblemer.

Terrorhandlingen 11. september giver ikke anledning til ændringer af begrebsrammen for sikkerheden. Det nye består i det forhold at terrorismen ikke mere er en potentiel trussel men en reel trussel - fordi den frygtede terrorhandling har fundet sted - hvilket man så må gøre noget ved. Det har løftet (securitization jf. Wæver) terrorismen til et højere niveau, så den nu sikkerhedspolitisk er mere relevant. Terrorismen er sikkerhedsliggjort dels på grund af de handlinger som den amerikanske regering (og andre) har truffet i forhold til beskyttelse mod terrorisme dels på grund af den accept som den amerikanske befolkning har givet denne handling. Det er ikke sket på samme væsentlige måde med de andre risici fra 1990'erne fx. etniske konflikter, migration og kriminalitet. Diskursivt har terrorisme flyttet sig fra en akademisk diskussion til en trussel med indlejrede holdningsmæssige perspektiver eksempelvis når spørgsmålet drejer sig om terrorist eller frihedskæmper. Terrorismen kan nu ramme i alle sikkerhedsfelterne (alle sektorerne og alle aktører) - hvilket gør det sværere at skabe en høj grad af (absolut) sikkerhed. Man kan forestille sig alt fra synlig anvendelse af masseødelæggelsesvåben til usynlig anvendelse af virus mod computersystemer.

Direkte og indirekte sikkerhed

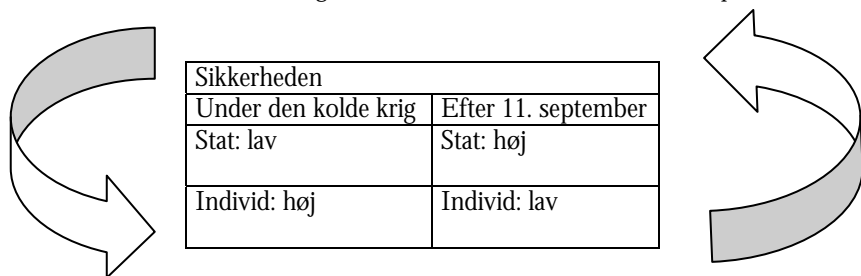
Hvis man går til Forsvarskommissionens Beretning 1997 tager den udgangspunkt i distinktionen direkte sikkerhed (national) og indirekte sikkerhed (international) som et særligt aspekt af den udvidede sikkerhedsorden⁴⁵. Den direkte sikkerhed kan knyttes til territorialforsvaret med beskyttelse af statens vitale interesser og i sidste instans overlevelse. Den indirekte sikkerhed hænger sammen med den sikkerhed Danmark får ved deltagelse i løsning af militære opgaver (Balkan) som ikke repræsenterer en direkte trussel mod Danmark. Det skyldes primært, at Danmark som småstat har en helt fundamental interesse i stabiliteten af den orden, der er opstået efter den kolde krigs afslutning, fordi den giver en - historisk set - usædvanlig høj grad af sikkerhed.

⁴⁴ Det er i samme periode sikkerhedspolitikken begrebsmæssig introduceres.

⁴⁵ De øvrige aspekter opsummeres på følgende måde: ”Hvis det første aspekt af den udvidede dagsorden vedrører diverse ikke-militære faktorer betydning for militære konflikter, udgøres det andet aspekt af muligheden for, at ikke-militære trusler bliver sikkerhedsproblemer i sig selv”. Fremtidens Forsvar (1998): 66.

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

Den anførte distinktion mellem direkte- og indirekte sikkerhed holder for så vidt der stadig er en orden efter den kolde krig som giver Danmark en usædvanlig høj grad af sikkerhed. Men i hvilken grad har vi denne sikkerhed efter 11. september?

Sikkerheden	
Under den kolde krig	Efter 11. september
Stat: lav	Stat: høj
Individ: høj	Individ: lav

Hvis sikkerheden under den kolde krig var lav for staten (høj krigstrussel), men høj for individet (det sårbare samfund kunne forsvares) er situationen nu mere at sikkerheden er lav for individet (det sårbare samfund kan ikke forsvares) og høj for staten (lav krigstrussel). Under den kolde krig påvirkede usikkerheden (statens lave sikkerhed) individet til en opfattelse af lavere sikkerhed. Det resulterede i en bredere tilslutning til NATO i Danmark i forbindelse med Sovjetunionens invasion i Ungarn 1956, under Cuba-krisen i 1962 samt i forbindelse med Sovjetunionens invasion i Tjekkosllovakiet i 1968. Hvis man kan anvende samme logik kan den nuværende usikkerhed (individets lave sikkerhed) påvirke beslutningstagerne til en opfattelse af lavere sikkerhed, hvilket kan udløse forskellige politiske beslutninger. I USA ser man stærke reaktioner på terrorhandlingen i form af reviderede forsvarsstrategier og betydelige forhøjelser af forsvarsbudget⁴⁶.

⁴⁶ Det amerikanske forsvarsstudie Quadrennial Defense Review Report af 30. september 2001 lægger vægt på forsvaret af hjemlandet (udnævnelse af Director for Homeland Security), overraskelse, evne til imødegåelse af asymmetriske trusler, behovet for et nyt afskrækkelseskoncept samt en kapacitetsbaseret strategi i modsætning til en trusselsbaseret strategi. Der er ikke så meget vægt på *hvem* modstanderen er og *hvor* krigen skal kæmpes, men mere *hvordan* en modstander vil kæmpe. Terrorangrebene har øget behovet for en hurtigere implementering af disse tiltag: "In important ways, these attacks confirm the strategic direction....However, the attack on the United States on September 11, 2001 will require us to move forward more rapidly in these directions, even while we are engaged in war against terrorism.a strategy premised on the idea that to be effective abroad, America must be safe at home." Der er af hensyn til det høje beredskab indsat 30.000 mand fra reserven og nationalgarden. Der er desuden kommet en stigende opmærksomhed omkring foranstaltninger til beskyttelse mod maritim terrorisme dvs. brug af skibe og containere i forbindelse med terrorhandlinger.

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

De senere år har man i Danmark (og i andre lande) valgt at prioritere den indirekte sikkerhed højere end den direkte sikkerhed: logikken er at prioritering skifter, hvis der manifester sig en trussel mod dansk område. Det er spørgsmålet om vi står i en sådan situation i dag? Efter 11. september er der kommet mere opmærksomhed omkring den samfundsmæssige sikkerhed med henblik på et beredskab over for terrorhandlinger⁴⁷. Det leder tanken hen på de forholdsregler som man skulle tage under den kolde krig hvis civilbefolkningen blev angrebet. Der er fortsat en sikkerhedsmæssig effekt ved udstationering af styrker til konflikter ude i verden (fx terrorbekæmpelse i Afghanistan), men sikkerhed i forhold til terrorismen kræver også en prioritering af det direkte forsvar: staten, samfundet, befolkningen. Vi kan ikke kun sige: "sikkerhed ude skaber sikkerhed hjemme"; hvis vi vil have mere sikkerhed hjemme mod terrorisme kræver det en yderligere indsats hjemme. Distinktionen mellem direkte- og indirekte sikkerhed er ikke så klar som tidligere hvor samfundet ikke var truet⁴⁸: den direkte- og indirekte sikkerhed er kommet i spil med hinanden på en anden måde end før. Det leder hen på spørgsmålet om sikkerhedsbegrebets fokusering⁴⁹.

Retssikkerheden

Man skal være opmærksom på at terrorbekæmpelsen kan give anledning til undertrykkelse af udsatte grupper i samfundet ved tilsidesættelse af grundlæggende demokratiske rettigheder⁵⁰. Nogle muslimske stater har efter 11. september begrænset udbredelsen af al form for religiøs og politisk opposition, hvilket kan medføre en øget undertrykkelse eksempelvis i Ægypten, Rusland, Usbekistan, Saudi-

Forsvarsudgifterne i 2003 øges formentlig til følgende: forsvar (379 mia. dollar); intern sikkerhed (38 mia. dollar). Det svarer til niveauet under den kolde krig.

⁴⁷ "Sikkerhedspolitik har tidligere været centrale spørgsmål i dansk politik, men sikkerhed har aldrig på denne måde været indenrigspolitik, og der har aldrig været udsigt, som der er nu, til at sikkerhedspolitik ville blive ved med at være i centrum". Mikkel Vedby Rasmussen: *Sikkerhed er indenrigspolitik*, Information 7. november 2001.

⁴⁸ "Vores nye bevidsthed indebærer en ny sikkerhedsforståelse. Sikkerhed angår ikke kun militær magt eller økonomisk magt. Sikkerheden er blevet et komplekst spørgsmål, hvor indre og ydre sikkerhed samvirker, og hvor den indre sikkerhed kommer mere i fokus". Direktør Tarja Cronberg, Copri, COPRI Nyt, Nr. 11 DEC 2001: p3

⁴⁹ Benjamin Miller mener (før 11. september) der er en væsentlig trussel fra ikke-statslige transnationale aktører. Sikkerhedsbegrebet skal fortsat handle om spørgsmålet om voldsanvendelse og væbnede konflikter på forskellige niveauer, men med en stigende fokusering på ikke-militære årsager til krig og forhold vedrørende fredsbevarelse som sikkerhedsstrategi. Benjamin Miller: "The Concept of Security: Should it be Redefined?" Foreign Affairs SEP 2001.

⁵⁰ Direktør Kenneth Roth (Årsrapporten Human Rights Watch 2001): "For alt for mange lande har anti-terro mantraet betydet, at man har fået endnu en grund til at ignorere menneskerettighederne".

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

Arabien, Pakistan. Den europæiske diskussion har været præget af overvejelserne om en juridisk definition af terrorismen⁵¹.

En skærpelse af lovgivningen kan medføre en øget mistillid i befolkningerne til staten, hvilket kan eskalere yderligere og reducere sikkerheden i de enkelte stater.⁵²

Derfor må man finde balancen mellem hensynet til en effektiv terrorbekæmpelse og sikring af borgernes grundlæggende demokratiske rettigheder⁵³.

Risikosamfundet

Terrorhandlingen 11. september leder tanken hen på Ulrich Becks risikosamfund om de negative konsekvenser af industri- og teknologiudviklingen med baggrund i ulykkerne på Three Mile Island (1979) og Tjernobyl (1986). Beck mener moderniseringsprocessen underminerer industrisamfundet ("refleksiv modernisering") på grund af en række automatiske ikke planlagte hændelser som fører til risikosamfundet. Her skabes konfliktlinjer og uligheder udbygges nationalt som globalt.

Selv om terrorhandlingen 11. september ikke direkte kan knyttes til ovenstående har handlingen alligevel konsekvenser for befolkningen i form af angst: vores sårbarhed er udstillet. Man kan måske sige, at terrorhandlingen er en utilsigtet konsekvens af industrisamfundets teknologiske udvikling, fordi terroristerne aldrig kunne gennemføre handlingen uden moderne teknologi: globaliseringen har medført en spredning af trusler. Det globale samarbejde er metoden som kan anvendes til bekæmpelsen af terrorismen. Man kan sige, at behovet for en mere global samfundsmæssig struktur får et yderligere argument med terrorangrebet 11. september⁵⁴. Ulrich Beck mener attentatet 11. september virker som et "angreb på vores indre Mars". Det har "universaliseret truslen" så tysk indenrigspolitik er blevet en del af den amerikanske og omvendt. Forestillingen om den suveræne nationalstat er revet ned fra tronen og sikkerhed og trusler er transnationaliserede.

⁵¹ Professor Conrad Russel, Kings Colege: "Hvis terrorisme er fortsættelse af politik med andre midler, er det en mindre alvorlig forbrydelse, hvis den begås af dem der ingen politiske handlemuligheder har. Derfor er jeg stolt over den gæstfrihed som vi viste Nelson Mandela og medlemmer af ANC under apartheid. Hvis en lovstramning gør dette umuligt, er det alene grund nok til at fordømme den." (Independent 9. december 2001)

⁵² Holm, Ulla, *Islam og terrorisme*. p. 21, *Terrorisme, krig og sikkerhed i det 21. Århundrede*, COPRI nr. 11. DEC 2001.

⁵³ "Vi møder nye dilemmaer, når ønsket om at bekæmpe terrorisme fører til stramminger, der kan blive en trussel mod ytringsfriheden, civile rettigheder og måske i det hele taget mod det civile samfund" Hvordan skaber man sikkerhed under de nye vilkår med en terrortrussel i åbne samfund?" Direktør Tarja Cronberg, Copri, COPRI Nyt, Nr. 11 DEC 2001: p3.

⁵⁴ Ulrich Beck har sammenlignet den asiatiske krise i 1986 med et "økonomisk Tjernobyl". Man kunne tilsvarende kalde 11. september et "militært Tjernobyl": USA blev angrebet og erklærede terrorismen krig.

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

Vi står nu (red. efter 11. september) overfor et valg mellem to samfund. Mellem transnationale overvågningsstater og kosmopolitiske stater. Beck mener man bør vælge den sidste af hensyn til demokratiet. Frem for at lukke os inde skal vi aktivt opbygge kosmopolitiske stater, der åbner sig mod andre folk og kulturer og samarbejder om de fælles globale problemer. Det er den store udfordring efter krigen⁵⁵: det kosmopolitiske samfund⁵⁶.

Sammenfattende har terrorhandlingen medført der er kommet en anden sikkerhedsdiskussion fra det akademiske til det reelle (sikkerhedsliggørelse) fordi truslen er blevet reel. Der er nu højere fokus på individets sikkerhed fordi terrorismen har potentiale til at ramme det sårbare samfund, hvilket skaber angst og krav om en sikring af statens sikkerhed.

Konceptet om "sikkerhed ude skaber sikkerhed hjemme" holder ikke i samme grad, fordi forsvar mod terrorismen også kræver en yderligere indsats hjemme. Distinktionen mellem direkte- og indirekte sikkerhed er ikke så klar som tidligere hvor samfundet ikke var truet.: man kan sige den direkte- og indirekte sikkerhed er kommet i et nyt spil med hinanden.

Terrorbekæmpelsen kan resultere i et demokratisk underskud. Det er derfor afgørende at finde balancen mellem hensynet til en effektiv terrorbekæmpelse og sikring af borgernes grundlæggende demokratiske rettigheder.

Endelig opstår der en udfordring i forhold til udvikling af den kosmopolitiske stat som en logisk følge af globaliseringen og de vilkår der er givet for en effektiv terrorbekæmpelse.

En ny verdensorden?

Indledning

Hvis man antager, at truslen fra terrorisme efter 11. september har betydning for sikkerhedsopfattelsen kan man videre antage, at det har nogle konsekvenser for forholdene i det internationale system. Det gælder måske i særlig grad i den nuværende situation hvor USA er eksponeret som "offer", kombineret med USA's særlige muligheder for påvirkning af den internationale dagsorden politisk, økonomisk som militært.

Historisk forklaring.

Nogle amerikanske historikere siger det 20. århundrede havde fem "hængsler" nemlig 1914, 1929, 1945, 1963 og 1981⁵⁷. Hængsler defineres som tidspunkter hvor historien ændrer sig, primært fordi vores selvopfattelse ændrer sig. Tilbageblikket giver et indtryk af de forskellige begivenheders indflydelse for vores forståelse af

⁵⁵ Bjarke Møller: "Den globale civilisation", Information 29. oktober 2001.

⁵⁶ Se også Ulrich Beck: "The Cosmopolitan Society and its Enemies": 20-34, Politologiske Studier, 4. ÅRG, Nr. 2, MAJ 2001. Institut for Statskundskab, Københavns Universitet

⁵⁷ Poul Høj: *Den dag verden begyndte forfra (I-VI)*, Berlingske Tidende (netversion) 3. januar 2002

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

verden. I begyndelsen af århundredet var der en stærk tro på fremtiden og fremskridtet, men kulminationen indtraf med første verdenskrigs slutning. I 1929 kollapsede aktiemarkedet. I 1945 sluttede anden verdenskrig (atombomben var kastet) og den kolde krig begyndte. I 1963 blev J.F. Kennedy myrdet, hvilket rystede den amerikanske befolkning og brød med 20 års fremgang. I 1981 opfandt IBM den personlige computer og varslede informationsalderen. Man kan i den optik betragte 11. september som et hængsel, hvis der er tale om et skred i vores selvopfattelse, hvilket medfører vi får en anden verdensopfattelse. Det er i sagens natur vanskeligt at bevise om en selvopfattelse har ændret sig. Der var en stærk terrorfrygt i befolkningen herhjemme umiddelbart efter terrorhandlingen i USA, men den er nu aftagende - allerede efter tre måneder⁵⁸. Som flere peger på kan man ikke afgøre om der er et hængsel før man har to perioder at forbinde det med: en periode før og en periode efter⁵⁹. Man kan derfor kun afvente endnu et stykke tid.

Hvis vi så forlader den historiske forklaring og går mod det politologiske støder vi på Francois Fukuyama og Samuel Huntington, som med nogle års mellemrum har givet et bud på hvorledes fremtidens krige kunne udvikle sig. Efter 11. september har de benyttet lejligheden til at revurdere egne teser⁶⁰.

Politologisk forklaring *1989 paradigmet*

Francis Fukuyama mente i "The End of History" (1989) at liberalismen havde sejret over socialismen og andre ideologier, hvilket betød historien var slut, fordi der ikke længere var en ideologisk polarisering. Hans artikel passede meget godt på de første års udvikling efter den kolde krig. Man oplevede en opløsning af bipolariteten til fordel for unipolariteten med (det liberalistiske) USA som den ledende nation; Vest- og Østtyskland blev forenet, Warszawa-pagten og det tidligere Sovjetunionen blev opløst; de tidligere øst- og centraleuropæiske lande fik økonomisk bistand fra vesten. Det var imidlertid ikke hele "historien". Man fik nye konflikter på Balkan og i Mellemøsten om etniske, nationalistiske, religiøse og kulturelle spørgsmål, hvilket har præget sikkerhedsdiskussionen. Så på den måde fik Fukuyama ikke hele udviklingen dækket i sine antagelser.

Samuel Huntington (lærer for Fukuyama) skrev som en slags opfølgning i 1993 artiklen "The Clash of Civilisations"⁶¹. Han mente ikke liberalismen havde sejret.

⁵⁸ En undersøgelse fra Europa-Kommissionen viser at Danmark er en af de nationer, hvor frygten for terrorisme er mindst. Otte ud af ti kan ikke få øje på nogen fare (måske fordi vi ikke har nogen symboler som amerikanerne). Ugebrevet **Mandagmorgen** nr. 43 17. december 2001: 17.

⁵⁹ Kvantefysikeren og fremtidforskeren Freeman Dyson til Washington Post.

⁶⁰ Newsweek December 2001 – February 2002 (Special Davos Edition). Samuel P. Huntington: "The Age of Muslim Wars": 6-16, Francis Fukuyama: "The Real Enemy": 58-63.

⁶¹ Senere udkommet (1996) som bog (revideret): "The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order".

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

Verden stod derimod over for en grundlæggende kamp mellem 7 civilisationer, hvor der var en særlig trussel mod vesten fra islam og kungfutsianismen (Kina). Det handlede om identitet og menneskelige værdier og forestillinger. Der kunne ikke etableres universelle værdier, så det førte til en kamp om de partikulære værdier og normer. Huntington er siden blevet kritiseret fra flere sider for sine firkantede forestillinger om civilisationens karakter. For det første er civilisation ikke en materiel størrelse med faste grænser, for det andet handler civilisationer ikke på samme måde formåls-rationelt som stater. For det tredje er civilisationer i verden i dag præget af en multikulturalisme som er kendetegnet ved en lang række forskellige kulturelle påvirkninger⁶²: måske netop en stabiliserende faktor i forhold til krige og konflikter.

11. september paradigmet?

Fukuyama mener (fortsat) at moderniteten - som USA og andre udviklede demokratier repræsenterer - vil være den afgørende drivkraft i verdenspolitikken: de institutioner som understøtter vestens grundlæggende principper om frihed og lighed vil sprede sig over hele verden.

Han mener de vestlige institutioner repræsenterer en videnskabelig metode der har universel anvendelse. Der er en underliggende historisk mekanisme som "encourages a long term convergence across cultural boundaries" primært inden for det økonomiske område men også inden for politiske og kulturelle områder. Det som driver processen er moderne videnskab og teknologi som intet samfund kan undsige sig.

Han gør opmærksom på den moderne sekulariserede stat som grundlaget for fred: "if politics is based on something like religion, there will never be any civil peace because people cannot agree on fundamental religious values." Sekulariseringen bliver symbolet for modernitet⁶³ altså en måde at skabe fred på (jf. Hobbes og Locke). Den konflikt vi står over for nu handler ikke kun om terrorisme, det er ikke en krig mod islam som religion eller civilisation men "Islamofacism" dvs. en radikal, intolerant og antimoderne doktrin som er opstået de senere år i den muslimske verden især praktiseret i Saudi Arabien. Han mener ikke de muslimske/ arabiske lande har ønsket deres økonomier integreret i verdensøkonomien, hvilket er forudsætningen for økonomisk udvikling. Han peger afslutningsvis på Iran som et land der kunne tage lederskabet i den muslimske verden med henblik på skabelse af en mere moderne og tolerant form for islam

Se også Kjeld Erik Brødsgaard: "Den kinesiske udfordring", Politiken 29. marts 1998.

⁶² Barry Buzan og Gerald Segal (1998): "Anticipating The Future": Twenty Millennia of Human Progress, London: Simon & Schuster, 1998. De mener vi står overfor en "Westernistic-tidsalder", dvs. hvor vestlige værdier danner rammen - og dele af substansen - for verdens udvikling, fx som i Japan.

⁶³ Fukuyama mener den islamiske verden har samme grundlæggende problem med sekulariseringen som den kristne verden havde under Tredivårskrigen i 1600 tallet.

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

Huntington mener (fortsat) de muslimske krige har afløst den kolde krig i form af terrorisme, guerilla samt intra- og interstatslige konflikter⁶⁴. Den muslimske voldsudøvelse kan resultere i en konfrontation mellem islam og vesten eller mellem islam og andre civilisationer. Den 11. september markerer blot en fortsættelse og eskalation af tidligere voldsmønstre med relation til muslimske miljøer. Han anfører fire årsager til de muslimske krige, som hovedsageligt har en politisk – ikke religiøs – motivation. For det første er der kommet en muslimsk reaktion på moderniseringen af samfundene, hvor muslimske organisationer har varetaget en række sociale funktioner: det er blandt andet i de miljøer terrorister rekrutteres. For det andet er der en udbredt fjendtlighed mod vesten og de værdier vesten repræsenterer, som blandt andet skyldes vestens dominans over den muslimske verden i det 20 århundrede. For det tredje er der interne stridigheder mellem muslimske samfund på grund af forskellige politiske, religiøse og kulturelle tolkninger af islam. For det fjerde er der en høj fødselsrate i de fleste muslimske lande som giver en ungdomsbølge med mange mellem 16 og 30 år⁶⁵.

Huntington fastholder afslutningsvis tesen om civilisationernes sammenstød, men gør opmærksom på nogle løsningsmuligheder. Han mener man skal afvente det politiske generationsskifte i de muslimske lande med henblik på en mere pragmatisk dialog fx som det er sket i Iran. Muslimernes had mod vesten kan i det korte perspektiv reduceres ved en justering af USA's politik over for Israel, men på længere sigt er det nødvendigt med politiske-, sociale- og økonomiske reformer i de muslimske lande.

Hvis man groft sammenfatter de to synspunkter efter 11. september handler det om vestens liberalistiske demokrati mod "noget andet" eksemplificeret i det forholdsvise brede spekter fra islam (mere bredt) til "Islamofacism". Islam som religion er ikke problemet: omdrejningspunktet ligger i moderniseringen i de muslimske samfund: politisk, økonomisk som socialt. Fukuyama fokuserer på manglende vilje til økonomisk integration og behovet for sekularisering. Huntington fokuserer på muslimske krige, hvor den interne islamiske konkurrence er en destabiliserende faktor. Der er en vis enighed om behovet for en dialog: der skal hjælpes, men der må stilles krav. Man kan sige, at de to politologer fastholder deres oprindelige teser, men fokuserer nu i højere grad på udviklingsproblemerne i de muslimske samfund.

Stregen i sandet

Man kan betragte perioden 1989-2001 som en parentes mellem to krige nemlig den kolde krig og krigen mod terrorismen. Krigen mod terrorisme minder på flere

⁶⁴ Han argumenterer med følgende. "Ifølge International Institute of Strategic Studies var der 32 væbnede konflikter i 2000. Mere end to tredjedel involverede muslimer, som kun udgør en femtedel af verdens befolkning."

⁶⁵Huntington mener de muslimske krige forsvinder når den demografiske udvikling i de muslimske lande skifter i 2020.

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

måder om den kolde krigs (og ikke Golfkrigen og Kosovokrigen) ideologiske kamp mod Sovjetunionens kommunisme dels på grund af dens kompleksitet, dels på grund af uforudsigelighed i forhold til en eventuel afslutning⁶⁶. En militær amerikansk succes i Afghanistan er i traditionel forstand ensbetydende med en sejr, selv om den ikke nødvendigvis giver mere sikkerhed. Det væsentligste kriterium er mere hver dag der går uden en terrorhandling.

Den amerikanske præsident George Bush sagde i sin tale til Kongressen 20. september 2001:

”Frihed og frygt er i krig, og I er enten med os - eller med terroristerne”.

Det udtrykker på en enkel måde vilkårene for den amerikanske (og andres) opfattelse af den nye verdensorden, men som forudsætter en markant amerikansk udenrigspolitisk profil. Terrorhandlingen har medført en stærk international opbakning til den amerikanske ledede koalition: mere end fyrre nationer har indtil videre fundet sammen i et globalt samarbejde omkring terrorisme⁶⁷. Det har konkret givet sig udtryk i nye forbedrede relationer mellem USA og Rusland henholdsvis Kina. Man har set en ny tilgang til spørgsmål om Missile Defense, et tættere samarbejde mellem Rusland og NATO⁶⁸ samt en markering af det transatlantiske samarbejde: alle er for en periode rykket lidt tættere sammen.

Men kan man tale om en ny verdensorden på samme måde som man talte om en ny verdensorden efter den kolde krig? Kan vi se ændringer i polaritet eller samarbejds mønstrene i det internationale system? Svaret er næsten nej. Det er ikke sket afgørende nyt på grund af 11. september. Men måske kan strategien for terrorbekæmpelsen blive et konstruerende element for samarbejdet i det internationale system. Ole Wæver: ”Der er kommet en ny logik i og med, at det handler om at være med os, eller også være med terroristerne. Man kan lægge et nyt

⁶⁶ Man har sammenlignet præsident Bush etablering af koalitionen 2001 (”civilizations fight”) med præsident Harry Trumans koalitionsbygning i 1947: ”to support free peoples who are resisting attempted subjugation by armed minorities or by outside pressures”, Ivo H. Daalder & James M. Lindsay: *U.S. Made Mistakes in the Fight Against Communism; Are We Destined to Repeat Them in Battling Terrorism?*, Foreign Policy Studies 30. september 2001, www.brook.edu/views/op-ed/daalder 30. september 2001.

⁶⁷ Men landene i koalitionen har forskellige værdier. Derfor er koalitionen mod terror mere en pragmatisk- end en demokratisk koalition. Se grafisk fremstilling af polariseringen i forbindelse med krigen i Afghanistan i bilag af Jesper L. Christensen og Jens Claus Hansen.

⁶⁸ Efter USA's opsigelse af ABM traktaten er der måske behov for et nyt strategisk samarbejde. Nogle sammenligner Ruslands alliance med USA i Centralasien med alliancen mellem Stalin og FD. Roosevelt i 1941 Rusland har aktivt støttet USA i krigen i Afghanistan, herunder accepteret amerikanske militære operationer i centralasiatiske stater (Usbekistan og Kirgisistan). Dmitri Trenin: *Rusland kan blive terrorkrigens vinder*, **Mandag**morgen nr. 34, 15. oktober 2001.

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

skema ned over verden med alliancer, fordi denne dagsorden er vigtigst for USA lige nu"... "i Mellemøsten vil den nye verdensorden sætte sine mest varige spor"... "men i det lange løb, tror jeg ikke det vil holde med alle landene i en koalition på den måde..."⁶⁹.

Koalitionen kan anvendes på forskellige måder. Den kan anvendes til legitimt at få løst "gamle problemer" på en ny måde eksempelvis forskellige staters interne problemer af forskellig karakter under den fælles overskrift "terrorisme". Men den kan også skabe grundlag for en større grad af refleksion i forhold til verdens globale problemer, selv om der ikke nødvendigvis er en direkte kobling mellem verdens fattigdomsproblemer og terrorhandlingen i USA⁷⁰.

Men holder koalitionen? Det gør den formentlig ikke; men det er måske heller ikke nødvendigt. Når man har løst de væsentlige dele af terrorproblemet er der ikke det samme behov som før. Så kan man indskrænke alliancen til nogle kernelande og skyde andre ud. Man kan måske tale om en vekslende polarisering i forhold til koalitionen afhængig af den retning USA vælger for den videre terrorbekæmpelse fx en indsats i Yemen, Somalia og Filippinerne. Der kom stærke europæiske reaktioner på amerikanske planer om åbning af en ny front mod Irak.

På den anden side kunne man argumentere for at koalitionen i hovedtræk holder, fordi der er behov for et globalt samarbejde til bekæmpelse af terrorisme⁷¹. Hvis vi skal leve med truslen fra terrorisme kan det være argument for en forholdsvis stabil koalition ud til det mellemlange sigt. Det gælder i særdeleshed hvis koalitionen dagsorden breder sig til andre politikområder fx de globale sociale- og økonomiske områder.

Den nuværende situation minder om scenariet *den globale samarbejdende orden* som blev givet i Forsvarskommissionens beretning af 1997⁷². Det mest sandsynlige scenarium beskrives som en unipolær eller multipolær magtstruktur præget af et omfattende stormagtssamarbejde med prioritering af økonomiske målsætninger. Samarbejdet i den unipolære og multipolær struktur drejer sig om den udvidede sikkerhed:

⁶⁹ Ole Wæver, Information 27. september 2001: "Ny verdensorden varer kun i en periode".

⁷⁰ På World Economic Forums møde i New York 3. februar 2002 pegede flere på behovet for at gøre noget ved fattigdom og økonomiske ubalancer, hvis man ville have ro i verden. Esben Kjær: "Kun beskedne effekter af 11. september", Berlingske Tidende 4. februar 2002.

⁷¹ Den amerikanske politolog Joseph Nye (liberal inst.) mener fremkomsten af ikke-statslige aktører spiller en større rolle i international politik. Fordelingen af magten i international politik kan betegnes som et tredimensionalt skakspil I det militære felt (1) er USA suverænt. I det økonomisk felt (2) er der konkurrence (EU, Japan). I det transnationale felt (3) kan regeringerne (USA) ikke styre udviklingen. Det kræver et internationalt samarbejde. (Frans Rønnov: *Amerikansk ekspert: Verdens stærkeste nation er sårbar*, **Mandag**morgen, nr. 38, 12. november 2001.)

⁷² Beretning fra Forsvarskommissionen af 1997: "Fremtidens Forsvar": p. 69.

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

flygtninge, katastrofer samt grænseoverskridende kriminalitet. Truslen kommer fra stats-terrorisme og "slyngelstater". Masseødelæggelsesvåben imødegås ved våben- og kontrolaftaler. Der er lokale konflikter, men de truer ikke den globale orden. Supermagten og en gruppe af stormagter griber ind hvis det internationale systems interesser er truet.

Man kan sige, at situationen efter 11. september er kendetegnet ved USA i rollen som unipolen i den samarbejdende globale orden mod en fælles fjende nemlig terrorismen dvs. en bekræftelse af den eksisterende orden. Men der er et skær af multipolaritet over billedet dels fordi bekæmpelsen af terrorisme fordrer et globalt samarbejde (positivt) dels fordi USA bliver udfordret af andre i koalitionen om strategi for kampagnen (negative).

Der er også et regionalt perspektiv på kampe mod terrorismen. Det er ikke på nuværende tidspunkt muligt at afgøre om krigen i Afghanistan og andre steder har øget eller svækket stabiliteten i regionale konflikter i Mellemøsten (fredsprocessen mellem palæstinenserne og Israel, i Yemen, i Somalia) og Asien (Afghanistan, Usbekistan, Tadsjikistan, Pakistan, Indien- Pakistan (Kashmir) samt på Filippinerne. Der er dog noget der tyder på en eskalation i konflikterne mellem Israel og Palæstina og mellem Indien og Pakistan.

Der er også et institutionelt perspektiv på terrorkampagnen. Eksempelvis ser man i højere grad stormagterne betjene sig af koalitioner frem for de traditionelle sikkerhedspolitiske organisationer fx FN og NATO⁷³.

Kampen mod terrorismen er for en periode blevet et vigtigt omdrejningspunkt for den globale samarbejdende orden.

Konklusion

Artiklen har diskuteret de nye sikkerhedspolitiske udfordringer efter 11. september der handler om truslen, sikkerhedsopfattelsen og den internationale orden.

Man kan sammenfattende sige der ikke er tale om en ny trussel - fordi viljen til masseterror har været til stede længe - men handlingen har medført nogle globale reaktioner såvel politisk-psykologisk, økonomisk som militært, som har skærpet vores forhold til terrorisme. Der er ikke indledt en kamp mellem vesten og islam med kampagnen mod terrorismen: truslen kan fokuseres til neo-fundamentalismen repræsenteret ved Al Qaeda og Osama bin Laden

Der er opstået en anden sikkerhedsdiskussion omkring terrorismen fra det akademiske til det reelle (sikkerhedsliggørelse), fordi truslen er blevet reel. Der er nu højere fokus på individets sikkerhed fordi terrorismen har potentiale til at ramme det sårbare samfund hvilket skaber angst og krav om en sikring af statens

⁷³ USA har ikke inddraget NATO i den militære planlægning af krigen i Afghanistan 2001 som tilfældet var i Kosovo operationen i 1999. The Economist skrev i oktober 2001: "NATO is all dressed up with nowhere to go".

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

sikkerhed⁷⁴. Verden er på samme tid blevet mere sikker og usikker. Terrorbekæmpelsen kan i nogle tilfælde resultere i et demokratisk underskud. Det er derfor afgørende at finde balancen mellem hensynet til en effektiv terrorbekæmpelse og sikring af borgernes grundlæggende demokratiske rettigheder. Der ligger endvidere en udfordring i forhold til udviklingen af den kosmopolitiske stat som en følge af globaliseringen og de vilkår der er givet for fremtidig effektiv terrorbekæmpelse.

Verdensordenen efter 11. september er kendetegnet ved USA i rollen som unipolen i den samarbejdende globale orden mod en fælles fjende nemlig terrorismen dvs. en bekræftelse af den eksisterende orden: men der ligger perspektiver for multipolaritet på grund af forskellige opfattelser af politikken for terrorbekæmpelsen. Men terrorismen er ikke forsvundet: afslutningen på den kolde krig og den nye verdensorden som fulgte efter Golfkrigen har ikke fjernet de grundlæggende årsager til terrorismen. Men 11. september fik måske afsluttet den kolde krig.

Bilag: “Polariseringen i forbindelse med krigen i Afghanistan

af bach. scient. pol. Jesper Laybourn Christensen.

⁷⁴ Præsident Franklin D. Roosevelts sagde i sin tiltrædelsestale i 1933: “*Det eneste vi har at frygte, er frygten selv*”.

Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001 •

“oppositionsområdet” til en form for mere eller mindre stiltiende accept af det hændte, med skillelinjen mellem ‘identificerbar fælles dagsorden’ og ‘egen dagsorden’. Linjen ‘social’ er et forsøg på at håndtere eventuelle ønsker om at bidrage med nødhjælp uden at komme i berøring med de områder der “domineres” af kernen.

Litteraturliste

Bergen, Peter, (2001), “*Holy War Inc. – Inside the Secret World of Osama bin Laden*”, Weidenfeld & Nicolson; London.

Beretning fra Forsvarskommissionen af 1997 (1998): “*Fremtidens Forsvar*”, København.

Buzan, Wæver, Wilde (1998): “*Security: A New Framework For Analysis*.” Lynne Rienner, Colorado.

COPRI, (Nr. 11. december 2001), “Terrorisme, krig og sikkerhed i det 21. Århundrede”.

Fukuyama, Francis (1989), “*The End of History?*”, The National Interest, vol. 16, pp.3-18.

Hansen, Birthe (2001), “*Terrorisme – de utilfredse og den nye verdensorden*”, Lindhardt og Ringhof, København.

Hansen, Birthe & Petterson, Kajsa Ji Noe (2001), “*Terrorisme. Information og kilder*”, Fokus, DUPI nr. 2001/4, København.

Huntington, Samuel P. (1996), “*The Clash of Civilization and the Remaking of World Order*”, Simon & Schuster, New York.

Hoffman, Bruce (1999), “*Inside Terrorism*”, Indigo, Great Britain.

Politologiske Studier (4. Årgang, Nr. 2, MAJ 2001), “*Kosmopolitisme*”, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet.

NATO efter den 11. september

Af oberstløjtnant J. Hansen¹

Indledning

Siden Murens fald i 1989, efterfulgt af opløsningen af Warszawapagten og Sovjetunionen, har der ikke været mangel på gode ideer vedrørende NATO's fremtid. Denne situation har ikke forandret sig. Til trods for en konstant uforudsigelig udvikling, har Alliancen indtil nu formået at tilpasse sig og er forblevet en afgørende aktør på den sikkerhedspolitiske arena.

Den sidste dramatiske udvikling var terrorangrebet den 11. september 2001, som førte til bl.a. de igangværende operationer i Afghanistan. Konsekvenserne af denne begivenhed er fortsat uklare, men det kan allerede konstateres, at disse vil blive omfattende, såvel hos medlemslandene som i selve Alliancen.

Der vil i denne artikel blive peget på en række konsekvenser eller strømpile for Alliancens militære udvikling². Nogle som en direkte konsekvens af begivenhederne 11. september andre, som resultat af en udvikling, der var startet før terrorangrebene i USA.

I artiklen gennemgås igangværende operationer på Balkan, Alliancens svar på terrorangrebene, forholdet til Rusland, Ukraine og den kommende udvidelse, Alliancens militære strukturer, politikker og kapabiliteter. Afslutningsvis søges at opridse de skilleveje eller problemområder, som Alliancen p.t. står over for.

Balkan

Året 2001 har set Alliancen indsat i tre forskellige Crisis Response Operations. Alle i samme område - det tidligere Jugoslavien - men hver med sit særpræg. Konsekvenserne af 11. september findes i hovedsagen at ville koncentrere om to områder. For det første en understregning af behovet for øget samarbejde inden for efterretningsområdet. For det andet en regional tilgang til hele Balkan med dertil hørende muligheder for slankning af den kommando- og styrkestruktur, der er dedikeret til de forskellige operationer.

SFOR

Den ældste er SFOR i Bosnien-Hercegovina. Styrken andrager ca. 18.500 mand, er veletableret og rutineret. Større reorganiseringer og styrkereduktioner har allerede

¹ Forfatteren er stabsofficer ved Den Permanente Danske Repræsentant i Militærkomiteen (DAMIREP). Redaktion af artiklen afsluttet den 30. januar 2002.

² Af hensyn til artiklens omfang vil konsekvenserne af 11. september vedrørende forsvarsplanlægning, PfP, materielsamarbejdet, Theatre Missile Defence, Weapons of Mass Destruction ikke blive behandlet.

NATO efter den 11. september •

fundet sted. Følger man nøje med i styrkens dagligdag, så kan der argumenteres for, at tiden er moden til atter en ændring. Desværre må det også konstateres, at kombinationen af betonstøbte holdninger hos en række befolkningsgrupper, multinational grænseoverskridende kriminalitet og, som det seneste, en række terroristaktiviteter, hidtil ikke har peget på en beslutning om reorganisering med efterfølgende styrkereduktion. Manglen på konkrete fremskridt skyldes dog i nogen grad ligeledes, at der ikke fra Vestens side gennemføres en samlet civil-militær indsats for genopbygningen i Bosnien-Hercegovina.

Der er dog næppe tvivl om, i forlængelse af Forsvarsministermødet i december 2001, at en reorganisering og styrkejustering vil finde sted. Ikke alene må den Bosnien-Hercegovinske befolkning begynde at leve op til sit ansvar som herre i eget hus, men specielt presset fra begivenhederne i Makedonien og Afghanistan samt situationen i Kosovo tilsiger en sådan udvikling. Umiddelbart forekommer en mere strømlinet kommando- og styrkestruktur med en forhøjet mobilitet at være en farbar vej. Desuagtet at SFOR er "senior crisis response operation", så må det dog forventes, at Vesten fortsat vil være tilstede i mange år.

KFOR

Den anden større operation, KFOR, andrager ca. 38.000 mand. Valget i Kosovo har nu fundet sted, men en regering er det endnu (ultimo januar 2002) ikke blevet til. Ansvarlig optræden hos afgørende politikere mv. er næppe lige om hjørnet, og valget kan kun betragtes som første skridt i en demokratisk udvikling. Valget vil næppe, i denne ombæring, løse de fundamentale problemer vedr. relationerne mellem de forskellige etniske grupperinger samt fjerne minderne om tidligere begivenheder og det dermed affødte brændende had mellem befolkningsgrupperne. Byen Mitrovica er et godt eksempel herpå. Situationen forværres yderligere af de etniske bånd mellem den albanske befolkning i Kosovo og selve Albanien samt det albanske mindretal i Makedonien. Endelig hænger Kosovos fremtid på længere sigt snævert sammen med Forbundsrepublikken Jugoslavien. Den tidligere konfrontatoriske linie over for NATO og Vesten gennemløber her en relativ positiv udvikling.

Som i Bosnien-Hercegovina vil en positiv udvikling dog kræve meget mere end militær tilstedeværelse, og denne operation må forventes at bevare sin nuværende organisation og styrkestruktur i nogen tid.

AMBER FOX

Den tredje igangværende Crisis Response Operation, AMBER FOX i Makedonien, er snævert knyttet til den igangværende politiske proces i selve Makedonien. Denne operation skulle have været afsluttet den 27. december 2001³. De sidste begivenheder i Makedonien er imidlertid ikke opmuntrende og bærer stærkt præg af

³ Nuværende planlagte slutdato for operationen er 26. marts 2002.

NATO efter den 11. september •

“nothing learned and nothing forgotten”. Der er således mulighed for en forlængelse af denne operation, i hvert fald indtil en nogenlunde tilfredsstillende implementering af Ohrid Aftalen har fundet sted. Opgaven adskiller sig radikalt fra de opgaver, som SFOR og KFOR løser, men “mission creep” i en eller anden form kan ikke udelukkes.

Fælles for SFOR, KFOR og AMBER FOX er den øjensynligt umiddelbart begrænsede indflydelse af 11. september. Tilbage står dog to forhold. Den bekymrende sammenhæng mellem ikke-demokratisk politisk magt, kriminalitet på tværs af etniske grænser og mulig brug af disse “connections” til at gennemføre terror handlinger. Der kan endvidere argumenteres for, at 11. september indirekte har afstedkommet, at store troppebidragydende nationer vil øge presset for at få en “regional approach” til Balkan. På almindelig dansk betyder det, at man i en eller anden udstrækning slår operationerne sammen, med henblik på at kunne reducere den samlede tilstedeværelse. Denne approach var nok kommet på agendaen 11. september eller ej, men det vurderes, at terrorindsatsen vil forcere denne udvikling. Det bør i den sammenhæng understreges, at den regionale tilgang vil respektere nuværende mandater for de enkelte operationer.

Skal man således drage en delkonklusion i relation til igangværende Crisis Response Operations, så bliver det fortrinsvis i relation til efterretningsvirksomheden og indirekte i relation til den fremtidige “organisation” af operationerne samt til Balkans “mentale placering” på Alliancens agenda.

Yderligere koordination af selve efterretningsindhentningen samt deling af informationer og analyse af disse bliver afgørende, hvis en eventuel terroristtrussel i Det tidligere Jugoslavien skal erkendes i tide og bekæmpes effektivt. I sig selv er problemet ikke nyt, idet problemerne er de samme i relation til bekæmpelse af den omfattende kriminalitet. Endelig vil krigsføringens principper om “økonomi med kræfterne” og “tyngdedannelse” på sigt blive bragt i anvendelse med henblik på at frigøre ressourcer til kampen mod terrorisme og Alliancens fokus vil på sigt dreje bort fra Balkan.

Alliancens umiddelbare svar på 11. september.

Som en følge af begivenhederne den 11. september aktiveredes Artikel V med opsigtsvækkende beslutsomhed allerede den 12. september. Alliancen har siden da iværksat en række militære tiltag til støtte for den amerikansk-ledede indsats mod terrorisme. Den samlede militære indsats til støtte for USA har imidlertid været præget af at mange allieredes bilaterale bidrag totalt har overskygget Alliancens fælles bidrag. Mange har med rette spurgt: “Hvor er NATO?”

Artikel V aktivering har fundet sted i en “omvendt” situation, idet det udefra kommende angreb har været rettet mod USA og endvidere i form af et såkaldt asymmetrisk angreb. Med “omvendt” menes, at situationen sandsynligvis ville have været en helt anden, hvis terrorangrebet havde været rettet mod f.eks. Storbritannien, Spanien eller Tyrkiet. Ingen andre end USA vurderes at være i stand

NATO efter den 11. september •

til at gennemføre den koalitionsopbygning eller i al væsentlighed unilateralt have gennemført de operationer, der har fundet sted efter terrorangrebene.

NATO's umiddelbare militære reaktioner har været den velkendte deployering af indledningsvis 5, og nu 7, Airborne Early Warning and Control fly til selve USA. Denne handling har ikke alene symbolsk betydning, idet flyene tilhører Alliancen, men har militært gjort det muligt både at højne luftovervågningen af USA's luftrum, og gøre det muligt for USA at frigøre ressourcer til operationerne i Afghanistan.

Tilsvarende er gældende for STANAVFORMED⁴, afløst af STANAVFORLANT⁵, deployering til den østlige del af Middelhavet. Styrken forstærker bl.a. muligheden for frigørelse af amerikanske ressourcer til overvågningen af det Røde Hav samt Sortehavet.

Endvidere har Alliancen implementeret en række sikkerheds/beredskabsforanstaltninger, som skal beskytte de forskellige installationer mod terrorangreb samt styrke de forskellige nationale foranstaltninger.

Disse bidrag har, Alliancens potentiale taget i betragtning, forekommet beskedne. Men hertil kan det hævdes, at Alliancen også har spillet en rolle i forbindelse med USA's udvikling af bilaterale aftaler (coalition of the willing), hvor ikke mindst Storbritannien, Canada, Frankrig, Australien og for nyligt Italien, Tyskland, Belgien, Holland, Norge og Danmark har stillet forskellige militære kapaciteter til rådighed. Det kan således hævdes, at Alliancen har virket som "coalition enabler", men det må samtidig understreges, at mange ikke-NATO lande ligeledes indgår i den omtalte "coalition of the willing".

Det daglige militære samarbejde mellem Alliancens forskellige lande er det grundlag, som gør det muligt at oprette et effektivt bilateralt samarbejde. Dette samarbejde hviler grundlæggende på tre afgørende faktorer: Den fælles militære strategi, kommando- og styrkestrukturen samt den interoperabilitet, som er opbygget igennem mere end 50 års samarbejde. Sidstnævnte blev vel i nogen grad eksemplificeret under opstillingen af den britiske ledet ISAF⁶ styrke i Afghanistan. Her måtte en række potentielle bidragsydere "afvises", som følge af manglende interoperabilitet (og overbud på "kampenheder"). Alliancen virkede i nogen udstrækning også her som "coalition enabler".

Sammenfattende kan der således i den aktuelle situation konkluderes, at Alliancen ikke har spillet en signifikant rolle i de igangværende operationer. Men samtidig står det også klart, at Alliancen gennem et gennem mere end 50 år fasttømret militært samarbejde har været fundamentet for samarbejdet i "coalition of the willing". Det åbner således for en diskussion af hvilken rolle Alliancen på sigt skal påtage sig i den "assymetriske tidsalder".

⁴ NATO's permanente Middelhavsflåde.

⁵ NATO's permanente Atlanterhavsflåde.

⁶ International Security Assistance Force.

Rusland, Ukraine og Alliancens udvidelse

Vendes blikket mod relationerne til Alliancens oprindelige raison d'être, Rusland, så kan den 11. september meget vel få omfattende betydning for fremtiden. Præsident Putin udtalte straks sin fulde støtte til USA og påpegede endvidere sammenhængen mellem Ruslands kamp i Tjetjenien og USA's kamp mod Al Quaida organisationen. Skal denne nye relation tilbringes realitet, så bliver det afgørende skridt for NATO "consultations and decisions at 20"⁷. Hvorledes en sådan proces gennemføres, og om hvilke emner, står hen i det uvisse. Vælges terrorisme som et emne, så vil Alliancen, om ikke andet moralsk, blive konfronteret med Ruslands militære indsats i Tjetjenien.

Et samarbejde vedrørende efterretninger findes umiddelbart at ville være et af de områder, hvor øget samarbejde vil være til benefice for begge parter.

Der er på politisk niveau indikationer om at samarbejdet med Rusland vil blive påvirket af begivenhederne i september 2001. Desværre må det konstateres, at afstanden mellem Præsident Putins hensigtsserklæringer og det russiske bureaukratis daglige adfærd er betydelig og til tider overvældende. Fundamentet for øget samarbejde på det militære niveau vil således skulle skabes på det politiske niveau. Der kan for nærværende ikke gives entydige svar på hvor langt og hvor hurtigt et sådant samarbejde vil udvikle sig.

Ukraine er det andet af de tidligere Warszawapagtlande, der har et specielt samarbejde med NATO. Fundamentet for dette samarbejde er i vid udstrækning geopolitisk, og har indtil nu ikke været præget af omfattende militært samarbejde. Dette reflekteres i konsekvenserne af 11. september på det militære område. Ukraine har ikke den gamle stormagts modsætningsforhold til NATO. Tværtimod, er det i Ukraines interesse at bruge NATO som en passende modvægt mod Ruslands ønske om en meget snæver relation til Ukraine. Dette foregår bl.a. i den mellem NATO og Ukraine oprettede Joint Working Group on Defence Reforms. Dette balancepolitiske spil kan blive vanskeligt såfremt NATO og Rusland opbygger snævre forbindelser i de kommende år.

Hertil kan tilføjes et spørgsmålstejn vedr. Alliancens kommende udvidelse. Alt peger mod en stor udvidelse med måske 5-7 nye medlemmer. NATO- topmødet i Prag i efteråret 2002 vil give et endelige svar. På trods af usikkerheden om den nøjagtige udformning af udvidelsen findes den imidlertid under alle omstændigheder at ville bære mere ved til den nuværende diskussion om Alliancens militære beslutningsevne i forbindelse med håndtering af terrortruslen. Tages udgangspunkt i Alliancens sidste udvidelse med tre medlemmer, så vil Alliancens største udfordring næppe være at finde blandt de kommende medlemmer, men snarere blandt nogle af de gamle medlemmer, som ofte synes at have glemmt, hvorfor Alliancen blev skabt, og hvad princippet om solidaritet egentlig indebærer.

⁷ Det nuværende samarbejde mellem NATO og Rusland foregår i 19+1 regi. D.v.s. der er en fastlagt Allianceposition inden man forhandler/samarbejder med Rusland.

Militær strategi, strukturer og kapabiliteter

Tilbage står at vurdere konsekvenserne af 11. september på de nuværende politikker, strukturer og kapabiliteter. Som tidligere nævnt er udviklingstendenserne ikke alene igangsat af 11. september, men i vid udstrækning forstærket af begivenhederne i USA og de efterfølgende reaktioner.

Som udgangspunkt skal det fastslås, at der på politisk niveau er taget beslutning om, at Alliancens Strategiske Koncept ikke på nuværende tidspunkt skal revideres. Der er imidlertid på forsvarsministermødet i december 2001 givet tre opgaver til NATO's militære myndigheder.

For det første skal der på baggrund af politisk guidance og ny terrortrusselvurdering udvikles et overordnet koncept for *defence against terrorism*.

Det vurderes, at der vil gå nogen tid inden denne opgave vil udkrystallisere sig i et færdigt koncept.

For det andet skal der på baggrund af de nuværende opgaver og terrortruslen foretages en gennemgang (*review*) af Alliancens militære strukturer og politikker (MC dokumenter).

MC 400/2, der er den militære udmøntningen af Strategisk Koncept, er et forholdsvist konsolideret dokument. I denne sammenhæng vil de forskellige syn på Alliancens fremtidige rolle sandsynligvis blive blotlagt. Skal Alliancen i fremtiden virke som enabler for "coalition of the willing" eller skal beskyttelse mod og indsættelse mod terrorisme være en integreret del af Alliancens opgaver.

Landene vil, som altid, være præget af nationale agendaer. På den ene side står nationer der på baggrund af "ømfindtlige" nationale erfaringer med bekæmpelse af terrorisme vil indsnævre Alliancens rolle. Disse nationer vil sandsynligvis i nogen grad blive støttet af nationer, der med baggrund i erfaringerne fra luftoperationerne i Kosovo sætter spørgsmålstegn ved Alliancens evne til at træffe beslutninger (formentlig mange af de store NATO lande, der har en betydelig national kapacitet).

På den anden side står nationer, der vil argumentere for at Alliancen som en integreret forsvarsalliance skal overtage dele af de nationale opgaver i forbindelse med bekæmpelse af terrorisme (formentlig mange af de små NATO lande). Disse delproblemer kan hver for sig påvirke det forestående "sundhedscheck" af den militære strategi.

Det kan imidlertid også tænkes, at opdateringen af MC 400/2 bliver begrænset og uden store slag, idet nationerne "sparer på kræfterne" til diskussionen om Alliancens egentlige redskaber, kommando- og styrkestrukturen – den interne tilpasning - som har været i gang siden murens fald.

Hvad angår kommandostrukturen var denne allerede inden den 11. september under stort pres for at blive yderligere tilpasset/harmoniseret . Den nuværende debat drives af det ressourcemæssige (økonomiske og bemandingsmæssige) pres, som er en følge af gennemgående reducerede budgetter, erfaringer fra og prioritering af de nuværende kostbare Crisis Response Operations samt Alliancens

NATO efter den 11. september •

ambitionsniveau (at kunne gennemføre tre samtidige Crisis Response Operations), Combined Joint Task Force samt behovet for at frigøre midler til investeringer, læs krav om yderligere materielanskaffelser. Den 11. september vil formentlig tilføje en ny dimension i form af at pege på behovet for større overlevelsessevne (robusthed), større evne til at håndtere en asymmetrisk trussel (fleksibilitet) og dermed evnen til at håndtere samme (alsidighed). Indtil flere modeller kan opstilles som løsning på dette dilemma.

Modsat kan US Central Command's gennemførelse af operationerne i Afghanistan fra lokaliteter i Florida pege i retning af, at Alliancen alene behøver få store hovedkvarter med hovedvægten af mobiliteten hos de styrker, der reelt skal gennemføre operationerne.

På nuværende tidspunkt kan en bestemt løsning næppe fremhæves. Spørgsmålet behandles endnu ikke formelt. Dette til trods er der ingen tvivl om, kommandostrukturen er oppe til revision, måske endda ganske drastisk. De store allierede med Storbritannien og USA i spidsen, kraftigt støttet af den Internationale Militære Stab, har tilkendegivet en klar animositet mod kommandostrukturens værnsfælles hovedkvarterer på det tredje niveau.

Diskussionen om Alliancens strukturer omfatter ud over kommandostrukturen ligeledes Styrkestrukturen. Det findes at 11. september vil øge kravet om mobilitet, udholdenhed og fleksibilitet. Militære operationer mod terrororganisationer og handlinger vil stille krav om højt specialiseret styrker med yderst moderne materiel. Om dette må siges, at USA's indsats i Afghanistan i høj grad har vist vejen frem. Desværre er det således, at hverken et større europæisk land eller et samlet Europa kan påtage sig at gennemføre operationer svarende til igangværende amerikanske operationer.

Dette fører til den tredje af de "ministerpålagte" opgaver for de militære myndigheder. Som en af de instanser, der i Alliancen arbejder med at føre Defence Capabilities Initiative (DCI) ud i livet, skal de militære myndigheder identificere kapabiliteter eller områder, der vil kunne forstærke Alliancens forsvar mod terrorisme. Indledningsvis har de militære myndigheder valgt at lade dette arbejde foregå i allerede etablerede politiske fora. Det afspejler ganske godt problemerne inden for kapabilitetsområdet. DCI er ikke en "vidundermaskine", der kan løse problemet, så længe der ikke sker en betydelig forhøjelse af de europæiske forsvarsbudgetter. Mulighederne for optimering/reorganisering er opbrugt. Den 11. september vil således - set i lyset af udsigten til forhøjelse af det amerikanske forsvarsbudget - forstærke den allerede eksisterende kapabilitetskløft mellem USA og de europæiske allierede.

Et gennemgående og særdeles centralt element i de ovenfor skitserede diskussioner vedrørende strategi, strukturer og kapabiliteter, vil blive spørgsmålet om hvorledes den transatlantiske forbindelse fastholdes.

Afslutning

Sammenfattende kan det konkluderes, at konsekvenserne af 11. september vil understrege behovet for øget samarbejde vedrørende efterretningsvirksomhed samt forstærke den allerede igangsatte diskussion om en regional tilgang til hele Balkan.

På sigt kan det ikke udelukkes, at Alliancens fokus trækkes væk fra Balkan.

En afklaring af udviklingen af de militære samarbejde med Rusland må indtil videre afvente mere kontante udmeldinger fra det politiske niveau.

Samarbejdet med Ukraine vil i den store sammenhæng være minimalt påvirket af begivenhederne i New York. Den forestående udvidelsesrunde vil forstærke den igangværende diskussion af Alliancens evne til at træffe beslutninger.

Alliancens militære tiltag i forlængelse af 11. september har understreget, at der i den kommende tid vil blive stillet spørgsmålstegn ved Alliancens rolle.

Denne "rollediskussion" vil få afsmittende virkning på diskussionen om kommando- og styrkestrukturen.

Der tegner sig et billede af to modsatrettede interessegrupperinger. På den ene side nationer, der plæderer for militær effektivitet gennem udvikling af styrkestrukturen på bekostning af en kommandostruktur, der nødvendigvis må slankes. Med andre ord en drejning af Alliancen fra at være en Forsvarsalliance med en Alliance-ejet integreret kommandostruktur til at være en "coalition enabler on a case by case basis".

På den anden side en gruppering, der fortsat ønsker en bredt geografisk distribueret NATO-ejet kommandostruktur med henvisninger til det oprindelige grundlag for Alliancens eksistens.

Uanset udfaldet vil det være af afgørende betydning for Alliancens fremtid, at den transatlantiske forbindelse fortsat fastholdes. Uden denne intet NATO.

Det er endvidere overvejende sandsynligt, at "slutresultatet" ikke vil være de strukturer, som kendes i dag.

Det vil være i dansk interesse, at få fastlagt alternativer, der kan danne bro mellem disse to "skoler". Det er med andre ord ikke sikkert, at en stædig fastholden ved nuværende strukturer bør forfølges. Løsningen ligger ikke lige for, men jo før det erkendes, des større chance har vi for at kunne agere og ikke reagere og dermed øge mulighederne for at påvirke udviklingen.

Bekæmpelse af terrorisme - en militær opgave?

Oberstløjtnant K.B. Hansen og major H.-C. Mathiesen¹

Indledning

Denne artikel undersøger de afledte militære konsekvenser af terrorangrebet mod USA den 11. september 2001.

Terrorisme i sin nye form forårsager massedødsfald, massefrygt eller massehysteri. Den er grænseoverskridende af natur, hvorfor den må bekæmpes ved anvendelse af nye, anderledes, men frem for alt grænseoverskridende metoder. Den såkaldte "globalisering" og konsekvenserne heraf gælder også terrorisme. Disse konsekvenser bør inddrages i den igangværende udvikling af Danmarks og af NATO's kommando- og styrkestruktur.

International terrorisme har eksisteret i mange år. Men først nu, hvor både meget utraditionelle metoder og mål har påført den amerikanske befolkning større civile tab og ødelæggelser, er der tegn på, at den vestlige verden tager truslen alvorligt. Truslen har lige siden starten af 90'erne været fremhævet af de større NATO landes efterretningstjenester, af indsigtfulde forskningsinstitutioner og er sågar blevet bekræftet af visse af de eksisterende terrororganisationer selv! Alene det faktum, at flere kendte forfattere inden for den halvdokumentariske men bestemt lødige litteraturgenre har beskrevet scenarier, som det vi oplevede den 11. september, antyder, at truslen og dens konsekvenser har været bearbejdet og gennemtænkt. Tilsvarende gælder for den omfattende række af amerikanske "A" og "B" film samt diverse "actionserier", der i stigende grad har koncentreret sig om, hvordan terrorismen udvikles, og hvordan den kan bekæmpes. Men det er jo kun film, og før filmen bliver til virkelighed, tages dens budskab sjældent alvorligt.

Der er grund til at understrege, at selvom den nye terrorisme har genoplivet en reel trussel mod Danmark, som vi antog var borte efter Murens fald, er dansk Forsvars internationale engagement ikke blevet mindre aktuelt. Deltagelse i fredsstøttende operationer, der skaber gunstige betingelser for en bæredygtig politisk og økonomisk udvikling i urohærgede lande og regioner, reducerer antallet af miljøer, hvor fundamentalisme næres af voldelig uretfærdighed og utålelige levevilkår for befolkningen.

Artiklen påpeger med afsæt i krigsteorien og en analyse af modstanderen, terrorismens netværk, de vanskeligheder, der er forbundet med at bekriige en

¹ Forfatterne gør tjeneste i Institut for Operationer ved Fakultet for Højere Militær Uddannelse ved Forsvarsakademiet.

Bekæmpelse af terrorisme- en militær opgave? •

ukonventionel modstander med konventionelle styrker. Den såkaldte "asymmetriske" krig. Den rejser en række spørgsmål, som det bliver nødvendigt at overveje vedrørende Forsvarets evne til at imødegå trusler mod dansk territorium. Artiklens ambition er ikke at give svar på disse spørgsmål, men forfatterne opfordrer læsere af Militær Tidsskrift til at give deres bud på de militære konsekvenser af truslens nye ansigt. Helt konkret er der behov for at diskutere Forsvarets rolle i bekæmpelse og imødegåelse af grænseoverskridende terrorisme.

Analysemodellen

Analysen tager afsæt på det militærstrategiske niveau, men problematiserer periodisk den traditionelle militære tænkning på et mere abstrakt, krigsteoretisk niveau.

Artiklens form følger metoden for operativ analyse på det værnssfælles niveau, som den anvendes på Stabskursus II. Afledt af opgaveanalysens konklusioner diskuteres Forsvarets opgaver relateret til bekæmpelse af international terrorisme.

Analyse af opgaven

Identifikation og analyse af opgaven

Hvorfor

Besvarelsen af dette spørgsmål skal relatere opgaven, operationen eller kampagnen til det strategiske eller politiske formål og sætte scenen for den videre analyse gennem en erkendelse af foresattes hensigt. Diskussionen af hensigtens rækkevidde giver rammer for de militære operationers omfang og regler for anvendelsen af væbnet magt.

USA har været udsat for et hidtil uset kynisk og destruktivt terrorangreb med tab af tusinder af civile menneskeliv. USA betragter angrebet som en krigshandling og har følgelig optrappet beredskabet for militære styrker til krigsniveau. NATO har 12. september vedtaget en artikel V erklæring, der bakker op om den amerikanske erklæring, at ikke kun USA men Alliancen og den civiliserede del af verden er i krig mod terrorismen.

"...The Council agreed that if it is determined that this attack was directed from abroad against the United States, it shall be regarded as **an action covered by article V of the Washington Treaty**, which states that an armed attack against one or more of the Allies in Europe or North America shall be considered an attack against them all".

The commitment to collective self-defence embodied in the Washington Treaty was first entered into in circumstances very different from those that exist now, but **it remains no less valid and no less essential today, in a world subject to the scourge of international terrorism...**"²

² Uddrag af Det Nordatlantiske Råds erklæring af 12. september 2001.

Bekæmpelse af terrorisme- en militær opgave? •

Dette historiske skridt blev yderligere styrket 3. oktober, hvor USA orienterede om beviserne for, hvem gerningsmændene bag angrebet egentlig var. Alliancens udenrigsministre fandt disse beviser dækkende, hvilket i sin enkelhed betød, at alliancens medlemmer var traktatmæssigt forpligtet til at støtte USA.

I FN's sikkerhedsråds resolution af 12. september 2001 hedder det:

”The Security Council,

Reaffirming the principles and purposes of the Charter of the United Nations, Determined to combat by all means threats to international peace and security caused by terrorist acts, Recognizing the inherent right of individual or collective self-defence in accordance with the Charter,

1. Unequivocally condemns in the strongest terms the horrifying terrorist attacks which took place on 11 September 2001 in New York, Washington, D.C. and Pennsylvania and regards such acts, like any act of international terrorism, as a threat to international peace and security;
2. Expresses its deepest sympathy and condolences to the victims and their families and to the people and Government of the United States of America;
3. Calls on all States to work together urgently to bring to justice the perpetrators, organizers and sponsors of these terrorist attacks and stresses that those responsible for aiding, supporting or harbouring the perpetrators, organizers and sponsors of these acts will be held accountable;
4. Calls also on the international community to redouble their efforts to prevent and suppress terrorist acts including by increased cooperation and full implementation of the relevant international anti-terrorist conventions and Security Council resolutions, in particular resolution 1269 (1999) of 19 October 1999;
5. Expresses its readiness to take all necessary steps to respond to the terrorist attacks of 11 September 2001, and to combat all forms of terrorism, in accordance with its responsibilities under the Charter of the United Nations;
6. Decides to remain seized of the matter”.

Resolutionen udtrykker en vilje til at undgå en gentagelse af masseterror. Resolutionen er vedtaget ganske kort tid efter angrebet, hvor de chokerende konsekvenser af angrebet må formodes at have haft en betydelig indflydelse på beslutningstagerne. Det politiske resultatet heraf har været opbygning af en koalition med deltagelse af flere muslimske lande. Koalitionen ses imidlertid at have en mere skrøbelig og måske dynamisk karakter end f.eks. koalitionen under Golfkrigen i 1991. Men eksistensen og bredden af koalitionen kan tolkes som en grænseoverskridende enighed om, at terrorisme ikke er et acceptabelt middel til at opnå politiske mål. Omvendt skal den næppe tages som udtryk for, at hele koalitionen har både vilje og evne til at bekæmpe international terrorisme med alle midler.

Bekæmpelse af terrorisme- en militær opgave? •

Terrorisme er som begreb ikke defineret internationalt, fordi grænserne for, hvornår aktører er frihedskæmpere eller terrorister, er hårfin og afhænger af øjnene, der ser. Terrorisme er ifølge Atomica³:

The unlawful use or threatened use of force or violence by a person or an organized group against people or property with the intention of intimidating or coercing societies or governments, often for ideological or political reasons.

USAs udenrigsminister, Colin Powell, har udtalt, at koalitionen bekæmpelse af terroristerne og de, der aktivt støtter eller undlader at forhindre deres aktiviteter, skal betragtes som en kampagne. Kampagnen vil blive gennemført på flere områder, af Colin Powell benævnt som fronter. Politiske, økonomiske, politi- og bistandsinitiativer til bekæmpelse af international terrorisme er en del af disse fronter. Terrorismens netværk og globale geografiske spredning gør, at kampagnen må videreføres i lang tid og rummæssigt betragtet i hele verden. Ikke kun i Afghanistan, der indledningsvis er genstand for den største opmærksomhed på grund af Talebanregimets støtte til den hovedmistænkte Osama Bin Laden og hans Al Qaeda-netværk.

Brugen af ordet kampagne antyder endvidere en aktiv indsats, der ikke begrænser sig til forsvar af territoriet eller for den sags skyld til militær indsats. Et eksempel på brugen af andre end rent militære operationslinier er den udredning, som finder sted i bankverdenen for at finde og infrysse terroristernes formuer. Storbritannien har f.eks. tilbageholdt 700 mio. DKR, som et led i den økonomiske strangulering af Taleban-styret i Afghanistan. Gennem udøvelse af denne form for tvangsdiplomati håber USA og koalitionen på at kunne fremtvinge indrømmelser fra styret i Afghanistan.

Indsatsen på det militære område skal være afpasset og kunne legitimeres for ikke at udløse en eskalation af volden. Overfor et efter 11. september forståeligt folkeligt krav om hævn står hensynet til refleksion og selvbeherskelse. Sidstnævnte kan i det lange løb forebygge gentagelse af terrorismen i det nu kendte omfang samt på kort sigt hindre en eskalation, der udløser en civilisationskamp mellem demokratiet og islam. Militære operationer, der ikke kan henregnes til egentlig krig, karakteriseres ved, at brugen af militær magt skal holdes på et minimum. Den militære komponent bør alene støtte bekæmpelsen af terrorisme på de øvrige fronter og bør ideelt set undlade brug af magt og i stedet alene true hermed. I den nuværende operation mod Afghanistan har det imidlertid ikke været muligt at få udleveret Osama Bin Laden og hans støtter uden at gribe til militær magtanvendelse.

Ifølge den amerikanske tænketank "Strategic Forecasting"⁴ er USA's strategiske mål at forhindre yderligere angreb mod amerikansk territorium og amerikanske interesser, at tilintetgøre Osama bin Laden, Al Qaeda og tilknyttede netværk over

³ Internet-baseret informationsudbyder: www.gurUNET.com.

⁴ www.stratfor.com.

Bekæmpelse af terrorisme- en militær opgave? •

hele verden og straffe alle lande, der huser eller støtter Al Qaeda, begyndende med Talebanregimet i Afghanistan. Denne strategi medfører en militær operation mod Afghanistan, der både skal tillægges en symbolsk betydning som en straffeaktion overfor de skyldige i 11. september angrebet, ligesom den skal demonstrere rækkevidden af i første omgang USA's beslutsomhed for at komme terrortruslen til livs. I overført betydning tjener den militære opbygning i regionen til at transportere utryghed og usikkerhed fra det amerikanske fastland til de miljøer, der huser eller støtter terrornetværk.

Udover operationer i Afghanistan indebærer den amerikanske strategi operationer i USA, operation "Homeland Defense". USA har aktiveret National Guard i et omfang, der ikke er set siden mobiliseringen under Golfkrigen. Disse indkaldelser foretages primært med formål at optrappe beredskabet overfor nye terrorangreb. Det er imidlertid en næsten umulig opgave at forsvare sig imod terror, fordi antallet af potentielle mål langt overstiger de ressourcer som USA eller andre lande kan mobilisere til at forsvare dem. Terroristerne vil således altid have den taktiske overraskelse på deres side. De betjener sig af usynlighed, af en flad og enkel kommandostruktur, af utraditionelle våben som passagerfly og breve med biologiske kampstoffer. De bestemmer bestemmer tid, sted og operationstempo. Fokus i bekæmpelsen må derfor rettes mod varsling og pro-aktiv bekæmpelse i muligt omfang samt opbygning af et beredskab til at minimere skadevirkninger af et terrorangreb. Det er ikke klart, hvorvidt de enkelte terrorgrupper har et indgående kendskab til hinanden og koordinerer deres indsats. Det er ikke klart, hvorvidt traditionelle efterforskningsmetoder vil føre til opdagelse af nye forsøg på terror. Derfor må det nuværende indhentnings- og bearbejdningsarbejde gennemtænkes og i højere grad globaliseres.

Den amerikanske strategi kræver operationer globalt, fordi Al Qaeda opererer globalt. På den ene side vil en koalition begrænse de amerikanske militære handlemuligheder, fordi hver enkelt land vil have reservationer af forskellig art for at støtte den amerikanske krig mod terror. På den anden side er koalitionen og andre staters samarbejde en forudsætning for operationer udenfor det amerikanske fastland, hvor navnlig FN og APEC (Asean-Pacific Economic Cooperation topmøde 19 – 20 OKT) erklæringer, giver kampagnen legitimitet. Denne legitimitet er afgørende for navnlig den militære indsats. De militære operationer retter sig primært mod indsamling af troværdige efterretninger med formål at identificere, lokalisere og tilintetgøre Al Qaeda i et antal stater. Dette kræver udbygning af den politiske koalition med en efterretningsmæssig ditto. Kun herved vil USA og koalitionen opnå den nødvendige situationsbestemte viden og informationsmæssige overlegenhed, der kombineret med specialstyrker på et højt beredskab tillader en bekæmpelse af terrorens aktører ved skjulte operationer, eventuelt på territorier tilhørende koalitions partnere. Problemet ved denne fremgangsmåde er selvsagt risikoen for at underminere koalitionen på den ene side og nødvendigheden af at fjerne alle terroristnetværkene på den anden.

Bekæmpelse af terrorisme- en militær opgave? •

Koalitionen er derfor skrøbelig, og som anført ovenfor, antager den en mere dynamisk karakter end tidligere. USA kan ikke vedvarende forvente en verdensomspændende konsensus om fremgangsmåderne ved bekæmpelse af terrorisme. Nogle stater har forbehold, og disse forbehold vil variere under kampagnen. USA kan derfor ikke gennemføre vidtgående hemmelige operationer, uden at det vil få konsekvenser for koalitionen sammenhold. Omvendt må USA kræve, at de af koalitionen medlemmer, der baserer deres samfund på retstatsprincipper og demokratiske rettigheder for borgerne, ikke har statsautoriserede terrorister i deres baghave. Konklusionen er, at jo større og mere dynamisk koalitionen bliver, desto mindre bliver USA's handlemuligheder.

Sammenfattende har angrebet 11. september givet anledning til, at verden bogstaveligt talt er rykket tættere sammen i bestræbelserne på at bekæmpe terrorisme. Den grænseoverskridende terrorisme kan kun bekæmpes gennem grænseoverskridende initiativer. Bekæmpelsen af terrorismen er krig for USA og værktøjet en kampagne. Kampagnen indebærer brug af både politiske, diplomatiske, økonomiske, juridiske, humanitære og militære operationslinier, hvor militæret er i en støttende rolle. For de militære styrker er krigen asymmetrisk, fordi fjenden vælger ikke at kæmpe på USA's præmisser. USA har således ikke mulighed for at udnytte den styrkemæssige og teknologiske overlegenhed i traditionel militær forstand. Brugen af militær magt skal holdes på et minimum for ikke at få den skrøbelige koalition til at revne. Kampagnens baglandsoperationer skal overordnet genskabe en rimelig grad af tryghed ved at give rettidig varsel om forestående terrorangreb og opbygning af et beredskab, der kan minimere skadevirkningerne af flere terrorangreb. Militære og politimæssige operationer mod dybden (terrornetværk) har til formål at indsnævre terroristernes handlemuligheder og ultimativt at fjerne netværkenes uddannelsesmæssige og logistiske grundlag. Endelig markerer OPERATION ENDURING FREEDOM en udbygning af USA's og NATO's virkeområde. Det er første gang, at militære styrker indsættes til bekæmpelse af terrorisme på baggrund af et FN mandat. Det er første gang, at NATO's artikel V er bragt i anvendelse, og det er første gang, at dele af alliancens styrker indsættes i det sydøstasiatiske område.

Hvem

Besvarelsen af dette spørgsmål fører til identifikation af modstanderen og eventuelle allierede. Den amerikanske præsident har gjort det klart, at enten er man med USA i krigen mod terrorisme, eller også er man imod. Denne kategorisering er senest blevet understreget under borgmesteren i New York's åbningstale på FN's generalforsamling.

På USA's side er en verdensomspændende koalition under opbygning, der omfatter stadig flere stater både i den vestlige og muslimske verden.

Modstanderen eller fjenden optræder ikke i en form, som vestlig clausewitziansk logik anerkender. Der er ikke tale om veldefinerede politiske enheder (stater), men om både globale og lokale netværk af religiøse fanatikere og kriminelle opportuniste. Alle forenet i et anti-amerikansk eller anti-kapitalistisk udgangspunkt.

Bekæmpelse af terrorisme- en militær opgave? •

Fjenden er således snarere en islamisk, fundamentalistisk identitet end en egentlig organisation eller statslig aktør.

Personificeringen af terrortruslen i skikkelse af Osama Bin Laden og Taleban-styret, der støtter hans aktiviteter, kan opfattes som en nødvendighed for at muliggøre løsning af en utraditionel væbnet konflikt med traditionelle militære styrker. Under Golfkrigen var den irakiske diktator Saddam Hussein den onde despot, og under NATO's operation i Kosovo i 1999 blev præsident Milosevic udråbt som Balkans Hitler med den daværende amerikanske udenrigsministers ord. De to eksempler illustrerer forenklingen af ganske komplekse problemstillinger, der er nødvendig for at skabe en folkestemning for en militær indsats. Problemet i denne sammenhæng er, at fjenden (terroristen) i sin nye form ikke giver sig til kende, er anonym og derfor kan vise sig at være den forkerte.

Milosevic var den første, der med brugen af sine styrker begyndte at udfordre den clausewitzianske logik. Hvordan kan NATO og USA drage nytte af en både styrkemæssig og teknologisk overlegenhed, når fjenden afstår fra at bruge sine militære styrker og vælger ikke at kæmpe? En betydelig militær, teknologisk og økonomisk overmagt lod sig i foråret 1999 kun vanskeligt omsætte i konkrete militære resultater på kamppladsen. Den ønskede virkning på den politiske ledelse i Beograd lod vente på sig. Det har siden været forklaret med en politisk betinget afvigelse fra luftmilitære doktriner, men pointen kan selv udfra en formålsrationel forklaring være, at Milosevic-styret havde alt at tabe ved at kæmpe på NATOs præmisser.

Det samme kan siges om terroristen, hvis kamp endnu tydeligere udstiller dette dilemma. Der er tale om en asymmetrisk krig, hvor måden at bruge konventionelle styrker kræver handling men også omtanke. En navngivning af en fjende baseret på et civilt og militært opklaringsarbejde fjerner den umiddelbare usikkerhed overfor en diffus trussel. Men på grund af netværksterrorens karakter vil dette opklaringsarbejde være kompliceret og foregå i et mørke, der ikke altid kan vendes til en fordel ad teknologiens vej. Den usynlige fjende kan derfor kun vanskeligt bekæmpes med styrker, der som Alliancens og Danmarks er udrustet til territorialforsvar. For at kunne udnytte hele det konventionelle militære potentiel må fjenden tvinges ud i lyset. Men hvordan bekæmper man en fjende, der bedst kan karakteriseres som et interessefællesskab, der rekrutterer selvmordskandidater på ad hoc-basis og som tilsyneladende støttes logistisk og finansielt af skjulte islamiske netværk i f.eks. Egypten og Sudan⁵.

Det er derfor nødvendigt at se nærmere på udviklingen i den internationale terrorisme. Terrorismen er et fænomen, som forandrer sig (US Annual Defense Report 2000, "Responding to Terrorism"). I rapporten hedder det, at terrortruslen har ændret sig især på grund af følgende fem overordnede forhold: Sovjetunionens opløsning, ændringer i terrorismens motivering, spredning af teknologi til fremstilling af masseødelæggelsesvåben, forøget og nemmere adgang til viden og

⁵ Ifølge Lars Erslev Andersen, forsker i terrorisme ved Syddansk Universitet.

Bekæmpelse af terrorisme- en militær opgave? •

informationssystemer via internettet og endelig den accelererede centralisering af vitale komponenter i den statslige infrastruktur. Sidstnævnte har forøget sårbarheden i den vestlige verden overfor terrorangreb.

Tidligere har terrorangreb mod amerikanske interesser været nationalistisk og politisk motiveret. Selv de mest brutale grupper har afstået fra at forårsage massedød og masseødelæggelse for at undgå, at gruppernes politiske målsætning blev betvivlet og rekruttering hertil derfor blev vanskeliggjort. Hidtil har alene yderligtgående religiøse kulturer, intensiveret i perioden op til årtusindeskiftet, truet med et Armageddon med et omfang som 11. september. Disse begrænsninger ses ikke længere at være gældende. Terrorismen følger sin egen logik båret af "successer" som angrebet den 11. september. Med et stigende antal selvmordsmissioner og med utraditionelle våben er der åbnet op for en ny æra i terroristers operationsmønstre.

Sammenfattende er den nye terrorisme kendetegnet ved:

- Orientering mod religiøse mål,
- anonym, ingen tager ansvar,
- udløsning af katastrofer,
- en flad kommandostruktur med løst tilkoblede celler, der opererer autonomt,
- sovende enheder, der hurtigt kan aktiveres,
- masse mord og selvmord,
- globale netværk og kommunikation samt
- ingen konventionsmæssige eller moralske begrænsninger i valg af våben⁶.

Fjenden er et usynligt interessefællesskab, der gennemfører spektakulære masse mordsaktioner med en dedikation, der nu som regel medfører døden for terroristerne. Fjenden har hverken teknologi og konventionel styrke eller vilje til at kæmpe på USA's, NATO's eller konventionelle militære styrkers præmisser. Identifikation af fjenden stiller krav om en intensiv efterretningsmæssig indsats, der karakteriseres af en stor grad af internationalt samarbejde, og en indsats af militære styrker, der kan reagere hurtigt og opnå betydelige resultater med et minimum af indsats i tid og rum.

Hvad, hvor og hvornår

Hvad indebærer opgaveløsningen, hvor og hvornår? Besvarelsen af disse spørgsmål nødvendiggør en diskussion og identifikation af fjendens hensigt, de operative fokuseringsværktøjer, den geografiske udstrækning af operationsområdet, nøgleområder og overordnede tidsparametre med relation til "Desired End-State", "Centre of Gravity" og "Decisive Points".

Fjendens hensigt

⁶ Ugebrevet Mandag Morgen, 1. oktober 2001.

Bekæmpelse af terrorisme- en militær opgave? •

Terroristernes mål synes at være at begrænse eller fjerne amerikansk og måske endda vestlig tilstedeværelse og på sigt indflydelse i den islamiske del af verden. Midlet er spektakulære terrorangreb, der spreder skræk og rædsel i - i første omgang - den amerikanske befolkning. Terroristerne giver sig ikke til kende, hvilket i operativ henseende kan bidrage til beskyttelse af terroristernes bagland og dermed vanskeliggøre egne operationer herimod.

I forlængelse af diskussionen i forrige punkt kan det hævdes, at terroristernes egentlige mål i mindre grad er den spektakulære effekt ved angrebet den 11. september, men snarere er at fremprovokere en efterfølgende hævnorienteret konfrontation mellem vestlige og islamiske interesser og værdier⁷.

Fjendens Centre of Gravity (CoG)

I forlængelse af ovenstående kan der argumenteres for, at fjendens CoG er anonymitet og usynlighed. En usynlig fjende bidrager til usikkerheden i vores bagland. De regimer eller stater, som tillader terrornetværk at operere på deres territorium, er et andet muligt CoG, ligesom deres logistiske og finansielle støtte også kan være det. Ødelæggelse eller neutralisering af et eller flere af disse mulige CoG vil lede til en indsnævret handlefrihed for terroristerne og dermed bringe USA og koalitionen videre i kampen mod international terrorisme.

Desired End-State

NATO's artikel V erklæring er ensbetydende med, at NATO er i en slags krigstilstand⁸. Medlemslandene har erklæret, at der er en trussel mod Alliancens territorium, og der har fundet et angreb sted herimod. Dette muliggør en militær indsats også udenfor Alliancens nærområde, såfremt ødelæggelse af netværket bag angrebet den 11. september kræver dette.

Det strategiske End-State, ifølge både USA's præsident og udenrigsminister, er at gennemføre en kampagne mod terrornetværk, indtil terrortruslen mod Amerika er fuldstændig fjernet. Heri ligger dels en forventning om, at når truslen mod USA er fjernet, vil truslen være fjernet for resten af koalitionsens lande. Dels en erkendelse af, at kampagnen bliver langvarig og formodentlig aldrig ophører. Hvis NATO's militære styrker fremover skal indgå i kampagnen mod terrorister og gennemføre militære operationer mod en diffus fjende, skal både operationsmetoder og -regler gennemtænkes.

Eget Centre of Gravity

Hvad ønsker vi selv at værne om og dermed beskytte? Overordnet set må de værdier og normer, som koalitionsens i hovedsagen demokratiske samfund baserer sig på, kunne udpeges som vort eget strategiske CoG. Dette indebærer blandt andet, at koalitionen i bestræbelserne på at nå Desired End state, ikke tager midler i anvendelse, der forvandler koalitionen til "monstret". Krigens love skal efterleves.

⁷ Denne skrækvision understreger igen vigtigheden af en væsentlig pointe i Ugebrevet Mandag Morgens leder 17. september 2001, hvori det hedder, at refleksion må afløse aggression.

⁸ Generallojtnant Ole Kandborg (pensioneret) på TV 2 torsdag 13. september.

Bekæmpelse af terrorisme- en militær opgave? •

Diskriminationsprincippet (skelne mellem civile og militære mål), proportionalitetsprincippet (ikke skyde "gråspurve med kanoner") og tilstrækkelighedsprincippet (vælge den i alle forhold mindst omkostningskrævende løsning) skal respekteres. På et mere konkret plan er det sårbar infrastruktur, centrale beslutningstagere m.m., som skal beskyttes. Totalforsvaret i koalitionen deltagerlande kunne derfor udpeges som eget CoG. I så fald vil der være nødvendigt at indrette landenes nuværende totalforsvar således, at terrorbekæmpelse tillægges en større vægt. Dette arbejde er allerede indledt i flere lande, herunder i Danmark. I dette arbejde må indgå overvejelser om informationsindhentning og -bearbejdning nationalt og ikke mindst i international sammenhæng. Kan de nuværende samarbejdsprocedurer og rollefordelingen mellem lande inddæmme, identificere og stedfæste modstanderen i en nærmest virtuel dybdekamp? En dybdekamp, der skal skabe betingelser for en hurtig og effektiv militær og politimæssig indsats mod enkeltpersoner, mod grupper og mod "sikre områder" for terrorister.

Det er i flere amerikanske medier antydnet⁹, at den hidtidige prioritering af elektronisk indhentning i de amerikanske sikkerhedstjenester er en del af forklaringen på, at det ikke lykkedes at afværge terrorangrebet 11. september. Indhentningen har ledt til en overflod af informationer, som det ikke har været menneskeligt muligt at bearbejde tilstrækkelig grundigt. USA har angiveligt benyttet sig af en elektronisk sortering af information eksempelvis ved brug af nøgleord. Dette kan have medført, at vigtige detaljer er blevet overset. Hertil kommer en faldende tildeling af ressourcer gennem 90'erne, hvilket har reduceret medarbejderstaben i sikkerhedstjenesterne både "i marken" og i hovedkvartererne. Analytikerens værdi kan ikke erstattes men kun suppleres af teknologi. Analytikeren er personen mellem "sensor" og "shooter". Muligheden for at afkorte reaktionstiden for våbensystemer, som teknologiens udvikling har afstedkommet, er en nyttig metafor til forklaring af et potentielt effektivitetsfremmende tiltag i efterretningstjenesterne. Navnlig USA har bestræbt sig på at reducere "Sensor-to-shooter" cyklus. Derved bringes analytikeren i fokus for at kunne reagere over for terrorister. Det kan være nødvendigt under ganske særlige omstændigheder, at analytikeren gives beføjelser til at kontrollere både sensor og "shooter", fordi terroristens operationsmønster kun gør dem synlige og dermed sårbare i korte perioder. Eksempelvis har USA indsat ubemandede fly udrustet med missiler over Afghanistan, for herved at kunne ramme lønnende mål, når de opdages¹⁰.

⁹ Boston Globe (www.boston.com/globe/) og Washington Post (www.washingtonpost.com).

¹⁰ Ibid. CIA har angiveligt i Afghanistan rådighed over to Predator, ubemandede luftfartøjer, der til forskel fra den type, som blev anvendt under Kosovokrigen i 1999, er bevæbnet med hellfiremissiler. USA har i første halvår af 2001 gennemført øvelsesskydninger med missilbevæbnede Predator med succes.

Bekæmpelse af terrorisme- en militær opgave? •

Truslen fra terrorister er grænseoverskridende, hvilket indhentningsprocedurer må indrettes efter. Der kan i denne sammenhæng spekuleres i at etablere en international efterretningsenhed, rettet mod terrorisme, inden for rammerne af FN eller NATO. FN har tidligere rådet over en analyseenhed, der kunne varsle især organisationens fredsstøttende missioner om mulige trusler. Denne enhed blev nedlagt i 1999, men erfaringerne viser, at analytikere og forbindelsesofficerer, der bringes sammen i en formel organisation, udvikler en fortrolighed og skaber en synergi. Denne synergi medfører en udveksling af nationale efterretninger, som ikke ellers ville være blevet udvekslet rettidigt. En sådan international enhed vil kunne skabe nogle nerveveje, der tillader rettidig overførsel af sensitiv information. Det er næppe realistisk, at en sådan international enhed kan operere uafhængigt af statslige interesser og sikkerhedstjenester med egne sensorer. Men den kan fokusere sin indsats på terrorbekæmpelse og herved supplere statslige efterretningsorganisationer.

Sammenfattende er samarbejdet mellem det civile og militære beredskab centralt for at udvikle en forøget varslingskapacitet overfor terrorangreb og en evne til at afbøde skadevirkningerne af et angreb med masseskade. Denne evne afhænger igen af et materielt og uddannelsesmæssigt beredskab, men navnlig et velfungerende og dermed indøvet samarbejde.

Joint Operations Area

Gennem navnlig FN's resolution af 12. september er der skabt et grundlag for en global bekæmpelse af terrorisme. Det er tidligere påpeget, at NATO landenes styrker er designet til imødegåelse af et konventionelt militært angreb mod Alliancens territorium. Denne nye grænseoverskridende trussel understreger behovet for at kunne operere globalt. Udviklingen i MC 317/1 går også i retning af større strategisk mobilitet.

De større nationer i Alliancen har allerede eller er i færd med at anskaffe transportkapacitet, der alt andet lige bør indrettes efter de regionale behov, som vurderes at stille større krav til volumen end det globale transportbehov. Udover transportkapaciteten stiller den globale indsættelsesmulighed krav til pgl. styrkers udrustning, uddannelse og en efter omstændighederne minimal logistisk støtte. Styrker, som skal kunne operere langt udgående (globalt), skal med et minimum af indsats kunne generere maksimal kampværdi. Dette kan opnås ad organisatorisk, teknologisk og doktrinær vej, men lige så vigtig er uddannelsen.

Forsvarets internationale engagement har hidtil høstet megen anerkendelse. Danske styrker har været indsat i både høj- og lav-intensive operationer med kamp på taktisk niveau i den ene ende af skalaen og en kvalificeret diplomatisk og humanitær indsats helt ned på enkeltmandsniveau i den anden ende af skalaen. Det gælder for Danmark som for resten af NATOs medlemslande at udnytte mulighederne i den bestående og forudsete kommando- og styrkestruktur til at øge evnen til asymmetrisk krigsførelse om nødvendigt globalt. USA's militære operation mod Taleban-styret i Afghanistan giver et fingerpeg om betingelserne for kamp mod asymmetriske modstandere, der ikke optræder i traditionel uniform. Disse

Bekæmpelse af terrorisme- en militær opgave? •

betingelser må indgå i grundlaget for de nationale overvejelser om strukturens videre udvikling, hvilket ret beset ikke er nyt, da alle nyere internationale operationer, som har involveret et element af kamp, har været karakteriseret af materiel og doktrinær asymmetri.

Modstrid og uklarheder

Det hidtidige internationale fredsstøttende engagement er ikke mindre aktuelt, fordi truslen viser sig i en ny form. Det er blot ikke længere tilstrækkeligt at varetage Danmarks sikkerhedspolitiske interesser langt fra baglandet, eksempelvis her i Danmark. Der skal med et operativt sprogbrug mere fokus på de forudsætningskabende og nu samfundsbevarende baglandsoperationer, der kan give os den fornødne handlefrihed til med militære styrker at skabe et sikret rum for fredsofbygelse (statebuilding) i nye stater eller stater, der er nedbrudt af indre konflikt. Men også handlefrihed til at indgå i en måske langvarig kampagne mod terrorismen, dens arnesteder og finansielle kilder. I den forstand og ud fra en mere bred opfattelse af en kampagne, som beskrevet med de forøgede krav til et militært og civilt beredskabssamarbejde, er operationen allerede i gang. USA har høstet erfaringer med denne type asymmetrisk krigsførelse, siden den forrige Bush-administration erklærede krig mod narkokartellerne i Sydamerika. En krig som danske flådeenheder har deltaget i med NATOs stående Atlanterhavsstyrke i det Caribiske Hav.

Der kan hentes megen inspiration i NATOs Defence Capabilities Initiative (DCI), som er et idekatalog for udvikling af Forsvaret bl.a. med formål at øge interoperabiliteten med USA's militære styrker. DCI er imidlertid undfanget, førend den nu kendte mere diffuse og globale trussel manifesterede sig. Den nye trussel må også indgå i grundlaget for overvejelserne vedrørende strukturens udvikling. Udover det identificerede behov for såvel regional som global mobilitet opstår der øgede krav til uddannelsen af en kommandostruktur, der skal kunne reagere hurtigere, end vi hidtil har forestillet os, og en styrkestruktur, som ultimativt skal kunne indlade sig i kamp på terroristers betingelser, dvs. med guerillakampens karakteristika. Hvis vore styrker skal indgå i bekæmpelse af terrorisme kræver det en justering af uddannelsen.

Luft- og maritime styrker opererer og uddanner sig dagligt i et miljø, der i overvejende grad ligger tæt op ad et reelt kampmiljø. Kravene til landstyrkers uddannelse er af en anden karakter, fordi det er langt mere ressourcekrævende at generere "tæt-på-virkeligheden" kamppladsmiljøer, hvor soldaterne udsættes for ikke kun fysiske men også psykiske vedvarende belastninger som konsekvens af kampen. Denne form for uddannelse gennemføres i dag ved specialstyrker, der gennem en langvarig fysisk og mental skoling ved brug af både simulation og "skarpe" øvelser forbereder enkeltkæmperen og patruljen på indsættelse i høj-intensive kamppladsmiljøer. De manglende muligheder for at udnytte styrkemæssig

Bekæmpelse af terrorisme- en militær opgave? •

overlegenhed overfor en delvis usynlig fjende, der kæmper anderledes determineret og dedikeret, kan genoplive behovet for uddannelse i nærkamp i ordets bogstaveligste forstand, hvilket primært er en udfordring for Hæren.

Specialstyrkerne støtter sig i denne uddannelse til faciliteter og kompetencer hos deres internationale samarbejdspartnere, hvilket ikke er muligt i samme omfang for Hærens enheder. Det er imidlertid ikke relevant for alle Hærens enheder, fordi der fortsat er behov for at opretholde evnen til den aktuelle internationale indsats, hvor behovet for indsættelse i høj-intensive kampmiljøer heldigvis kun sjældent indfinder sig. Men der er god grund til at overveje, hvorvidt en yderligere rollespecialisering mellem Hærens enheder vil være hensigtsmæssig. En sådan rollespecialisering kan indebære forskelle i udrustning og indsættelsesmetoder og dermed implicit i kravene til uddannelsens indhold og længde. Det anføres i forrige punkt, at det gælder for NATO som for Danmark at udnytte mulighederne i den bestående kommando- og styrkestruktur på alle niveauer. Der er efter forfatternes opfattelse et solidt grundlag for på disse områder at være kreativ på dansk Forsvars vegne også med behørig hensyntagen til den strukturelle og materielle arv.

Supplerende analyse af opgaven

Analyse af delopgaver

Analysen i dette punkt diskuterer delopgaver mhp. identifikation af indbyrdes afhængighed og konsekvenser. Den altoverskyggende delopgave for Alliancens og Danmarks styrker er opretholdelse af evnen til kamp, uanset om truslen er symmetrisk eller asymmetrisk.

I Forsvarets ledelsesprincip nr. 1 hedder det, at enhederne skal kunne kæmpe. Kampen er Forsvarets kernekompetence og forudsætningen for, at Forsvarets enheder kan løse opgaver forbundet med "Den Globale Rolle" og "Den Regionale Rolle". I disse sammenhænge opererer enhederne oftest i et multinationalt miljø med andre af Alliancens medlemslande og partnerlande. Denne internationale opgaveløsning finder for det meste sted i et lav-intensivt miljø, men erfaringer fra hold 1-udsendelser og fra Kosovo-indsatsen om Mitrovica viser, at militær opgaveløsning i ustabile konflikter indebærer muligheder for eskalation hhv. de-eskalation med kort varsel. Operationsmiljøet kan hurtigt skifte fra at være lav- til høj-intensivt og om nødvendigt medføre kamp som en del af opgaveløsningen. Danske styrker skal kunne kæmpe så godt, at alene truslen om brug af vold er nok til at få parterne til at afstå fra at eskalere konflikten. Og skulle det blive nødvendigt at kæmpe skal styrkerne uddannelsesmæssigt og materielt være så godt udrustede, at brugen af militær magt i tid og rum kan holdes på et minimum.

Forsvarets internationale opgaveløsning skal hvile på et robust nationalt grundlag. Forsvaret skal ikke anskaffe materiel eller uddannelsesmæssige kompetencer, som ikke kan nyttiggøres i forsvaret af Danmarks og Alliancens territorium. Det er forudsætninger for opretholdelse og udvikling af den nationale kommando- og styrkestruktur, men må ikke blive et dogme, der blokerer for kreativiteten. Det

Bekæmpelse af terrorisme- en militær opgave? •

gælder om at udnytte de muligheder, som den aktuelle og forudsigelige struktur giver af muligheder. Det kan f.eks. være relevant at diskutere på hvilket enhedsniveau evnen til at kæmpe skal kunne opretholdes. Umiddelbart forekommer det vigtigt, at bestemmelsen af dette niveau omfatter brug af alle våbenarter indenfor værnene. Derigennem skabes mulighed for at generere den maksimale kampkraft indenfor de enkelte værn. Der er behov for at undersøge muligheden for en større bredde og mindre dybde i enhedernes organisation, f.eks. i takt med den stadigt stigende digitalisering af landstyrkers kommando og kontrol.

Den aktuelle krig mod terror i Afghanistan viser også behovet for ekspeditionskrigsførelse. Heri indgår mobilitet som et vigtigt element, ligesom styrkernes logistiske udholdenhed og løbende genforsyningsbehov er væsentlige parametre for styrkens effektivitet. Evnen til at projicere kampkraft fra det ene kampmiljø til det andet er afgørende for opnåelse af solide resultater med en minimal indsats. Dette stiller krav om værnssfælles samvirke både på det strategiske, operative og taktiske niveau.

På det strategiske niveau spiller indhentning af efterretninger og bidrag til opbygning af et opdateret efterretningsbillede for det operative niveau en væsentlig rolle. Det strategiske niveau skal endvidere bidrage til at formulere klare og realistiske krigsmål i dialog med de politiske beslutningstagere. Endelig bistår det strategiske niveau indenfor både Alliancen og nationalt med generering af de nødvendige styrker, som afpasset til krigsmålene må forventes at kunne løse opgaven. Alle nævnte delopgaver er operative opgaver. Evnen til løsning af disse opgaver er vigtig at opretholde og udbygge både ved løsning af forefaldende opgaver og gennem målrettede uddannelsesaktiviteter. Sidstnævnte kan det være vanskeligt at finde ressourcer til med behørig hensyntagen til daglig drift, der tidsmæssigt må prioriteres.

På det operative niveau skal der først og fremmest udvikles en værnssfælles føringskompetence, der gør det muligt at lede indsættelse af værnssfælles styrker. Udviklingen af NATO's kommandostruktur, herunder særligt fremtiden for de værnssfælles hovedkvarterer på kommandostrukturens tredje niveau, er vigtig for Danmarks evne til at opretholde en praktisk ekspertise i værnssfælles operationer, der rækker ud over de planlægningsmæssige færdigheder, som blandt andre studerende på Stabskursus II erhverver sig. Vor nationale kommandostruktur giver i mindre grad mulighed for at vedligeholde en værnssfælles operativ planlægningskapacitet. Den vedligeholdes så primært gennem turnustjenesten i NATO's kommandostruktur, hvilket hænger sammen med, at danske styrker normalt indgår i multinationalt og ikke i et nationalt regi.

De manglende nationale muligheder giver visse udfordringer for samvirket på taktisk niveau. På det taktiske niveau viser krigsførelsen under Kosovo og nu i Afghanistan, at våbenvirkningen snarere end det værnsspecifikke ejerskab af pgl. våbensystem er vigtig for den samlede militære effektivitet. Våbensystemet er afhængigt af sensorer, elektroniske og menneskelige, der meget sandsynligt indgår i en anden værnsspecifik sammenhæng. Dette stiller krav om dels en værnssfælles

Bekæmpelse af terrorisme- en militær opgave? •

teknisk interoperabilitet, dels en uddannelsesmæssig og doktrinær indsats, som tillader samvirke mellem styrker på taktisk niveau baseret på afprøvede procedurer. I anskaffelsesplanerne indgår materielprojekter, der i stadig stigende grad giver mulighed for værnene at påvirke kampen i andre end deres egne kampmiljøer. Denne materielle interværnskapacitet må følges op ad en uddannelsesmæssig indsats, hvorved den nationale styrkestruktur forberedes på at bidrage optimalt til international opgaveløsning. Derigennem fokuseres uddannelsen på Forsvarets kernekompetence: Kampen uanset konteksten.

I Forsvarets virksomhedsmodel opdeles styrkeproduktion, styrkeindsættelse og støttevirksomhed med god grund, fordi en sammenblanding af operationer og drift oftest medfører en nedprioritering af førstnævnte. Hæren har en sådan to-strengt struktur i form af regimenter og brigader/division. Søværnet har fået det med etablering af Søværnets Taktiske Stab. De gode erfaringer herfra kan indgå i overvejelser om udviklingen af den nationale kommando- og styrkestruktur. Der er grund til at antage, at kampen som element i opgaveløsningen bliver stadig mere problematisk i takt med, at fjenden bliver vanskeligere at identificere. Udover at kampen i asymmetriske ikke-krigsoperationer skal søges holdt på et minimum, stiller den komplekse politiske og operative kontekst for brugen af militære styrker krav om en stadig større grad af ekspertise både i førings- og styrkestrukturer. Denne ekspertise skal dyrkes horisontalt mellem værnene og vertikalt mellem strukturens niveauer for at sikre den samlede militære effektivitet.

De asymmetriske ikke-krigsoperationer har endvidere udstillet behovet for at bruge informationer som en del af krigsførelsen på en hensigtsmæssig måde. Brugen af militære styrker er i sig selv et kraftigt diplomatisk signal og netop denne kendsgerning nødvendiggør en bevidsthed om signalværdien af enhver form for militær aktivitet. Koblet til krigsførelsens niveauer er informationsoperationer primært en strategisk disciplin, hvor betydningen af hvad der siges og ikke siges hhv. formidles og ikke formidles skal overvejes som en integreret del af planlægningen for opnåelse af målet med militær indsats. De væsentligste elementer i informationsoperationer er medierne, C4I, psykologiske operationer og vildledning, der indbyrdes konflikter på sandhedsværdien af den meddelte information og behovet for afsenderens troværdighed. Det er mere enkelt formuleret vigtigt, at der er overensstemmelse mellem det, der bliver sagt, og det, der rent faktisk bliver gjort med behørig hensyntagen til, at krig mod en usynlig fjende i et vist omfang må gennemføres med midler, der først tillader (delvis) offentliggørelse, når selve indsatsen er krigshistorie.

Handlefrihed i tid og rum

Disse parametre diskuteres overordnet for at klarlægge begrænsninger for kampagnens tilrettelæggelse i tid og rum. Handlefrihed i tid fokuserer på, hvilken af parterne, som bliver stærkere over tid, altså hvem arbejder tiden for. Det giver indikationer på, hvilken af parterne, som har fordel af at handle nu og forsøge at tilrive sig initiativet. Kulminationspunktet er en væsentlig parameter i denne diskussion for at konkludere, hvornår udviklingen i det relative styrkeforhold ikke

Bekæmpelse af terrorisme- en militær opgave? •

længere kan udvikles til egen fordel. Ligeledes kan medtages relationer til andre myndigheders opgaver eller vitale interesser, som kan give bindinger under kampagnens udførelse. Punktet leder til en formulering af de overordnede rammer for både fjendens og egne handlemuligheder.

Vedrørende handlefriheden i tid viser den aktuelle krig mod terror, at begge parter forsøger at udnytte tiden til deres fordel. USA og koalitionen kan ikke udnytte det faktum, at de bliver teknologisk og styrkemæssigt overlegne over tid. Der er en stadig stigende risiko for, at specielt det muslimske politiske kulminationspunkt nås forinden Talebans militære kulminationspunkt. Tolerancen overfor den amerikanske krigsførelse i Afghanistan falder efterhånden, som billeder af døde civile og ødelæggelser af ikke militære mål vises på den arabiske satellitstation Al-Jazeera. Denne kendsgerning understreger behovet for at udvikle planer for brug af information og herigennem tage højde for fjendens potentielle brug af vildledende information i forfølgelsen af målet med krigen.

Ovenfor bestrides i flere sammenhænge brugen af konventionelle styrker i asymmetrisk krigsførelse. Et karakteristiskum, der særligt udfordres i både international og national sammenhæng, er det traditionelle beslutningshierarkis procedureorienterede reaktioner stillet overfor terrornetværkenes typisk flade kommandostruktur. En flad kommandostruktur, der bedst kan betegnes som et interessefællesskab, hvor kommende aktioner snarere sanktioneres end beordres. Det stiller krav om at afkorte kommandovejene for at kunne reagere rettidigt på efterretningstjenesternes varsling forud for den næste terrorhandling. Men den stiller også krav om vidtgående beføjelser (Rules of Engagement) for de militære styrker, som forberedes anvendt i denne sammenhæng. I NATO sammenhæng rejser det spørgsmålet om afgivelse af styrker under kommando, der i givet fald kan aktiveres af det Nordatlantiske Råd eller Militærkomitéen. Opbygningen af et internationalt og nationalt militært terrorberedskab skal kunne op- og nedtrappes i takt med udviklingen i trusselsbilledet, hvorved beredskabet og aktiviteter knyttet hertil kan gøres til et element i krisestyringen vendt mod terroristerne og deres bagland, men også egen befolkning.

Handlefriheden i rum medfører overvejelser om bekæmpelse af grænseoverskridende terrorisme ved nye grænseoverskridende procedurer?

Internationalt efterretningssamarbejde er tidligere diskuteret og betydningen af at tillægge analytikere i tjenesternes beføjelser til at aktivere en militær indsats. I den sammenhæng er det vigtigt at huske, at terrornetværk er globale og derfor opererer på Alliancens territorium. London, Hamborg, Paris og andre europæiske storbyer er nævnt som hjemsteder for fundamentalistiske grupper, der kan forbindes til Al-Queda. Dette kan også være tilfældet for danske byer. USA's henvendelse til NATO om tilladelse til at benytte lufterum, baser m.m. hos medlemslandene til OPERATION ENDURING FREEDOM kan siden hen have betydning i operationsområder, der ikke nødvendigvis befinder sig udenfor Alliancens territorium som nu! Denne problematik er først og fremmest politisk, men der er givet behov for et mere specialiseret internationalt militært samarbejde end tidligere,

Bekæmpelse af terrorisme- en militær opgave? •

fordi truslen er blevet mere diffus, men ikke mindre reel. Danmark befinder sig ikke længere langt fra fronten, men er i overført betydning igen blevet frontliniestat. Det har allerede haft politiske konsekvenser og vil givet vedblive at have politiske konsekvenser. Denne artikel har forsøgt at fremkomme med militærfaglige bud på, hvilke overvejelser vi må gøre os angående de militære konsekvenser af den 11. september.

Sammenfatning

USA har været udsat for en ny form for terrorisme, der øger antallet af ofre gennem angreb på meget synlige og menneskefyldte mål. Mål der symboliserer amerikansk global økonomi og militær magt. Angrebet har et fraværende, men alligevel klart budskab. Når det ikke gøres eksplicit, virker det stærkere. Det skaber usikkerhed og rædsel. Terroristens stærkeste våben. Angrebet er begået af en projektorienteret netværksorganisation, der knopskyder ukontrollabelt som en ulovlig hjemmeside på Internettet. På det symbolske plan er angrebet ikke alene rettet mod USA, men mod den vestlige civilisation, dens velfærd og derfor behov.

Kampen mod terrorismen karakteriseres ved, at det er en kamp mod en både synlig og i overvejende grad en usynlig fjende. Som en bokser, der kæmper mod sin egen skygge. En fjende, der betjener sig af guerillataktikker, herunder i bevidst spekulation i brugen af "egen" civilbefolkning til sikringsformål.

I asymmetriske konflikter indgår informationsoperationer som en afgørende del af kampagneplanen. Hvilke informationer skal rettes mod modstanderens beslutningstagere, hvilke mod de befolkningsgrupper, der støtter modstanderen, og hvilke skal rettes mod vore egne befolkninger? Planen omfattende disse tre retninger, indeholdende midler og informationsindhold, er en vigtig "force multiplier" i kampagnens gennemførelse. I den aktuelle informationsoperation er det blandt andet vigtigt at fremhæve, at brugen af militære midler ikke udvikler sig til en medieorienteret udstillingskrig, men rent faktisk og nødtvungen er varetagelse af koalitionen politiske interesser med andre midler.

Terrortruslen har nu manifesteret sig på en uventet måde. Truslen er global og sikkerhedspolitikken bliver sandsynligvis mere global som konsekvens heraf. Den hidtidige aktive militære rolle i sikkerhedspolitikken efter ophøret af Den Kolde Krig må resultere i overvejelser om den strukturens udvikling for at opretholde en relevant evne til at kunne kæmpe og dermed løse opgaver både i lav- og høj-intensive konflikter og krige. Operationer, der i nyere tid karakteriseres ved en betydelig grad af materiel og doktrinar asymmetri.

Er NATO's og vor egen nationale kommando- og styrkestruktur i stand til at imødegå denne ikke nye men nu mere konkrete trussel fra terrornetværk? Det er ikke vores ambition at svare entydigt herpå, men alene at opfordre til debat herom.

Forsvaret kan kun løse sine opgaver, når dets enheder kan kæmpe. At Forsvaret kan kæmpe, gør Forsvaret unikt og til et nyttigt instrument i varetagelsen af Danmarks sikkerhedspolitiske interesser. Det er evnen til at kæmpe på alle niveauer, og at kunne det så godt, at aktiv indsats kan begrænses mest muligt i tid og rum, der efter

Bekæmpelse af terrorisme- en militær opgave? •

vores opfattelse bør være i fokus i overvejelserne om de militære konsekvenser af 11. september.

Missilforsvar efter 11. september

Specialkonsulent Ib Faurby, Forsvarsakademiet, og stud. scient. pol. Troels S. Grønvald¹

"The eleventh of September has sharpened, not settled, the question of national missile defence".

David C. Gompert, President, RAND Europe

Et par år før terrorangrebene den 11. september 2001 var der i USA indledt en ny og omfattende debat om forsvar mod interkontinentale ballistiske missiler. Det spørgsmål, der vil blive drøftet i det følgende, er, hvordan terrorangrebene påvirkede den amerikanske debat om missilforsvar og forholdet mellem USA og Rusland, de to stater, der er omfattet af ABM-traktaten og START-aftalerne. Derimod ligger det uden for denne artikels problemstilling nærmere at diskutere truslens karakter og alternativer måder, hvorpå den kunne tænkes imødegået.

Umiddelbart kan man sige, at begivenhederne den 11. september ifølge såvel tilhængere som modstandere bekræftede deres respektive standpunkter fra tiden før terrorangrebene. For tilhængerne af missilforsvar var aktionen mod World Trade Centre og Pentagon en dramatisk bekræftelse af USA's sårbarhed over for angreb fra yderliggående kræfter, der ikke ville sky noget middel for at tilføje USA selv store menneskelige og materielle tab. Derfor måtte forsvaret mod alle trusler - herunder også truslen fra ballistiske missiler - opprioriteres. For modstanderne af missilforsvar var angrebene derimod en klar illustration af, at et omkostningskrævende missilforsvar ville være en fejlinvestering, der alligevel ikke ville kunne beskytte landet mod alvorlige angreb fra beslutsomme fanatikere.

Før 11. september

Spørgsmålet om at etablere et forsvar mod ballistiske missiler har været et tilbagevendende tema i amerikansk politik lige siden Sovjetunionen i slutningen af 1950'erne med sit missilprogram demonstrerede sin evne til nå USA med masseødelæggelsesvåben. Tre gange har den amerikanske debat ført til politiske beslutninger om at intensivere og - om muligt - deployere missilforsvarssystemer. Det var i perioden 1967-1972, i en årrække fra 1983 og frem samt siden midten af 1990'erne. Politiske, strategiske og økonomiske betænkeligheder samt tekniske vanskeligheder har imidlertid betydet, at de tidligere bestræbelser ikke - bortset fra et kortvarigt punktforvar af en amerikansk missilbase - har resulteret i deployerede forsvarssystemer.²

¹ Troels S. Grønvald var praktikant ved Sikkerhedspolitisk Kursus (SIKU) 1. september 2001 - 31. januar 2002.

² For en kortfattet historisk redegørelse se: Ib Faurby, "Missilskjold: Alle gode gange tre?", *Udenrigs*, nr. 3, 2001, pp. 71-85.

Missilforsvar efter 11. september •

Det strategiske forhold mellem de to supermagter byggede under den kolde krig på princippet om gensidig afskrækkelse eller gensidig, sikret ødelæggelsesevne ("Mutual Assured Destruction", MAD). Det var ikke mindst det princip, der fandt udtryk i ABM-traktatens meget snævre begrænsninger på de to staters mulighed for at opbygge forsvarssystemer mod interkontinentale, ballistiske missiler. Ifølge den oprindelige traktattekst fra 1972 måtte hvert land kun deployere to punktforsvarssystemer. Det blev to år senere i en tillægsprotokol ændret til ét system. USA valgte at beskytte sine Minuteman-missiler i Grand Forks i North Dakota, men nedlagde systemet igen allerede i 1975. Sovjetunionen fastholdt og opgraderede løbende sit såkaldte Galosh-system omkring Moskva.

MAD blev imidlertid aldrig fuldstændig accepteret i det sikkerhedspolitiske miljø i USA. Efterhånden som årene gik, anfægtede flere og flere troværdigheden af en strategi, der indsnævrede præsidentens handlemuligheder og forudsatte viljen til at udslette millioner af civile i en ren gængældelsesaktion. Lige siden 1970'erne har der således i den amerikanske sikkerhedspolitiske debat været uenighed mellem de, der mente, at MAD var et uomgængeligt grundvilkår i kernevåbenalderen, og de, der mente, at MAD var en både politisk og moralsk uacceptabel doktrin, som man med teknologiens hjælp burde forsøge at sætte sig ud over.

Det var sådanne tanker, der lå bag præsident Ronald Reagans storstilede Strategic Defence Initiative (SDI) i 1983. Det førte imidlertid ikke til det tilsigtede gennembrud, og i de følgende år reduceredes både ambitionerne og bevillingerne. Præsident Bill Clinton nedtonede forskningsprogrammet yderligere i sin første embedsperiode og orienterede det mod geografisk begrænsede forsvarssystemer ("Theater Missile Defence", TMD), der ikke er i strid med ABM-traktaten.

I anden halvdel af 1990'erne tog interessen for forsvar mod interkontinentale, ballistiske missiler til i USA. Det skyldtes den fortsatte spredning af missilteknologi til såkaldte "slyngelstater" stater, der stod i et politiske modsætningsforhold til Vesten i almindelighed og USA i særdeleshed. Kongressen nedsatte en Commission to Assess the Ballistic Missile Threat under ledelse af den tidligere (og senere) forsvarsminister Donald Rumsfeld. Dens rapport fra sommeren 1998 konkluderede, at truslen mod USA fra de nye og kommende indehavere af ballistiske missiler var "bredere, mere udviklet og hastigere voksende", end tidligere amerikanske efterretningsrapporter havde konkluderet. En række missiltests gennemført af Pakistan, Iran og Nordkorea i tiden umiddelbart før og efter offentliggørelsen af rapporten bidrog stærkt til at skærpe interessen for emnet.

I Det Republikanske Parti blev missilforsvar et af partiets sikkerhedspolitiske hovedkrav. Allerede republikaneren Newt Gingrichs program, "Contract with America", fra 1994 indeholdt et krav om opsigelse af ABM-traktaten og opbygningen af et nationalt missilforsvar. Tilhængere og modstandere af traktaten karakteriserede Gingrich således: "It is the difference between those who would rely

Missilforsvar efter 11. september •

on lawyers to defend America and those who rely on engineers and scientists".³ Også i det bredere sikkerhedspolitiske miljø vandt kravet øget interesse og tilslutning. I dele af Det Demokratiske Parti var der ligeledes støtte til en eller anden form for missilforsvar, om end der fortsat var såvel skeptikere som egentlige modstandere i partiet. Præsident Clinton var ikke specielt optaget af spørgsmålet og ønskede i begyndelsen ikke at fremme sagen. State Department betragtede fortsat ABM-traktaten som en "hjørnesten i den strategiske stabilitet". Presset fra Det Republikanske Parti og en voksende del af det sikkerhedspolitiske miljø tog imidlertid til, og vel ikke mindst for at beskytte vice-præsident Al Gore i den tilstundende valgkamp sadlede Clinton om. I januar 1999 meddelte forsvarsminister William Cohen, at det amerikanske forsvarsbudget ville blive forøget med 6,6 mia. dollar til et nationalt missilforsvar (NMD).

Clinton-administrationens plan forudså opbygningen af et nationalt missilforsvar i tre faser. Formålet med systemet var at tilintetgøre indkommende sprængladninger, mens de befandt sig i den sidste del af den såkaldte midtbanefase, dvs. uden for jordens atmosfære. Det krævede udvikling og deployering af hurtige og meget præcise afskæringsmissiler ("interceptor missiles") samt omfattende varslings- og kontrolsystemer. I første fase skulle der opstilles 20 afskæringsmissiler i Alaska i 2005. Samtidig skulle fem eksisterende varslingsradar - herunder de to i henholdsvis Fylingdales i Storbritannien og Thule i Grønland - moderniseres. Endvidere skulle der bygges et såkaldt X-band-radar på Aleuterne. En udvidet version af systemet med 100 afskæringsmissiler i Alaska tænkte etableret i 2007. Siden ville systemet kunne udbygges med yderligere missiler, nye radarer og sensorer samt opdatering af software. Endelig kunne der efter 2010 etableres endnu en base med afskæringsmissiler samt varslings- og kontrolsystemer. I foråret 2000 forsøgte Clinton-administrationen at få Rusland til at acceptere en tillægsprotokol til traktaten, der tillod USA at opstille 100 afskæringsmissiler. Det blev imidlertid afvist fra russisk side, måske fordi USA ikke på dette tidspunkt var rede til at tilbyde den reduktion i de offensive strategiske styrker, som Rusland ønskede.⁴ Missilforsvar kom ikke til at spille nogen større rolle under præsidentvalgkampen i 2000, selvom det stod klart, at George W. Bush var en utvetydig modstander af ABM-traktaten og tilhænger af et amerikansk missilforsvar. Han var kritisk over for Clintons plan, som Bush fandt utilstrækkelig, ligesom han gentagne gange erklærede ABM-traktaten for forældet og hæmmende for det nødvendige forsvar af USA. Med Bushs indsættelse i præsidentembedet stod det således klart, at missilforsvar ville blive et højt prioriteret emne i de kommende års amerikanske politik.

Efter sin tiltræden har præsident Bush, hans ministre og embedsmænd redegjort for den nye administrations strategiske opfattelse. De siger, at de vil bryde med den

³ Citeret fra G. John Ikenberry, "American Grand Strategy in the Age of Terror", *Survival*, Vol. 43, No. 4 (Winter 2001), pp. 19-34.

⁴ James M. Lindsay and Michael E. O'Hanlon, *Defending America. The Case for Limited National Missile Defense*. Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2001, p. 118.

Missilforsvar efter 11. september •

kolde krigs terrorbalance og etablere "a new strategic framework". Rusland er ikke længere en modstander, men en partner. Truslen kommer fra "slyngelstater", der ved hjælp af interkontinentale missiler kan true USA med masseødelæggelsesvåben. Derfor må der udvikles og opstilles et effektivt forsvar mod denne trussel. Flere forskellige teknologier til tilintetgørelse af angribende missiler i alle angrebets faser skal undersøges. Hvilken kombination af systemer (den såkaldte "arkitektur"), der skal deployeres, vil først blive besluttet, når der foreligger flere forskningsresultater og er gennemført flere konkrete tests. Det er af hensyn til disse undersøgelser og den kommende deployering, at der er nødvendigt at ophæve ABM-traktaten. Et hovedargument i den amerikanske kritik af ABM-traktaten har været, at den ikke blot forhindrede USA i at deployere, men også at gennemføre de tests, der er nødvendige for at udvikle missilforsvarssystemer. Samtidig siges det, at de offensive strategiske styrker kan reduceres betydeligt. Det skal imidlertid ikke ske gennem langstrakte og tekniske komplicerede forhandlinger med Rusland. USA vil reducere sine styrker i overensstemmelse med USA's egne strategiske behov og så blot håbe, at Rusland vil gøre det samme. Der er ikke behov for formelle, juridisk bindende aftaler, da Rusland ikke længere er USA's fjende. Formelle aftaler som START-aftalerne og ABM-traktaten lægger uønskede bånd på USA's handlefrihed og forhindrer en fleksibel tilpasning til fremtidige, ændrede strategiske vilkår.

Allerede inden terrorangrebet den 11. september var der ganske bred politisk opbakning i USA til tankerne om etablering af et forsvar mod interkontinentale, ballistiske missiler. For præsidenten og hans parti var det et kardinalpunkt, og selv om der var både modstandere og skeptikere i Det Demokratiske Parti, så var støtten blandt Demokraterne til en eller anden form for missilforsvar stærkere, end den havde været i mange år. De ledende demokrater var imidlertid indstillet på at stille skrappe betingelser for at støtte Bush-administrationens planer, og med den ændrede magtfordeling i Senatet som følge af senator James Jeffords udtræden af Det Republikanske Parti overtog Demokraterne formandsposterne i Senatets udvalg og fik dermed afgørende indflydelse på tilrettelæggelsen af Senatets arbejde.

De tre mest indflydelsesrige demokratiske senatorer, flertalsleder Tom Daschel, formanden for Udenrigsudvalget, Joseph Biden, og formanden for Forsvarsudvalget, Carl Levin, havde både generelle betænkeligheder og konkrete indvendinger. Et hovedpunkt i kritikken var, at et missilforsvar ikke ville kunne beskytte USA mod angreb med kemiske, biologiske eller nukleare våben, der blev smuglet ind i landet med skib eller på anden måde.

Bush-administrationens holdning til rustningskontrol i almindelighed og kritik af ABM-traktaten i særdeleshed blev betegnet som udtryk for en unilateralisme, der var i strid med fyrré års anstrengelser på rustningskontrollområdet og den sikre vej til diplomatisk katastrofe.⁵ I stedet burde USA indgå i dialog med de stater, hvis missilprogrammer gav anledning til bekymring, for ad denne vej at forsøge at forebygge evt. trusler. Om de internationale reaktioner på Bush-administrationens

⁵ *International Herald Tribune* (herefter *IHT*), 12/9-01

Missilforsvar efter 11. september •

linje sagde Joseph Biden kort før terrorangrebet: "In eight short months, we have distanced ourselves from our allies more than we have ever done before and we have brought our adversaries closer together than ever before."⁶

Mere konkret erklærede de demokratiske ledere i Senatet, at deres støtte til et missilforsvar forudsatte en aftale med Rusland om revision af ABM-traktaten. Samtidig lagde de vægt på, at projektet blev støttet af USA's allierede, og at der kom overbevisende resultater fra afprøvningerne af afskæringsmissilerne, inden der blev bevilget penge til opstillingen af forsvarssystemer. Umiddelbart før den 11. september fik Carl Levin flertal i Senatets forsvarsudvalg for en tilføjelse til forsvarsbudgettet, der flyttede 1,3 mia. dollar fra missilforsvar til andre forsvarsformål, og som gjorde bevillinger til missilforsvarsformål, der var "uforenelige" med ABM-traktaten, betinget af ny Kongres-beslutning.

Forholdet til Rusland

Selvom det nye krav om et forsvar mod langtrækkende ballistiske missiler angiveligt ikke skyldes ønsket om, at USA skal kunne forsvare sig mod et overlagt angreb fra Rusland, men derimod mod et begrænset angreb fra "slyngelstater" samt evt. enkelte fejlflyrede missiler fra Rusland, så er det ikke desto mindre en sag, der først og fremmest vedrører forholdet mellem USA og Rusland. Det skyldes naturligvis, at den hidtidige terrorbalance baseret på MAD var et spørgsmål om det strategiske forhold mellem USA og Sovjetunionen (Rusland), og at det var de to supermagter, der i sin tid indgik ABM-traktaten for at undgå et destabiliserende rustningskapløb vedrørende offensive og defensive strategiske våben.

Mens stærke kræfter i USA nu ønsker at ændre hele grundlaget for den kolde krigs terrorbalance og den hidtidige rustningskontrolpolitik, så ønsker Rusland at fastholde de grundlæggende principper i den hidtidige politik. Præsident Putin samt andre russiske politiske og militære ledere har gang på gang taget afstand fra de amerikanske missilforsvarsplaner, der ifølge russisk opfattelse vil undergrave "den strategiske balance" og underminere hidtidige såvel som fremtidige rustningskontrolbestræbelser.

De russiske reaktioner har dog ikke været fuldstændig entydige. Efterhånden som det er kommet til stå klart, at USA under alle omstændigheder ville forsøge at udvikle et missilforsvarssystem, er der kommet flere nuancer ind i de officielle russiske reaktioner. Det skyldes, at Rusland står i et dilemma: Hvis USA uanset evt. internationale, politiske omkostninger vil udvikle og deployere et missilforsvarssystem, er der ikke meget Rusland reelt kan gøre. Landet har ikke råd til et højteknologisk rustningskapløb, og landet har heller ikke interesse i eller råd til at gøre alvor af de modforanstaltninger i form af brud på af andre rustningskontrolaftaler, som visse russiske politikere og ledende officerer, har truet med.

Det er tværtimod i russisk interesse at få en aftale med USA om en reduktion af de

⁶ *IHT*, 10/9-01

Missilforsvar efter 11. september •

strategiske styrker til et niveau, Rusland har råd til at opretholde. En fastholdelse af ABM-traktaten (evt. i lettere revideret form) og en aftale med USA om gensidige reduktioner af antallet af sprængladninger på strategiske missiler til omkring 1.500 ville styrke Ruslands mulighed for at opretholde illusionen om fortsat at være en militær stormagt på linje med USA.

Efter 11. september

Chokket over terrorangrebene den 11. september skabte en enestående national samling i USA. Den kom også til at præge debatten om missilforsvar. Selvom det ikke var svært at påpege, at selv et nok så omfattende missilforsvar ikke ville kunne beskytte USA mod angreb fra målrettede og kyniske terrorister, så betød de dramatiske begivenheder, at alle spørgsmål vedrørende landets sikkerhed - også forsvar mod ballistiske missiler - fik en hidtil uset folkelig og politisk bevågenhed.

I Kongressen var det tydeligt, at tvivlerne såvel som de medlemmer, der ikke havde taget klart stilling, nu var villige til at støtte missilforsvar som led i en bredere politisk indsats til forsvar for det amerikanske samfund og bekæmpelse af terrorisme. Dertil kom, som en medarbejder i Repræsentanternes Hus udtrykte det: "nobody wants to oppose the President".⁷ Dermed var Bushs mulighed for at fremme missilforsvarsprojektet blevet væsentligt forbedret.

Det ovenfor omtalte forslag om reduktion af bevillingen for 2002 til missilforsvar med 1,3 mia. dollar og kravet om en særlig afstemning i Kongressen, hvis bevillinger til missilforsvarsaktiviteter viste sig "uforenelige" med ABM-traktaten blev opgivet og henvist til senere behandling. Formanden for Senatets forsvarsudvalg, demokraten Carl Levin, begrundede beslutningen med, at i en situation, hvor befolkningen og Kongressen sluttede op om præsidenten i kampen mod terrorisme, ville det være højst uhensigtsmæssigt at diskutere et kontroversielt sikkerhedspolitisk spørgsmål. En vanskelig og stærkt politisk ladet debat i Senatet ville forhindre en seriøs behandling af emnet, skrev han. Kravet om en afstemning, inden bevillinger kunne bruges i strid med ABM-traktaten, blev trukket ud i et selvstændigt lovforslag, der ville kunne sættes til debat og afstemning på et senere og "mindre følelsesladet tidspunkt".⁸ Derefter blev forsvarsbevillingen for 2002, incl. præsidentens bevillingsønske vedr. missilforsvar, vedtaget enstemmigt i Senatet.

Levin gav i øvrigt udtryk for optimisme, da han anså det for lidet sandsynligt, at præsidenten af hensyn til opbygningen af en bred international coalition mod terrorisme ikke foreløbig ville opsige ABM-traktaten. Det viste sig dog ikke at holde stik. Få dage efter Levins udtalelse gentog præsident Bush sin principielle kritik af

⁷ Wade Boese, "Democrats Withdraw Missile Defence Restrictions", *Arms Control Today* (herefter *ACT*), October 2001.

⁸ Carl Levin, "A Debate Deferred: Missile Defense After the September 11 Attack", *ACT*, November 2001.

Missilforsvar efter 11. september •

traktaten og tilføjede, at terrorangrebet havde styrket argumenterne for et missilforsvar, der "var endnu stærkere i dag, end de var den 10. september". Ifølge *Arms Control Today* skulle Bush-administrationen efter terrorangrebet have sendt instruktioner til de amerikanske ambassader om "proaktivt" at argumentere for, at ABM-traktaten var "en forældet aftale, der er uhensigtsmæssig i det nuværende sikkerhedspolitiske miljø". Videre hed det, at "missilforsvar er et imperativ".⁹

Den 13. december opsigte præsident Bush ABM-traktaten med det seks-måneders varsel, traktaten åbner mulighed for. Præsidenten begrundede beslutningen med, at ABM-traktaten forhindrede USA i at forsvare sig mod terrorister og "slyngelstater".¹⁰ Samtidig meddelte han, at opførelsen af en missilforsvarsbase i Alaska ville blive indledt i foråret 2002. Reaktionen på disse budskaber var mere afdæmpet, end man før den 11. september kunne havde forventet.

Præsident Bushs "State of the Union Address" den 29. januar 2002 havde tre temaer: krigen mod terrorismen, truslerne mod "den civiliserede verden" og USA's økonomiske recession. Han fremhævede Nordkorea, Iran, Irak og "their terrorist allies", som tilsammen udgjorde "an axis of evil". Derfor ville USA "develop and deploy effective missile defenses to protect America and our allies from sudden attack". Videre hed det, at "the United States of America will not permit the world's most dangerous regimes to threaten us with the world's most destructive weapons".¹¹

Forholdet til Rusland

Selvom der i USA før 11. september var forhåbninger om, at præsident Putin gennem interne politiske og økonomiske reformer ville stabilisere udviklingen i Rusland og i forhold til omverdenen føre en mere stabil og samarbejdspræget politik, så syntes forholdet til Rusland ikke at have den højeste prioritet for præsident Bush. Også i forhold til Rusland havde den nye administrations udenrigspolitiske unilateralisme været tydelig i de første måneder. Der var en langt mere behersket interesse for Rusland, end tidligere amerikanske administrationer.

Terrorangrebet på USA og den efterfølgende "krig" mod den internationale terrorisme fik betydelige konsekvenser for det amerikansk-russiske forhold. Præsident Putin var angiveligt den første udenlandske leder, der kondolerede præsident Bush. Putin var også hurtig til at kæde terroren mod USA og behovet for en fælles front mod den internationale terrorisme sammen med sin egen krig i Tjetjenien - en sammenkædning, der lykkedes så godt, at ikke blot USA, men tillige flere vesteuropæiske lande ophørte med deres kritik af den russiske krigsførelse og overgreb mod civilbefolkningen i Tjetjenien.

⁹ Wade Boese, "Democrats Say Debate on Missile Defence Not Over", *ACT*, November 2001.

¹⁰ "U.S. Withdrawal from the ABM Treaty: President Bush's Remarks and U.S. Diplomatic Notes", *ACT* January/February 2002.

¹¹ <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2002/01/2002129-11.html>

Missilforsvar efter 11. september •

Det nye samarbejde kom også til at præge debatten om NATO. Putin erklærede, at hvis NATO skiftede karakter og i højere grad blev en "politisk" i stedet for en militær alliance, ville en udvidelse være mindre problematisk. Flere NATO-lande kvitterede med at foreslå et nyt og mere udbygget mellem Rusland og alliancen end det samarbejde, der var blevet etableret med NATO/Rusland-fællesakten fra 1997 og oprettelsen af Joint Permanent Council (mellem Rusland og de 19 NATO-lande).

Hvis præsident Putin også havde gjort sig forhåbninger om, at den nye tilnærmelse mellem Rusland og USA ville få præsident Bush til at moderere sine planer om missilforsvar og ophævelse af ABM-traktaten, må han være blevet skuffet. Putin fik ingen indrømmelser på dette område under topmødet i Washington og Crawford i november 2001, og måneden efter fulgte USA's opsigelse af ABM-traktaten.

I spørgsmålet om reduktion af de offensive, strategiske styrker er parterne heller ikke kommet hinanden nærmere. Tværtimod har der vist sig nye meningsforskelle vedrørende reduktionernes omfang og karakter. De to parter råder hver over ca. 7.000 sprængladninger til strategiske missiler. Ifølge START II-aftalen skal antallet være bragt ned til 3.000-3.500 i 2007. Siden undertegnelsen af denne aftale enedes præsident Clinton og præsident Jeltsin om, at en kommende START III-aftale burde reducere antallet til mellem 2.000 og 2.500. Det er stadig for højt for Rusland, der nu ønsker reduktion til højst 1.500 sprængladninger til hvert land, hvad der imidlertid synes at støde på modstand i den amerikanske militære ledelse.

I januar 2002 kom Pentagons "Nuclear Posture Review", der foreslog en reduktion af antallet af sprængladninger til mellem 1.700 og 2.200, sådan som også Præsident Bush havde nævnt det tidligere, bl.a. under topmødet med Putin i Crawford. Det synes for en umiddelbar betragtning at lægge op til store reduktioner. I realiteten er forslaget dog mindre vidtgående end det, Clinton og Jeltsin var enige om. For dels medregnes ikke de 200-400 sprængladninger, der normalt er til eftersyn og vedligeholdelse; dels - og nok så afgørende - så skal de tiloversblevne sprængladninger ikke skrottes, men for størstedelens vedkommende blot oplagres og indgå i en såkaldt "responsive force".¹²

Et yderligere problem set fra russisk side er, at det ikke kun er ABM-traktaten, den nye amerikanske administration ønsker at gøre op med. Det er hele den forestillingsverden, der knytter sig til rustningskontrol og aftaler herom. De møjsommelige forhandlinger om teknisk uhyre detaljerede aftaler, der var karakteristiske for den kolde krigs rustningskontrolpolitik, ønsker Bush-administrationen ikke fortsat. Denne holdning betyder, at START II-aftalen er død, selvom den er blevet ratificeret af både Senatet og Dumaen.

En ny aftale om reduktion af de strategiske kernevåbenstyrker bør - efter præsident Bushs udsagn - blot være en generel politisk aftale mellem USA og Rusland og ikke

¹² Ivo H. Daalder and James M. Lindsay, "A New Agenda for Nuclear Weapons", Working Paper, January 9, 2002, The Brookings Institution. Se også *Financial Times*, January 14, 2002.

Missilforsvar efter 11. september •

et omfattende juridisk dokument. Det længste Bush vil strække sig er formentlig til et såkaldt "executive agreement", der ikke kræver Senatets ratifikation. Det er en holdning, der ikke bekommer russerne (som den svage part) vel. Den er et udtryk for USA's økonomiske og teknologiske overlegenhed og gør Rusland helt afhængig af, hvad den amerikanske præsident og hans efterfølgere ensidigt måtte beslutte.

På den anden side betyder den nye amerikanske holdning, at Rusland ikke længere vil være forhindret i at udruste sine strategiske missiler med flere, individuelt målrettede sprængladninger (MIRVs) eller - på et tidspunkt, hvor Rusland måtte være kommet økonomisk på fode - at øge antallet af strategiske missiler og sprængladninger ud over det nuværende niveau. Dermed - og gennem den fortsatte udvikling af modmidler (attrapper mv.) - vil Rusland kunne mindske betydningen af et amerikansk missilforsvar for det strategiske forhold mellem USA og Rusland. Måske kan man også heri se en medvirkende årsag til Putins nedtonede kritik af de amerikanske missilforsvarsplaner. Men er det tilfældet, betyder det - ligesom den amerikanske regerings ønske om at opretholde en "responsive force" - at det "new strategic framework" ikke kan siges for alvor at gøre op med den kolde krigs terrorbalance.¹³

Allerede inden den 11. september havde præsident Putin ved flere lejligheder antydnet, at Rusland muligvis ville være rede til at forhandle om visse modifikationer af ABM-traktaten. Det kunne måske være modifikationer, der tillod den type tests, amerikanerne ønsker at gennemføre. Det er svært at vurdere, om der var tale om en reel indrømmelse eller blot et forhandlingstaktisk forsøg på at hæve USA's politiske omkostninger ved ensidigt at opsigte traktaten. Putin havde dog også ophørt med at true med russiske modforanstaltninger og betegnede i efteråret 2001 en evt. amerikansk opsigelse af traktaten som "en fejltagelse".¹⁴

Præsident Bush reagerede imidlertid ikke på Putins antydninger. En nærliggende forklaring er, at Bush ikke blot ønsker at gennemføre de pågældende tests, men er fast besluttet på at deployere et missilforsvarssystem. Derfor ville en revision af traktaten, der tillod tests, men stadig forbød deployering, kun være en midlertidig løsning, der tilmed ville øge de politiske vanskeligheder ved siden hen at deployere et system. Man kan måske også se opsigelsen af ABM-traktaten som et forsøg på at lægge yderligere pres på Rusland i forhandlingerne om det fremtidige strategiske forhold mellem de to lande. Endelig føler præsident Bush givetvis et behov for at vise initiativ og fremdrift i missilforsvarsprojektet, der er en af Det Republikanske Partis mærkesager.

Præsident Putins tilnærmelse til Vesten og specielt til USA er ikke blevet mødt med begejstring i alle kredse i Rusland. Traditionelt tænkende politikere, embedsmænd og højstående officerer er betænkelige ved eller direkte modstandere af Putins udenrigspolitiske linje. Ikke mindst den amerikanske militære tilstedeværelse i

¹³ Ibid.

¹⁴ Celeste A. Wallander, "Russia's Strategic Priorities", *ACT*, January/February 2002.

Missilforsvar efter 11. september •

Centralasien samt Putins tilsyneladende manglende vilje til at reagere konkret på opsigelsen af ABM-traktaten og udsigterne til en ny udvidelse af NATO, har vakt modstand især blandt højtstående officerer. Putin har derfor indenrigspolitisk brug for nogle klare indrømmelser fra USA. På den anden side er der ikke meget, hans hjemlige kritikere umiddelbart kan stille op.

Aleksei Arbatov, en af Ruslands mest indsigtsfulde politikere og strategiske analytikere, skrev to måneder efter 11. september, at Putin formentlig var gået så langt, han overhovedet kunne i samarbejdet med Vesten. "The majority of Russian public opinion, parliament, mass media and military bureaucracy does not support his line on the anti-terrorist campaign. . .". Putins linje bliver tolereret i øjeblikket, men "in case of mishaps or significant US unilateral and arbitrary actions, the pressure inside Russia for a radical policy reversal - to break with the West and cooperate more with China, Iran, India and various anti-Western regimes and movements of the world - would be enormous".¹⁵

Hvor reel den fare er, kan det være vanskeligt at vurdere. Synspunktet kan under alle omstændigheder tjene som et forsøg på at lægge pres på USA til at give Rusland indrømmelser. Det afgørende er imidlertid, at Rusland - især af økonomiske grunde - har stærkt brug for et konstruktivt forhold til Vesten; og for Putins hjemlige kritikere er der ikke umiddelbart noget alternativ til den nuværende præsident.

Perspektiver

Terrorangrebene den 11. september blev umiddelbart af mange betragtet som en skelsættende begivenhed på linje med kommunismens fald og afslutningen af den kolde krig, som afslutningen af den æra, der i mangel af bedre blev betegnet som "tiden efter den kolde krig". Men selvom 11. september var et skel, så er det ikke alt der har ændret sig. Der vil, især jo længere man kommer væk fra den famøse dato, vise sig også at være afgørende kontinuitetselementer i international politik.

Med præsidentskiftet i januar 2001 fandt der et markant stilskifte sted i amerikanske udenrigspolitik. Den nye administration under ledelse af præsident George W. Bush anlagde en klart mere unilateralistisk linje, hvor det den nye administration opfattede som USA's nationale interesser skulle forfølges med færrest mulige internationale bindinger. Det kom bl.a. til udtryk i holdningen til Kyoto-protokollen, Den Internationale Straffedomstol og en række andre emner, herunder også centrale sikkerhedspolitiske spørgsmål som rustningskontrol og missilforsvar.

Siden den 11. september har adskillige analytikere og kommentatorer diskuteret, om terrorangrebene har ført eller bør føre til en omprioritering i amerikansk udenrigspolitik med fornyet vægt på multilateralt samarbejde. På det sikkerhedspolitiske område synes der at være divergerende opfattelser heraf mellem på den ene side udenrigsminister Colin Powell og State Department og på den

¹⁵ Alexei G. Arbatov, "A Russian Note of Caution", *Survival*, Vol 43, No. 4 (Winter 2001), pp. 149-154.

Missilforsvar efter 11. september •

anden side forsvarsminister Donald Rumsfeld og Pentagon. For så vidt angår de strategiske kernevåbenstyrker og missilforsvar, synes præsident Bush dog fortsat indstillet på at forfølge sine oprindelige intentioner. Den mest markante ændring efter 11. september har været den styrkede indenrigspolitiske opbakning til præsident Bush og hans politik - også vedrørende missilforsvar.

Internationalt kan man ligeledes konstatere en mere afdæmpet kritik af de amerikanske planer. Det gælder såvel Rusland og Kina som USA's allierede i Vesteuropa. I hvilket omfang det skyldes ændrede holdninger som følge af terrorangrebene i USA, eller en erkendelse af, at præsident Bush under alle omstændigheder vil gennemføre sin erklærede politik, kan det være vanskeligt at afgøre. Men at de interesseforskelle, specielt i forhold til Rusland og Kina, der var tydelige før 11. september vil manifestere sig igen i en eller anden form må anses for meget sandsynlig.

Det interessante spørgsmål er, om den tilnærmelse, der har fundet sted mellem Rusland og USA efter 11. september vil fortsætte og konsolideres. Der er fortsat en række væsentlige interessemodsatninger mellem de to lande, der igen kan komme op til den politiske overflade i takt med, at de fælles interesser i forbindelse med terrorismebekæmpelse i almindelighed og situationen i Afghanistan svækkes. Et af de områder, hvor interessemodsatningerne kan komme til udfoldelse, vedrører netop strategiske våben og missilforsvar.

Tanken om at etablere et effektivt amerikansk forsvar mod ballistiske missiler er, som nævnt, ikke ny. De to første større forsøg på dette område førte ikke til systemer, der kunne gøre USA usårligt eller blot mindske USA's sårbarhed over for et strategisk missilangreb. Problemerne var af såvel politisk, økonomisk, strategisk som teknologisk karakter. Det spørgsmål, der melder sig, er, om det nye initiativ på et eller flere af disse områder vil lide samme skæbne som de tidligere forsøg, eller om der denne gang vil ske et gennembrud, der afgørende vil ændre de strategiske grundvilkår, der herskede under det meste af den kolde krig.

Under alle omstændigheder har præsident Bush et tidsproblem. På den ene side kritiserede han præsident Clintons missilforsvarsprojekt for at være utilstrækkeligt. Derfor har Bush iværksat et mere omfattende projekt, hvor en række forskellige teknologier og mulige "arkitekturer" skal undersøges, før der træffes beslutning om deployering. I nogle tilfælde er der imidlertid tale om teoretiske muligheder, som det vil tage en årrække at afklare. F.eks. kræver et skibsbaseret system til nedskydning af missiler i affyringsfasen en så omfattende forsknings- og udviklingsindsats, at det formentlig tidligst vil kunne deployeres om 10-12 år.¹⁶ Så længe ønsker Bush ikke at vente, før der bliver truffet beslutning om udvikling og deployering. Han føler givetvis et behov for at vise fremdrift i projektet allerede inden efterårets midtvejsvalg til Kongressen. Det er bl.a. på denne baggrund, man skal se beslutningen om at opsigte ABM-traktaten.

¹⁶ Om problemer med denne type programmer se Charles Penan and Ivan Eland, "Withdrawal is Premature", *ACT*, January/February 2002.

Missilforsvar efter 11. september •

Hvis Bush-administrationen ønsker at tage de første skridt til en deployering inden for en overskuelig tid, bliver man formentlig nødt til at tage udgangspunkt i Clinton-administrationens plan om et landbaseret forsvar mod angribende missiler i den sidste del af midtbanefasen. Indstillingen af Clintons projekt, tekniske vanskeligheder og Bush-administrationens fortsatte overvejelser betyder imidlertid, at den oprindelige tidsplan for Clintons plan ikke kan holde. Antagelsen om, at de første systemer kunne være operationsklare i 2006-2007 var fra starten urealistisk. Selv den reviderede plan, der forudså operationsklare systemer i 2006-2007, var meget optimistisk. Dertil kommer, at selv mindre udsættelser af iværksættelsesbeslutninger kan få langtrækkende konsekvenser, da klimaet i Alaska kun gør det muligt at bygge nogle få måneder om året. Så selv "i bedste fald" vil der gå en rum tid, inden et missilforsvarssystem kan deployeres.

Biologisk Beredskab

Overlæge, dr.med. John-Erik Stig Hansen'

Biologiske våben (BV) er mikroorganismer eller deres toxiner, som almindeligvis er fremstillet og forarbejdet på en sådan måde, at de kan udsprede som en aerosol og give anledning til luftbåren smitte. Formålet med et forsvarsberedskab mod biologiske våben er at bevare de militære styrkers kampevne under et angreb med biologiske våben eller blot truslen herom. Med passende tiltag er dette faktisk muligt. Uden beskyttelse er biologiske våben potentielt særdeles effektive og kan ophæve en modstanders militære fordele med beskedne omkostninger og sikre den angribende part en definitiv sejr uanset forsvarets militære styrke. Da muligheden for at blive angrebet med biologiske våben vurderes som realistisk i NATO, er der i de senere år investeret meget betydelige beløb i flere NATO-lande på at sikre de militære enheders integritet og funktionalitet selv under et BV angreb.

Som terrorhandlingerne 11. september 2001 i USA viste, så står det nu klart at terrororganisationer ikke viger tilbage for at begå massedrab uden varsel, og angreb med biologiske våben er en effektiv og relativt simpel måde at fremkalde panik og ødelæggelse i ubeskyttede civile samfund. Forsendelserne af nogle få breve med anthrax-spore (i alt ca. 1 g) i USA i efteråret 2001 viste hvor lidt der skal til for at fremkalde terror i betydeligt omfang, og den lære er næppe gået hen over hovedet på potentielle terrorister. Selv om der meget vel kan gå nogen tid før endnu flere terrororganisationer rundt om i verden har udviklet eller erhvervet midlerne til at gennemføre biologiske angreb, så har vi næppe set den sidste terrorhandling med biologiske våben.

Historisk baggrund

Bortset fra primitive forsøg på at sprede sygdomsfremkaldende smittekim i tidligere århundreders krige, så er effektive BV først blevet udviklet i det 20. århundrede. Dette skyldes, at det først er blevet muligt at fremstille bakterier i større mængder fra begyndelsen af 1900-tallet og for virus og toksinernes vedkommende efter 1960. Dertil kommer, at den teknologiske udvikling af fremføringsmidler til effektiv levering og spredning for de fleste BV's vedkommende først i de sidste halvtreds år har nået et tilstrækkeligt niveau til at gøre BV anvendelige i en militær konflikt.

Den japanske hær's anvendelse af bl.a. pestbakterier i Manchuriet under 2. Verdenskrig var således ikke særligt effektiv, og deres forskning og udvikling på området nåede aldrig at gøre BV til en realistisk trussel for de allierede styrker. Efter

¹ Forfatteren har siden 1. december 2001 været chef for Center for Biologisk Beredskab ved Statens Serum Institut. Han er reserveofficer ved FLGK og designet til staben ved Forsvarets Sundhedstjeneste.

Biologisk Beredskab •

2. Verdenskrig udviklede såvel NATO-landene USA og Storbritannien som Sovjetunionen betydelige arsenaler af BV, feltøvelser blev afholdt til vurdering af BV's egnethed i definerede scenarier, og militære doktriner blev udviklet for såvel begrænset taktisk som omfattende strategisk brug. En række mindre lande udviklede også BV til offensiv brug, heriblandt Sydafrika (BV-program frem til 1994 i 'Project Coast') der anvendte BV i Namibia og Rhodesia-konflikten i 1979, og Irak der deployerede BV i felten under Golf-krigen i 1991.

Det sovjetiske BV program

Efter NATO-landenes nedlæggelse af deres BV-programmer og skrotning af BV-arsenalerne i begyndelsen af 1970'erne, forstærkede den sovjetiske hær sine offensive BV-bestræbelser. Den sovjetiske doktrin for anvendelsen af BV var målrettet efter den krigsmæssige anvendelse og bestod af en mangfoldighed af bakterier og virus, ofte i kombination.

- Taktisk, kampzone: harepest, hjernebetændelsesvirus
- Taktisk, trænområde: anthrax, blødningsfebervirus
- Strategisk, befolkningscentre: lungepest, kopper

Forskning og udvikling foregik på seks faciliteter under forsvarsministeriet og fire faciliteter under særprogrammet Biopreparat, og desuden havde man fem produktionsfabrikker og to testområder for BV. Biopreparatprogrammet, der ligesom øvrige BV aktiviteter blev angiveligt nedlagt per dekret i 1992, havde ca. 30.000 ansatte og opnåede en produktionskapacitet i 1990 for eksempelvis anthrax på to tons om dagen. Til sammenligning brugte man 400 kg anthrax til et SS-18 sprænghoved.

Det irakiske BV program

Det offensive irakiske BV program startede i 1974 på Al-Hazen instituttet, og op gennem 80'erne udvidedes programmet til at indbefatte flere institutter, produktionsfaciliteter og smitstoffer. De mest avancerede våbentyper (virus af koppe- og blødningsfeber-typen) nåede ikke at blive kampklare inden Golfkrigen startede. Den operationelle status i januar 1991 var således:

- Anthrax
8.500 liter koncentrat (UNSCOM estimat: 35.000 liter), 5 Al-Hussein missiler, 50 R-400 bomber
- Botulinum toxin
20.000 liter koncentrat (UNSCOM estimat: 22.000 liter), 16 Al-Hussein missiler, 100 R-400 bomber
- Aflatoxin

Biologisk Beredskab •

- 2.200 liter, 4 Al-Hussein missiler, 7 R-400 bomber
- Perfringens
340 liter (UNSCOM estimat: 6.000 liter), fragmentationsgranater

Et Al-Hussein missil havde en nyttelast på ca. 500 kg og en R-400 bombe indeholdt 85 liter. Af øvrige våbensystemer, der var under afprøvning, kan nævnes: 122 mm raketter, Mirage F1 og MIG-21 drop-tanks, helikopterbåren aerosolaggregat (Zubaidy), LD-250 bomber.

Militære BV-scenarier relevante for danske styrker

Den nuværende sikkerhedspolitiske situation taget i betragtning synes der ikke at være nogen realistisk militær trussel mod dansk territorium indenfor en overskuelig årrække, hverken hvad angår konventionelle eller ukonventionelle våben. I det omfang NATO's randområde kan blive udsat for en militær trussel, kan det naturligvis ikke udelukkes, at større danske styrker i NATO sammenhæng på længere sigt kunne blive inddraget i konflikter, hvor også BV anvendelse kunne være en mulighed.

En realistisk trussel mod danske styrker kan opstå ved fortsat dansk deltagelse i internationale missioner i NATO eller FN regi. Her kan der være tale om forskellige typer af missioner med deltagelse af enheder fra alle tre værn langt fra Danmark og under anderledes klimatiske og logistiske forhold. Den type af konflikt, der kunne være tale om, er af afgørende betydning for vurderingen af den mulige BV trussel. I fredsskabende missioner, der involverer mindre stater eller befolkningsgrupper, vil det f.eks. ikke være relevant at overveje muligheden af et angreb med interkontinentale ballistiske missiler med biologiske sprænghoveder. På denne baggrund er det derfor kun relevant at overveje de typer af BV og deres fremføringsmidler, der kan være relevant i en taktisk militær sammenhæng eller som et terrorangreb mod danske enheder i en international styrke.

I NATO anslås det at ca. 15 lande aktuelt har offensive biologiske våbenprogrammer. At der er sket en spredning af den nødvendige ekspertise må anses for overordentlig sandsynlig dels gennem personel, der tidligere har været involveret i det sovjetiske, det irakiske, det sydafrikanske eller for den sags skyld USA's og Storbritanniens våbenprogrammer dels ved ekspertiseopbygning fra grunden. De ældst kendte kampstoffer og de simple fremføringsmidler er teknologisk set indenfor rækkevidde for selv fattige lande eller endog terrorgrupper. Dette betyder, at BV i hvert fald i de enkleste former kan dukke op i stort set enhver international konflikt, hvor danske enheder kunne blive anmodet om at deltage.

Såfremt et varsel om et BV angreb når frem til en dansk enhed i tide inden personellet udsættes for kampstoffet, vil der kunne opnås en effektiv beskyttelse mod smitte ved anlæggelse af ABC-maske og sikring af rum gennem enten særlige luftfiltre eller overtryksventilation i tilstrækkelig lang tid til, at det biologiske

kampstof er nedbrudt (timer til dage evt. måneder). Med den nuværende status for detektionssystemer er et sådant forvarsel dog ikke sandsynligt.

Eksposition af danske styrker kan opstå, uden at det opdages umiddelbart. Dette kan enten ske ved at en aerosol udløses upåagtet nær de danske styrker, eller ved at nogle få soldater eksponeres for et smitsomt BV og derefter fungerer som personbårne 'fremføringsmidler' for videre smittespredning til resten af enheden. I fredsskabende missioner, hvor afgrænsningen mellem krigs- og terrorhandlinger ofte er flydende, vil der ikke nødvendigvis være en klar frontlinje. I en sådan situation er et snigende BV-angreb ikke usandsynlig, ikke mindst fordi angriberen efterfølgende kan være vanskelig at identificere og isolere fra den omgivende civilbefolkning, og en trussel om gengældelse vil være tilsvarende mindre afskrækkende.

Omfanget af skaderne efter et BV angreb vil afhænge af forskellige faktorer, hvoriblandt de vigtigste er, om der optræder sekundærsmitte, hvor hurtigt det første sygdomstilfælde erkendes og diagnosticeres rigtigt, og hvilke forholdsregler der herefter træffes. Forudgående vaccination mod det relevante BV vil naturligvis blokere såvel det primære angreb som evt. sekundærsmitte, hvilket også kan anvendes af en potentiel angriber til at beskytte sig selv forlods.

For ubeskyttede mennesker er det estimeret, at 100 kg anthrax-sporer udspreddt ved nattetid som en aerosol af et fly over et byområde i Mellemøsten vil medføre mellem 1 og 3 millioner dødsfald. Ved anthrax optræder ikke sekundærsmitte. Ved et angreb med eksempelvis kopper, lungepest eller et af de nyere virale kampstoffer kan skaderne blive større.

Påvisning af biologiske kampstoffer

Når der ses bort fra toxiner, der er giftstoffer udsondret fra bl.a. bakterier, og som for praktiske formål opfører sig som kemiske kampstoffer med lang latenstid, så er biologiske kampstoffer levende, mikroskopiske organismer. Dette betyder, at et menneske kun skal optage - typisk ved indånding - en enkelt infektiøs dosis, der principielt kan bestå af blot én enkelt bakterie eller én enkelt viruspartikel, hvorefter mikroorganismen opformerer sig selv i kroppen og bevirker sygdom eller død. Dette gør detektionssystemer, som man kender det fra kemiske kampstoffer, med tilstrækkelig følsomhed vanskelige at udvikle.

Det første tegn på et biologisk angreb vil derfor meget vel kunne være syge soldater eller civile. Hurtig diagnose er afgørende for at kunne begrænse skadernes omfang ved f.eks. at sætte eksponerede men endnu symptomfri personer i forebyggende antibiotisk behandling. Her vanskeliggøres en rettidig diagnostik dels af at der er tale om usædvanlige infektionssygdomme og normalt sjældent forekommende mikroorganismer som sundhedspersonalet måske er lang tid om at mistænke, dels af at de eksisterende analytiske metoder ikke er beregnet på undersøgelse for disse agens. Ikke alene er metoderne i de fleste tilfælde ikke opsat i danske rutinelaboratorier, men mange af de biologiske kampstoffer tilhører en fareklasse,

Biologisk Beredskab •

som vi ikke aktuelt råder over faciliteter til at håndtere i Danmark. De fleste virale kampstoffer eller et ukendt biologisk kampstof spredt i Københavnske gader, lufthavnens ventilationssystem eller postsystemet kan således ikke undersøges i Danmark men må forsegles og sendes til et udenlandsk laboratorium, hvor man må håbe at der er kapacitet til at gennemføre en tilstrækkeligt hurtig undersøgelse. Hvis vi ikke skal være afhængig af denne bistand, så skal der etableres nye sikkerhedslaboratorier også i Danmark, således som der findes i nabolande som Sverige og Tyskland. Beslutning herom er imidlertid udskudt til senere finanslovsforhandlinger.

Med de senere års bioteknologiske udvikling kan de velkendte kampstoffer forventes at blive modificeret og nye, gensplejsede kampstoffer med andre egenskaber (stabilitet, smitsomhed, vaccine- og antibiotikaresistens) vil være en mulighed. Dette er faktisk sket for flere kampstoffers vedkommende f.eks. i det sovjetiske våbenprogram. Det er dog tvivlsomt, om de aktører, der vil være potentielle protagonister i en international mission med dansk deltagelse, i en overskuelig fremtid vil være i stand til at fremstille de mest avancerede kampstoffer. Men påvisning eller afvisning af den slags våben kræver en udviklingsindsats og laboratoriefaciliteter, som vi ikke aktuelt råder over, og som vi vil være 2-3 år om at opbygge fra det tidspunkt beslutning herom træffes.

Civile beredskab

Selv om sandsynligheden for et biologisk angreb aktuelt må vurderes som lille, så kan muligheden for et biologisk angreb ikke længere afvises. Selv ved en betydelig indsats kan et tabsgivende angreb ikke med sikkerhed forhindres, men skadernes omfang kan begrænses. Derfor er det besluttet, at der skal etableres et fleksibelt beredskab, der er indrettet til at håndtere hovedtyperne af de biologiske angreb, der kan forekomme i det civile samfund, og som så skal være i stand til at tilpasse sig til det konkrete angreb eller blot truslen herom, når det kommer. En væsentlig forudsætning for, at beredskabet er indrettet på de mest realistiske trusler, er en kompetent trusselsvurdering i et samarbejde mellem efterretningstjenesterne og mikrobiologisk ekspertise, og dette skal gerne ske i tæt samarbejde med tilsvarende beredskaber i vore nabolande, EU og NATO. Dernæst er det vigtigt, at der sker en løbende overvågning, så udbrud opdages så hurtigt som muligt, og varsling herom kan kommunikeres til centrale beslutningstagere i Danmark og i vore nabolande. Det sker både gennem epidemiologisk overvågning og øget opmærksomhed blandt læger og sygeplejersker. Når mistanken er rejst, skal der kunne tages prøver fra et evt. udlægningsområde, som sammen med prøvemateriale fra ramte personer skal kunne undersøges hurtigt og sikkert. Denne funktion er essentiel for at afgøre, om et biologisk angreb har fundet sted, hvilket kampstof der er tale om, og hvilke indsatsmuligheder der så er. Her er der brug for en ganske betydelig indsats både mht. analysemetoder og træning. Den efterfølgende indsats vil spænde over udvikling af beslutningsstøttesystemer, oplagring af relevante vacciner og

Biologisk Beredskab •

antibiotika og etablering af indsatsrutiner, der kan indentificere eksponerede personer, tilvejebringe den nødvendige behandlingskapacitet og gennemføre forebyggende tiltag i form af vaccination og karantæne. Endelig er det vigtigt at understrege betydningen af entydig information til aktører og befolkning, for panik er en oplagt risiko i en biologisk terrorsituation og kan i sig selv medføre store skader. Til alt dette er det afgørende, at der er et velgennemprøvet kommandosystem og effektiv koordination af de mange aktører, der indgår i beredskabet.

Regeringen besluttede i efteråret 2001 at etablere Center for Biologisk Beredskab på Statens Serum Institut med ansvar for forskning, ekspertiseopbygning, diagnostik, rådgivning og vaccineudvikling. Centret har et døgnberedskab, og er det danske kontaktpunkt vedr. biologiske trusler i forhold til EU. Det internationale samarbejde er en væsentlig gevinst for det danske beredskab, idet der herigennem kan tegnes et realistisk trusselsbillede og etableres anerkendte standarder f.eks. for analysemetoder og sikkerhedslaboratorier.

Da meget af den eksisterende ekspertise findes i militære institutioner i NATO-landene, har Forsvaret en væsentlig mulighed for at bidrage til det danske beredskabs kvalitet ved at indgå i centrets arbejde og dermed også sikre varetagelsen af specifikt militære behov.

Samarbejdet mellem militære enheder og humanitære organisationer under fredsstøttende operationer: Et tvangsægteskab med lykkelig udgang?¹

***Lektor Peter Viggo Jakobsen, Institut for Statskundskab, Københavns
Universitet***

Militæret og de humanitære organisationer blev mod deres vilje drevet i armene på hinanden i løbet af 1990'erne. Begge parter søgte i første omgang at holde den anden på afstand for at bevare deres traditionelle selvopfattelse og opgaver. De militære chefer var bange for "mission creep" og tilbageholdende med at påtage sig opgaver af civil karakter, mens de humanitære organisationer beklagede sig over militærets indtrængen på deres enemærker og påberåbte sig deres upartiskhed og neutralitet. De kunne imidlertid ikke ændre udviklingen, der gik (og går) i retning af et stadig tættere samarbejde.

Samarbejdet mellem militæret og de humanitære organisationer vil udgøre en fast bestanddel af alle større fredsstøttende operationer i overskuelig fremtid som følge af vestens stigende interesse for humanitære problemer og ændringer i konfliktmønsteret. Det er blevet en nødvendig forudsætning for succes, hvorfor det er vigtigt at forstå, hvilke problemer det fortsat rummer, og hvad der kan gøres for at afhjælpe dem. Formålet med denne artikel er at kaste lys over denne problematik og bidrage til, at samarbejdet får samme forløb som et eventyr af H. C. Andersen, hvor hovedpersonerne først skal gå grueligt meget igennem, inden det hele ender lykkeligt. Artiklen følger H. C. Andersens skabelon. Først rides baggrunden for tvangsægteskabet op. Dernæst gennemgås prøvelserne inden udsigten til en lykkelig slutning vurderes til sidst.

Et tvangsægteskab bliver til

Det voksende samarbejde mellem militæret og de humanitære organisationer var resultatet af et samspil af faktorer, som ingen af parterne havde indflydelse på. Afslutningen på den kolde krig gjorde det muligt at iværksætte flere fredsoperationer, fordi samarbejdsklimaet i Sikkerhedsrådet blev forbedret, og

¹Denne artikel bygger i høj grad på resultaterne fra det CIMIC projekt, som undertegnede ledede på Dansk Udenrigspolitisk Institut med bevilling fra Forsvarsministeriet i løbet af 2000. Projektet udmøntede sig i to rapporter: Jakobsen (2000a og b). Jeg vil gerne takke Tonny Brems Knudsen for nyttige kommentarer til et tidligere udkast. H.C. Andersen skal naturligvis også have en tak med på vejen.

Samarbejdet mellem militære enheder og humanitære organisationer •

ændringen i trusselsbilledet tillod vestlige regeringer at bruge flere ressourcer på denne opgave.

Samtidig ændrede konfliktmønsteret karakter. Denne ændring var ikke, som mange fejlagtigt antager, et resultat af et skift fra interstatslige til intrastatslige konflikter. Intrastatslige konflikter har været den dominerende konflikttype i det internationale system siden 1945,² og iværksættelsen af fredsoperationer i sådanne konflikter er heller ikke noget nyt fænomen, eftersom fem af FNs (De Forenede Nationer) tretten koldkrigs operationer fandt sted inden for rammerne af en intern konflikt.³ Hertil kommer, at det er misvisende at betegne nutidige konflikter som interne, fordi de i reglen involverer både stater og ikke-statslige aktører så som diasporaer, kriminelle netværk, private militære firmaer og transnationale selskaber. De "interne" konflikter i Sierra Leone og i Den Demokratiske Republik Congo er illustrative eksempler herpå.

Den væsentligste ændring i konfliktmønsteret var udviklingen i retning af større kompleksitet. De væbnede konflikter fandt i stigende grad sted inden for rammerne af komplekse kriser (complex emergencies).⁴ En kompleks krise er som minimum kendetegnet ved et samspil af fire elementer: organiseret voldsanvendelse, sygdom, sult og flygtninge men de værste af disse kriser, som typisk har fundet sted i svage eller mislykkede stater,⁵ har været kendetegnet af:

1. Flere involverede parter eller etniske grupper
2. Udisciplinerede fraktioner og militser som ikke nødvendigvis retter sig efter deres egne ledere
3. Ødelagt civil infrastruktur
4. Ingen lov og orden
5. Skrøbelig eller ikke-eksisterende våbenhvile
6. Brug af etnicitet til at mobilisere politisk opbakning og bevidst brug af vold mod civile, som kan inkludere folkemord
7. Et stort antal flygtninge og internt fordrevne
8. Fremvækst af organiseret kriminalitet med internationale forgreninger⁶

En stigning i antallet af disse kriser i starten af 1990'erne resulterede i et voksende behov for humanitær assistance. Ikke nok med at antallet af flygtninge og internt fordrevne steg. Konflikterne gik også ud over civile i langt højere grad end tidligere.

²Holsti (1996), pp. 21-26.

³De fem FN operationer som fandt sted i interne konflikter var: UNOGIL i Libanon, ONUC i Congo, UNYOM i Yemen, UNFICYP på Cypren and DOMREP i den Dominikanske Republik. Se James (1995), pp. 243-245.

⁴Donini (1996), pp. 12-13.

⁵Den bedste og mest omfattende analyse af de komplekse kriser findes hos Nafziger, Stewart, Väyrynen og Kroc (2000a og b).

⁶Tilpasset fra *Joint Warfare Publication 3-50: Peace Support Operations* (Northwood, UK: Ministry of Defence, 1998), para. 205.

Samarbejdet mellem militære enheder og humanitære organisationer •

Mens andelen af civile ofre under 2. verdenskrig lå på 50%, så skønnes den i 1990'erne at være helt oppe på 90%.⁷

Denne udvikling faldt sammen med en voksende interesse for menneskerettigheder i Vesten og en intens mediedækning af de menneskelige lidelser, som kriserne medførte. Presset på vestlige regeringer for at "gøre noget" for at mindske de menneskelige lidelser og bremse flygtningestrømme på tværs af landegrænser voksede, og resultatet blev en ny type af fredsstøttende operationer, som nødvendiggjorde et tættere samarbejde mellem militære styrker og humanitære organisationer.

Behovet for dette samarbejde blev især skabt af tre faktorer. Den første var de kaotiske tilstande i konfliktområderne og en mindsket respekt for krigens love, som gjorde det sværere for de humanitære organisationer at udføre deres arbejde uden militær beskyttelse. Det var behovet for at muliggøre og beskytte en effektiv humanitær indsats, der førte til de amerikansk-ledede interventioner i Nordirak i 1991 og Somalia i 1992, og beskyttelse og udbringning af humanitær assistance kom også til at udgøre en central opgave for den fredsbevarende styrke i Bosnien. Behovet for beskyttelse understreges endvidere af at antallet af overfald og drab på humanitære arbejdere er steget voldsomt op gennem 1990'erne. Konsekvensen er, at der i dag dræbes flere humanitære arbejdere end soldater på fredsstøttende operationer.⁸

Det andet forhold, som bragte de to parter sammen, var det store behov for genopbygning, der var i de krigshærgede samfund. Dette behov fik i 1992 daværende FN generalsekretær Boutros Boutros Ghali til at lancere fredsopbygning (peacebuilding) som midlet til at skabe varig fred.⁹ Lanceringen lykkedes: fredsopbygning blev instrumentet og varig fred målet for alle de større fredsstøttende operationer i 1990'erne. Fredsopbygning resulterede i bestræbelser på at (gen)opbygge både økonomien, civilsamfundet og statsinstitutionerne i operationsområderne med det formål at skabe velfungerende demokratiske stater.¹⁰ Både de militære styrker og de humanitære organisationer blev i stigende omfang inddraget i dette arbejde, og opgavernes omfang og sammenhæng nødvendiggjorde et tættere samarbejde.

Den tredje faktor der har bidraget til et tættere samarbejde er den eksplosive vækst, der er sket i antallet af humanitære aktører i feltet i 1990'erne. Det anslås, at 400-500 internationale ikke-statslige organisationer (NGO'er) i dag er involveret i humanitære aktiviteter på verdensplan, og at de bruger 9-10 milliarder amerikanske dollars om året på deres projekter.¹¹ Der vil normalt være i hundredvis af NGO'er i

⁷Martin (1999), p. 4; Pedersen, og Hækkerup (2000).

⁸FN dok. A/53/501, 21 oktober 1998.

⁹*An Agenda for Peace*, FN dok. A/47/277-S/24111, 17 juni 1992.

¹⁰For en analyse af disse to operationer se Griffin og Jones (2000).

¹¹Abiew og Keating (1999), p. 90.

Samarbejdet mellem militære enheder og humanitære organisationer •

operationsområdet i de konflikter, som nyder mediernes bevågenhed, og der skønnes at være over 600 NGO'er i Bosnien og over 900 i Kosovo. Hertil kommer de fire store FN organisationer UNDP (United Nations Development Program), UNHCR (United Nations High Commissioner for Refugees), UNICEF (United Nations Children's Fund) og WFP (World Food Programme), der normalt er på plads i de fleste større operationer, Røde Kors, og regionale organisationer som OSCE (Organization for Security and Cooperation in Europe) og EU (Den Europæiske Union). Det siger sig selv, at denne invasion af humanitære organisationer har skabt et behov for koordination og samarbejde med militæret.

Tvangsægteskabet mellem de militære styrker og de humanitære organisationer i de fredsstøttende operationer er kort sagt et resultat af den voksende kompleksitet i konfliktmønstret. Det internationale samfunds svar på de komplekse konflikter var komplekse operationer, som nødvendiggjorde en sammenblanding af militære og humanitære aktiviteter, der tidligere havde kunne holdes adskilt. Tvangsægteskabet var ikke resultatet af langsigtede overvejelser eller planlægning. Det blev påtvunget parterne som følge af konkrete problemer i felten, der nødvendiggjorde et samarbejde. Det skete under nogen skrig og skrål, og næste del af artiklen vil se nærmere på årsagerne hertil.

Prøvelser og lessons learned

En stor del af balladen skyldtes den store portion af gensidig uvidenhed og mistillid, der prægede de to parter syn på hinanden i starten af processen. De mange forskelle på militære styrker og humanitære organisationer, som bevidst er sat på spidsen i tabellen nedenfor, måtte nødvendigvis resultere i kultursammenstød og samarbejdsproblemer. Der er mange beretninger herom fra operationerne i første halvdel af 1990'erne. Et typisk eksempel er følgende beskrivelse fra den amerikansk-ledede intervention i Somalia i 1992-93, hvor de amerikanske officerer havde svært ved at tage de humanitære nødhjælpsarbejdere seriøst og "simpelthen ikke opfattede kvinder sidst i tyverne i Birkenstock sandaler og "Save the Whales" T-shirts som eksperter, det kunne betale sig at konsultere." Det humanitære personel anså omvendt de amerikanske officerer for at være ufleksible, konservative, bureaukratiske og ligeglade med somaliernes lidelser. De kunne heller ikke tage officerernes bekymringer for "mission creep" alvorligt og betragtede dem som en dårlig undskyldning for at gøre så lidt som muligt og komme hurtigt hjem.¹²

Selvom sådanne kultursammenstød fylder meget i aktørernes beretninger og akademiske analyser, så blev deres betydning set i bakspejlet nok overdrevet. For det første viser de fleste af beretningerne, at samarbejdet alligevel kom til at fungere i de fleste tilfælde af den simple grund, at problemerne i felten ikke levnede parterne andet valg. For det andet blev problemerne mindre efterhånden, som parterne lærte hinanden bedre at kende, og der blev gjort en systematisk indsats for at løse dem.

¹²Dworken (1995), pp. 19-20.

Samarbejdet mellem militære enheder og humanitære organisationer •

Disse bestræbelser har betydet, at NATO (North Atlantic Treaty Organization), UNHCR og individuelle regeringer har udarbejdet doktriner og håndbøger for civilt-militært samarbejde (CIMIC),¹³ etableringen af en lang række trænings- og øvelsesaktiviteter med deltagelse af de væsentligste militære og humanitære aktører, og de fleste vestlige hære er begyndt at bruge CIMIC centre/huse og specialuddannet CIMIC personel under fredsstøttende operationer. De humanitære organisationer har også ydet en stor indsats. Røde Kors har udarbejdet en Code of Conduct, som over 150 NGO'er har tilsluttet sig,¹⁴ der er iværksat projekter med det formål at øge professionalismen og ansvarligheden i det civile humanitære arbejde (f.eks. SPHERE projektet),¹⁵ flere NGO'er er begyndt at arbejde tættere sammen for at den vej at fremme koordinationen, og endelig har FN med oprettelsen af sit koordinationskontor for nødhjælp (OCHA) forsøgt at forbedre sin evne til at koordinere den humanitære indsats i felten.

Ser vi kort på udviklingen i Danmark, så startede hæren et forsøg med CIMIC rådgivere i 1993, og det førte i januar 1997 til oprettelsen af CIMIC-sektioner og elementer i alle højere stabe fra brigade niveau og opover. Et CIMIC element indgår i dag i alle de enheder, der udsendes på fredsstøttende operationer, og Hærens Operative Kommando (HOK) arbejder for tiden med at opstille et CIMIC kompagni, der skal indgå i NATOs CIMIC Gruppe Nord og være klar til udsendelse 1. januar 2002. På uddannelsessiden har HOK udarbejdet en CIMIC-Håndbog, og der er også oprettet forskellige CIMIC kurser. Hærens Logistiskole har siden 1999 afholdt et CIMIC kursus i NORDCAPS (Nordic Coordinated Arrangements for Military Peace Support) regi hvert halve år, og i 2000 oprettede Forsvarskommandoen og Beredsskabsstyrelsen i fællesskab et CIMIC kursus med fokus på fredsstøttende operationer. Dette kursus er blevet afholdt en gang om året og er åbent for danske humanitære organisationer. Derudover har danske NGO'er og Røde Kors været inddraget i planlægningen og afholdelsen af Nordic Peace og SHIRBRIG (UN Stand-by Forces High Readiness Brigade) øvelser i Danmark i de senere år. Endelig oprettede Udenrigsministeriet i 1995 den humanitære kontaktgruppe for at styrke samarbejdet mellem statslige aktører og NGO'er i

¹³CIMIC refererer ikke kun til samarbejdet med de humanitære organisationer men til samarbejdet med alle civile aktører i fredstid, krigstid og under fredsstøttende operationer. Den officielle danske definition, som er en direkte oversættelse af NATOs, lyder som følger: "De midler og foranstaltninger som støtter forbindelsen mellem militære chefer og de nationale myndigheder - civile og militære - samt civilbefolkningen i et område hvor militære styrker er eller planlægger at blive indsat. Sådanne foranstaltninger omfatter samarbejde med ikke-statslige og internationale organer, organisationer og myndigheder." Svendsen (1999), p. 28.

¹⁴Se Ladekarl (1999) eller hans indlæg i Jakobsen (2000a), pp. 13-18 for en gennemgang af disse regler.

¹⁵Se <<http://www.sphereproject.org>>

Samarbejdet mellem militære enheder og humanitære organisationer •

forbindelse med danske humanitære indsatser. Deltagerkredsen er åben og omfatter repræsentanter for relevante ministerier, forsvaret, redningsberedskabet og NGO'er. Deltagerkredsen varierer afhængigt af den konkrete indsats. Under Kosovokrisen deltog Udenrigsministeriet, Statsministeriet, Indenrigsministeriet (Beredskabsstyrelsen og Beredskab Storkøbenhavn), Forsvarsministeriet, Dansk Flygtningehjælp, Læger Uden Grænser, Folkekirkens Nødhjælp, Red Barnet, ASF-dansk folkehjælp, ISRA (Independent Scandinavian Relief Agency), ADRA (Adventist Development and Relief Agency International) Danmark, CARITAS (Den katolske kirkes humanitære hjælpeorganisation)

Samarbejdet mellem militære enheder og humanitære organisationer •

Idealtypiske civil-militære forskelle

	Militære styrker	Humanitære organisationer
CIMIC formål	kampstøttefunktion	Effektiv hum. assistance
Egenbeskyttelse	1. prioritet	
Finansiering	Regering	Donorer og medieprofil
Hovedopgave	Slå ihjel og springe i luften	Redde liv og reparere
Hum. effekt	Her og nu -> + force protection	Langsigtet -> + udvikling
Koordinering	Maksimal/Kommando	Minimal/Konsensus
Kultur	Stat og vold	anti-stat og ikke vold
Lokal deltagelse	lille; man gør noget <i>for</i> befolkningen	stor; man gør noget <i>med</i> befolkningen
Mil. vs hum. opg.	Mil. opgaver > humanitære	Hum. opgaver > militære
Militær rolle	Situationsbestemt: Fra intet til alt	Minimal: logistik og sikkerhed
Organisation	Hierarki og klare kommandolinier	Flad struktur og flydende kompetencer
Personel	Få kvinder	Mange kvinder
Påklædning	Uniformer	T-shirts
Syn på hinanden	Force multiplier og irritationsmoment	Ressource og konkurrent
Tidsperspektiv	Sidst ind, først ud	Først ind, sidst ud
Uddelegering	Begrænset	Stor
Upartiskhed	Aktiv upartiskhed i forhold til mandatet*	Traditionel upartiskhed (neutralitet) i forhold til parterne

*Aktiv upartiskhed tillader magtanvendelse mod parter, som saboterer fredsprocesser eller forhindrer fredsstyrker i at udføre deres opgaver.

Danmark, Kosovo Kredsen og Dansk Røde Kors. I forbindelse med Kosovo indsatsen blev der desuden etableret en lokal humanitær kontaktgruppe og et

Samarbejdet mellem militære enheder og humanitære organisationer •

koordinationskontor i Pristina for de danske aktører i området. Dette initiativ gjorde CIMIC arbejdet i den danske KFOR (Kosovo Protection Force) bataljon arbejde meget mere effektivt, fordi det gik hurtigere med at få bevilliget penge fra Udenrigsministeriet til humanitære projekter.¹⁶

På grundlag af de erfaringer man har gjort sig i 1990erne, er der så småt ved at være udbredt enighed om, hvad der skal til for at få samarbejdet mellem de militære styrker og de humanitære organisationer til at fungere. På det overordnede plan er der enighed om, at effektivt samarbejde forudsætter gensidig respekt, kendskab til hinandens organisationskultur og arbejdsmetoder, professionalisme, fleksibilitet, pragmatisme, klare fælles mål, arbejdsdeling og konsensus-koordinering. På det operationelle niveau er der også bred enighed om, at det ville være en fordel med et tættere samarbejde både før, under og efter indsættelsen i fredsstøttende operationer. Ideelt set burde repræsentanter for de militære styrker og de humanitære organisationer før udsendelsen have deltaget i fælles træningsprogrammer og de humanitære organisationer burde desuden inddrages i den militære planlægning. Erfaringerne fra operationerne i 1990erne viser vigtigheden af et fælles koordinationscenter (CIMIC hus/center), daglige møder, fælles planlægning og koordinering af alle humanitære aktiviteter i operationsområdet. Endelig peger erfaringerne også på behovet for fælles evaluering af erfaringerne fra felten.¹⁷

Tilbageværende problemer

Denne ideal situation har vi ikke nået endnu. Hvis vi tager de overordnede principper først, så kniber det fortsat både med professionalismen og den interne koordination i begge leje. Til trods for bestræbelserne på at højne niveauet blandt de humanitære organisationer ved hjælp af Codes of Conduct, best practices osv., er der stadig mange humanitære organisationer, som ikke kan leve op til disse standarder. Det gælder især de mindre såkaldte Come 'N'GOs, der oprettes til lejligheden i forbindelse med en konkret krise for så at forsvinde igen, når medieopmærksomheden har lagt sig, eller midlerne er opbrugt. Hos de store internationale humanitære organisationer og de store danske organisationer ser situationen anderledes positiv ud. De ansatte er fortrinsvis professionelle med lang erfaring i humanitært arbejde og ikke mindst samarbejde med militæret. For disse organisationer er humanitært arbejde en millionforretning, hvis fortsættelse i høj grad afhænger af evnen til at kunne levere et professionelt stykke arbejde.

Der er tilsvarende problemer på den militære side. Selv indenfor NATO kredsen er der store nationale forskelle på, hvordan fredsstøttende operationer, CIMIC og militærets inddragelse i civile og humanitære opgaver håndteres. Forskellige nationale interesser og prioriteringer er en væsentlig årsag hertil. Flere lande har

¹⁶Jakobsen (2000a), pp. 5, 33; Ottenheim (2000).

¹⁷Jakobsen (2000a og b).

Samarbejdet mellem militære enheder og humanitære organisationer •

eksempelvis aktivt brugt CIMIC aktiviteter til at skaffe egne firmaer og NGO'er genopbygningskontrakter.¹⁸ Det er derfor et åbent spørgsmål, hvor stor forbedring indførelsen af en fælles CIMIC doktrin og oprettelsen af multinationale CIMIC grupper i NATO vil medføre. Hovedparten af CIMIC aktiviteterne vil fortsat blive udført af de nationale kontingenter, som også vil have flere ressourcer til deres rådighed end de multinationale CIMIC grupper. Deputy Chief CIMIC Rollings, som i SHAPE (Supreme Headquarters Allied Power Europe) er ansvarlig for udviklingen af NATOs CIMIC doktrin, tror således ikke rigtig på, at koordinationen på det operationelle niveau af NATO kontingenterne vil blive bedre.¹⁹

Et andet forhold, som skaber problemer er vanskelighederne med at etablere en klar arbejdsdeling mellem militæret og de humanitære organisationer. I teorien er det nemt nok: militæret skal tage sig af sikkerhed og logistik og lade de humanitære organisationer stå for de humanitære opgaver. Det er en arbejdsdeling, som både militærfolk og humanitært personel hurtigt kan blive enige om under det fælles motto: Skomager bliv ved din læst.²⁰ I praksis er en sådan arbejdsdeling imidlertid svær at etablere af mindst tre årsager. Den ene er rent praktisk. Militæret kan være tvunget til at påtage sig opgaver af humanitær og civil karakter af den simple grund, at der ikke er andre, som kan. Manglen på civilt politi har eksempelvis tvunget militære styrker til at påtage sig politiarbejde i forbindelse med hovedparten af de større fredsoperationer i 1990'erne. Et andet eksempel kan hentes fra Kosovo hvor manglen på administrativt personale betød, at nogle bataljonschefer midlertidigt kom til at fungere som borgmestre.

En anden faktor, som gør det svært at etablere en klar arbejdsdeling er, at de militære styrker har det med at uddele nødhjælp eller feltrationer på eget initiativ uden at koordinere det med de humanitære organisationer. Det gav problemer både i Kosovo og på Østtimor i 1999.²¹ Det kan enten skyldes, at soldaternes gode hjerter løber af med dem, når de bliver konfronteret med civilbefolkningens lidelser, eller ske som led i en bevidst strategi med det formål at forbedre forholdet til civilbefolkningen.

Den tredje årsag er politisk. De militære styrker kan blive pålagt humanitære opgaver af propagandamæssige årsager, som et led i bestræbelserne på at legitimere en bestemt politik.

Under krigen i Bosnien brugte Clinton administrationen i foråret 1993 således

¹⁸Gordon (2001), p. 3.

¹⁹Samtale med Rollings i forbindelse med DUPI konferencen om CIMIC i september 2000. Se også hans indlæg i Jakobsen (2000b), pp. 113-114.

²⁰Se indlæggene af Kühnel og Ladekarl i Jakobsen (2000a), pp. 13-18, 23-24; og af forsvarschefen og Ed Schenkenberg van Mierop i Jakobsen (2000b), pp. 6-9; 117-124.

²¹Elmquist (1999) og foredrag af Søren Bruun Rasmussen ved DUPIs CIMIC seminar 29 marts 2000.

Samarbejdet mellem militære enheder og humanitære organisationer •

nedkastning af nødhjælp fra luften til at lukke munden på de dele af den amerikanske opinion, som ønskede en militær intervention med amerikanske tropper. Under Kosovokrigen i 1999 blev NATOs indsats i Albanien med at oprette flygtningelejre og uddele nødhjælp i Albanien brugt til at lukke munden på kritikerne af Operation Allied Force. Brugen af nødhjælp i propagandamæssigt øjemed var endnu mere tydelig i forbindelse med bombardementerne af Afghanistan i efteråret 2001, hvor det amerikanske luftvåben på samme tid udførte bombetogter og nedkastede nødhjælp.²²

Den uklare arbejdsdeling giver de humanitære organisationer problemer i forhold til principperne om upartiskhed og neutralitet, som traditionelt har været styrende for det humanitære arbejde. Disse principper har været det adgangskort, som gav dem mulighed for at opnå stridendes parters samtykke til at kunne udføre deres arbejde, og de ydede også en grad af beskyttelse mod overfald. Der er adskillige eksempler på, at humanitære organisationer i 1990'erne er blevet nægtet adgang til nødlidende befolkninger, fordi de i kraft af deres samarbejde med militære styrker er blevet opfattet som partiske. For nu at tage et af de mere groteske eksempler, så blev en international NGO nægtet adgang til at fortsætte sit arbejde i Angola, fordi rebellerne, der havde kontrollen med det pågældende område ikke længere stolede på NGO'en, efter at de havde set på CNN, at den arbejdede side om side med NATO i en flygtningelejr i Albanien.²³ Det er for at undgå sådanne problemer, at Røde Kors er meget tilbageholdende med at acceptere militær beskyttelse, og at andre organisationer som Læger Uden Grænser af princip ikke ønsker at arbejde sammen med bevæbnet personel. Disse organisationer har bare det problem, at de i stadig flere tilfælde ikke vil kunne operere uden militær beskyttelse. Ændringerne i konfliktmønsteret og den faldende respekt for krigens love har fanget de humanitære organisationer i et svært dilemma, som der ikke er nogen nemme løsninger på. Den stigende anvendelse af militære styrker til nødhjælpsarbejde, som Kosovokrigen og luftkampagnen mod Afghanistan i efteråret 2001 illustrerer, har også skabt frygt for marginalisering blandt de humanitære organisationer. Denne frygt for militær dominans er også med til at besværliggøre bestræbelserne på at etablere et tættere operativt samarbejde før, under og efter indsættelsen, som vi nu vender os til.

Selvom der er sket fremskridt hvad angår fælles træning inden udsendelse, så hæmmes det fortsat af to problemer. Samarbejdet har for det første stærk militær slagside. Det er i reglen militæret, der inviterer de humanitære organisationer til at

²²Brugen af militæret til nødhjælpsindsatserne i Kosovo og Afghanistan resulterede ikke overraskende i voldsomme protester fra de humanitære organisationers side. Se Boddum (2001); Ladekarl (1999); Morris, N. (1999); Morris, P. (1999); Porter (1999); og Sonne, Winther og Termansen (2001). For en balanceret analyse af NATOs nødhjælpsindsats i Albanien se Minear, van Baarda og Sommers (2000).

²³Jakobsen (2000b), p. 94.

Samarbejdet mellem militære enheder og humanitære organisationer •

deltage i deres kurser, mens der er ikke er særlig megen trafik den anden vej. Denne skævhed er medvirkende til at øge den frygt for militær dominans, som jeg nævnte lige før. Hovedproblemet med den fælles træning er imidlertid, at de humanitære organisationer, og især NGOerne, mangler tid og penge til at kunne deltage i fælles træningsaktiviteter. De har relativt få medarbejdere og kan ikke bruge deres nødhjælpsmidler til uddannelse, hvorfor de ofte må sige nej til tilbud om deltagelse i fælles kurser, konferencer, øvelser osv.

Bestræbelserne på at foretage fælles planlægning inden udsendelsen er primært strandet på militær modvilje mod at inddrage de humanitære organisationer i deres planlægning. Et konkret eksempel kan hentes fra den australsk-ledede intervention på Østtimor i 1999, hvor den militære chef for styrken ikke ville mødes med FNs humanitære koordinator før operationen gik i gang. Konsekvensen var, at det civil-militære samarbejde først for alvor kom til at fungere tre uger inde i operationen.²⁴

I felten fungerer samarbejdet stort set i overensstemmelse med de skitserede retningslinier med anvendelse af CIMIC centre placeret på neutral grund, daglige møder, fælles planlægning og koordinering. Dermed ikke sagt, at samarbejdet foregår uden gnidninger. Det er så godt som umuligt at inddrage alle i koordineringsbestræbelserne, og viljen til at lade sig koordinere varierer meget. De fleste analyser og beretninger peger fortsat på, at kemien mellem de involverede personer er helt afgørende for, hvor godt samarbejdet kommer til at fungere i praksis. Men de nødvendige rammer for at et samarbejde kan komme i stand er kommet på plads. Koordineringsproblemerne i felten ligger hovedsageligt på det operationelle niveau. Det skyldes først og fremmest, at FN organisationerne, som normalt har det formelle ansvar herfor, ofte ikke har de fornødne ressourcer, der skal til for at få det til at fungere. Men mulighederne for at foretage en overordnet koordinering svækkes også af, at de vestlige regeringer i stigende grad giver deres humanitære midler direkte til deres egne militære styrker og NGOer i operationsområdet. Udviklingen i retning af nationale parløb, som også kan ses i Danmark, har indlysende fordele. Den nationale tilgang øger kontrollen med midlerne, mindsker risikoen for spild, reducerer graden af bureaukrati og gør det muligt at tage hurtige beslutninger. Ulempen er, at den overordnede koordinering svækkes, og at det bliver sværere at sikre, at det humanitære arbejde udføres efter de samme standarder i hele operationsområdet, hvilket blev tydeligt illustreret i forbindelse med NATOs indsats i Albanien i 1999.

Hvad angår den fælles evaluering, er det fortsat begrænset, hvor stor en indsats der gøres på dette område. Der er eksempelvis ingen systematisk evaluering af det civil-militære samarbejde i forbindelse med danske humanitære indsatser, og billedet er det samme i de fleste andre lande. Hertil kommer, at langt de fleste lessons learned rapporter ikke fører noget som helst.

²⁴Foredrag af Michael Elmquist, Chief of Military and Defence Unit, OCHA ved Forsvarsakademiets CIMIC kursus, 2 maj 2000. Se også Elmquist (1999)

Mulige løsninger

For at gøre tvangsægteskabet mere behageligt for begge parter skal der arbejdes videre med at løse de problemer, der blev skitseret ovenfor. De overordnede problemer er det svært at gøre noget ved på kort sigt. Det er derfor mest hensigtsmæssigt, at betragte som rammebetingelser for samarbejdet mellem militære styrker og humanitære organisationer i overskuelig fremtid. Bestræbelserne på at professionalisere de militære styrker og de humanitære organisationer skal selvfølgelig fortsætte, men det er utopisk at forestille sig, at problemerne med manglende professionalismisme og intern koordinering vil kunne løses foreløbigt. Det samme gælder de problemer, som den uklare arbejdsdeling mellem de humanitære organisationer og militæret skaber. Den uklare arbejdsdeling er en kendsgerning, som der ikke kan laves om på, fordi den bunder i de ændringer, der er sket i konfliktmønsteret, den vestlige interventionspraksis i 1990'erne og det forhold, at arbejdsdelingen vil variere fra konflikt til konflikt afhængig af omstændighederne. De humanitære organisationer må derfor affinde sig med, at militæret nogle gange vil blive tvunget til at udføre "deres" opgaver, ligesom militæret omvendt må acceptere, at der er grænser for hvor tæt humanitære organisationer kan og vil samarbejde med militære styrker, fordi det kan gå ud over deres upartiskhed og neutralitet.

De operative problemer er der større mulighed for at afhjælpe på kort sigt. Hovedproblemerne med den fælles træning er som nævnt, at den i høj grad foregår på militære præmisser, og at det er svært at få de humanitære organisationer og især NGO'erne til at deltage. Problemet med den militære dominans kunne løses ved at sende både militært og humanitært personel på kurser, der udbydes af FN og andre civile udbydere, og ved at øge antallet af militære deltagere på de kurser, som de store humanitære organisationer selv afholder. En anden mulighed er at gøre større brug af militære undervisere på civile kurser og omvendt. Hvad angår problemet med at tiltrække NGO'er, er der flere muligheder. For det første kunne man koncentrere sig om at få fat i personalet fra det relativt begrænsede NGO'er, der modtager størstedelen af de midler, som anvendes på det humanitære område.²⁵ For det andet kunne man at betale NGO'erne for at deltage, så de ikke skal finde midlerne på egne budgetter. En tredje mulighed er, at de store donorer kun støtter

²⁵Ifølge Abiew og Keating (1999, p. 91) får 8 NGO'er over 50% af de statslige midler der anvendes på humanitær assistance. Det drejer sig om CARE, World Vision International, Oxfam, Médecins sans Frontières, Save the Children, Federation Eurostep, CIDSE) Cooperation Internationale pour le Développement et la Solidarité) and APDOVE (Association of Protestant Development Organizations in Europe). Slim (1996, p. 128) refererer til en analyse der anslår, at 20 store NGO'er omkring 75% af alle de statslige midler, som NGO'er anvender i komplekse kriser.

Samarbejdet mellem militære enheder og humanitære organisationer •

NGOer, som er villige til at sende deres nøglepersonel på relevant fælles kurser. Donorfinansiering af disse kurser kunne også indgå i en sådan model for at gøre det mere attraktivt for NGOerne. En fjerde mulighed er at arrangere kurser for NGOerne i felten.

Problemet med den manglende inddragelse af de humanitære organisationer i fælles planlægning inden udsendelsen, kunne afhjælpes ved at inddrage humanitære organisationer i beredsskabsplanlægning af mere generel karakter. Det vil på kort sigt gøre det nemmere at samarbejde i felten i konkrete operationer, også selvom de humanitære organisationer ikke havde været inddraget i planlægningen for den konkrete operation. På længere sigt vil det betyde, at militæret opgiver sin modstand mod at inddrage humanitære organisationer i planlægningen af konkrete operationer. Et øget samarbejde mellem de mange militære og humanitære beredsskabstyrker og arrangementer, som er under opstilling indenfor rammerne af EU, FN, NATO og OSCE synes også oplagt. I dansk regi er et tættere samarbejde indenfor rammerne af den Humanitære Kontaktgruppe på planlægningsområdet en mulighed, der bør udnyttes.

Problemerne med den overordnede koordinering af det civil-militære samarbejde er svære at løse, fordi de udspringer af en række strukturelle problemer: det store antal aktører i felten, modstridende interesser hos de involverede stater og internationale organisationer, ressourcemangel og koordineringsproblemer i FN systemet osv. Fremskridt på dette område kræver en flerstrengt strategi. Der skal lægges konstant pres på de store FN organisationer for at få dem til at reformere deres interne procedurer og åbne op for en større grad af indbyrdes koordinering. Problemet med de mange NGOer i missionsområderne kan mindskes, såfremt donorerne udelukkende finansierer de NGOer, som de har gode erfaringer med, og som er i stand til at levere et professionelt stykke arbejde. Denne form for "NGO håndplukning" foregår allerede i et vist omfang og meget tyder på, at denne udvikling vil fortsætte. Tendensen til et øget samarbejde mellem militære styrker og udvalgte NGOer fra samme nation peger i hvert fald i den retning.

Det sidste problem der blev berørt ovenfor var manglen på systematisk evaluering af det civil-militære samarbejde, og det forhold at de fleste lessons learned rapporter ikke fører til noget som helst. Dette problem er ligeledes svært at løse. Men erfaringerne til dato peger i retning af, at der skal være tætte forbindelser mellem den institution eller de personer, som foretager evalueringen, og de aktører, der står for uddannelse og planlægning af internationale missioner. I en dansk kontekst ville et oplagt forum for en systematisk evaluering derfor være den Humanitære Kontaktgruppe, som har deltagelse af alle de danske aktører på området.

Og de levede lykkeligt..?

Om militæret og de humanitære organisationer med tiden vil lære at elske hinanden, er nok tvivlsomt, men mindre kan også gøre det. Hvis tvangsægteskabet mellem

Samarbejdet mellem militære enheder og humanitære organisationer •

dem ender med at være kendetegnet ved gensidig respekt og forståelse, så vil resultatet kunne betegnes som "lykkeligt." Relativt beskedne fremskridt i retning af mere fælles træning og planlægning inden udsendelse mellem militært og humanitært nøglepersonel på konkrete operationer vil være afgørende for at nå dette mål, hvorfor man må håbe på en fortsættelse af den positive udvikling, der er sket på dette område, i de senere år.

Referencer

- Abiew, Francis Kofi and Keating, Thomas (1999) "NGOs and UN Peacekeeping Operations: Strange Bedfellows," *International Peacekeeping*, Vol. 6, No. 2 (Summer), pp. 89-111.
- An Agenda for Peace*, FN dok. A/47/277-S/24111, 17 juni 1992.
- Boddum, Dorte Ipsen (2001) "Kritik af nødhjælp tages op i EU," *Kristeligt Dagblad*, 10 oktober, p. 1.
- Donini, Antonio (1996) "The Policies of Mercy: UN Coordination in Afghanistan, Mozambique, and Rwanda," *Occasional Paper No. 22* (Providence, RI: Thomas J. Watson Institute for International Studies).
- Dworken, Jonathan T. (1995) "Restore Hope: Coordinating Relief Operations," *Joint Forces Quarterly*, No. 8 (Summer), pp. 14-20.
- Elmquist, Michael (1999) "CIMIC in East Timor," (Geneva: OCHA), <http://www.reliefweb.int/ocha_ol/programs/response/mcdunet/0esttimo.html> hentet 19. oktober 2001.
- FN dok. A/53/501, 21 oktober 1998.
- Gordon, Stuart (2001) "Understanding the Priorities for Civil-Military Co-operation (CIMIC)," *The Journal of Humanitarian Assistance*, <<http://www.jha.ac/articles/a068.htm>>, lagt på nettet 13 juli.
- Griffin, Michèle and Bruce Jones (2000) "Building Peace Through Transitional Authority: New Directions, Major Challenges," *International Peacekeeping*, Vol. 7, No. 4 (Winter), pp. 75-90.
- Holsti, Kalevi J. (1996) *The State, War, and the State of War* (Cambridge University Press).
- Jakobsen, Peter Viggo (red.) (2000a) "CIMIC - Civilt-militært samarbejde under fredsstøttende operationer," *DUPI Report*, No. 6 (København: Dansk Udenrigspolitisk Institut).
- Jakobsen, Peter Viggo (red.) (2000b) "CIMIC - Civil-military Co-operation. Lessons Learned and Models for the Future," *DUPI Report*, No. 9 (København: Dansk Udenrigspolitisk Institut). Kan downloades i fuld tekst fra <<http://www.dupi.dk/webtxt/rp0009.pdf>>.
- James, Alan (1995) "Peacekeeping in the post-Cold War era," *International Journal*, Vol. 50, No. 2 (Spring), pp. 241-265.
- Joint Warfare Publication 3-50: Peace Support Operations* (Northwood, UK: Ministry of Defence, 1998).

Samarbejdet mellem militære enheder og humanitære organisationer •

- Ladekarl, Anders (1999) "Militært-humanitært samarbejde: Erfaringer fra Kosovo-krisen," *Militært Tidsskrift*, Vol. 128, No 4 (November), pp. 338-347.
- Martin, Randolph (1999) "NGO field security," *Forced Migration Review*, No. 4 (April), pp. 4-7.
- Miner, Larry, Ted van Baarda og Marc Sommers (2000) "NATO and Humanitarian Action in the Kosovo Crisis," *Occasional Paper*, No. 36 (Providence, RI: Thomas J. Watson Institute for International Studies).
- Morris, Nicholas (1999) "UNCHR and Kosovo: a personal view from within UNHCR," *Forced Migration Review*, No. 5 (August), pp. 14-17.
- Morris, Peter (1999) "Humanitarian interventions in Macedonia: an NGO perspective," *Forced Migration Review*, No. 5 (August), pp. 18-19.
- Nafziger, E. Wayne, Frances Stewart, Raimo Väyrynen og Joan B. Kroc (red.) (2000a) *Vol. I. War, Hunger, and Displacement: The Origins of Humanitarian Emergencies* (Oxford: Oxford University Press).
- Nafziger, E. Wayne, Frances Stewart, Raimo Väyrynen og Joan B. Kroc (red.) (2000b) *Vol. II. Weak States and Vulnerable Economies: Humanitarian Emergencies in Developing Countries* (Oxford: Oxford University Press).
- Ottenheim, Freddie (2000) "CIMIC: Den danske model skaber resultater," *Danske Officerer*, nr. 4.
- Pedersen, Freddy Karup og Hans Hækkerup (2000) "Brutalitetsens udfordring," *Jyllands-Posten*, 12 august, p. 9.
- Porter, Toby (1999) "Coordination in the midst of chaos: the refugee crisis in Albania," *Forced Migration Review*, No. 5 (August), pp. 20-23.
- Slim, Hugo (1996) "The Stretcher and the Drum: Civil-Military Relations in Peace Support Operations," *International Peacekeeping*, Vol. 3, No. 2 (Summer), pp. 123-140.
- Sonne, Katrine Irminger, Oluf Ravn Winther og Jesper Termansen (2001) "Dansk kritik af den militære nødhjælp i Afghanistan," *Berlingske Tidende*, 10 oktober, p. 6.
- Svendsen, Bjarne Juul (1999) "CIMIC - en størrelse vi må forholde os til, men som vi kender godt på forhånd," *Hærenyt*, No. 3, pp. 28-30.

Det danske Forsvar og "NORDCAPS"

Orlogskaptajn Per Møller Nielsen¹

Indledning

Berlin murens fald og terrorangrebet i New York den 11. september 2001 er to dramatiske begivenheder i nyere tid, som har og vil få stor betydning for dansk sikkerhedspolitik, og dermed også for Forsvarets arbejdsvilkår i den nærmeste fremtid. Samtidigt er et nyt begreb "Nordic Coordinated Arrangement for Military Peace Support (NORDCAPS)" blevet lanceret og gradvist videreudviklet fra år 1997 og frem mod i dag. "NORDCAPS" markerer de nordiske landes fornyede bestræbelser for at optræde sammen i Fredsstøttende Operationer. Kan Danmark, der har begge ben solidt plantet i NATO, drage nytte af "NORDCAPS" og vil betydningen af "NORDCAPS" øge efter de tragiske begivenheder 11. september? Er svaret ja - så kan det nordiske samarbejde være til større gavn for dansk Forsvars- og Sikkerhedspolitik end måske først antaget.

Baggrund

Årsagen til at denne artikel er blevet til, er den, at ikke mange kender til organisationen "NORDCAPS", og hvis man har hørt om "NORDCAPS", så er det de færreste som ved, hvad "NORDCAPS" egentlig indeholder og står for. Dernæst er der sikkert mange som stiller sig tvivlende til "NORDCAPS" potentielle betydning. Derfor har jeg fundet det vigtigt at sprede kendskabet til og om "NORDCAPS". Ydermere ønsker jeg med artiklen at give mit eget bud på, hvad "NORDCAPS" kan anvendes til, og hvilke fordele et helhjertet engagement vil kunne tilføje dansk forsvars- og sikkerhedspolitik. Jeg er i skrivende stund udstationeret som "ACOS CJ 3" ved "NORDCAPS" planlægningsselement i Stockholm. De holdninger og vurderinger, som kommer til udtryk i denne artikel er mine egne, og de repræsenterer ikke nødvendigvis officiel dansk politik i "NORDCAPS" spørgsmål.

"The Nordic Coordinated Arrangement for Military Peace Support" benævnt "NORDCAPS" er den officielle engelske ordlyd og forkortelse for de nordiske landes målsætning om at kunne optræde sammen i Fredsstøttende Operationer. Baggrunden er den, at de nordiske Forsvarsministre på det nordiske ministermøde på Grønland i 1997 besluttede at omdøbe NORDSAMFN² til "NORDCAPS". Skiftet af navn skulle markere, at det nordiske Forsvarspolitiske samarbejde skulle

¹ Forfatteren gør tjeneste i NORDCAPS Planlægningsselement i Stockholm.

² Nordisk samarbejtsgrupp för militära FN-ärenden (NORDSAMFN).

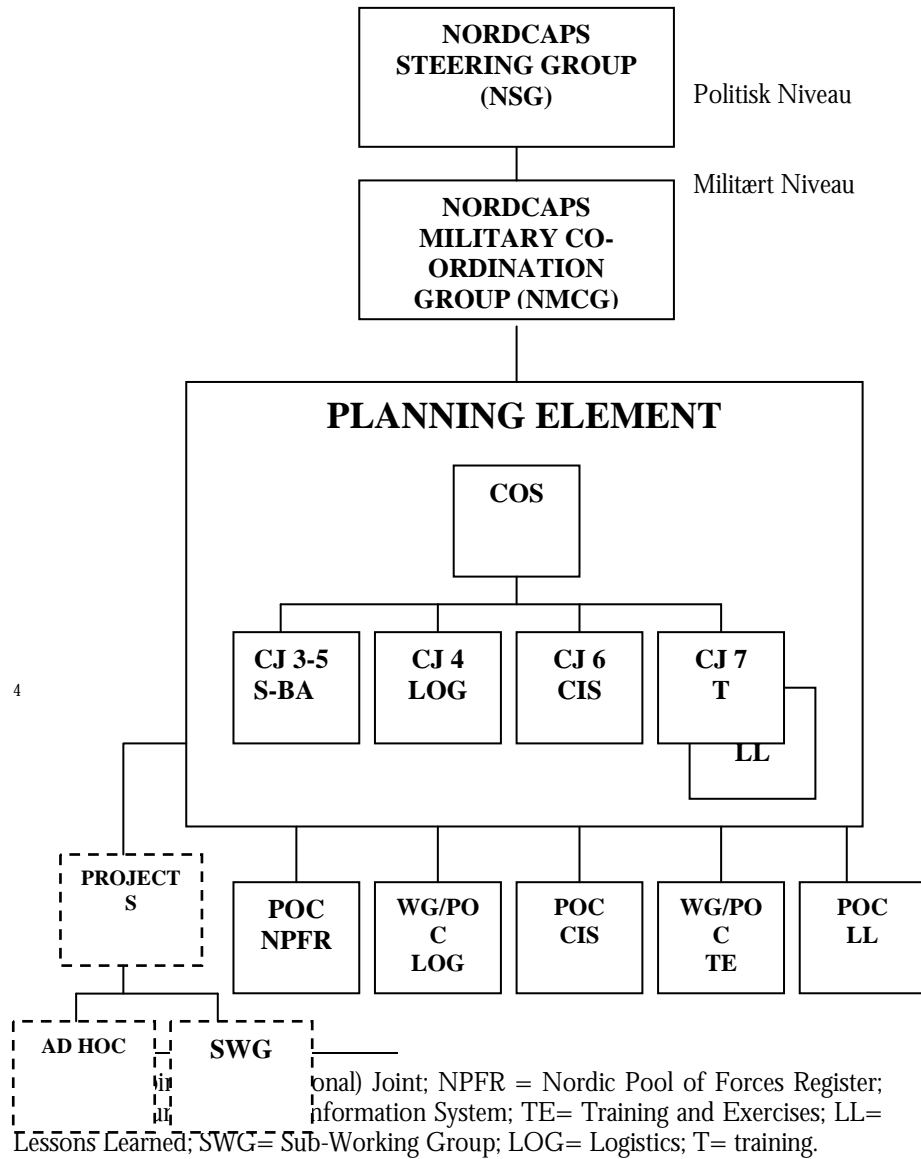
Det danske Forsvar og "NORDCAPS" •

udvikles og moderniseres i takt med udviklingen i omverdenen siden Berlin Murens fald.

"NORDCAPS" er i princippet en netværksorganisation, som dækker alt fra det politiske niveau og ned til det taktiske niveau med blandt andet koordineret uddannelse og træning af enhederne. Hovedopgaven for "NORDCAPS" er at opstille et register med militære enheder fra alle tre værn, som ved behov skal kunne indsættes i fredsstøttende operationer i en nordisk ramme. Det er endvidere hensigten, at styrkerne, som er tilmeldt til dette "NORDCAPS" styrkeregister, skal kunne indsættes i hele spektret af fredsstøttende opgaver inklusive fredspåtvingende opgaver. Udvikling af de nordiske militære styrker til brug for indsatser under mere krigslignende former er betydelig mere kompliceret end det hidtidige traditionelle nordiske samarbejde omkring fredsbevarende operationer, som eksempelvis FN operationen på Cypern. Denne udvikling har selvfølgelig bragt reaktionstiderne i fokus eftersom fredsskabende eller fredspåtvingende militære operationer gerne skulle kunne virke inden våbene taler. Af denne årsag opstod der et behov for at etablere et organ, som til stadighed kunne holde styrkeregisteret opdateret, for derved at bidrage til at styrkegenereringsprocessen i givet fald burde kunne forløbe relativt hurtigt. Ydermere har omstillingsprocessen af det nordiske samarbejde vist sig besværlig at løse i en ren netværksorganisation, hvor de respektive landes repræsentanter kun mødes lejlighedsvis. Sammenlagt blev det fundet nødvendigt at oprette et permanent planlægningselement i "NORDCAPS" regi, som ville kunne assistere netværksorganisationen med at afhjælpe reaktionstidsproblematikken og samtidig assistere med at drive aktiviteterne fremad mod de politiske og militære opsatte mål. "NORDCAPS" planlægningselement (PLE) blev oprettet 01. oktober 2000 og var klar til indvielse den 01. november 2000 med deltagelse af de nordiske forsvarsministre. "NORDCAPS" PLE fik til huse i Stockholm og er placeret i de repræsentative maritime omgivelser bag om "Näsby Slott".³

For at skabe sig et overblik over "NORDCAPS", som organisation, vil jeg kort beskrive denne. I forlængelse af det nordiske råd har de fire nordiske forsvarsministre den politiske magt i "NORDCAPS" regi. De har i sig en styregruppe kaldet "NORDCAPS Steering Group (NSG)" til at berede og kontrollere, at de politiske viljer omsættes til militære termer og føres ud i livet. NSG består af en højtstående repræsentant fra det ministerielle niveau fra hvert af de respektive nordiske lande. Hvis intet uforudset indtræffer, mødes NSG to gange om året, og medlemmerne i NSG refererer direkte til respektive forsvarsministre. Formandskabet i NSG bestrides efter rotation, og p.t. er det Finland, som besidder denne post. Den militære koordinationsgruppe, som kaldes "NORDCAPS Military Coordination Group (NMCG)" er etableret for at koordinere det militære niveau efter de retningslinier, som NSG udstikker. NMCG består af en udpeget repræsentant fra

³ Näsby Slott husede frem til firserne den svenske søofficersuddannelse.

hver af de respektive landes Forsvarsstabe. Formandskabet i NMCG roterer hvert andet år. Sverige besidder for nærværende formandskabet i NMCG.

"NORDCAPS" PLE er organisatorisk indplaceret som et stabsstøtteelement til NMCG. "NORDCAPS" PLE refererer direkte til formanden for NMCG, som igen repræsenterer alle nationerne. Den daglige ledelse af PLE er pålagt den udpegede stabschef. Hver nation stiller med 1 - 2 officerer for at besætte posterne i PLE - staben. Danmark har for tiden kun én officer placeret ved PLE. NSG har besluttet, at det er NATO procedurer, som er gældende i planlægningsarbejdet i "NORDCAPS". PLE - staben er derfor organiseret efter NATO model. Det er kun publikationer frigivet til NATO/PfP brug som kan anvendes ved PLE - staben, hvilket ind imellem kan vanskeliggøre processen. Alt skriftligt materiale udarbejdes på engelsk. Det mundtlige kan være skandinavisk eller engelsk alt efter omstændighederne. "NORDCAPS" PLE er ikke tænkt at skulle udgøre nogen form for kadre for en brigade eller anden taktisk stab, hvilket også er en direkte følge af indplaceringen i organisationen på det strategiske/operative niveau.

"NORDCAPS" PLE skal med tiden kunne støtte oprettelsen af forskellige militære strukturer i "NORDCAPS" regi gennem sin planlægningsstøtte til NMCG. Til brug for dette er der i "NORDCAPS" regi oprettet et register med politisk godkendte militære enheder fra de nordiske lande, som kaldes "Nordic Pool of Forces Register (NPFR)". Den politiske godkendelse af enhederne i NPFR var klar ved udgangen af år 2000. Imidlertid gælder det, at Folketinget fra sag til sag træffer beslutning om udsendelse af danske militære enheder i fredsstøttende operationer med henvisning til grundlovens § 19. Forsvarsministeren kan i sager, der ikke falder ind under § 19, godkende udsendelse af danske militære enheder. Det betyder, at Forsvarsministeren kan bemyndige Forsvarschefen til at delegere - "OPCOM" til SACEUR eller SACLANT, alternativt "OPCON" direkte til chefen for den pågældende internationale styrke eller mission med henvisning til § 12 i "Lov nr. 122 af den 27. februar 2001 om forsvarets formål, opgaver og organisation mv.". Folketinget (grundlovens § 19) eller Forsvarsministeren udøver dog altid "Full Command"⁵ over danske styrker i NPFR.

I arven fra NORDSAMFN lå en del arbejdsgrupper, der i hovedsagen beskæftigede sig med hærtaktisk niveau, men som nu enten er nedlagt eller har fået ny ordførende

⁵ "Full Command" ligger altid hos nationerne og ved højeste ansvarlige myndighed, hvilket er Forsvarsministeren jf. § 9 i "Lov nr. 122 af den 27. februar 2001 om forsvarets formål, opgaver og organisation mv.". Bemærk, at dette faktum ikke er reflekteret i forsvarets officielle opfattelse vedrørende kommandorelationerne. Forsvarets officielle tolkning siger, at det er Forsvarschefen, som er højeste myndighed, hvilket medfører, at det er Forsvarschefen som udøver "Full Command".

Det danske Forsvar og "NORDCAPS" •

i form af et udpeget stabsmedlem i "NORDCAPS" PLE. De tilbageværende arbejdsgrupper, som benævnes Working Groups, er "Working Group Logistic (WG-L)" og "Working Group Training (WG-T)".

NMCG kan oprette og nedlægge arbejdsgrupper efter behov. Det forudsås dog, at man med oprettelsen af PLE ville kunne reducere antal arbejdsgrupper. Indledningsvis blev arbejdsgruppen for FN's "Standby- Arrangement" nedlagt, idet Planlægningsselementet via styrkeregisteret skulle overtage dette ansvar. Arbejdsgruppen overgik til at blive en "Point Of Contact (POC)". På samme måde blev arbejdsgruppen "Lesson Learned" nedlagt. Under det forgangne år, hvor planlægningsselement har været etableret, har der været oprettet en del arbejdsgrupper eller underarbejdsgrupper, som efter endt arbejde og afrapportering atter er blevet nedlagt. Dette markerer en ny fleksibilitet set i forhold til tiden før planlægningsselementet blev oprettet, idet arbejdsgrupperne dengang havde en mere permanent karakter. NMCG er blevet pålagt at fremkomme med forslag til ambitionsniveau for flyvevåben- og sømilitære styrker. En særlig oprettet underarbejdsgruppe, har på dette grundlag redegjort for mulighederne for et nordisk samarbejde baseret på den nuværende tilmelding af flyvevåben- og sømilitære styrker til "NORDCAPS" styrkeregister.⁶ Dette forslag skal nu forankres på forsvarskommandoniveau i respektive nordiske lande. Dernæst skal det endelige resultat fremlægges for godkendelse på det politiske niveau via NSG før end de fælles nordiske flyvevåben og sømilitære strukturer eller koordinationsmuligheder for alvor kan inddrages. Grundstenen i udviklingen under "NORDCAPS" spæde begyndelse har været bestræbelserne på at kunne opstille en fælles nordisk hærstyrke af op til brigade størrelse. Den nye fleksible arbejdsstruktur i "NORDCAPS" regi har gjort det muligt at udvikle forudsætningerne herfor.

Den nordiske brigade

Ved det "20th NMCG" møde i København i august 2001 blev det besluttet at oprette en arbejdsgruppe, brigade (WG/BDE). Arbejdsgruppen skal det næste halve år arbejde på at klarlægge de organisatoriske og andre forhold som f. eks "Standing Operational Procedures (SOP)", således, at det vil være muligt for de nordiske lande at leve op til de nordiske forsvarsministres hensigt om, at Norden, ved behov, skal kunne opstille en multinational krisehåndteringsstyrke af op til brigadestørrelse fra den 1. juli 2003. Den nordiske multinationale krisehåndteringsstyrke af op til brigade størrelse vil herefter i artiklen blive omtalt som den nordiske brigadestørrelse. Som tidligere nævnt er det meningen, at den nordiske brigadestørrelse med tiden skal kunne indsættes i fredspåtvingende operationer. Dog ses det fulde potentiale af den nordiske brigadestørrelse tidligst udviklet hen mod år 2006. Det betyder, at Norden vil kunne opstille en nordisk

⁶ Nordcaps Steering Group - direktiv til Nordcaps Military Coordination Group af den 25. maj 2000.

Det danske Forsvar og "NORDCAPS" •

brigade fra 01. juli 2003, der imidlertid kun vil kunne indsættes i stationære fredsstøttende operationer af samme type som de, der p.t. pågår i Bosnien og Kosovo. I den sammenhæng er det værd at huske, at Norden blev splittet i sin indsættelse af hærstyrker i Kosovo. Danmark valgte den franske brigade, og Finland, Norge og Sverige valgte den britiske brigade. Der foreligger altså en mulighed for, at den nordiske brigade kan etableres i Kosovo, hvis det viser sig, at især Storbritannien ønsker at forskyde sine styrker til andre af verdens brændpunkter. Et godt eksempel på denne effekt er udsendelse af 40 danske soldater til operation "Amber Fox" i Makedonien, hvor de afløser britiske soldater, som indgår i militære operationer i forbindelse med Storbritanniens engagement i krigen mod terrorister i Afghanistan. Forsvarsministeren udtalte i den sammenhæng - "Derved bidrager vi ikke kun til fred på Balkan, men også indirekte til den internationale aktion imod terror"⁷

Målsætningen om at kunne producere en nordisk brigadestørrelse har foreligget siden NSG (under dansk formandskab) udgav deres direktiv til NMCG den 25. maj 2000. Imidlertid var det først med de nordiske forsvarsministres beslutning den 15. maj 2001, at det blev lagt fast, at denne styrke ved behov skulle kunne opstilles fra den 1. juli 2003. Som en direkte følge af kravet om at kunne producere en nordisk brigadestørrelse har "NORDCAPS" Planlægningsselement arbejdet med at identificere mangler i styrkeregisteret, som f. eks. logistik, kommunikation m.m.. Disse mangler er nu opgjort og der er fremsendt forslag til udbedring heraf.

"NORDCAPS" og NATO/EU

I målsætningen for "NORDCAPS" står der, at styrkerne fra NPFR skal kunne indsættes i Fredsstøttende operationer i FN, OSCE, NATO og EU regi. I den forbindelse står det klart, at danske militære styrker ikke kan deltage i Fredsstøttende operationer, som står under lederskab af EU. Årsagen til dette er som bekendt det danske politiske forbehold, som er fastlagt i tillægsprotokol nr. 5 til Amsterdam-traktaten. Paradokset er, at Norge som står udenfor EU har meddelt, at de er parate til at bidrage med militære styrke i EU regi. Det betyder, at alle militære forberedelser i "NORDCAPS" regi skal indeholde løsninger uden dansk deltagelse. Jeg er sikker på, at det danske NATO engagement opleves som meget ressourcekrævende ikke mindst efter den 11. september, og derfor kan det være vanskeligt at finde tilsvarende ressourcer til et "NORDCAPS" engagement. Denne balanceakt er naturligvis af en vanskelig karakter, når NATOs artikel 5 engagement også skal passes.

Jeg har oplevet henholdsvis NATOs "Assistant Secretary General for Political Affairs" Dr. Günther Altenburg og Director, NATO Office of Information and Press Dr. Jamie Shea udtrykke NATOs prioriteringer. Heraf fremgik, at NATO, til trods for sit artikel 5 fundament, har sit engagement med samarbejdspartnerne som

⁷ Kilde: Jyllandsposten 11. oktober 2001.

Det danske Forsvar og "NORDCAPS" •

sin højeste prioritet. De udtrykker begge, at "Alliancen", bestående af NATO medlemmer og ikke NATO medlemmer, er af største betydning for NATOs overlevelse som organisation. Problemet for NATO er, at etablere en model, hvor det er muligt relativt gnidningsfrit at bygge ikke NATO medlemmer på NATOs operationer. I den sammenhæng nævnes "The South Eastern Europe Brigade (SEEBRIG)", som et mønstereksempel på bestræbelserne på at skabe tilbygningsmulighederne med ikke NATO medlemmer i NATO/PfP regi. Ydermere tror jeg, at begivenhederne omkring den 11. september har forøget mulighederne for et hurtigere ekspanderende NATO mod øst. Opgaven at integrere alle de nye lande i NATO og få dem til at føle sig delagtig i NATO til trods for få økonomiske ressourcer synes at være en umådelig stor opgave at løfte for NATO. Jeg vil mene, at etablering af modeller som SEEBRIG og "NORDCAPS" kunne bidrage hertil. Det gælder om, at lade ekspertisen og kundskaberne omkring NATO udbredes som ringe i vandet og decentralisere ansvaret for at dette sker. Her vil Danmark og Norge selvfølgelig få en central rolle i "NORDCAPS" regi. I givet fald er NATO nød til at melde klart ud omkring prioriteringer, hvis "NORDCAPS" skal blive en troværdig aktør til gavn for alle. I september 2001 blev "NORDCAPS" for første gang introduceret i EAPC og interessen for "NORDCAPS" var i allerhøjeste grad tilstede.

Det militære danske EU forbehold står stadig ved magt, men måske Danmark i lyset af den 11. september og med en ny regering ved roret vil tage forbeholdet op til en folkeafstemning. Skulle dette ske inden det danske EU formandskab, så vil en stor forhindring for et fuldt integreret dansk engagement i "NORDCAPS" være ryddet af vejen.

Afslutning

Der er nu ca. 1½ år tilbage før de nordiske lande skal kunne opstille en krisehåndteringsstyrke af op til brigadestørrelse til indsættelse i fredsstøttende operationer. Mere og mere taler for, at de mindre nationer i Europa må tage et større ansvar i og omkring Europa, som set med deployeringen af korvetten "Niels Juel" med "Standing Naval Force Atlantic" til det østlige Middelhav og udsendelsen af de 40 danske soldater til Makedonien. Begge initiativer bidrager til, at militære styrker fra USA og Storbritannien kan frigøres til operationer globalt. Derved bidrager Danmark indirekte til kampen mod terrorismen. Jeg mener, at "NORDCAPS" på lignende måde bør kunne bidrage i sikkerhedspolitikken ved at kunne frigøre den britiske brigade i Kosovo.

NATO's håndtering af det voksende antal medlemsstater kan bedre finde sted gennem en regionaliseringsproces. På linie med SEEBRIGs betydning for NATO i det sydøstlige Europa, vil "NORDCAPS" få tilsvarende betydning for alliancen i nord. Med to ikke NATO - lande, Sverige og Finland, som de bedst tilpassede lande til NATO af alle PfP lande, bør NORDCAPS blive en primær ring i denne struktur, som sigter på at binde alliancen sammen til trods for et stort antal af nye eller associerede medlemmer.

Bemærkninger vedrørende hærens udvikling

Generaløjnant Ove H-G.Hoff, Chef for Forsvarets Operative Styrker

I Militært Tidsskrift nr. 5/2001 har tre brigadechefer og en fungerende divisionschef givet deres fælles bud på, hvordan hæren bør udvikles. Interessant læsning, som imidlertid giver mig anledning til nogle kommentarer.

Kort fortalt om obersternes forslag

Generelt bevares hærens opgavekompleks og den værnepligtsbaserede operative struktur med Danske Division og Den Danske Internationale Brigade som kerneelementer og divisionen som troppeenhed.

Forbedringer skal ske på følgende områder:

- Etablering af en stående reaktionsstyrke bataljon inden for Den Danske Internationale Brigade
- Etablering af yderligere to brigadehovedkvarterer til i alt seks
- Overgang til en "Task Force" (brigadeniveau) struktur
- Udnyttelse af divisionskommandoen som hovedkvarter i internationale operationer
- Forøgelse af ambitionsniveauet for internationale operationer fra (nuværende) 1000 mand pr. år til 2000.
- Forøgelse af investeringsniveauet med 1 mia. kr. (primært til søværnet og flyvevåbnet)
- Forbedring af uddannelsesmiljøet ved tilførsel af moderne materiel og entydig placering af uddannelsesansvaret i den operative struktur
- Etablering af motoriserede enheder, der kan samarbejde med søværnet og flyvevåbnet.

Finansiering af ovennævnte forbedringer skal ske på følgende måde:

- Besparelser i forsvarets kommando- og støttestruktur
- Blanding af reel decentralisering og konsekvent centralisering
- Omprioritering i anvendelse af hærens faste personel
- Overgang til værnepligt i kampvognseskadroner.

Med forslaget udskriver forfatterne en betydelig regning, som der efter min bedste opfattelse ikke er nogen realistisk mulighed for at få dækket inden for de besparelsesforslag, som de opstiller. Det gælder selvfølgelig især forslagene om at

Bemærkninger vedrørende hærens udvikling •

øge det internationale engagement til 2000 og forslaget om at øge materielinvesteringerne med 1 mia.kr.

Selvom besparelsesforslagene kunne være nok så interessante at gå tættere på, vil jeg i det følgende sætte fokus på forslaget om den stående, internationale bataljon, forslaget om valg af ambitionsniveau for hovedkvarterer til internationale operationer, forslaget om valg af troppeenhed og forslaget om materielforbedringer til hæren. Jeg vil i mine kommentarer tage udgangspunkt i Forsvarets Vision 2010, der udgør de eneste tilgængelige tanker fra Forsvarskommandoen om forsvarets langsigtede udvikling.

Den stående internationale bataljon

Med opstillingen af Den Danske Internationale Brigade valgte forsvaret at etablere en enhed, der kunne udgøre en fleksibel pulje for sammensætning af hærens bidrag til internationale operationer. Det var klart forudsætningen i arbejdet, at bidragene skulle kunne sammensættes efter opgaven. Det var imidlertid også klart, at der var tale om en lavprismodel, der forudsatte, at man i det løbende engagement kunne basere sig på, at værnepligtige meldte sig frivilligt til at tage et halvt års tjeneste i en international operation. Det var altså en model, der var beregnet til at vedligeholde et internationalt engagement. Brigaden indeholder således kunne i meget begrænset udstrækning enheder bemandet med fast personel, der kan udsendes med kort varsel. I virkeligheden drejer det sig alene om telegrafpersonel og kampvogneskadroner. At dette er et problem, så vi, da forsvaret sommeren 1998 skulle stille en bataljon med kort varsel til KFOR. Man var her nødt til at aktivere rådighedspersonellet til en af Den Danske Internationale Brigades bataljoner. Jeg kan sige, at da Forsvarskommandoen i 1992 arbejdede med modellen, drømte jeg ikke om, at man kunne komme i en sådan situation. Siden har vi flere gange set, at forsvaret har haft behov for at kunne udsende enheder med kort varsel. Det har i disse situationer stort set kun været muligt at trække på den lette opklaringsenhed på Bornholm.

Et krav om hurtig udsendelse af et i dansk perspektiv substantielt hærbidrag kan nemt opstå igen. Jeg er derfor meget enig med obersterne i behovet for opstille en stående enhed af bataljonsstørrelse, og jeg har ved flere lejligheder udtalt mig om et sådant behov. En sådan bataljon kan opstilles omkring III Jyske Dragonregimentet (Skolebataljonen ved Hærens Kampskole), det kunne være en fordel af hensyn til dennes rolle som momentstyrke for Hærens Kampskole. Der har ved flere lejligheder været udtalt ønske om at tilføre denne bataljon mere personel. Det vil imidlertid også være en ulempe at tage denne bataljon, fordi dens evt. fravær vil vanskeliggøre kursus – og øvelsetilrettelæggelsen i Oksbøl. Min opfattelse er derfor, at man bør udbygge den eksisterende kapacitet af lette opklaringsenheder og på baggrund af III Gardehusarregimentet opstille en let bataljonskampgruppe. Bataljonen bør udrustes med lette, pansrede hjulkøretøjer (opklaringskøretøjer) med god kampevne og en veludviklet elektronisk opklaringskapacitet. Bataljonen bør desuden have en egentlig stabsskadron, der kan varetage logistiske, lejrelaterede og

Bemærkninger vedrørende hærens udvikling •

føringsmæssige opgaver. Man kan selvfølgelig vælge andre løsninger. Det væsentlige er imidlertid, at man etablerer en sådan kapacitet.

Opstillingen af denne bataljon bør efter min opfattelse have den højeste prioritet i hæren. Uddannelsesmæssigt bør bataljonen indgå i Den Danske Internationale Brigade, idet det vil være en naturlig ramme for varetagelse af bataljonens uddannelse. På dette område er jeg altså stort set enig med obersterne.

Hvad siger så Forsvarets Vision 2010 herom. Under den globale rolle nævnes, at "forsvaret med udgangspunkt i Den Danske Internationale Brigade med kort varsel skal kunne udsende og opretholde et landmilitært styrkebidrag af bataljonsstørrelse". Formuleringen "med udgangspunkt i" kan tolkes som en fastholdelse af muligheden for at aktivere reservepersonellet, hvis behov skulle opstå. Det er da også klart, at denne mulighed fortsat vil eksistere. Det er imidlertid min opfattelse, at dette ikke i tilstrækkelig grad sikrer evnen til hurtig og professionel indsats.

Ambitionsniveau for hovedkvarterer

Obersterne anbefaler, at man etablerer endnu to brigadehovedkvarterer, således at disse kan rotere om evt. internationale opgaver. Den tanke, der ligger bag dette, er formentlig, at det kræver seks enheder at kunne udsende en enhed kontinuert, hvis kravet om to år mellem udsendelser skal opfyldes. Tanken kan synes logisk nok, men på den anden side virker det barokt at ville opstille flere brigadehovedkvarterer en situation, hvor det langsigtede perspektiv for forsvaret er yderligere reduktioner. Det er min erfaring, at man skal være varsom med at opstille hovedkvarterer, der ikke har en praktisk rolle i dagligdagen. Det er vanskeligt for mig at se, hvorledes disse hovedkvarterer skal få lejlighed til at uddanne sig på en sådan måde, at de kan leve op til dagens krav til taktisk og operativ rutine og professionalisme.

I Forsvarets Vision 2010 siges, at forsvaret skal kunne tage en ledende rolle ved at indsætte et landmilitært hovedkvarter på brigadeniveau. Det har vi i øvrigt praktisk erfaring med. Vi har gjort det i Den Nordisk Polske Brigade i SFOR, hvor 2.sjællandske Brigade indledningsvis udgjorde kernen. Man skal imidlertid ikke glemme, at der følger en række andre forpligtelser af at stille et brigadehovedkvarter og af at tage ledelsen. Stabskompagni, telegrafenhed, brigade flyveelement m.m. Som vi husker fra NordPolBrigade tiden blev vi meget hurtigt presset på strukturen, og der var ikke nogen, der kunne aflaste os. Det er derfor meget væsentligere, at vi i det nordiske samarbejde sikrer os, at vore partnere også er i stand til at levere varen. Det bør ikke være os, der skal levere og vedligeholde strukturen alene. Det vil være rationalt, at dette kan gå på omgang, eller at vi gør det sammen. Den Nordiske Brigade i NORDCAPS regi er da også et udtryk for den samme tanke. Det er derfor væsentligt, at vi råder over en veluddannet struktur, der kan udsende et brigadehovedkvarter med kort varsel, men der er ikke behov for, og det er ikke hensigtsmæssigt, at vi skal opbygge en struktur mhp. at vi alene skal vedligeholde en sådan udsendelse over en længere periode.

Bemærkninger vedrørende hærens udvikling •

Obersternes forslag indeholder også en tanke om, at man skal kunne stille et hovedkvarter på divisionsniveau. Jeg finder, at det er en besnærende tanke, og det er min opfattelse, at det var under overvejelse, da Forsvarets Vision 2010 blev til. Det er imidlertid også klart, at der følger en væsentlig regning med at ville tage ansvaret for et divisionshovedkvarter i international tjeneste. De der har set den amerikanske divisionsstruktur i SFOR eller blot den franske brigadestruktur i KFOR ved hvor store krav, der stilles til den nation, der tager "lead" i ledelsen af en sektor. Det er derfor med fuldt overlæg, at Visionen nævner, at man skal kunne bidrage. Når bidraget også omfatter et korpshovedkvarter, er det selvfølgelig fordi det nationalt er ønskeligt, at hovedkvarteret i Stettin kan spille en rolle i denne sammenhæng. Jeg tror imidlertid, at man skal være meget varsom med at sætte ambitionsniveauet for højt. Forsvarets struktur er ikke særlig robust. Vi har spredt os meget i vort internationale engagement. Jeg finder, at det vil tjene hæren bedst, hvis man lægger tyngde. Brug divisionen til det, som den er god til: at uddanne brigaderne og bidrage til engagementet med Tyskland og Polen. Her kan den ikke undværes. Hvis man udsender divisionsstaben vil den være ude af drift i 1 – 1½år. Det er min erfaring fra mit hovedkvarters indsættelse i KFOR5. Der er i øvrigt mange opgaver på den hjemlige arena, hvor der er brug for divisionsstaben. Det gælder i relation til samarbejdet med de blå værn, og det gælder i relation til uddannelsen af lokalforsvarsstrukturen.

Troppeenhed

I mit virke som Chef for Forsvarets operative Styrker og chef for Joint Command Northeast har jeg – desværre – en begrænset føling med studievirksomheden i hæren. Jeg er derfor ikke bekendt med tankerne om en "Task Group" organisation og overvejelser om troppeenhedsniveauet.

Troppeenhedsniveauet først. Jeg er sikker på, at man kan have lange og småreligiøse diskussioner om dette emne. Det væsentlige er, at der er sammenhæng mellem doktrinen og organisationen. Vi har hidtil skrevet doktrin for brigadeniveauet og ladet denne doktrin være retningsgivende for divisionsniveauet. Jeg tror, at man i en lille hær står sig ved at prioritere brigaden. Ser vi på Den Danske Internationale Brigade, så er den i sin fulde struktur som selvstændig brigade meget tæt ved at være det, der oprindeligt var tænkt på som troppeenhed på brigadeniveauet. Ser man på Danske Division, så er der næppe tvivl om, at vi er gået mod en udvikling, hvor divisionen er den grundlæggende troppeenhed. For mig er det imidlertid ikke et enten eller. Jeg vil foretrække et både og, hvor vi skriver Feltreglement 1 så fleksibelt, at der tages højde for både "plusser og minusser" med vægt på brigaden. Så til "Task Group" organisationen. Obersterne kunne med fordel havde ofret lidt mere tid på dette emne. Er forslaget resultatet af en nærmere analyse, som er foregået i hæren gennem den seneste tid, eller er det blot en strøtanke. Jeg har altid ment, at vores brigadestruktur rigtigt anvendt var så fleksibel, at den kunne tilgodese alle operative og føringsmæssige behov. For mig er det væsentligste imidlertid, at vi tænker på, hvem det egentlig er, der bemander vore brigader og bataljoner. Er det

Bemærkninger vedrørende hærens udvikling •

fast personel, er det tjenstgørende officerer? Det er min opfattelse, at det ingeniørlunde er tilfældet. Hovedparten af vore underafdelinger og bataljonsstabe og en væsentlig del af brigadestabene er bemanded med reservepersonel. Det er min erfaring

Bemærkninger vedrørende hærens udvikling

Generaløjnant Ove H-G.Hoff, Chef for Forsvarets Operative Styrker

I Militært Tidsskrift nr. 5/2001 har tre brigadechefer og en fungerende divisionschef givet deres fælles bud på, hvordan hæren bør udvikles. Interessant læsning, som imidlertid giver mig anledning til nogle kommentarer.

Kort fortalt om obersternes forslag

Generelt bevares hærens opgavekompleks og den værnepligtsbaserede operative struktur med Danske Division og Den Danske Internationale Brigade som kerneelementer og divisionen som troppeenhed.

Forbedringer skal ske på følgende områder:

- Etablering af en stående reaktionsstyrke bataljon inden for Den Danske Internationale Brigade
- Etablering af yderligere to brigadehovedkvarterer til i alt seks
- Overgang til en "Task Force" (brigadeniveau) struktur
- Udnyttelse af divisionskommandoen som hovedkvarter i internationale operationer
- Forøgelse af ambitionsniveauet for internationale operationer fra (nuværende) 1000 mand pr. år til 2000.
- Forøgelse af investeringsniveauet med 1 mia. kr. (primært til søværnet og flyvevåbnet)
- Forbedring af uddannelsesmiljøet ved tilførsel af moderne materiel og entydig placering af uddannelsesansvaret i den operative struktur
- Etablering af motoriserede enheder, der kan samarbejde med søværnet og flyvevåbnet.

Finansiering af ovennævnte forbedringer skal ske på følgende måde:

- Besparelser i forsvarets kommando- og støttestruktur
- Blanding af reel decentralisering og konsekvent centralisering
- Omprioritering i anvendelse af hærens faste personel
- Overgang til værnepligt i kampvogneskadroner.

Med forslaget udskriver forfatterne en betydelig regning, som der efter min bedste opfattelse ikke er nogen realistisk mulighed for at få dækket inden for de besparelsesforslag, som de opstiller. Det gælder selvfølgelig især forslagene om at

Bemærkninger vedrørende hærens udvikling •

øge det internationale engagement til 2000 og forslaget om at øge materielinvesteringerne med 1 mia.kr.

Selvom besparelsesforslagene kunne være nok så interessante at gå tættere på, vil jeg i det følgende sætte fokus på forslaget om den stående, internationale bataljon, forslaget om valg af ambitionsniveau for hovedkvarterer til internationale operationer, forslaget om valg af troppeenhed og forslaget om materielforbedringer til hæren. Jeg vil i mine kommentarer tage udgangspunkt i Forsvarets Vision 2010, der udgør de eneste tilgængelige tanker fra Forsvarskommandoen om forsvarets langsigtede udvikling.

Den stående internationale bataljon

Med opstillingen af Den Danske Internationale Brigade valgte forsvaret at etablere en enhed, der kunne udgøre en fleksibel pulje for sammensætning af hærens bidrag til internationale operationer. Det var klart forudsætningen i arbejdet, at bidragene skulle kunne sammensættes efter opgaven. Det var imidlertid også klart, at der var tale om en lavprismodel, der forudsatte, at man i det løbende engagement kunne basere sig på, at værnepligtige meldte sig frivilligt til at tage et halvt års tjeneste i en international operation. Det var altså en model, der var beregnet til at vedligeholde et internationalt engagement. Brigaden indeholder således kunne i meget begrænset udstrækning enheder bemandet med fast personel, der kan udsendes med kort varsel. I virkeligheden drejer det sig alene om telegrafpersonel og kampvogneskadroner. At dette er et problem, så vi, da forsvaret sommeren 1998 skulle stille en bataljon med kort varsel til KFOR. Man var her nødt til at aktivere rådighedspersonellet til en af Den Danske Internationale Brigades bataljoner. Jeg kan sige, at da Forsvarskommandoen i 1992 arbejdede med modellen, drømte jeg ikke om, at man kunne komme i en sådan situation. Siden har vi flere gange set, at forsvaret har haft behov for at kunne udsende enheder med kort varsel. Det har i disse situationer stort set kun været muligt at trække på den lette opklaringsenhed på Bornholm.

Et krav om hurtig udsendelse af et i dansk perspektiv substantielt hærbidrag kan nemt opstå igen. Jeg er derfor meget enig med obersterne i behovet for opstille en stående enhed af bataljonsstørrelse, og jeg har ved flere lejligheder udtalt mig om et sådant behov. En sådan bataljon kan opstilles omkring III Jyske Dragonregimentet (Skolebataljonen ved Hærens Kampskole), det kunne være en fordel af hensyn til dennes rolle som momentstyrke for Hærens Kampskole. Der har ved flere lejligheder været udtalt ønske om at tilføre denne bataljon mere personel. Det vil imidlertid også være en ulempe at tage denne bataljon, fordi dens evt. fravær vil vanskeliggøre kursus – og øvelsetilrettelæggelsen i Oksbøl. Min opfattelse er derfor, at man bør udbygge den eksisterende kapacitet af lette opklaringsenheder og på baggrund af III Gardehusarregimentet opstille en let bataljonskampgruppe. Bataljonen bør udrustes med lette, pansrede hjulkøretøjer (opklaringskøretøjer) med god kampevne og en veludviklet elektronisk opklaringskapacitet. Bataljonen bør desuden have en egentlig stabsskadron, der kan varetage logistiske, lejrelaterede og

Bemærkninger vedrørende hærens udvikling •

føringsmæssige opgaver. Man kan selvfølgelig vælge andre løsninger. Det væsentlige er imidlertid, at man etablerer en sådan kapacitet.

Opstillingen af denne bataljon bør efter min opfattelse have den højeste prioritet i hæren. Uddannelsesmæssigt bør bataljonen indgå i Den Danske Internationale Brigade, idet det vil være en naturlig ramme for varetagelse af bataljonens uddannelse. På dette område er jeg altså stort set enig med obersterne.

Hvad siger så Forsvarets Vision 2010 herom. Under den globale rolle nævnes, at "forsvaret med udgangspunkt i Den Danske Internationale Brigade med kort varsel skal kunne udsende og opretholde et landmilitært styrkebidrag af bataljonsstørrelse". Formuleringen "med udgangspunkt i" kan tolkes som en fastholdelse af muligheden for at aktivere reservepersonellet, hvis behov skulle opstå. Det er da også klart, at denne mulighed fortsat vil eksistere. Det er imidlertid min opfattelse, at dette ikke i tilstrækkelig grad sikrer evnen til hurtig og professionel indsats.

Ambitionsniveau for hovedkvarterer

Obersterne anbefaler, at man etablerer endnu to brigadehovedkvarterer, således at disse kan rotere om evt. internationale opgaver. Den tanke, der ligger bag dette, er formentlig, at det kræver seks enheder at kunne udsende en enhed kontinuert, hvis kravet om to år mellem udsendelser skal opfyldes. Tanken kan synes logisk nok, men på den anden side virker det barokt at ville opstille flere brigadehovedkvarterer en situation, hvor det langsigtede perspektiv for forsvaret er yderligere reduktioner. Det er min erfaring, at man skal være varsom med at opstille hovedkvarterer, der ikke har en praktisk rolle i dagligdagen. Det er vanskeligt for mig at se, hvorledes disse hovedkvarterer skal få lejlighed til at uddanne sig på en sådan måde, at de kan leve op til dagens krav til taktisk og operativ rutine og professionalisme.

I Forsvarets Vision 2010 siges, at forsvaret skal kunne tage en ledende rolle ved at indsætte et landmilitært hovedkvarter på brigadeniveau. Det har vi i øvrigt praktisk erfaring med. Vi har gjort det i Den Nordisk Polske Brigade i SFOR, hvor 2.sjællandske Brigade indledningsvis udgjorde kernen. Man skal imidlertid ikke glemme, at der følger en række andre forpligtelser af at stille et brigadehovedkvarter og af at tage ledelsen. Stabskompagni, telegrafenhed, brigade flyveelement m.m. Som vi husker fra NordPolBrigade tiden blev vi meget hurtigt presset på strukturen, og der var ikke nogen, der kunne aflaste os. Det er derfor meget væsentligere, at vi i det nordiske samarbejde sikrer os, at vore partnere også er i stand til at levere varen. Det bør ikke være os, der skal levere og vedligeholde strukturen alene. Det vil være rationalt, at dette kan gå på omgang, eller at vi gør det sammen. Den Nordiske Brigade i NORDCAPS regi er da også et udtryk for den samme tanke. Det er derfor væsentligt, at vi råder over en veluddannet struktur, der kan udsende et brigadehovedkvarter med kort varsel, men der er ikke behov for, og det er ikke hensigtsmæssigt, at vi skal opbygge en struktur mhp. at vi alene skal vedligeholde en sådan udsendelse over en længere periode.

Bemærkninger vedrørende hærens udvikling •

Obersternes forslag indeholder også en tanke om, at man skal kunne stille et hovedkvarter på divisionsniveau. Jeg finder, at det er en besnærende tanke, og det er min opfattelse, at det var under overvejelse, da Forsvarets Vision 2010 blev til. Det er imidlertid også klart, at der følger en væsentlig regning med at ville tage ansvaret for et divisionshovedkvarter i international tjeneste. De der har set den amerikanske divisionsstruktur i SFOR eller blot den franske brigadestruktur i KFOR ved hvor store krav, der stilles til den nation, der tager "lead" i ledelsen af en sektor. Det er derfor med fuldt overlæg, at Visionen nævner, at man skal kunne bidrage. Når bidraget også omfatter et korpshovedkvarter, er det selvfølgelig fordi det nationalt er ønskeligt, at hovedkvarteret i Stettin kan spille en rolle i denne sammenhæng. Jeg tror imidlertid, at man skal være meget varsom med at sætte ambitionsniveauet for højt. Forsvarets struktur er ikke særlig robust. Vi har spredt os meget i vort internationale engagement. Jeg finder, at det vil tjene hæren bedst, hvis man lægger tyngde. Brug divisionen til det, som den er god til: at uddanne brigaderne og bidrage til engagementet med Tyskland og Polen. Her kan den ikke undværes. Hvis man udsender divisionsstaben vil den være ude af drift i 1 – 1½år. Det er min erfaring fra mit hovedkvarters indsættelse i KFOR5. Der er i øvrigt mange opgaver på den hjemlige arena, hvor der er brug for divisionsstaben. Det gælder i relation til samarbejdet med de blå værn, og det gælder i relation til uddannelsen af lokalforsvarsstrukturen.

Troppeenhed

I mit virke som Chef for Forsvarets operative Styrker og chef for Joint Command Northeast har jeg – desværre – en begrænset føling med studievirksomheden i hæren. Jeg er derfor ikke bekendt med tankerne om en "Task Group" organisation og overvejelser om troppeenhedsniveauet.

Troppeenhedsniveauet først. Jeg er sikker på, at man kan have lange og småreligiøse diskussioner om dette emne. Det væsentlige er, at der er sammenhæng mellem doktrinen og organisationen. Vi har hidtil skrevet doktrin for brigadeniveauet og ladet denne doktrin være retningsgivende for divisionsniveauet. Jeg tror, at man i en lille hær står sig ved at prioritere brigaden. Ser vi på Den Danske Internationale Brigade, så er den i sin fulde struktur som selvstændig brigade meget tæt ved at være det, der oprindeligt var tænkt på som troppeenhed på brigadeniveauet. Ser man på Danske Division, så er der næppe tvivl om, at vi er gået mod en udvikling, hvor divisionen er den grundlæggende troppeenhed. For mig er det imidlertid ikke et enten eller. Jeg vil foretrække et både og, hvor vi skriver Feltreglement 1 så fleksibelt, at der tages højde for både "plusser og minusser" med vægt på brigaden. Så til "Task Group" organisationen. Obersterne kunne med fordel havde ofret lidt mere tid på dette emne. Er forslaget resultatet af en nærmere analyse, som er foregået i hæren gennem den seneste tid, eller er det blot en strøtanke. Jeg har altid ment, at vores brigadestruktur rigtigt anvendt var så fleksibel, at den kunne tilgodese alle operative og føringsmæssige behov. For mig er det væsentligste imidlertid, at vi tænker på, hvem det egentlig er, der bemander vore brigader og bataljoner. Er det

Bemærkninger vedrørende hærens udvikling •

fast personel, er det tjenstgørende officerer? Det er min opfattelse, at det ingeniørlunde er tilfældet. Hovedparten af vore underafdelinger og bataljonsstabe og en væsentlig del af brigadestabene er bemanded med reservepersonel. Det er min erfaring

Bemærkninger vedrørende hærens udvikling •

med reserveofficererne, at de mangler megen rutine i føring af deres enheder, og at de mangler en betydelig rutine i og indsigt i stabsarbejdet på bataljons- og brigadeniveau. Jeg vil derfor advare mod at gå væk fra den faste struktur, som brigaden dog som regel er i dag. Hvis man efter moden overvejelse beslutter dette, bør det være med skyldig hensyntagen til dette forhold.

Materiel

Det er interessant, at obersterne lægger op til, at der skal anvendes flere penge til materiel, og at de fleste ressourcer bør gå til de blå værn. Det er muligt, at de blå værn har et stort materielmæssigt efterslæb, men det er nu min opfattelse, at det også er tilfældet i hæren. Det ville derfor have været interessant at høre, hvilke erfaringer brigadecheferne har gjort sig med hensyn til den materielmæssige kvalitet af hærens brigader. Vi har mulighed for at sammenligne os med polske og tyske styrker gennem vort samarbejde i det trilaterale korps. Vi har også mulighed for at sammenligne os med britiske, franske og amerikanske styrker gennem vor deltagelse i SFOR og KFOR og vort øvelsessamarbejde med 1.UK Division. Er vi på højde med dem, som vi gerne vil sammenligne os med? Hvordan kan vi honorere kravene til hurtig og fleksibel indsættelse, til effektive føringssystemer og til sikre forbindelser i vanskeligt terræn, til passage af vandhindringer, til ildstøtte på bataljonsniveau osv. Som jeg har nævnt tidligere, tvivler jeg meget på det realistiske i at skaffe ressourcer til øgede materielinvesteringer ved driftsbesparelser i den administrative struktur. Men hvis der skulle blive flere ressourcer, er det afgørende, at man i hæren har gjort sig sine behov klart og har prioriteret disse på en hensigtsmæssig måde. I kraft af deres virke i division og brigade kan de fire oberster bidrage væsentligt her. Det ville måske være at foretrække frem for arbitrære indhug i den administrative struktur. Men det er som tidligere nævnt en diskussion for sig.

Boganmeldelse

Wesley K. Clark: *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo and the Future of Combat*. Public Affairs. New York. 304 sider. Pris: \$ 30.

Anmeldt af Stine Heiselberg og Mikkel Vedby Rasmussen¹

Rigtige soldater er et redskab for politikken, men de interesserer sig ikke for politik. Deres første og fornemmeste opgave er at opfylde de målsætninger politikkerne

¹ Stine Heiselberg studerer statskundskab ved Aarhus Universitet. Mikkel Vedby Rasmussen er p.t. forsker ved DUPI.

Anmeldelse •

sætter. Sådan er den klassiske definition af den professionelle soldat. Wesley Clarks erindringer om Operation Allied Force i Kosovo giver et fantastisk indblik i en sådan "military mind".

Hvor krigen, som den selvfølgelig ikke længere kaldes, før tjente som middel for et politisk mål, er politikken nu begyndt at gennemsyre midlet. Officererne i de væbnede styrker har historisk set blot udført de opgaver, som de civile ledere har udstukket for dem. Huntington og Janowitz har beskrevet denne tendens og det er sådan den ideelt opfattes.² Et af de mest interessante elementer ved Clarks bog er, at den viser, hvordan denne opfattelse er i skred. Dette skred kan være begyndelsen på en forandring ikke alene af den militære organisation, men af selve den måde vestlige samfund fører krig på.

Clarks krig foregår ikke primært over Kosovo, men på de bonede gulve. Kosovo-albanerne spiller ingen aktiv rolle i historien, selv om de er den egentlige årsag til operationen. De indgår stort set kun, hvor der er politiske forhandlinger, som Clark er nødsaget til at tage stilling til. De allierede i NATO glimrer også ved deres fravær i *Waging Modern War*. Når de finder vej til bogens sider, er årsagen deres modstand mod generalens planer. Og det er modstanden, Clark møder fra sine foresatte i Pentagon, der udgør bogens egentlige drama. Det, der undrer en mest, mens man reflekterer over det, Clark fortæller sin læser, er, hvordan den fire-stjernede general bevæger sig som en elefant i en glasbutik. Hver gang han udtaler sig eller har videokonferencer, hører man det bøhmiske krystal splintre mod gulvet.

Wesley Clark er professionel soldat til fingerspidserne. I sine bestræbelser på at løse den militære del af opgaven kommer han ind i potentielt farligt farvand. Bogen belyser hans vinkel på konfliktens spørgsmål. Og det er her, bogen kommer til sin ret: man får et indblik i tankegangen bag kulisserne. For det første er der spørgsmålet om landstyrkerne. Disse skulle ifølge Clark alene stå ved grænsen og skræmme Milosevic; det var ikke meningen, at de skulle sættes ind. Men spørgsmålet affødte en direkte konflikt med hærchef Reimer, som var modstander af at indsætte hæren. For det andet beskriver Clark det "egentlige" hændelsesforløb omkring deployeringen af hærens Apache-helikoptere (Task Force Hawk). Apache-helikopterne blev aldrig taget i brug, da der først var problemer med at deployere dem, dernæst med træningen, hvor en helikopter styrtede ned. Da gruppen endelig var klar til at yde deres indsats, var krigen omme. Det skyldtes ifølge Clark mere uheldige omstændigheder, og ikke inkompetence hos personellet. Task Force Hawk er siden blev et symbol for hærens manglende evne til at omstille deres styrker til andet end gammeldags clausewitziansk krig.

Konflikten om indsættelse af hæren har spillet en rolle i Clarks eftermæle. I den konflikt føler Clark sig svigtet af Washington, der ikke stod bag ham. Han tænker

² Samuel P. Huntington, *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations* (Cambridge, The Belknap Press of Harvard University Press, 1957) pp. 7-18.; Morris Janowitz, *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait* (New York, The Free Press, 1971) p. xxxviii

Anmeldelse •

nostalgisk tilbage på Golfkrigen, hvor værnscheferne stod bag kommandanten på stedet:

"I always flashed back to the television footage of General Schwarzkopf going with General Powell to Camp David to brief President George Bush on his plans in the Persian Gulf. Somehow that seemed to epitomize the relationship a regional commander in chief was supposed to have with Washington."³

Men Clark havde ikke det forhold til sin præsident, og slet ikke sin stabschef, som Schwarzkopf havde til George Bush Sr. og Colin Powell. Allerede tidligt i forløbet finder følgende hændelse sted:

"But on the way out a friendly congressman pulled me aside. 'They're settin' you up,' he said. 'Excuse me, what do you mean? Who's setting me up?' I was surprised. 'You know who,' he said. 'First, they went after Albright, now they've got their sights set on you.'"⁴

Bogen giver således et glimrende indblik i samspillet mellem den regionale militærchef og Washington, der er interessant set fra et ledelses- og politisk perspektiv. Men fraværet af den bredere internationale kontekst gør, at bogen ikke bidrager væsentligt til det store billede. I erindringer er det fascinerende, når man fornemmer, at den enkelte person gør en forskel. Desværre sidder man bagefter tilbage med opfattelsen af, at en anden person måske kunne have gjort arbejdet bedre, hvorfor bogen ender med at virke som et forsøg på at skrive et bedre eftermæle for sig selv. Clark er en rigtig soldat. Spørgsmålet er, om det er 'rigtige', apolitiske soldater, der skal lede større internationale operationer, som kræver politisk tæft. Clark forsøger at give indtrykket af den loyale, professionelle soldat, der er et uskyldigt offer for uprofessionelle og illoyale politiske rænkesmede. Spørgsmålet er, i hvilken grad han tegner billedet af en type soldat, der har stadig sværere ved at fungere i et refleksivt sikkerhedspolitisk miljø, hvor det politiske og det militære kun vanskeligt kan adskilles. Ideen om den professionelle soldat, som Huntington beskrev ham, har altid været omdiskuteret, men det kunne i stigende grad tyde på, at tendensen går i retning af de politiske militærledere. Colin Powell er et glimrende eksempel på en tidligere militærchef, hvis nuværende job viser hans evne til at operere i den politiske såvel som den militære verden. Ligesom Greven i Lampedusas Leoparden ender man med fornemmelsen af, at Clark er et levn fra en svunden periode, der må indse, at alt omkring ham er forandret, og dermed er også hans rolle i forfald.

³ Gen Wesley K. Clark, *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo and the Future of Combat* (New York, Public Affairs, 2001) p. 341.

⁴ Clark, *Waging Modern War*, p. 223.

Bemærkninger vedrørende hærens udvikling

Generallejtant Ove H-G.Hoff, Chef for Forsvarets Operative Styrker

I Militært Tidsskrift nr. 5/2001 har tre brigadechefer og en fungerende divisionschef givet deres fælles bud på, hvordan hæren bør udvikles. Interessant læsning, som imidlertid giver mig anledning til nogle kommentarer.

Kort fortalt om obersternes forslag

Generelt bevares hærens opgavekompleks og den værnepligtsbaserede operative struktur med Danske Division og Den Danske Internationale Brigade som kerneelementer og divisionen som troppeenhed.

Forbedringer skal ske på følgende områder:

- Etablering af en stående reaktionsstyrke bataljon inden for Den Danske Internationale Brigade
- Etablering af yderligere to brigadehovedkvarterer til i alt seks
- Overgang til en "Task Force" (brigadeniveau) struktur
- Udnyttelse af divisionskommandoen som hovedkvarter i internationale operationer
- Forøgelse af ambitionsniveauet for internationale operationer fra (nuværende) 1000 mand pr. år til 2000.
- Forøgelse af investeringsniveauet med 1 mia. kr. (primært til søværnet og flyvevåbnet)
- Forbedring af uddannelsesmiljøet ved tilførsel af moderne materiel og entydig placering af uddannelsesansvaret i den operative struktur
- Etablering af motoriserede enheder, der kan samarbejde med søværnet og flyvevåbnet.

Finansiering af ovennævnte forbedringer skal ske på følgende måde:

- Besparelser i forsvarets kommando- og støttestruktur
- Blanding af reel decentralisering og konsekvent centralisering
- Omprioritering i anvendelse af hærens faste personel
- Overgang til værnepligt i kampvognseskadroner.

Med forslaget udskriver forfatterne en betydelig regning, som der efter min bedste opfattelse ikke er nogen realistisk mulighed for at få dækket inden for de besparelsesforslag, som de opstiller. Det gælder selvfølgelig især forslagene om at

Bemærkninger vedrørende hærens udvikling •

øge det internationale engagement til 2000 og forslaget om at øge materielinvesteringerne med 1 mia.kr.

Selvom besparelsesforslagene kunne være nok så interessante at gå tættere på, vil jeg i det følgende sætte fokus på forslaget om den stående, internationale bataljon, forslaget om valg af ambitionsniveau for hovedkvarterer til internationale operationer, forslaget om valg af troppeenhed og forslaget om materielforbedringer til hæren. Jeg vil i mine kommentarer tage udgangspunkt i Forsvarets Vision 2010, der udgør de eneste tilgængelige tanker fra Forsvarskommandoen om forsvarets langsigtede udvikling.

Den stående internationale bataljon

Med opstillingen af Den Danske Internationale Brigade valgte forsvaret at etablere en enhed, der kunne udgøre en fleksibel pulje for sammensætning af hærens bidrag til internationale operationer. Det var klart forudsætningen i arbejdet, at bidragene skulle kunne sammensættes efter opgaven. Det var imidlertid også klart, at der var tale om en lavprismodel, der forudsatte, at man i det løbende engagement kunne basere sig på, at værnepligtige meldte sig frivilligt til at tage et halvt års tjeneste i en international operation. Det var altså en model, der var beregnet til at vedligeholde et internationalt engagement. Brigaden indeholder således kunne i meget begrænset udstrækning enheder bemandet med fast personel, der kan udsendes med kort varsel. I virkeligheden drejer det sig alene om telegrafpersonel og kampvogneskadroner. At dette er et problem, så vi, da forsvaret sommeren 1998 skulle stille en bataljon med kort varsel til KFOR. Man var her nødt til at aktivere rådighedspersonellet til en af Den Danske Internationale Brigades bataljoner. Jeg kan sige, at da Forsvarskommandoen i 1992 arbejdede med modellen, drømte jeg ikke om, at man kunne komme i en sådan situation. Siden har vi flere gange set, at forsvaret har haft behov for at kunne udsende enheder med kort varsel. Det har i disse situationer stort set kun været muligt at trække på den lette opklaringsenhed på Bornholm.

Et krav om hurtig udsendelse af et i dansk perspektiv substantielt hærbidrag kan nemt opstå igen. Jeg er derfor meget enig med obersterne i behovet for opstille en stående enhed af bataljonsstørrelse, og jeg har ved flere lejligheder udtalt mig om et sådant behov. En sådan bataljon kan opstilles omkring III Jyske Dragonregimentet (Skolebataljonen ved Hærens Kampskole), det kunne være en fordel af hensyn til dennes rolle som momentstyrke for Hærens Kampskole. Der har ved flere lejligheder været udtalt ønske om at tilføre denne bataljon mere personel. Det vil imidlertid også være en ulempe at tage denne bataljon, fordi dens evt. fravær vil vanskeliggøre kursus – og øvelsetilrettelæggelsen i Oksbøl. Min opfattelse er derfor, at man bør udbygge den eksisterende kapacitet af lette opklaringsenheder og på baggrund af III Gardehusarregimentet opstille en let bataljonskampgruppe. Bataljonen bør udrustes med lette, pansrede hjulkøretøjer (opklaringskøretøjer) med god kampevne og en veludviklet elektronisk opklaringskapacitet. Bataljonen bør desuden have en egentlig stabsskadron, der kan varetage logistiske, lejrrelaterede og

Bemærkninger vedrørende hærens udvikling •

føringsmæssige opgaver. Man kan selvfølgelig vælge andre løsninger. Det væsentlige er imidlertid, at man etablerer en sådan kapacitet.

Opstillingen af denne bataljon bør efter min opfattelse have den højeste prioritet i hæren. Uddannelsesmæssigt bør bataljonen indgå i Den Danske Internationale Brigade, idet det vil være en naturlig ramme for varetagelse af bataljonens uddannelse. På dette område er jeg altså stort set enig med obersterne.

Hvad siger så Forsvarets Vision 2010 herom. Under den globale rolle nævnes, at "forsvaret med udgangspunkt i Den Danske Internationale Brigade med kort varsel skal kunne udsende og opretholde et landmilitært styrkebidrag af bataljonsstørrelse". Formuleringen "med udgangspunkt i" kan tolkes som en fastholdelse af muligheden for at aktivere reservepersonellet, hvis behov skulle opstå. Det er da også klart, at denne mulighed fortsat vil eksistere. Det er imidlertid min opfattelse, at dette ikke i tilstrækkelig grad sikrer evnen til hurtig og professionel indsats.

Ambitionsniveau for hovedkvarterer

Obersterne anbefaler, at man etablerer endnu to brigadehovedkvarterer, således at disse kan rotere om evt. internationale opgaver. Den tanke, der ligger bag dette, er formentlig, at det kræver seks enheder at kunne udsende en enhed kontinuert, hvis kravet om to år mellem udsendelser skal opfyldes. Tanken kan synes logisk nok, men på den anden side virker det barokt at ville opstille flere brigadehovedkvarterer en situation, hvor det langsigtede perspektiv for forsvaret er yderligere reduktioner. Det er min erfaring, at man skal være varsom med at opstille hovedkvarterer, der ikke har en praktisk rolle i dagligdagen. Det er vanskeligt for mig at se, hvorledes disse hovedkvarterer skal få lejlighed til at uddanne sig på en sådan måde, at de kan leve op til dagens krav til taktisk og operativ rutine og professionalisme.

I Forsvarets Vision 2010 siges, at forsvaret skal kunne tage en ledende rolle ved at indsætte et landmilitært hovedkvarter på brigadeniveau. Det har vi i øvrigt praktisk erfaring med. Vi har gjort det i Den Nordisk Polske Brigade i SFOR, hvor 2.sjællandske Brigade indledningsvis udgjorde kernen. Man skal imidlertid ikke glemme, at der følger en række andre forpligtelser af at stille et brigadehovedkvarter og af at tage ledelsen. Stabskompagni, telegrafenhed, brigade flyveelement m.m. Som vi husker fra NordPolBrigade tiden blev vi meget hurtigt presset på strukturen, og der var ikke nogen, der kunne aflaste os. Det er derfor meget væsentligere, at vi i det nordiske samarbejde sikrer os, at vore partnere også er i stand til at levere varen. Det bør ikke være os, der skal levere og vedligeholde strukturen alene. Det vil være rationalt, at dette kan gå på omgang, eller at vi gør det sammen. Den Nordiske Brigade i NORDCAPS regi er da også et udtryk for den samme tanke. Det er derfor væsentligt, at vi råder over en veluddannet struktur, der kan udsende et brigadehovedkvarter med kort varsel, men der er ikke behov for, og det er ikke hensigtsmæssigt, at vi skal opbygge en struktur mhp. at vi alene skal vedligeholde en sådan udsendelse over en længere periode.

Bemærkninger vedrørende hærens udvikling •

Obersternes forslag indeholder også en tanke om, at man skal kunne stille et hovedkvarter på divisionsniveau. Jeg finder, at det er en besnærende tanke, og det er min opfattelse, at det var under overvejelse, da Forsvarets Vision 2010 blev til. Det er imidlertid også klart, at der følger en væsentlig regning med at ville tage ansvaret for et divisionshovedkvarter i international tjeneste. De der har set den amerikanske divisionsstruktur i SFOR eller blot den franske brigadestruktur i KFOR ved hvor store krav, der stilles til den nation, der tager "lead" i ledelsen af en sektor. Det er derfor med fuldt overlæg, at Visionen nævner, at man skal kunne bidrage. Når bidraget også omfatter et korpshovedkvarter, er det selvfølgelig fordi det nationalt er ønskeligt, at hovedkvarteret i Stettin kan spille en rolle i denne sammenhæng. Jeg tror imidlertid, at man skal være meget varsom med at sætte ambitionsniveauet for højt. Forsvarets struktur er ikke særlig robust. Vi har spredt os meget i vort internationale engagement. Jeg finder, at det vil tjene hæren bedst, hvis man lægger tyngde. Brug divisionen til det, som den er god til: at uddanne brigaderne og bidrage til engagementet med Tyskland og Polen. Her kan den ikke undværes. Hvis man udsender divisionsstaben vil den være ude af drift i 1 – 1½år. Det er min erfaring fra mit hovedkvarters indsættelse i KFOR5. Der er i øvrigt mange opgaver på den hjemlige arena, hvor der er brug for divisionsstaben. Det gælder i relation til samarbejdet med de blå værn, og det gælder i relation til uddannelsen af lokalforsvarsstrukturen.

Troppeenhed

I mit virke som Chef for Forsvarets operative Styrker og chef for Joint Command Northeast har jeg – desværre – en begrænset føling med studievirksomheden i hæren. Jeg er derfor ikke bekendt med tankerne om en "Task Group" organisation og overvejelser om troppeenhedsniveauet.

Troppeenhedsniveauet først. Jeg er sikker på, at man kan have lange og småreligiøse diskussioner om dette emne. Det væsentlige er, at der er sammenhæng mellem doktrinen og organisationen. Vi har hidtil skrevet doktrin for brigadeniveauet og ladet denne doktrin være retningsgivende for divisionsniveauet. Jeg tror, at man i en lille hær står sig ved at prioritere brigaden. Ser vi på Den Danske Internationale Brigade, så er den i sin fulde struktur som selvstændig brigade meget tæt ved at være det, der oprindeligt var tænkt på som troppeenhed på brigadeniveauet. Ser man på Danske Division, så er der næppe tvivl om, at vi er gået mod en udvikling, hvor divisionen er den grundlæggende troppeenhed. For mig er det imidlertid ikke et enten eller. Jeg vil foretrække et både og, hvor vi skriver Feltreglement 1 så fleksibelt, at der tages højde for både "plusser og minusser" med vægt på brigaden. Så til "Task Group" organisationen. Obersterne kunne med fordel havde ofret lidt mere tid på dette emne. Er forslaget resultatet af en nærmere analyse, som er foregået i hæren gennem den seneste tid, eller er det blot en strøtanke. Jeg har altid ment, at vores brigadestruktur rigtigt anvendt var så fleksibel, at den kunne tilgodese alle operative og føringsmæssige behov. For mig er det væsentligste imidlertid, at vi tænker på, hvem det egentlig er, der bemander vore brigader og bataljoner. Er det

Bemærkninger vedrørende hærens udvikling •

fast personel, er det tjenstgørende officerer? Det er min opfattelse, at det ingenlunde er tilfældet. Hovedparten af vore underafdelinger og bataljonsstabe og en væsentlig del af brigadestabene er bemandet med reservepersonel. Det er min erfaring med reserveofficererne, at de mangler megen rutine i føring af deres enheder, og at de mangler en betydelig rutine i og indsigt i stabsarbejdet på bataljons- og brigadeniveau. Jeg vil derfor advare mod at gå væk fra den faste struktur, som brigaden dog som regel er i dag. Hvis man efter moden overvejelse beslutter dette, bør det være med skyldig hensyntagen til dette forhold.

Materiel

Det er interessant, at obersterne lægger op til, at der skal anvendes flere penge til materiel, og at de fleste ressourcer bør gå til de blå værn. Det er muligt, at de blå værn har et stort materielmæssigt efterslæb, men det er nu min opfattelse, at det også er tilfældet i hæren. Det ville derfor have været interessant at høre, hvilke erfaringer brigadecheferne har gjort sig med hensyn til den materielmæssige kvalitet af hærens brigader. Vi har mulighed for at sammenligne os med polske og tyske styrker gennem vort samarbejde i det trilaterale korps. Vi har også mulighed for at sammenligne os med britiske, franske og amerikanske styrker gennem vor deltagelse i SFOR og KFOR og vort øvelsessamarbejde med 1.UK Division. Er vi på højde med dem, som vi gerne vil sammenligne os med? Hvordan kan vi honorere kravene til hurtig og fleksibel indsættelse, til effektive føringssystemer og til sikre forbindelser i vanskeligt terræn, til passage af vandhindringer, til ildstøtte på bataljonsniveau osv. Som jeg har nævnt tidligere, tvivler jeg meget på det realistiske i at skaffe ressourcer til øgede materielinvesteringer ved driftsbesparelser i den administrative struktur. Men hvis der skulle blive flere ressourcer, er det afgørende, at man i hæren har gjort sig sine behov klart og har prioriteret disse på en hensigtsmæssig måde. I kraft af deres virke i division og brigade kan de fire oberster bidrage væsentligt her. Det ville måske være at foretrække frem for arbitrære indhug i den administrative struktur. Men det er som tidligere nævnt en diskussion for sig.

Bog anmeldelse

Wesley K. Clark: *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo and the Future of Combat.*
Public Affairs. New York. 304 sider. Pris: \$ 30.

Anmeldt af Stine Heiselberg og Mikkel Vedby Rasmussen¹

¹ Stine Heiselberg studerer statskundskab ved Aarhus Universitet. Mikkel Vedby Rasmussen er p.t. forsker ved DUPI.

Bemærkninger vedrørende hærens udvikling •

Rigtige soldater er et redskab for politikken, men de interesserer sig ikke for politik. Deres første og fornemmeste opgave er at opfylde de målsætninger politikkerne sætter. Sådan er den klassiske definition af den professionelle soldat. Wesley Clarks erindringer om Operation Allied Force i Kosovo giver et fantastisk indblik i en sådan "military mind".

Hvor krigen, som den selvfølgelig ikke længere kaldes, før tjente som middel for et politisk mål, er politikken nu begyndt at gennemsyre midlet. Officererne i de væbnede styrker har historisk set blot udført de opgaver, som de civile ledere har udstukket for dem. Huntington og Janowitz har beskrevet denne tendens og det er sådan den ideelt opfattes.² Et af de mest interessante elementer ved Clarks bog er, at den viser, hvordan denne opfattelse er i skred. Dette skred kan være begyndelsen på en forandring ikke alene af den militære organisation, men af selve den måde vestlige samfund fører krig på.

Clarks krig foregår ikke primært over Kosovo, men på de bonede gulve. Kosovo-albanerne spiller ingen aktiv rolle i historien, selv om de er den egentlige årsag til operationen. De indgår stort set kun, hvor der er politiske forhandlinger, som Clark er nødsaget til at tage stilling til. De allierede i NATO glimrer også ved deres fravær i *Waging Modern War*. Når de finder vej til bogens sider, er årsagen deres modstand mod generalens planer. Og det er modstanden, Clark møder fra sine foresatte i Pentagon, der udgør bogens egentlige drama. Det, der undrer en mest, mens man reflekterer over det, Clark fortæller sin læser, er, hvordan den fire-stjernede general bevæger sig som en elefant i en glasbutik. Hver gang han udtaler sig eller har videokonferencer, hører man det bøhmiske krystal splintre mod gulvet.

Wesley Clark er professionel soldat til fingerspidserne. I sine bestræbelser på at løse den militære del af opgaven kommer han ind i potentielt farligt farvand. Bogen belyser hans vinkel på konfliktens spørgsmål. Og det er her, bogen kommer til sin ret: man får et indblik i tankegangen bag kulisserne. For det første er der spørgsmålet om landstyrkerne. Disse skulle ifølge Clark alene stå ved grænsen og skræmme Milosevic; det var ikke meningen, at de skulle sættes ind. Men spørgsmålet affødte en direkte konflikt med hærchef Reimer, som var modstander af at indsætte hæren. For det andet beskriver Clark det "egentlige" hændelsesforløb omkring deployeringen af hærens Apache-helikoptere (Task Force Hawk). Apache-helikopterne blev aldrig taget i brug, da der først var problemer med at deployere dem, dernæst med træningen, hvor en helikopter styrtede ned. Da gruppen endelig var klar til at yde deres indsats, var krigen omme. Det skyldtes ifølge Clark mere uheldige omstændigheder, og ikke inkompetence hos personellet. Task Force Hawk

² Samuel P. Huntington, *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations* (Cambridge, The Belknap Press of Harvard University Press, 1957) pp. 7-18.; Morris Janowitz, *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait* (New York, The Free Press, 1971) p. xxxviii

Bemærkninger vedrørende hærens udvikling •

er siden blev et symbol for hærens manglende evne til at omstille deres styrker til andet end gammeldags clausewitziansk krig

Konflikten om indsættelse af hæren har spillet en rolle i Clarks eftermæle. I den konflikt føler Clark sig svigtet af Washington, der ikke stod bag ham. Han tænker nostalgisk tilbage på Golfkrigen, hvor værnscheferne stod bag kommandanten på stedet:

"I always flashed back to the television footage of General Schwarzkopf going with General Powell to Camp David to brief President George Bush on his plans in the Persian Gulf. Somehow that seemed to epitomize the relationship a regional commander in chief was supposed to have with Washington."³

Men Clark havde ikke det forhold til sin præsident, og slet ikke sin stabschef, som Schwarzkopf havde til George Bush Sr. og Colin Powell. Allerede tidligt i forløbet finder følgende hændelse sted:

"But on the way out a friendly congressman pulled me aside. 'They're settin' you up,' he said. 'Excuse me, what do you mean? Who's setting me up?' I was surprised. 'You know who,' he said. 'First, they went after Albright, now they've got their sights set on you.'"⁴

Bogen giver således et glimrende indblik i samspillet mellem den regionale militærchef og Washington, der er interessant set fra et ledelses- og politisk perspektiv. Men fraværet af den bredere internationale kontekst gør, at bogen ikke bidrager væsentligt til det store billede. I erindringer er det fascinerende, når man fornemmer, at den enkelte person gør en forskel. Desværre sidder man bagefter tilbage med opfattelsen af, at en anden person måske kunne have gjort arbejdet bedre, hvorfor bogen ender med at virke som et forsøg på at skrive et bedre eftermæle for sig selv. Clark er en rigtig soldat. Spørgsmålet er, om det er 'rigtige', apolitiske soldater, der skal lede større internationale operationer, som kræver politisk tæft. Clark forsøger at give indtrykket af den loyale, professionelle soldat, der er et uskyldigt offer for uprofessionelle og illoyale politiske rænkesmede. Spørgsmålet er, i hvilken grad han tegner billedet af en type soldat, der har stadig sværere ved at fungere i et refleksivt sikkerhedspolitisk miljø, hvor det politiske og det militære kun vanskeligt kan adskilles. Ideen om den professionelle soldat, som Huntington beskrev ham, har altid været omdiskuteret, men det kunne i stigende grad tyde på, at tendensen går i retning af de politiske militærledere. Colin Powell er et glimrende eksempel på en tidligere militærchef, hvis nuværende job viser hans evne til at operere i den politiske såvel som den militære verden. Ligesom Greven i

³ Gen Wesley K. Clark, *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo and the Future of Combat* (New York, Public Affairs, 2001) p. 341.

⁴ Clark, *Waging Modern War*, p. 223.

Bemærkninger vedrørende hærens udvikling •

Lampedusas Leoparden ender man med fornemmelsen af, at Clark er et levn fra en svunden periode, der må indse, at alt omkring ham er forandret, og dermed er også hans rolle i forfald.

Boganmeldelse

Wesley K. Clark: *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo and the Future of Combat*. Public Affairs. New York. 304 sider. Pris: \$ 30.

Anmeldt af Stine Heiselberg og Mikkel Vedby Rasmussen¹

Rigtige soldater er et redskab for politikken, men de interesserer sig ikke for politik. Deres første og fornemmeste opgave er at opfylde de målsætninger politikkerne sætter. Sådan er den klassiske definition af den professionelle soldat. Wesley Clarks erindringer om Operation Allied Force i Kosovo giver et fantastisk indblik i en sådan "military mind".

Hvor krigen, som den selvfølgelig ikke længere kaldes, før tjente som middel for et politisk mål, er politikken nu begyndt at gennemsyre midlet. Officererne i de væbnede styrker har historisk set blot udført de opgaver, som de civile ledere har udstukket for dem. Huntington og Janowitz har beskrevet denne tendens og det er sådan den ideelt opfattes.² Et af de mest interessante elementer ved Clarks bog er, at den viser, hvordan denne opfattelse er i skred. Dette skred kan være begyndelsen på en forandring ikke alene af den militære organisation, men af selve den måde vestlige samfund fører krig på.

Clarks krig foregår ikke primært over Kosovo, men på de bonede gulve. Kosovo-albanerne spiller ingen aktiv rolle i historien, selv om de er den egentlige årsag til operationen. De indgår stort set kun, hvor der er politiske forhandlinger, som Clark er nødsaget til at tage stilling til. De allierede i NATO glimrer også ved deres fravær i *Waging Modern War*. Når de finder vej til bogens sider, er årsagen deres modstand mod generalens planer. Og det er modstanden, Clark møder fra sine foresatte i Pentagon, der udgør bogens egentlige drama. Det, der undrer en mest, mens man reflekterer over det, Clark fortæller sin læser, er, hvordan den fire-stjernede general bevæger sig som en elefant i en glasbutik. Hver gang han udtaler sig eller har videokonferencer, hører man det bøhmiske krystal splintre mod gulvet.

Wesley Clark er professionel soldat til fingerspidserne. I sine bestræbelser på at løse den militære del af opgaven kommer han ind i potentielt farligt farvand. Bogen belyser hans vinkel på konfliktens spørgsmål. Og det er her, bogen kommer til sin

¹ Stine Heiselberg studerer statskundskab ved Aarhus Universitet. Mikkel Vedby Rasmussen er p.t. forsker ved DUPI.

² Samuel P. Huntington, *The Soldier and the State: The Theory and Politics of Civil-Military Relations* (Cambridge, The Belknap Press of Harvard University Press, 1957) pp. 7-18.; Morris Janowitz, *The Professional Soldier: A Social and Political Portrait* (New York, The Free Press, 1971) p. xxxviii

Bog anmeldelse •

ret: man får et indblik i tankegangen bag kulisserne. For det første er der spørgsmålet om landstyrkerne. Disse skulle ifølge Clark alene stå ved grænsen og skræmme Milosevic; det var ikke meningen, at de skulle sættes ind. Men spørgsmålet affødte en direkte konflikt med hærchef Reimer, som var modstander af at indsætte hæren. For det andet beskriver Clark det "egentlige" hændelsesforløb omkring deployeringen af hærens Apache-helikoptere (Task Force Hawk). Apache-helikopterne blev aldrig taget i brug, da der først var problemer med at deployere dem, dernæst med træningen, hvor en helikopter styrtede ned. Da gruppen endelig var klar til at yde deres indsats, var krigen omme. Det skyldtes ifølge Clark mere uheldige omstændigheder, og ikke inkompetence hos personellet. Task Force Hawk er siden blev et symbol for hærens manglende evne til at omstille deres styrker til andet end gammeldags clausewitziansk krig

Konflikten om indsættelse af hæren har spillet en rolle i Clarks eftermæle. I den konflikt føler Clark sig svigtet af Washington, der ikke stod bag ham. Han tænker nostalgisk tilbage på Golfkrigen, hvor værnscheferne stod bag kommandanten på stedet:

"I always flashed back to the television footage of General Schwarzkopf going with General Powell to Camp David to brief President George Bush on his plans in the Persian Gulf. Somehow that seemed to epitomize the relationship a regional commander in chief was supposed to have with Washington."³

Men Clark havde ikke det forhold til sin præsident, og slet ikke sin stabschef, som Schwarzkopf havde til George Bush Sr. og Colin Powell. Allerede tidligt i forløbet finder følgende hændelse sted:

"But on the way out a friendly congressman pulled me aside. 'They're settin' you up,' he said. 'Excuse me, what do you mean? Who's setting me up?' I was surprised. 'You know who,' he said. 'First, they went after Albright, now they've got their sights set on you.'"⁴

Bogen giver således et glimrende indblik i samspillet mellem den regionale militærchef og Washington, der er interessant set fra et ledelses- og politisk perspektiv. Men fraværet af den bredere internationale kontekst gør, at bogen ikke bidrager væsentligt til det store billede. I erindringer er det fascinerende, når man fornemmer, at den enkelte person gør en forskel. Desværre sidder man bagefter tilbage med opfattelsen af, at en anden person måske kunne have gjort arbejdet bedre, hvorfor bogen ender med at virke som et forsøg på at skrive et bedre

³ Gen Wesley K. Clark, *Waging Modern War: Bosnia, Kosovo and the Future of Combat* (New York, Public Affairs, 2001) p. 341.

⁴ Clark, *War*, p. 223.

Bog anmeldelse •

eftermæle for sig selv. Clark er en rigtig soldat. Spørgsmålet er, om det er 'rigtige', apolitiske soldater, der skal lede større internationale operationer, som kræver politisk tæft. Clark forsøger at give indtrykket af den loyale, professionelle soldat, der er et uskyldigt offer for uprofessionelle og illoyale politiske rænkesmede. Spørgsmålet er, i hvilken grad han tegner billedet af en type soldat, der har stadig sværere ved at fungere i et refleksivt sikkerhedspolitisk miljø, hvor det politiske og det militære kun vanskeligt kan adskilles. Ideen om den professionelle soldat, som Huntington beskrev ham, har altid været omdiskuteret, men det kunne i stigende grad tyde på, at tendensen går i retning af de politiske militærledere. Colin Powell er et glimrende eksempel på en tidligere militærchef, hvis nuværende job viser hans evne til at operere i den politiske såvel som den militære verden. Ligesom Greven i Lampedusas Leoparden ender man med fornemmelsen af, at Clark er et levn fra en svunden periode, der må indse, at alt omkring ham er forandret, og dermed er også hans rolle i forfald.

Ekspedition

Overassistent Børge Olsen
Frederiksberg Slot
Postboks 214
2000 Frederiksberg
Telefon 3616 2244 lokal 243

Tidsskriftet redigeres af redaktionen inden trykning, derfor anmodes - om muligt - kommende artikler indsendt på diskette (MS Word eller WordPerfect). Artikler kan også sendes på e-mail (nbagge@post3.tele.dk).

Næste nummer planlægges udsendt medio april, hvorfor indlæg til dette nummer bedes indsendt senest den 29. marts.

OBS!

Husk at meddele flytning! Manglende flyttemeddelelser giver Selskabets ekspedition et stort og unødvendigt ekstraarbejde!

På mindre end et minut kan et postkort vedrørende flytning udfyldes... Landets

